

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III

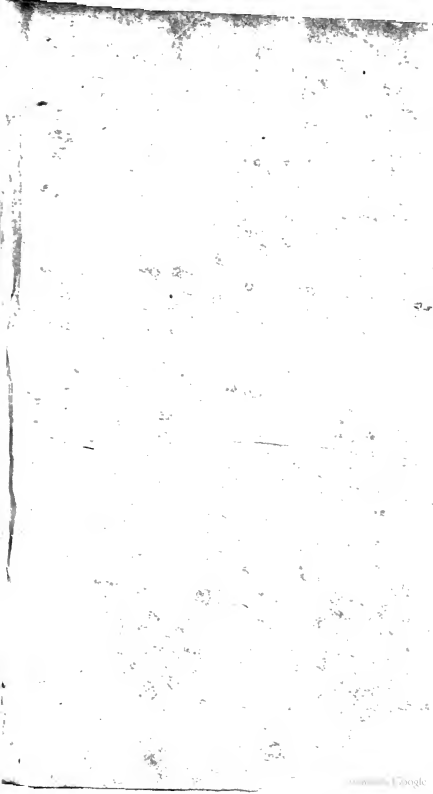
XXIII

B

38

NAPOLI

THEORIA ENTIUM INSENSIBILIIUM

S I V E

METAPHYSICA UNIVERSA

SACRA ET PROPHANA,

OMNIUM CAPTUI ACCOMMODATA.

Accessit rerum index alphabeticus, cujus ope
totum hoc opus lexicī metaphysici, seu
philosophici vices gerit.

A U C T O R E

ABBATE PARA DU PHANJAS.

*E Gallico sermone in Latinum
vertit F. T.*

TOMUS SECUNDUS

V E N E T I I S.

APUD LAURENTIUM BASILIUM.

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

MDCCLXXXI.

THEORIA

ENTIUM INSENSIBILIIUM

S I V E

METAPHYSICA UNIVERSA
SACRA ET PROPHANA.

TRACTATUS TERTIUS.

THEORIA RATIOCINII, SIVE DIALECTICA

577. DEFINITIO. **D**ialectica, seu logica (a) est scientia ratiocinii. Ejus objectum sunt diversæ humani intellectus operationes, quas scientiæ præceptis ipsa instituit, ac dirigit. Humanus intellectus, sive ea animæ nostræ potentia, quam intellectum vocamus, concipit, judicat, ratiocinatur, ratiocinia coordinat: hi sunt ejus diversi actus, hæ diversæ operationes.

I. *Concipere* dicimus, quum rerum, quæ sese menti objiunt, ideas tantum, ac perceptiones habemus, nullo de illis judicio, aut ratiocinio.

Hæc intellectus nostri operatio, quæ in rebus tantum percipiendis, & repræsentandis fita est, puta, Deo, anima, tellure, sole, stella, agro, fluvio, arbore, homine, leone, filice, metallo, virtute, justitia, veritate, ceterisque, quin de his quidpiam affirmemus, aut
ne-

(a) ETIMOLOGIA. Logica, Dialectica. λογική, Διαλεκτική. Α λογος, ratiocinium, Scientia sermonis, seu ratiocinii.

negemus, aut deducamus, *Perceptio* dicitur. Quare perceptio semper aut idea est, aut sensatio, aut animæ sensus, & nihil præterea.

II. *Judicare* dicimus, quum intellectus noster diversas perceptiones inter se conferens affirmat, unius objectum esse, aut non esse alterius objectum.

Hæc intellectus nostri operatio, qua duas obiectivas perceptiones considerans, & inter se conferens earum identitatem affirmat, aut negat, *judicium* dicitur. Quare iudicium semper est mentis assertio, vera, aut falsa, interna, aut externa; hæc vero mentis assertio *propositio* dicitur, quum extra animam patefit signis ad animæ cogitationes, & affectiones exprimendas institutis, cuiusmodi ut plurimum sunt verba, & scriptura. (258 & 259).

III. *Ratiocinari* est illa intellectus nostri operatio, qua a pluribus iudiciis aliud iudicium educit; Exempli causa, sint bina hæc iudicia, seu binæ hæc propositiones „ pars totius semper „ minor est toto: triangulum totum est & trianguli triens e us pars est. “

Si hæc duo iudicia inter se conferens hoc tertium iudicium deduco: ergo *trianguli triens toto triangulo minor est*; hoc iudicium consideratum ut a binis præcedentibus, in quibus implicite continetur, extractum, aut deductum, erit *ratiocinium*.

Quare hæc intellectus nostri operatio, qua duo iudicia, sive duas propositiones inter se conferens, ab his tertium iudicium, sive tertiam propositionem extrahit, *ratiocinium* nuncupatur; atque hæc, ut facile nosces, præcipua humani intellectus operatio est.

IV. *Coordinare*, seu *disponere* ars est apte disponendi, & simul nectendi perceptionum, iudiciorum, ratiociniorum seriem: ita ut collectio, seu totum quoddam inde enascatur veritati detegendæ, aut enunciandæ opportuno,

Hæc

Hac super re nullas Dialectica regulas tradit. Hic ordo *methodus* nuncupatur; atque a tribus præcedentibus intellectus operationibus ab ingenio, & a recta mente directis necessario produci debet.

DIALECTICA NATURALIS : DIALECTICA ARTIFICIALIS.

578. OBSERVATIO. Dialectica, seu logica juxta traditam definitionem est *Scientia ratiocinii*: hæc vero, ut ceteræ scientiæ omnes, usque ad quandam perfectionem evehatur, ut plurimum naturæ, & artis opus esse debet.

I. *Dialectica naturalis* dicitur facultas illa recte ratiocinandi, quæ plerumque naturæ donum est, quæque passim in adultis majori, minorive perfectionis gradu reperitur ante principia, & præcepta, quibus ab arte dirigitur, atque perficitur.

II. *Dialectica artificialis* dicuntur præcepta quædam per scientiam demonstrata, quæ trahit philosophia de tribus præcipuis humani intellectus operationibus; nempe de *perceptionibus*, ut apte res definire, & distinguere addiscamus; de *propositionibus*, ut eas apte perpendere, earumque vim, & oppositionem dignoscere addiscamus; de variis *ratiociniorum* speciebus, ut rectas consequentias deducere, & pravarum vitia dignoscere addiscamus.

DIALECTICÆ ARTIFICIALIS ORIGO.

579. OBSERVATIO I. In iis, quæ *Scientia practica*, & *artes liberales* dicuntur, *natura inspectio*, & *observatio* passim præceptis illis ortum dedit, quæ ad illas respective pertinent (243 & 244).

I. Exempli causa, superioribus sæculis homines fuerunt natura ipsa eloquentes, qui ita,

naturæ ipsius munere, loquebantur, ut animos sibi conciliare, movere, suadere possent. Adnotavit philosophia quibus ideis, & ratiociniis, quibus motibus naturalis eloquentia miros hos effectus obtineret; hunc vero dicendi modum dicendi principia, & præcepta esse instituit. Hinc *præcepta eloquentia*.

II. Pariter superioribus sæculis fuerunt, qui natura duce suaviter canerent. Adnotavit philosophia quibus sonorum proportionibus, ac dispositionibus melos, & harmonia aures suaviter percelleret, & animum commoveret; & has sonorum dispositiones principia, & præcepta esse instituit; hinc *præcepta musices*.

III. Ita quoque superioribus sæculis extiterunt, qui natura ipsa honeste, & eleganter incederent, & corporis, ac membrorum motus componerent; qui ædes, domosque sibi extruere scirent, in quibus & vitæ commoda invenirentur, & elegantia elucesceret; qui ita coloribus visibilia objecta pingerent, ut naturam egregie imitarentur. Animadvertit philosophia quibus modis ista fierent; modosque istos principia, & præcepta esse statuit. Hinc *præcepta chorearum, Architectura, Pictura, cetera &c.*

580. OBSERVATIO II. *Dialectica artificia-*
dis, de qua unice toto hoc tractatu sermo erit, eadem origo fuit. *Præceptorum scientia demon-*
stratorum collectio, quibus constituitur, a philosophiæ observationibus, & animadversionibus ortum habuit.

Philosophia diversas naturalis dialecticæ operationes attente considerans animadvertit quæ via humanus intellectus procederet, quum recte operabatur definiendo, dividendo, propositionem in aliam æquipollentem transformando, propositionem propositioni opponendo, propositionem ab aliis pluribus deducendo, atque his similia. Porro hanc operandi rationem recte ratiocinandi præcepta esse statuit.

Dia-

Dialecticæ præcepta, præclarum ingenii inventum, duplicem pariunt utilitatem, humanum quippe intellectum dirigunt simul, & illustrent; illi scilicet viam sternunt, qua ad rectitudinem operationes suas dirigat, illique ostendunt, hanc *rectitudinis viam* evidenter tutam, certamque esse.

Atque hoc ipsum est, quo dialectica vera scientia est, & ab artibus mechanicis, tum liberalibus omnino diversa: hæ enim rectitudinis viam sternunt, non tamen viam ab ipsis stratum certam ac tutam esse evidentibus principiis ostendunt. Exempli causa, eloquentia & poesis quum rectitudinis, & perfectionis ad ipsas spectantis præcepta tradunt, eaque vera; non propterea, ut dialectica, demonstrationibus accuratis ostendant, ac evidentibus principiis, earum præcepta necessario objecto suo connexa esse, atque ad propositum finem adducere.

Eadem ingenii vis, quæ *ex natura observatione* eloquentiæ, & poesis præcepta statuit, eadem quoque observatione, plurimisque metaphysicis meditationibus, iisque profundis, rebus, illustribus, *dialectica præcepta* statuit. Horum auctor fuit Aristoteles, Alexandri magister, physices creator, vir inter veteres philosophos vere summus, cujus nomen immortalitate donari deberet tunc etiam, quum nihil aliud ab ipso commodi accepissemus, nisi quod ipse omnium primus nobis eloquentiæ, poeseos, & logicæ præcepta tradiderit.

ARTIFICIALIS DIALECTICÆ FINIS.

§81. OBSERVATIO. *Dialectica artificialis* proximus, & immediatus finis est humani intellectus operationum perfectio; mediatu vero, & remotus veritatis inquisitio. Primus proprius dialecticæ finis est; alter dialectici proprius est, aut esse debet.

I. *Dialectica finis verus*, proximus, ac proprie dictus est humanum intellectum instituere, ut recte definiat, partiatur, propositiones perpendat, ratiocinii rectitudinem, aut vitium dignoscat.

Tunc dialectica finem hunc affecuta est, quum præcepta ab ipsa tradita operationes in intellectu pepererunt, quæ omni sibi debita rectitudine præditæ sint: sive hæ operationes veritati inquirendæ inserviant, sive fortuito rerum abusu a veritate abducant.

II. *Verus dialectici finis*, qui ejus finis proximus, & proprius esse debet, est veritatem assequi ope rectitudinis, quam cuique sui intellectus operationi dialectica impertitur.

Tunc dialecticus finem suum assequutus est, quum quæritam veritatem detexit, aut demonstravit; media vero, quibus hunc finem attingit, sunt sui intellectus operationes a dialectica directæ, atque perfectæ.

ARTIFICIALIS DIALECTICÆ DIGNITAS.

582. OBSERVATIO. Artificialis dialectica diversis temporibus, variisque locis & *servidos admiratores* habuit, qui eam tamquam inventum humano intellectui prorsus necessarium, sine quo ipse recte ratiocinari non posset, suspexerunt, & *imbecillos, furentesque detractores* passa est, qui illam, ut incommodam, molestantque futilitatem traduxerunt, aptam potius intellectum pervertere, quam illustrare, atque instituere. Si primos audias, non nisi post Aristotelem, & Aristotelis præceptis recte ratiocinamur; si postremos, non nisi ab Aristotele, ejusque præceptis recedendo recta ratiocinia fiunt. Utrinque excessus, atque stultitia.

I. *Dialectica artificialis præcepta* non omnino necessaria sunt ut recte ratiocinemur; sola enim naturali dialectica humanus intellectus optime olim

olim in Pythagora, in Socrate, in Platone, in Aristotele, in plurimis aliis præclaris hominibus ratiocinatus est, ante omnia dialecticæ præcepta; quin per hos quoque dies sola naturali dialectica in plurimis horum præceptorum prorsus ignaris adhuc intellectus optime ratiocinatur.

At absurdum, atque insanum est contendere, artificialis dialecticæ præcepta ad recte ratiocinandum humano intellectui inutilia, & noxia esse; patet enim, quod dirigit, quod illustrat, quod exercet, quod naturalem ratiocinandi facultatem perficit, nunquam ut inutile, aut noxium haberi posse, nisi ab insanis, ac depravatis iis mentibus, quæ plane perperam ratione utuntur.

Dialecticæ præcepta id ratiocinandi facultati sunt, quod canendi facultati sunt præcepta musicæ, quod dicendi facultati præcepta eloquentiæ, quod pingendi, aut ædificandi facultati, picturæ, & architecturæ præcepta. Non illa quidem his artibus omnino necessaria sunt, ut certissime utilia sunt: non illa ingenium creant, at ipsum dirigunt, exercent, excolunt, illustant, atque perficiunt.

II. Recentiores nonnulli nostræ juventutis institutores sophisticis quibusdam Lockii effatis decepti nimium dialecticam parvi pendere videntur, cujus vix ullam in philosophia auditoribus suis notionem tradunt. Quid inde? quum adolescentes hi a philosophicis scholis ad Theologiæ, aut jurisprudentiæ subsellia accedunt, parum in disputando, ac ratiocinando peritos se produnt. Eorum philosophia gravi illi censuræ obnoxia est, quam Romanus Orator optimus sane in re hac, expertusque iudex Epicuri philosophiæ apponebat; eam scilicet nulla principia, aut præcepta tradere, quibus apte definitiones, aut partitiones, aut ratiocinia instituerentur, aut alia ab aliis deducerentur; ipsaque cæcutientem veluti nimium sensuum

judicio, parum nimis intellectus judicio tribuere.

„ Jam vero in altera philosophiæ parte, quæ
 „ est quærendi, ac differendi, quæ λογικόν δι-
 „ citur, iste vester plane, ut mihi quidem vi-
 „ detur, inermis, ac nudus est. Tollit defini-
 „ tiones: nihil de dividendo, ac partiendo do-
 „ cet: non quomodo efficiatur, concludaturque
 „ ratio, tradit: non qua via captiosa solvantur,
 „ ambigua distinguantur ostendit. Judicia rerum
 „ in sensibus ponit: quibus si semel aliquid fal-
 „ si pro vero probatum sit, sublatum omne ju-
 „ dicium veri, & falsi putat. “ *Cicero libro I. de Finibus.*

DIALECTICÆ PROCESSUS, ET OBJECTUM.

583. OBSERVATIO I. Dialectica in variis, quæ tradit, præceptis ad intellectus operationes dirigendas a simplici ad magis compositum, a facili ad difficilius, quoad fieri potest, progredi debet. Hanc toto hoc tractatu viam ipsa sequetur.

I. In cognitionibus minima, quam intellectus habere possit, *perceptio* est; hæc vero semper necessario aut *idea* est, aut *sensatio*, aut *mentis sensus*.

Perceptio ea est, quæ *prima* humani intellectus *operatio* dicitur: hæc neque *judicium*, neque *ratiocinium* supponit.

II. Binæ perceptiones invicem comparari, & altera de altera affirmari, aut negari possunt. Tunc vero intellectus *judicium* efficit, quod semper necessario assertio est, aut propositio si-ve interna, si-ve externa. (178 & 577)

Judicium ut animæ actus consideratum id est, quod *altera* humani intellectus *operatio* nuncupatur: hoc perceptionem, non *ratiocinium* supponit.

III. A duobus judiciis simul collatis tertium ju-

judicium enasci potest; tunc vero intellectus *ratiocinium* efficit, quod semper est trium judiciorum collectio, quorum si prima duo vera, & certa sint, tertium quod consequitur, concludens est, & demonstrationem efficit.

Ratiocinium, seu syllogismus id est, quod *tertia* humani intellectus *operatio* dicitur: hoc vero & perceptionem, & judicium necessario supponit.

IV. In plurium de eadem re, seu de eorundem objectorum genere judiciorum cumulo sæpe intellectus unius judicii ad alterum ordinem, ac relationem detegit. Quum vero intellectus diversa hæc judicia apte coordinat, atque disponit a simplicioribus ad magis complexa, a magis perspicuis ad magis abstrusa gressum faciens, tunc id efficit, quod *operis methodus* nuncupatur. Neque vero methodus aliud est, nisi ars ignotæ veritatis inquirendæ, aut jam notæ statuendæ.

584. OBSERVATIO II. Dialecticæ itaque *objectum materiale* sunt tres humani intellectus operationes, perceptio nempe, judicium, & ratiocinium; *objectum* vero *formale* rectitudo tribus hisce intellectus operationibus tribuenda.

Hæc rectitudo tandem ad ratiocinium semper refertur; hoc enim præcipuum, ac propterea dialecticæ *attributionis objectum* est. (247 & 251).

I. *Rectitudo perceptionibus tribuenda* in apta extensione, & contractione præsertim sita est. Perceptio nimis generica rem nimis confundit; nimis arcta rem non totam amplectitur. Dialecticæ præcepta docent eas perceptiones eligere, quæ æquum inter duo hæc extrema medium teneant, neque in alterutrum ex his vitiis delabantur.

II. *Rectitudo propositionibus tribuenda* in eo præcipue sita est, quod eas aptas efficit, ut in alias propositiones convertantur, quæ ut veræ

admittuntur, aut ut alias propositiones oppugnent, quæ falsæ dignoscuntur. Hinc dialecticæ præcepta de propositionum natura, oppositione, æquipollentia, conversione.

III. *Restitudo ratiocinio tribuenda* præcipue in propositionibus, earumque terminis coordinandis sita est; ita ut a duabus propositionibus, quas admittere cogeris, tertia statuenda consequatur. Hoc re ipsa dialecticæ, seu logicæ objectum, hic finis est.

A pluribus jam sæculis in universis Europæ nationibus quotannis logicæ institutiones traduntur, aut typis eduntur: attamen logicam, quæ omni ex parte arrideat adhuc desideramus. *Logica itaque vere probanda* difficile opus est.

585. Post tot logicas institutiones aut scriptas, aut typis editas, quibus omnia scatent, novas ne nos in lucem proferre adhuc audebimus? Quare non? Logica enim ceteris melior, quæ *Portus Regii* inscribitur, nimis vaga, nimis exilis, resque tenus tantum attingens, nimis a philosophiæ institutionibus semota, nec intellectum satis tenere, nec satis erudire potest.

Quid igitur mali continget, si adhuc novam logicam nova methodo, novaque forma scribere tentemus, in qua ceterarum omnium notiones collectæ essent, & vitia omnia præcedentium evitarentur; quæ clara, atque concisa mentem illustraret, atque perficeret, quin tædio, atque molestia afficeret; quæ methodo, atque ordine simplex, & præfulgida, & præceptoribus in ratiocinii theoria utilem analysim, & aptam auditoribus doctrinam præberet?

SECTIO PRIMA.

DIALECTICÆ PRÆCEPTA DE PERCEPTIONIBUS.

586. OBSERVATIO. **V**aria, quæ de perceptionibus Dialecticæ præcepta tradit, unice rerum definitionem, & divisionem respiciunt. Itaque de *definitione*, ac *divisione* tota hac prima sectione tantum agemus.

Perceptio, ut jam monuimus, semper aut idea, aut sensatio, aut animæ sensus est. Hic vero animadvertas velim; *perceptionem ad dialecticæ præcepta non pertinere, nisi quatenus est aut rerum idea, aut eam rerum idea comitatur*; ut passim contingit. Perceptio enim ut sensatio, aut animæ sensus scientiæ præceptis dirigi nequit, neque magis, minusve extendi, aut coarctari, neque eam rectitudinem, quam dialectica postulat, admittere potest. (584).

PARAGRAPHUS PRIMUS.

DEFINITIO.

587. OBSERVATIO. **R**ei alicujus definitio est aut idea, aut idearum series rei definiendæ naturam exprimens, atque declarans, eamque aptius referens, ac cognoscendam præbens; seu, si mavis, rei cujuscvis definitio est rei hujus expressio, & evolutio, qua res aptius cognosci, ac distingui possit, quam per ideam eam tantum sæpius nimis vagam, atque confusam, quæ ab ejus simplici denominatione in nobis enascitur.

Pa-

Patet itaque, in quavis vera definitione requiri:

I. *Ideam definiientem, seu idearum definiientium seriem majorem de re definienda claritatem menti exhibere, quam idea praebeat, quam rei definienda primum habemus.* Ceterum definitio, cujus munus est rei definiendae naturam magis notam, atque expressam reddere, finem suum non attingeret, & illusoria esset, aut absurda.

II. *Ideam definiientem, sive idearum definiientium seriem nihil inutile, aut redundans continere.* Definitionis enim natura est, ut omnem, quae haberi possit, rei definiendae lucem, & claritatem affundat; quidquid vero in definitione inutile est, aut redundans, huic claritati tantum officere potest, quum animum alio distrahatur, neque omnino rei definiendae tantum insistere sinat.

Ex hac definitionis rerum generica explicatione quatuor haec, quae sequuntur, dialecticae praecepta plane fluunt, quaeque nos breviter exponere, ac statuere pergimus.

DEFINITIONIS PRÆCEPTA.

§88. Præceptum I. *Definitio omni, & uni rei definienda convenire debet.*

DEMONSTRATIO. Quoniam definitio, juxta de illa tradita, ad rei definiendae naturam exprimendam, atque explicandam instituta est; & quoniam natura isthæc omnis, & unius rei definiendae propria est; patet, definitionem, quæ ipsa naturæ hujus expressio est, & omni rei, & uni rei, in qua isthæc natura sit, convenire debere.

I. Si definitio aut rem, aut proprietatem contineat huic naturæ extraneam, patet, ab ea rem deformari ipsam componendo, aut illi, quod non habet, tribuendo. Excessu igitur peccat.

Antiquus philosophus, celebris Plato, sane lu-

judens, hominem definierat: *animal bipes, & implume*. Gallus pennis avulsis in mediam ejus scholam per derisum projectus eum monuit, datam definitionem *excessu peccare*, nec unice rei definiendæ convenire.

II. Si quam rem, aut proprietatem omittat definitio huic naturæ *essentiali*, ipsa, ut patet, *eam deformat mutilando*, sive partem constituentem adimendo; tunc defectu peccat.

Exempli causa, si quis triangulum definiret: *figuram tribus angulis, & tribus inaequalibus lateribus constantem*; patet, ab hac definitione non omnem rem definiendam exprimi, eamque *defectu peccaturam*; neque enim aut triangulo æquilatere, aut isosceli conveniret, quæ necessario rei definiendæ partes sunt.

Utrobique definitio aut excessu, aut defectu peccans, non rem magis illustraret, distingueret, & dignoscendam præberet, imo fallacem, ac falsam ejus notionem proponeret; quod ejus muneri, & naturæ aperte adversatur. Q. E. D.

§89. PRÆCEPTUM II. *Definitio cum re definienda converſi poſſe debet*. Hoc est, ideæ definiētis objectum, & objectum definiendum hujusmodi esse debere, ut alterum de altero reciproce affirmari possit; sive ut in assertionē definitionem continente subjectum in attributum mutari possit, & vice versa.

DEMONSTRATIO. Juxta tradita de rerum definitione, definitionis objectum, & res definienda una, eademque natura sunt, quæ duobus diversis ideis repræsentatur; quarum una c'arior est, atque magis explicata, altera obscura magis, atque involuta. Patet ergo, si recta definitio sit, primæ ideæ objectum de alterius ob ecto affirmari posse debere, & vice versa; quum duo hæc objecta re ipsa unica natura sint, & objectum unicum.

Exempli causa, si *ens increatum, & creans* est omnium perfectionum cumulus, patet, omnium

num perfectionum cumulum esse ens increatum, & creans. Pari modo si quadratum figura est, cujus quatuor anguli, & quatuor latera æqualia sunt, patet, figuram, cujus quatuor anguli, & quatuor latera æqualia sunt, esse quadratum. Ita tandem, si homo est animal rationis particeps, patet, animal rationis particeps esse hominem; atque ita de ceteris.

In his, & quibuscumque definitionibus, si rectæ sint, subjectum fieri potest attributum, & attributum subjectum: atque hic est ipsissimus hujus præcepti sensus. Q. E. D.

590. PRÆCEPTUM III. *Definitio & communes, & proprias rei definienda proprietates enunciare debet.*

DEMONSTRATIO. Certum est, rerum definiendarum naturam intrinsece constitui & proprietatibus, quæ diversis speciebus communes sunt, & iis, quæ ipsarum exclusive propriæ suæ tantum speciei conveniunt. Quare quum definitio integram earum naturam enunciare debeat, tum communes, tum peculiare has proprietates enunciet necesse est, quarum collectio ipsarum naturam efficit. Ceterum definitio non rei definienda, sed ejus partis tantum definitio esset; aut illius, nempe, quod cum aliis speciebus commune habet, aut illius, quod ipsam ab aliis speciebus secernit.

Hinc in rerum definitionibus *genus*, & *differentia*, sive ideæ genericæ, quæ communes rerum proprietates exprimunt; & ideæ differentiales, quæ specificas, & peculiare expriment. (38, & 190).

Binæ hæ proprietatum species simul sumptæ rerum naturam constituunt. Quare definitio, quæ hujus rerum naturæ expressio esse debet, necessario binas has proprietatum species debet continere. Q. E. D.

591. PRÆCEPTUM IV. *Definitio rem definiendam attributis positivis exprimere debet;*

nec

nec negativa proferre, nisi quatenus ad eam distinguendam, & clarius cognoscendam sunt necessaria.

DEMONSTRATIO. Facile est quod postremum hoc de positivis, & negativis attributis præceptum in rerum definitione postulat, demonstrare.

I. Definitionis munus est rem definiendam cognitioni subijcere; necessario igitur *positiva ejus attributa*, ac veras proprietates exprimere, & exhibere debet; ceterum nec finem suum assequitur, nec munus implet.

Etenim rei definiendæ *negativa attributa* exhibere est dicere, quod non est, non quod est, neque hoc est ejus naturam exprimere. Exempli gratia, si dicas, hominem non esse purum spiritum, neque fossile, neque cete, neque elephantem, non hominem propterea noscere facies. Ita si dicas, diagonalem parallelogrammi non esse neque latus superius, neque inferius, neque dexterum, neque sinistrum, non propterea quid diagonalis sit explicabis.

Passim a mediocribus quibusdam oratoribus sive in foro, sive in accademiis, sive in suggestu peccatur nimia *negativarum definitionum*, quæ nullo labore conficiuntur, exuberantia. His repletur pagina, tempus teritur; & ab iis laus obtinetur, qui neque ingenio valde polent, neque de eleganti dicendi ratione recte sentiunt.

II. Quum rei definiendæ natura & quædam habet attributa positiva, quibus constituitur, & quædam negativa, quæ eam limitant, atque ita a ceteris distinguunt; tunc definitio utramque attributorum speciem exprimere debet; hac enim ratione tantum res definienda apte dignosci potest.

Sit, exempli causa: hæc definitio: *brutum est animal irrationale*. Ajo, definitionem hanc & attributum positivum exprimentem, quod
bru,

brutum constituit, nempe animal, seu principium sensitivum, & *qualitatem* hanc *negativam*, quæ hoc attributum *animal* in bruto limitat, atque distinguit, nempe rationis defectum, nihil, quod non opus sit, continere; neque enim *bruti natura* apte explicari potest, nisi hunc rationis defectum exprimendo; hoc ipso enim ab homine, seu ab animali rationis particeps natura differt. Q. E. D.

**DEFINITIONIS, ET DESCRIPTIONIS
OBJECTA.**

592. OBSERVATIO I. *Definitionem rerum* per genus, & differentiam de omnibus cognitionum nostrarum objectis haberi posse, & debere fortasse putares. At cito nosces, innumera in natura esse, de quibus haberi nequit, aut in quibus nullius esset utilitatis.

I. Rerum definitio semper haberi potest, plerumque etiam facile habetur in *mathematicis*, nempe in geometriæ, & algebræ objectis: neque enim in his quidpiam est, nisi quod in ipsis mens concipit, ac propterea optime percipit. (60).

II. Ipsa quoque fere semper, & facile haberi potest in *metaphysicis*, nempe in dialecticæ, & moralis objectis, in aliqua theoriæ Dei, & animæ parte, in quibusdam de materia, & corpore abstractis meditationibus; etsi hæc objecta in statu physico proprietates habeant, & attributa, quæ mens aut nullo modo, aut imperfecte admodum novit; tunc enim mens nostra præcisivis ideis ista considerans, ea omnia metaphysica abstractione ab iis abiicit, quæ in statu physico non apte dignoscit. (35, & 318).

In his cognitionis nostræ tunc obiectum est tantum rei pars abstracta; hæc vero ita sumpta cognitionis omnino certæ, ut in mathe-

ma-

maticis, objectum esse potest, ac propterea esse accuratæ definitionis objectum.

Exempli causa, etsi fortasse non satis bene in se noscam Ens æternum, a quo natura visibilis condita servatur, atque movetur, illud tamen ut *Principium infinite intelligens*, & *infinite activum* concipere possum; atque hac idea abstracta, quæ non totum, quod ipsum est, mihi exhibet, quæ tamen nihil exhibet, quod in illo re ipsa, & necessario non sit, definitiones statuere possum, ratiocinia facere, consequentia deducere, quæ nihil dubium, aut incertum habeant.

Pari modo, etsi fortasse non satis noverim quid in homine iustitia sit, illam tamen concipere possum, ut *dispositionem ius suum cuique tribuendi*; atque hac idea abstracta, quæ non id omne mihi indicat, quod iustitia physice sit, quæ tamen nihil indicat, quod iustitiæ non sit necessario proprium in statu physico, definitiones statuere possum, & ratiocinia facere, quæ nulla incertitudine laborent.

III. Rerum definitio sæpius in *physicis* aut haberi nequit, aut inutilis est; nempe in naturalibus sensus nostros afficientibus cujusmodi sunt aer, ignis, terra, aqua, pleraque animalium, vegetabilium, fossilium species; sæpius enim in his ut in se sunt, & extra præcisi-vas ideas consideratis genericas, & differentiales proprietates arripere nequaquam possumus; quin si hæc per genus, & differentiam definire velimus, non fane ea aptius cognoscenda præberemus, imo ea majoribus tenebris involveremus.

Ut hæc apte explicentur, alia definitionis specie utendum est, descriptione scilicet, de qua sequenti observatione sermo erit.

593. NOTA. Est quoque *Definitio nominis*, quæ sæpius est in philosophicis, & mathematicis maxime necessaria. Hæc habetur, quum
ac-

accurate exponimus quas ideas objectivas quibusdam vocibus applicamus, quarum significatio non satis nota, aut statuta est. Definitio nominis aliquando definitioni rerum adnexa est, aliquando ab illa sejuncta. Exempli causa.

I. Anglus, qui Latine scit, non Gallice, a me quærit quid intelligam hac voce *Dieu*; respondeo, me id unice intelligere, quod ipse his aliis *God*, aut *Deus*: in his illi nominis tantum definitionem do.

II. Alter geometriæ ignarus a me postulat quid sit *rectangulum*. Repono, hac voce intelligi figuram planam quatuor rectis lineis terminatam, quæ ejus latera sunt, quæque illi quatuor angulos rectos efficiunt, & cujus opposita latera sunt æqualia. Hic rei simul, & nominis definitionem trado.

594. OBSERVATIO II. *Rei descriptio* est idearum, & judiciorum series rem clare explicans, accurate, ac dilucide exponens, & peculiare causas, a quibus est, & principia physica, quibus constituitur, & proprietates accidentales, quibus a ceteris distinguitur, & varios effectus, ad quos producendos est instituta. Definitio magis geometricis, & metaphysicis inservit, descriptio plerisque tantum physicis objectis inservire potest.

I. *Rerum definitio* per genus, & differentiam semper necessario simplex, & concisa est, Animæ parti illi, quæ concipit, ista loquitur, imaginanti, aut sentienti silet.

II. *Rerum descriptio* magna ubertate, ac vi pollere potest. Hæc menti, & phantasæ, imo aliquatenus & sensibus loquitur. Testantur hoc præclare tauri, equi, aliorumque descriptiones, quas nobis Virgilius, & Buffonius protulerunt; hoc quoque testantur sublimes, vividæque entium tum moralium, tum allegoricorum descriptiones, cujusmodi sunt fama, invidia, cavillatio, hypocrisis, calumnia, veritas, quibus

bus magnus Rousseaus summa nos afficit voluptate.

III. *Descriptio* ut accurata sit, ut munus suum impleat, ut finem attingat, iis præceptis, quæ de definitione tradidimus, subiici debet.

§. II.

D I V I S I O.

395. **R**EI *divisio* metaphysico, ac dialectico stylo est intellectus operatio, quæ unam, eandemque rem concipit tamquam in suas partes physicas, aut metaphysicas divisam, ac resolutam. Seu brevius: est totius per ideas partitio in partes suas physicas, aut metaphysicas, quæ ejus *membra* nuncupantur.

Divisio rerum cognitionem juvat, omnes humanæ mentis vires ad quamvis totius cognoscendi partem solitariam dirigendo. Ejus objectum est Totum physicum, metaphysicum, logicum, quorum prodromam nationem alibi tradidimus. (87, & 91.)

I. *Divisio Totum physicum* partitur quum per ideas hoc Totum dissolvit aut in partes suas essentielles, aut integrantes, aut in constituentes, aut in accidentales, aut in morales; cetera. Exempli causa.

Si hominem divides in substantiam organicam, & in substantiam sensibilem, & intelligentem, Totum naturale per ideas constitutiva sua essentialia partieris.

Si corpus animale, ut humanum, in sua præcipua membra, ac viscera, & nobiliores partes divides; puta in caput, in pectus, in stomachum, in intestina, in brachia, in crura, cetera; Totum naturale in partes suas integrantes per ideas partieris.

Sal

Sal quodvis in alkali, & acidum divides; Totum naturale in partes suas integrantes distribues.

Si alicuius assem in bona patritia, in plebeja, in census, aliaque divides; Totum factitium in sua constitutiva specie, & natura diversa partieris. (88).

Si Cæsarem in militem, in historicum, in politicum divides, aut Neutronum in geometram, & naturæ studiosum; Totum naturale in partes suas morales, & accidentales per ideas distribues.

II. Tunc *divisio Totum metaphysicum* partitur, quum per ideas hoc Totum in genus, & differentiam distribuit; seu quum illud successive percipit & per proprietates communes, quibus cum aliis totis confunditur, & per proprietates differentiales illud ab alia quavis totius specie distinguuntibus. (89).

Exempli gratia, si metaphysice hominem divides in animal, & rationis particeps, sive in subjectum sensationum, & in subjectum ratiocinii; illum per ideas partieris in partes suas metaphysicas, quarum una ipsum cum brutis confudit, altera ab his distinguit.

III. Tunc *divisio Totum logicum* partitur, quum genus in species suas distribuit, seu speciem superiorem in inferiores; seu speciem infimam in sua individua. (192, & 197).

Totum logicum ideæ abstractæ objectum est, quod in hoc abstractionis statu de pluribus aut speciebus, aut individuis affirmari potest. Exempli gratia, harum idearum objecta, *ens, substantia, materia, animal, brutum, homo, Leo*, aliaque huiusmodi, totidem sunt Tota logica.

Quare si divides ens in substantiam, & modificationem; substantiam in materialem, & immaterialem; animal in rationale, & irrationale; hominem in plura individua: Tota logica in suas partes, seu membra divides.

Ab hac generica rerum divisionis notione binæ præcepta consequuntur, quæ de hac re tradit dialectica . Hæc breviter statuere , atque explicare pergitur .

DIVISIONIS PRÆCEPTA .

596. PRÆCEPTUM I. *Omnia divisionis membra simul sumpta Totum dividendum prorsus æquare debent .*

DEMONSTRATIO. Diversa divisionis membra sunt partes diversæ, quas Toti tribuimus , & in quas divisum concipitur . Atqui , quum Totum ab omnibus suis partibus simul sumptis non distinguatur, neque se ipso majus aut minus esse possit ; patet , omnia divisionis membra, quæ simul sumpta Totum sunt, ipsum totum prorsus æquare debere, nec quidquam ipso toto plus, aut minus continere .

I. Ut omnia divisionis membra simul sumpta Totum excedere possent , Totum se ipso majus esse oporteret ; quod *adunaton*, & absurdum evidenter est .

Divisio, cujus membra simul sumpta Totum excederent, inepta, & vitiosa esset, quæ nec toti congrueret, nec aptam ejus cognitionem præberet ; in toto enim, & ad totum spectans aliquid exhiberet, quod nec in toto est, nec ad illud spectat .

II. Ut omnia divisionis membra simul sumpta aliquid toto minus esse possent, aut illud prorsus non æquare ; totum se ipso minus esse deberet ; quod æque *adunaton*, & absurdum est .

Divisio, cujus membra simul sumpta Totum prorsus non continerent, æque inepta, & vitiosa esset, nec ipsa toti congrueret, nec aptam ejus cognitionem præberet ; totum enim mutilaret, aliquid omittens, quod ejus pars est, quod illud constituit, quod necessario cognos-

gnosendum est, ut totum, ut in se est, cognoscatur. Q. E. D.

597. NOTA. Hinc sequitur, rerum divisionem contra hoc præceptum duplici modo peccare posse, excessu, & defectu. Exempli gratia:

I. Contra hoc præceptum peccaretur *defectu*, si Romanos cives, ut erant Syllæ, & Pompeii temporibus in Senatores, & plebejos partiremur; in ea republica enim præter hos duos, tertius erat equestris ordo, medius inter patritium, & plebejum.

Pari modo contra hoc præceptum defectu peccaretur *Ens* dividendo in substantiam materialem, spiritualem, & mediam; neque enim hæc divisio *modificationem* complecteretur, quæ totius dividendi necessario pars est.

II. Contra vero in hoc præceptum *excessu* peccaretur, si Galliæ regnum in provincias transalpinas, & cisalpinas partiremur; primum enim divisionis membrum nihil habet cum Toto dividendo.

Pari modo contra hoc præceptum peccaretur, excessu scilicet, si *Christianam Ecclesiam* in triumphantem in cælis, & patientem in purgatorio, in militantem in terris, in reprobam in inferis partiremur. Quartum enim hoc membrum ad totum factitium, de quo sermo, ad Christianam nempe Ecclesiam, nequaquam pertinet.

598. PRÆCEPTUM II. *Divisionis membra aliquo pacto invicem positive opposita esse debent, nec unum altero contineri.*

DEMONSTRATIO. Ut divisio per ideas suum munus impleat, hoc est, aptius gnosendum præbeat totum quodvis, quod in suas diversas partes distribuit:

I. Patet, aliquam inter divisionis membra *oppositionem seu veram, siue apparentem* intercedere-

cedere debere, qua invicem distinguantur, & veluti inter se confligant; ceterum nulla esset ratio ita dividendi.

Exempli gratia, humanam speciem partiri possum in albam, & nigram; siquidem in humana specie vera datur coloris oppositio huic distinctioni locum præbens. Pari modo Christianos & catholicos, hæreticos, & schismaticos partiri possum; inter varias gentes enim, quæ Christianæ dicuntur, verâ habetur credendi oppositio, quæ rationem præbet, cur in diversas species eodem genere contentas tribuantur.

II. Patet, quum fieri potest, veram hanc, sive apparentem oppositionem membrorum divisionis esse debere *positivam*, quæ *contrarias* potius, quam *contradictorias* proprietates exhibeat; ceterum membrum, quod contradictorie tantum alteri membro exhiberetur, satis in se non cognosceretur.

Exempli causa, si Germaniæ populos in catholicos, & acatholicos contradictorie divido, alterum divisionis membrum ideam mihi omnino in objecto suo consulam exhibebit; contra vero si populos hos in catholicos, in Lutheranos, & in Calvinianos partior, atque ita porro, quodlibet divisionis membrum tota sibi debita claritate elucescet.

III. Oportet tandem, ut pater, opposita divisionis membra *alterum in altero non contineri*; unum scilicet alterius partem non esse, neque unum de altero affirmari posse; ceterum hæc non amplius diversæ totius partes, sed *una, atque unica* hujus totius pars, essent.

Claritas, ac perspicuitas, quam rebus afferre divisione contendimus, profecto postulant, ne inutili idearum cumulo mentem fatigemus, quæ tandem in eandem ideam recidant, & idem re ipsa objectum exhibeant. Quælibet itaque divisio *ideis sese invicem continentibus*

ita redundans vitiosa est, apta magis omnia tenebris obruere, quam claritatem, nitoremque impertiri.

Exempli gratia, si corpora in opaca, lucida, & terrestria partirer, divisio hæc manifeste vitiosa esset; tertium enim membrum in priorum aliquo continetur; sive propterea quia tertium membrum terrestria corpora exhibet quasi classem efficerent ab opacorum, & lucidorum corporum classibus diversam; neque enim terrestria corpora, quæ aut lucida, aut opaca sunt, classem a lucidis, & opacis diversam constituunt.

Q. E. D.

599. NOTA I. Non abs re erit tirones in dialectica monere, vitium in rerum divisione per ideas frequentissimum illud esse, quod ab hac postrema præcepti parte proseribitur; atque hoc ut caveatur, magno mentis acumine magnaue sagacitate opus esse. In divisionibus, quæ politicam, religionem, affectus animi, jurisprudentiam, medicinam, tria regna, animale, vegetabile, & fossile respiciunt, admodum frequens est. At ejus sedes, ac domicilium est eloquentia sacra. Unicum exemplum afferemus, quò plura alia deprehenduntur, fortasse etiam vitabuntur.

Nobis audivisse contigit magnis laudibus efferri verbosum, incommodumque oratorem, qui languido sermone de mysterio lacrimis prosequendo cruciatuum, & mortis Christi, hunc Deum hominem partiebatur in victimam amoris erga nos sui in horto getsemani, in victimam pravorum affectuum hominum in urbe Hierusalem, & in victimam divinæ justitiæ in monte calvariæ.

Vitiosa sane partitio. Principiis enim fidei constat, Salvatorem mundi re ipsa ubique, & individuo victimam fuisse tum amoris erga nos sui, tum pravorum hominum affectuum, tum divinæ justitiæ; & hoc tum in horto, tum in

in urbe, tum in monte; quare omnia divisionis hujus membra inepte sese invicem continent.

600. **NOTA II.** *Rerum divisio per ideas*, cujus hactenus præcepta tradidimus, ea est, quæ fere omnibus lucubrationibus ingenio, ac doctrina partis lucem, ac nitorem asferre debet, atque illis ordinem, methodum, ac claritatem impertiri.

Poeta epicus in plures libros, seu cantus poema suum partitur; tragicus, & comicus in plures actus, & scenas. Orator tum sacer, tum prophanus in plura, ut ajunt, puncta orationem partiuntur. Idearum, & rerum divisio efficit, ut hæ aptius percipiantur, & facilius memoria teneantur.

At vero si in ingenii lucubrationibus non uti divisione aliquando vitium est; nimias divisiones facere nihilo levius vitium est.

Si duo auctores, alter altero ex his vitiis notentur, alter quidem non satis mentem mihi illustrat, ac dirigit; alter nimium distrahit, atque obruit nimiam mihi proferens rerum copiam arripiendam, & mente retinendam; quo ferme fit, ut nulla probe arripere, ac tenere possim.

SECTIO ALTERA.

DIALECTICÆ PRÆCEPTA DE PROPOSITIONIBUS.

ALtera hac sectione de propositionum natura, oppositione, conversione, æquipollentia, & divisione successive agemus. Hoc nos quinque sequentibus paragraphis præstabimus.

PARAGRAPHUS PRIMUS .

PROPOSITIONUM NATURA .

601. DEFINITIO. **P**ropositio, ut alibi notavimus, esse debet expressio iudicii mentis (577).

I. Propositio quævis terminos duos necessario continet, quorum unus de altero affirmatur, aut negatur, quique simul aut verbo substantivo, aut alio verbo ejus vices gerente connectuntur .

II. Ex duobus hisce propositionis terminis is, de quo quid affirmatur, aut negatur, *subiectum* dicitur; alterum, quod affirmatur, aut negatur, dicitur *attributum* (a).

Exempli causa; in his propositionibus: *Aristus est prudens*; *Aristus non est prudens*; *Aristus* subiectum est, *prudens* attributum. Verbum substantivum est attributum subiecto affirmative, aut negative conjungit enuncians, attributum subiecto convenire, aut non convenire .

III. Binæ hæ propositiones: *Aristus canet*; *Aristus non canet*, binis hisce æquipollent: *Aristus erit cantans*; *Aristus non erit cantans*. In primis binis terminus *canet* & attributum con-

(a) ETYMOLOGIA. *Attributum propositionis* quod attribuitur subiecto; seu quod predicatur de subiecto: *attributum*, *predicatum*.

Subiectum propositionis: quod jacet sub attributo; seu res, de qua affirmatur, aut negatur attributum. Quid entis attributum sit alibi diximus (221, & 224).

continet, & copulam, quæ attributum subiecto conjungit.

IV. Pronomina relativa (ego, tu, ille, illa, nos, vos, illi, illæ, qui, quæ, quod), quæ tam sæpius in propositionibus ponuntur, & nominum antea memoratorum loco sunt, subiecti munere funguntur. Itaque in his propositionibus (ego cano, tu rides, illi plorant, homines, qui laborant): termini relativi *ego, tu, illi, qui* suæ quisque propositionis subiectum sunt; & termini hi, *cantans, ridens, plorantes, laborantes*, sunt ejus attributum.

602. NOTA I. Animadverte, binashas propositiones (omnis homo est mortalis; aliquis homo, aut hic homo est mortalis) idem subiectum, idemque attributum re ipsa habere.

I. Primo *idem subiectum* habent; utriusque enim subiectum æque est hæc *proprietas collectio*, quam continet, atque exhibet idea hominis.

Hæc proprietatum collectio in pluribus objectis exhibetur in prima propositione, quam in altera. Ast altera unicum objectum exhibens indeterminatum, aut determinatum, nihil minus re ipsa totam hanc proprietatum collectionem exhibet (34).

II. Deinde *idem* habent *attributum*: utriusque enim attributum est tota hæc ipsa *collectio proprietatum*, quam idea *mortalis* exhibet.

Hæc proprietatum collectio omnibus humanæ speciei individuis attribuitur nemine excepto in prima propositione, uni tantum determinato, aut indeterminato in altera. At quidquid proprietatum generica propositio attribuit objecto suo, id totum pariter particularis, seu singularis propositio subiecto suo attribuit.

603. NOTA II. Animadverte pariter, quoniam attributum id semper est, quod de re affirmatur, aut negatur, nihil interest utrum

ipsum ante, an post rem, cui tribuitur, collocetur, quæ propterea est propositionis subjectum.

I. Exempli causa, in hac propositione (durum est honori amisso esse superstitem): primus hic terminus, *durum*, seu *res dura*, est attributum; atque hæc propositio simplicius huic æquivalet: *vita, honore amisso, molesta est*.

II. Pari modo in hac propositione (pulcrum est pro patria mori); primus terminus *pulcrum*, aut *pulcra sors*, est attributum; atque hic infinitum pro subjecto propositionis assumendo (quod cuique linguæ commune est), propositio hæc in hanc aliam mutabitur: *vitam-dare pro patria pulcra sors est*.

PROPOSITIONES UNIVERSALES, PARTICULARES, SINGULARES.

604. OBSERVATIO. Propositiones in ordine ad earum subjectum considerata dividuntur in universales, particulares, & singulares.

I. Si propositionis subjectum terminus sit pluribus speciebus, aut pluribus ejusdem speciei individuis communis, & tota amplitudine, nullaque limitatione sumatur; *propositio est universalis*.

Hac posita definitione, universales erunt binæ hæ propositiones, quarum altera affirmativa est, altera negativa, & quæ ceterarum omnium exemplum erunt: *omnis homo est mortalis; nullum animal est planta*.

Hic incidenter nota, universalis propositionis subjectum non esse rerum collectionem, sed *individuum quodcumque* hujus collectionis. Exempli causa, duarum propositionum, quas modo attulimus, prima significat, non jam hominum collectionem esse subjectum mortale; sed quodvis hujus collectionis subjectum, nullo excepto, esse mortale. Altera significat, non jam animalium collectionem subjectum esse

se, cui plantæ qualitas non competat; sed in hac collectione nullum omnino individuum esse, cui plantæ qualitas competat.

II. Si propositionis subiectum terminus sit pluribus speciebus, aut pluribus ejusdem speciei individuis communis, sed qui ad indeterminatam suæ amplitudinis partem coarctetur hac voce, *aliquid*; propositio erit *particularis*.

Ex hac definitione inter particulares recensitis binas has propositiones, quæ reliquarum exemplum erunt: *aliqua substantia est materia*; *aliqui Galli non sunt futiles*.

III. Si propositionis subiectum neque pluribus, speciebus, neque pluribus ejusdem speciei individuis terminus communis sit, sed uni tantum individui naturæ conveniens, puta *Aristo*, *Sylviæ*, *Alexandro*, *Bucephalo*, huic arbori, huic pisci, huic saxo, ceterisque hujusmodi, propositio est *singularis*.

Ex hac definitione facile colliges, tres has propositiones esse singulares: *Luna est corpus opacum*. *Hac columna est marmor*. *Aristus, & Clitander sunt Galli*.

605. NOTA. In propositione singulari, ut in universali subiectum tota sua amplitudine accipitur. Quare hac ratione propositio singularis universali congruit.

Exempli gratia: quum dico: *Aristus est probus*, hujus propositionis subiectum sumo tota sua amplitudine, nulla posita limitatione; quasi dicerem: *quidquid Aristus est probum est*.

PROPOSITIONUM SIGNA ARTIFICIALIA.

606. OBSERVATIO. Ex tradita propositionum, earumque subiecti, attributi, & copulæ attributum subiecto affirmative, aut negative conjungentis notione, sequitur:

I. Propositiones omnes affirmativas, aut negativas esse; omne enim judicium binas ideas

Sal quodvis in alkali, & acidum divides; Totum naturale in partes suas integrantes distribues.

Si alicuius assem in bona patritia, in plebeja, in census, aliaque divides; Totum factitium in sua constitutiva specie, & natura diversa partieris. (88).

Si Cæsarem in militem, in historicum, in politicum divides, aut Neutronum in geometram, & naturæ studiosum; Totum naturale in partes suas morales, & accidentales per idcas distribues.

II. Tunc *divisio Totum metaphysicum* partitur, quum per ideas hoc Totum in genus, & differentiam distribuit; seu quum illud successive percipit & per proprietates communes, quibus cum aliis totis confunditur, & per proprietates differentiales illud ab alia quavis totius specie distinguuntibus. (89).

Exempli gratia, si metaphysice hominem divides in animal, & rationis particeps, sive in subjectum sensationum, & in subjectum ratiocinii; illum per ideas partieris in partes suas metaphysicas, quarum una ipsum cum brutis confudit, altera ab his distinguit.

III. Tunc *divisio Totum logicum* partitur, quum genus in species suas distribuit, seu speciem superiorem in inferiores; seu speciem infimam in sua individua. (192, & 197).

Totum logicum ideæ abstractæ objectum est, quod in hoc abstractionis statu de pluribus aut speciebus, aut individuis affirmari potest. Exempli gratia, harum idearum objecta, *ens, substantia, materia, animal, brutum, homo, Leo*, aliaque huiusmodi, totidem sunt Tota logica.

Quare si divides ens in substantiam, & modificationem; substantiam in materialem, & immaterialem; animal in rationale, & irrationale; hominem in plura individua: Tota logica in suas partes, seu membra divides.

Afferit A, negat E: verum generaliter ambo.
 Afferit I, negat O: sed particulariter ambo.

PRÆCEPTA, AUT AXIOMATA DE PROPOSITIONUM ATTRIBUTO, ET SUBJECTO.

607. PRÆCEPTUM I. In propositionibus affirmativis, attributum tota sua amplitudine, & extensione non sumitur.

EXPLICATIO. Primum hoc præceptum per se patet; ejusque veritatem ostendere facile est.

I. Ut hoc fiat, satis est noscere quid intelligamus, quum attributum subjecto propositionis affirmativæ conjungimus (601, & 602).

Exempli causa; quum dico, marmor, aut aliquod marmor, aut hoc marmor esse materiam, non jam affirmare volo, marmor esse omne id, quod est materia; ita ut *materia attributum* nulli alii rei convenire possit, nisi marmori, de quo sermo, & quod meæ propositionis subjectum est. Tantum affirmo; marmor, de quo sermo, unam esse ex illis rebus, quibus materiæ proprietas, aut attributum convenit.

Pari modo, quum dico, omnem hominem, aut aliquem hominem, aut hunc hominem a Deo existere; non jam affirmare volo, hominem esse id omne, quod a Deo existit. Tantum affirmo, hominem unam esse ex iis rebus, quæ a Deo existunt.

Ita quoque, quum dico, Aristum regem esse, non jam affirmo, Aristum esse omnem regem, sive omne subjectum, cui *regis attributum* conveniat; affirmo tantum, Aristum, aliquem, imo unum esse ex subjectis, quæ regis dignitatem, aut attributum habent.

II. Ratio generica eorum, quæ hoc primum præceptum statuit, est, quia *propositio affirmativa*

tiva id tantum affirmat, quod necessarium est, ut vera sit, aut ne falsa sit; ut vero propositio affirmativa vera sit, aut non falsa, satis est, si hujus propositionis subjectum una sit ex rebus, quibus attributum convenit.

608. PRÆCEPTUM II. In propositionibus negativis attributum tota sua extensione, & amplitudine sumitur.

EXPLICATIO. Hoc alterum præceptum quoque per se patet; & ejus veritatem ostendere facile est.

I. Ut hoc fiat, satis est animadvertere quid intelligamus quum dicimus rem hoc, vel illud attributum non habere.

Exempli gratia, quum dico, nullum spiritum esse materiam, sive aliquem spiritum, aut hunc spiritum non esse materiam, patet, me ab omni spiritu, ab aliquo spiritu, ab hoc spiritu omnem quamcumque materiam exclusam velle; seu me negare, materiam quamvis existere, quæ spiritus sit.

In his quidquid materia attributum habet, solida illa sit, aut liquida, aut fluida negatur de eo omni, quod spiritus attributum habet.

Pari modo, quum dico, Aristum non esse regem, patet, me negare velle, imo re ipsa negare, regem ullum esse, qui sit subjectum illud, de quo loquor.

II. Generica eorum, quæ hoc præcepto statuuntur, ratio est, quia propositio negativa, negat universim quidquid eam falsam efficere potest, seu facere, ne vera sit. Ut vero propositio negativa non sit falsa, seu vera sit, necesse est, subjectum nullam omnino ex iis rebus esse, quibus attributum convenit.

609. PRÆCEPTUM III. Quod de universalis propositionis subjecto affirmatur, aut negatur, de omnibus speciebus, atque individuis affirmatur, aut negatur ab hujus propositionis subjecto generatim indicatis.

EX-

EXPLICATIO. Hoc tertium præceptum quoque per se patet; ut vero ejus veritas pateat, satis est animadvertere, quid velimus quum propositionem aliquam positivam, aut negativam elicimus.

Quum dico, *omnem hominem esse mortalem*; patet me implicite dicere, & intelligere, aliquem hominem esse mortalem, hunc hominem esse mortalem; & assertio mea affirmativa, non modo universam generatim humanam speciem afficit, verum etiam quodvis sive determinatum, sive indeterminatum hujus speciei individuum.

Pari modo, quum dico, *nullum hominem esse sine curis*, patet, me implicite dicere, & intelligere, aliquem hominem, hunc hominem non esse sine curis; quare assertio mea negativa & universam humanam speciem, & quodvis hujus speciei individuum afficit.

I. In hoc præcepto nota, *universalis propositionis falsitatem non semper particularium, & singularium propositionum in ipsa contentarum falsitatem necessario trahere*. Fieri enim potest, ut propositionis universalis attributum subjecti parti affirmative, aut negative conveniat, non vero toti subjecto.

Exempli gratia; propositiones hæ: *omnis homo est Gallus; nullus homo est Gallus*, falsæ sunt. Attamen propositiones hæ particulares, & singulares: *aliquis homo est Gallus; aliquis homo non est Gallus; Rex Gallia est Gallus; Rex Borussia non est Gallus*, veræ sunt.

II. Nota pariter, *propositionis universalis veritatem, propositionum particularium, & singularium in ipsa contentarum veritatem necessario trahere*. Neque enim propositionis universalis attributum toti propositionis subjecto affirmative, aut negative convenire potest, quin cuique indeterminatæ subjecti propositionis parti quoque conveniat.

Exempli causa , binæ hæ universales propositiones : *Omnis homo est mortalis ; nullum quadrupes est volatile* , veræ sunt . At vero patet , eas veras esse non posse , nisi harum particularium , seu singularium propositionum , quas implicite continent , veritatem trahant : *aliquis homo , aut hic homo est mortalis ; aliquod quadrupes , aut hoc quadrupes non est volatile* .

610. PRÆCEPTUM IV. In propositionibus affirmativis affirmatur identitas inter subiectum , & attributum ; in negativis hæc identitas negatur .

EXPLICATIO. Quartum hoc quoque præceptum per se patet , cujus veritas vel ipsa præcepti significatione percepta elucescit . Exempli causa .

I. Quum dico , omnem hominem esse mortalem , sive aliquem hominem , aut hunc hominem esse mortalem sane percipis , in his propositionibus affirmativis , me affirmare , veram re ipsa naturæ identitatem esse inter subiectum , quod est homo , & subiectum , quod est mortale . Sive subiectum homo , & subiectum mortale esse unam , eandemque rem , atque naturam , in qua & hominis , & mortalis qualitates continentur .

II. Pari modo quum dico , nullum hominem esse purum spiritum , aliquem hominem , sive hunc hominem non esse purum spiritum , sane percipis , ne in his propositionibus negativis negare , veram re ipsa naturæ identitatem esse inter subiectum , quod est homo , & subiectum , quod est purus spiritus ; seu me negare , subiectum homo , & subiectum purus spiritus esse unum , & idem , unam , eandemque naturam , in qua & hominis , & puri spiritus qualitates continentur .

III. Facile eadem adnotabis in quavis alia propositione , quæ proferatur ; & in omnibus videbis , sive propositiones affirmativæ , sive negativæ sint , sive universales , sive particulares

uni-

unice intendi affirmationem, aut negationem identitatis subjecti cum attributo; sive attributum non nisi per accidens conveniat, aut non conveniat, ut in his: *Aristus est prudens*: *Aristus non est prudens*; sive necessario, & natura attributum subjecto conveniat, aut non conveniat; ut in his: *nullus spiritus est materia*: *omne triangulum est figura tribus angulis*, & *tribus lateribus constans*.

611. NOTA. Ab hac *subjecti*, & *attributi identitate*, quam propositio semper affirmat, aut negat, non jam sequitur propositionem quamlibet esse identicam.

I. *Propositio identica* ea dicitur, cujus subjectum, & attributum sunt unum & idem iisdem terminis enunciatur, & sub eadem idea propositum. Facile intelliges, propositionem huiusmodi semper ineptam esse, & ridiculam.

Exempli causa tres hæc propositiones: *Deus est Deus*: *Creator mundi est creator mundi*: *spiritus est spiritus*, identicæ sunt, quas & dialectica, & recta ratio proscribunt.

II. Contra vero hæc propositio: *Deus est creator mundi*, non est identica, etsi propositionis huius subjectum, & attributum sint unum, & idem, atque ut res ipsa unum, & idem enuncientur; hoc enim unum, & idem, in quo & Dei, & creatoris proprietates continentur *duabus diversis ideis* exhibetur, quarum una alteram explicat, & illustrat.

III. Generatim ideæ duæ, quarum objectum sit una, eademque natura, non sunt identica, quum hanc unam, eandemque naturam diversis modis exhibent, quorum alter altero clarior sit: ceterum definitiones trianguli, quadrati, circuli, omnium geometricorum objectorum, essent totidem ideæ identicæ, unde totidem inepte identicæ propositiones prodirent.

612. PRÆCEPTUM V. In quavis propositione
at-

attributum passim affirmatur, aut negatur ut concretum, non ut abstractum.

EXPLICATIO. Hoc quoque præceptum nil minus reliquis patens est: atque ejus veritas vel percepta præcepti significatione elucescet. Exempli gratia:

I. Quum dico, Aristum esse prudentem, vides me affirmare, non Aristum esse *prudenciam abstracte sumptam*, sed Aristum esse *subjectum habens prudentiam*, sive Aristum, & subjectum prudentia donatum, esse unum, & idem.

II. Pari modo quum dico, omnem hominem, aut hunc hominem esse mortalem; percipis, me affirmare, non jam, omnem hominem, sive hunc hominem esse *qualitatem mortalis*; sed omnem hominem, aut hunc hominem *habere qualitatem mortalis*.

III. Ita tandem quum dico, Clitandrum non esse nobilem, percipis, me negare, non jam Clitandrum esse *qualitatem nobilis*, sed Clitandrum esse *subjectum habens qualitatem nobilis*; atque ita de reliquis.

PRÆCEPTA DE ABSTRACTO, ET CONCRETO.

Quid per *Abstractum*, & *Concretum* intelligi debeat generatim alibi tradidimus. Reliquum est, ut de his nonnulla hic clarius explicemus, quæ licet fortasse non admodum necessaria, non tamen negligenda, aut contemnenda sunt; hæc siquidem & quinto præcepto, & plurimis aliis gravibus dialecticæ, & metaphysicæ objectis lucem afferre possunt. (80, & 84).

613. PRÆCEPTUM I. *Genus de specie; genus, & species de individuo affirmari possunt.* Hoc est generatim, terminos magis universales de minus universalibus affirmari posse; seu
ter-

terminos magis universales esse posse attributum propositionum affirmatarum, quarum subiectum est terminus minus genericus, magisque limitatus.

DEMONSTRATIO. Ut præcepti veritatem aptius ostendamus, hoc per ejus partes præstabimus.

I. Certum est primo, genus de specie affirmari posse; semper enim de re id, quod necessario est, nec non esse potest, affirmari potest. Atqui species nunquam potest non esse id, quod genus exprimit; terminus enim inferior, & magis limitatus, ut alibi explicavimus, quidquid proprietatum exprimit, & continet terminus superior, & latior, semper necessario continet. (194, & 225).

Quare ex hoc præcepto recte, & dialectice dicitur: *Leo est animal, substantia, ens*; Leo enim nequit esse Leo, quin sit substantia & ens.

II. Certum præterea, genus, & speciem de individuis affirmari posse; semper enim de re id affirmari potest, quod ipsa nunquam non esse potest, & individua semper necessario sunt id omne, quod genus, & species exprimunt. Exempli gratia, idea Aristi id omne exprimit quod exprimit idea hominis: hæc id omne, quod idea animalis; hæc, quod idea substantiæ; hæc, quod idea entis.

Quare ex hoc præcepto recte dicitur: *Aristus est homo; est substantia*; Aristus enim nequit esse Aristus, neque hic homo, quin homo sit, & substantia. Q. E. D.

614. **PRÆCEPTUM II.** *Species de genere; individuum de genere, aut de specie non est affirmandum.*

Hoc est generatim, terminos magis limitatos de superioribus, magisque universalibus non esse affirmandos; seu terminos magis limitatos nunquam debere fieri attributa in propositionibus

bus affirmativis, quarum subjectum sit terminus magis genericus, magisque extensus.

DEMONSTRATIO. Ut præcepti veritatem clarius ostendamus, hoc per partes, ut in præcedenti præstabimus.

I. Certum primo, *speciem de genere non esse affirmandam*; neque enim de re id affirmandum, quod ipsa non esse potest. At fieri evidenter potest, ne genus sit quod species exprimit; genus enim a speciebus suis abstrahit, seu illas non includit.

Quare ex hoc præcepto non recte, nec dialectice dicitur: *animal est leo, est cete, est accipiter*; fieri enim potest, ut ens aliquod sit animal quin leo sit, aut cete, aut accipiter.

II. Certum præterea, *individuum de genere, aut de specie non esse affirmandum*; neque enim de re id affirmandum est, quod non esse potest; genus vero, & species possunt non esse individuum. Species plus genere, individuum plus specie dicit: minus in plure semper continetur, non ita plus in minore. (194, & 225).

Quare ex hoc præcepto non recte dices: *vegetabile est arbor, est cerasus, est hic cerasus: Homo est Aristus, est Sylvia*: fieri enim potest, ut ens sit vegetabile, nec tamen sit hic cerasus; atque ens esse hominem, quin Aristus sit, aut Sylvia. Q. E. D.

615. PRÆCEPTUM III. *Abstractum de concreto non affirmandum.*

Hoc est, abstractum non fieri debere attributum propositionis affirmativæ, cuius subjectum concretum sit.

DEMONSTRATIO. Concretum aut est, aut censetur compositum ex subjecto, & forma; atqui vere, & recte dici nequit, abstractum, seu formam solitariam, quæ totius pars est, esse concretum, seu subjectum simul, & formam, quæ totum sunt, (80, & 81).

Qua-

Quare non recte, nec dialectice dices: *objectum album est albedo*; *homo est humanitas*; *amarum est amarities*: cetera: falsum est enim, totum esse tantum suam partem; & veram re ipsa naturæ identitatem affirmari posse inter subjectum, quod est totum, & *formam abstractam*, quæ hujus totius pars tantum est. Q. E. D.

616. PRÆCEPTUM IV. *Concretum de abstracto non affirmandum.*

Hoc est, concretum fieri non debere attributum propositionis affirmativæ, cujus subjectum abstractum sit.

DEMONSTRATIO. Concreta sunt, aut censentur tota, quorum forma, & subjectum partes sunt; dici vero exacte nequit, partem absolute totum esse.

Quare non recte, nec dialectice dices: *albedo est objectum album*, *humanitas est homo*, *amarities est amarum*; cetera: falsum est enim, partem totius absolute totum esse; aut veram re ipsa naturæ identitatem affirmari posse inter subjectum, quod totius pars est, & attributum, quod totum est. Q. E. D.

617. PRÆCEPTUM V. *Abstractum de abstracto non affirmandum, nisi si abstractum, quod attributum est, sit veluti genus pro abstracto, quod est subjectum; aut nisi demonstretur, duo abstracta esse re ipsa unam, atque unicam qualitatem, aut entitatem.*

DEMONSTRATIO. Duo abstracta, quæ ad idem subjectum pertineant, sunt necessario aut *duæ qualitates physica* inter se re ipsa distinctæ, ut albedo, & dulcedo in saccharo; aut *duæ qualitates metaphysica*, quæ fortasse in se unum, & idem sunt, sed quæ ut diversæ considerantur ratione diversorum effectuum, qui illis tribuuntur; cujusmodi sunt in homine qualitates principii sensitivi, & principii cogitantis.

Primo casu patet, abstractum de altero abstracto affirmari non posse; sunt enim duæ qualitates physicæ, quarum una non est alia. Altero casu, duo abstracta ut duæ qualitates diversæ considerantur; quare peculiare, & certæ rationes requiruntur, ut unum de alio affirmari possit. His positis;

I. Non dices, in marmore, aut plumbo gravitatem esse duritiem; hæc siquidem *qualitates distinctæ* sunt, quarum una non est alia; ergo una sine altera esse potest.

II. Neque dices, in homine liberalitatem esse iustitiam; hæc siquidem *duæ virtutes distinctæ*, quarum motiva, objecta, effectus diversi sunt.

III. At recte dices, in homine, *beneficentiam, & iustitiam virtutes esse*; *virtutis enim attributum* genus est, cuius iustitia, & beneficentia sunt duæ species; genus vero de suis speciebus semper affirmari potest. (613).

IV. Pariter recte dices, in Deo beneficentiam re ipsa iustitiam esse, in homine facultatem intelligentem esse re ipsa facultatem sensitivam; primo quia tunc præscinditur ab objectis, a motivis, & ab effectibus, per quæ omnes *hæ qualitates abstractæ* extrinsece distinguuntur, ut tantum ut in subiecto intrinsece sunt, considerentur; deinde, quia tunc demonstratur, aut demonstratum supponitur, in Deo beneficentiam, & iustitiam re ipsa cum Deo identificatas esse, ac propterea & inter se; in homine facultates intelligentem, & sensitivam re ipsa cum homine, atque adeo inter se identificatas esse. Id vero de eo semper affirmari potest, cui re ipsa identificatum est; & quod id nunquam non esse potest. Q. E. D.

618. PRÆCEPTUM IV. *In his totis physicis, quæ vocantur Persona, aut Supposita (347), partium modificationes activæ, & passivæ, sive earum actiones, & passionēs de totis in concreto affirmantur, aut negantur.*

DE--

DEMONSTRATIO. Partes sunt totius, illi submissæ sunt, & ad totum pertinent; quare diversarum partium actiones, & passionnes toti ipsi tribuendæ sunt, quod ratione generici hujus respectus pro omnibus suis partibus jure sumitur.

I. Ex his recte dices, *Aristum esse sapientem*, sive Aristum esse subjectum scientia præditum; etsi hujus attributi fundamentum in anima tantum sit, non in corpore: *Clitandrum pulcrum esse*, licet hujus attributi fundamentum in corpore tantum sit, non in anima: *Sylviam loqui*, seu esse subjectum loquens, etsi lingua tantum, & guttur voces edat: *Afferem fractum esse*, licet asseris pes tantum fractus sit: *Rem publicam pati*, etsi magna tantum totius hujus factitii pars patiatur; cetera.

II. Philosophi sensibiles rerum qualitates, earumque activas, ac passivas modificationes considerantes, censuerunt eas alicui inesse, quod invisibile, & sub ipsis celatum esset. (213).

Rem hanc invisibilem, atque abditam genericè suppositum (*) nuncuparunt; qua voce & suppositum, & personam promiscue significant; hoc tantum discrimine, quod in scholis *suppositum* est terminus genericus, animatis & inanimatis, rationalibus & irrationalibus conveniens. *Persona* de rationalibus dumtaxat usurpatur. Hinc axioma philosophicum: *actiones, & passionnes sunt suppositorum*.

III. Voces hæc *actio*, & *passio*, ut alibi monuimus, & ut hic patet, hic tantum significant

(*) **ETYMOLOGIA.** Suppositum, quasi positum sub. Quare vox suppositum hic significat: ens positum, & latitans sub modificationibus activis, & passivis, cui attribuuntur illa modificationes.

cant *activas*, & *passivas* subjecti alicujus, seu totius *modificationes*; sive has sibi efficiat, sive aliunde habeat. Subjectum hoc, seu totum, sive inanimatum, sive naturale, sive factitium æque esse potest. (38).

PARAGRAPHUS II.

PROPOSITIONUM OPPOSITIO.

619. OBSERVATIO. **U**T inter duas propositiones *vera* detur *oppositio*, necesse est, unam ab altera oppugnari, & ab una destrui quod ab altera proponitur. Ceterum *oppositio* hac in re nihil significat.

Quare quum propositiones sint tantum mentis judicia sensibilibus signis expressa, duarum propositionum oppositio nequit esse, nisi *incompatibilitas objectiva* duorum judiciorum.

I. Quare *ut inter duas propositiones vera detur oppositio*, necesse est; Aut ambas idem subjectum, & idem attributum habere, si altera affirmativa sit, altera negativa;

Aut idem subjectum habere, & attributa incompatibilia, si ambæ affirmativæ sint. †

II. Quare *vera oppositio* datur quoque inter duas has propositiones, quarum altera affirmativa est, altera negativa: *nullus homo est sapiens: omnis homo est sapiens*. Ambæ enim idem subjectum; & idem attributum habent; & quod ab una enunciatum cum enunciato ab altera stare nequit.

Pariter *vera oppositio* datur inter duas has propositiones affirmativas, quarum attributa simul stare nequeunt, & quarum subjectum idem est.

est: *Clitander pius est* ; *Clitander est impius* ; quod enim altera enunciat id necessario destruit, quod ab altera enunciatur.

III. Quare tandem *nulla vera oppositio* , aut vera judiciorum *incompatibilitas objectiva* datur,

Neque inter duas has propositiones non habentes idem subjectum: *omnis homo ad virtutem est ordinatus*: *nulla silex ad virtutem est ordinata*.

Neque inter has duas non habentes idem attributum: *Clitander est prudens*: *Clitander non est dives*.

Neque inter has duas, quarum subjectum manifesto esse potest unum individuum uni, & alterum individuum alteri: *aliquis homo est dives*, *aliquis homo non est dives*.

Neque inter duas has idem subjectum, & idem attributum habentes, quarum tamen enunciatio nihil exhibet, quod simul stare nequeat: *omnis homo est mortalis* ; *aliquis homo est mortalis*.

Quatuor postremæ hæ propositionum species simul comparatæ, *diversæ* sunt, non oppositæ.

BINÆ IN PROPOSITIONIBUS OPPOSITIONIS SPECIES.

620. OBSERVATIO. Duæ propositiones inter se oppositionem aut contradictoriam, aut contrariam habere possunt.

I. *Oppositionem contradictoriam* habent, quum idem subjectum, & idem attributum re ipsa habentes (602), altera affirmativa est, altera negativa; neque altera affirmat, aut negat nisi illud tantum, quod requiritur, ut altera falsa fiat.

Oppositio contradictoria haberi nequit, nisi aut inter *duas propositiones singulares* idem subjectum, & idem prædicatum habentes, quarum altera affirmativa sit, altera negativa; aut inter *propositionem universalem, & propositionem particularem*, quæ idem subjectum, & idem attributum habeant, & quarum altera affirmativa sit, altera negativa.

II. Duæ propositiones *oppositionem contrariam* habent, quum idem subjectum re ipsa habentes, illi incompatibilia attribuunt, ita ut alterutra aliquid plus affirmet, aut neget, quam necesse sit, ut altera falsa fiat.

Oppositio contraria haberi potest aut inter *duas propositiones universales*, quarum altera affirmativa sit, altera negativa; sive inter *propositionem universalem, & propositionem singularem*, quarum altera affirmativa sit, altera negativa; aut inter duas propositiones singulares ambas affirmativas, sed quarum attributa opposita necessario in eodem subjecto stare nequeunt.

621. NOTA I. *Schola Peripatetica* præter duas allatas oppositionis species, duas alias admittebat, nempe oppositionem subcontrariam, & subalternam.

I. *Oppositionem subcontrariam* hæc schola eam appellabat, quam esse arbitrabatur inter duas
pro-

propositiones particulares habentes idem subiectum, & attributum, & quarum altera affirmativa esset, altera negativa; cuiusmodi hæ sunt: *aliquis Gallus est nobilis; aliquis Gallus non est nobilis.*

At vero patet, nullam inter has propositiones oppositionem esse; ut enim monuimus (619), possunt diversum subiectum habere: & si re ipsa idem subiectum haberent, eorum oppositio contradictoria esset, non subcontraria.

II. Hæc eadem schola *oppositionem subalteram* eam appellabat, quam inter duas propositiones esse arbitrabatur, quarum altera universalis esset, altera particularis, & ambæ aut affirmativæ essent, aut negativæ; ut hæ duæ affirmativæ: *omnis sapiens est sælix: aliquis sapiens est sælix;* aut hæ duæ negativæ: *nul- lus homo est immortalis: aliquis homo non est immortalis.*

At vero patet, inter has nullam veram re ipsa oppositionem dari; ut enim monuimus, utraque vera esse potest; neque unius enun- ciatio ullo modo alterius enunciationem destruit aut oppugnat. (619).

Quare inter binas propositiones quascumque nulla alia oppositio præter memoratas, con- tradictoriam scilicet, & contrariam, est ad- mittenda.

622. NOTA II. Hæc eadem schola propo- sitiones considerans *diversitatem* deprehendit in- ter propositionem universalem, & particula- rem; primæ enim subiectum alterius subiecto latius patet; *diversitatem* quoque intercedere inter propositionem affirmativam, & negati- vam; altera enim subiecti cum attributo iden- titatem affirmat, altera negat.

I. Ex his ipsa dixit, & dicere possumus *quantitatem propositionum* maiorem, minorem- ve subiecti amplitudinem.

Dixit quoque, & secum dicere possumus *qua- lita-*

litem propositionum esse, quod affirmativæ sint, aut negativæ, seu earum naturam, qua affirmativæ sunt, aut negativæ.

II. At manifeste aberravit, quum ex propositionum quantitate, & qualitate duos oppositionis fontes statuere voluit.

Ex hoc errore in ipsa orta est inanitas oppositionis subcontrariæ, & subalternæ.

Hinc quoque apud ipsam nonnullæ falsæ definitiones prodierunt oppositionis contrariæ, & contradictoriæ: quod omnia hac in re permisit, ac perturbavit.

PROPOSITIONES CONTRADICTORIÆ.

623. OBSERVATIO. Ex dictis de propositionum oppositione, propositiones duæ, quæ idem subjectum, & attributum re ipsa habent (602), contradictoriæ, aut contradictorio oppositæ duobus modis esse possunt.

I. *Contradictoria* sunt quum altera universalis est, altera particularis; & altera affirmativa, altera negativa.

Hujusmodi sunt hæ duæ: *omnis homo est miser; aliquis homo non est miser.*

Hæ quoque: *nullum vegetabile est fossile: aliquod vegetabile est fossile.*

II. *Contradictoria* sunt, quum ambæ singulares sunt, & altera affirmativa, altera negativa.

Hujusmodi sunt hæ duæ: *Cæsar Gallos vicit; Cæsar Gallos non vicit.*

Hæ quoque: *Antichristus erit impius: Antichristus non erit impius.*

624. NOTA Ut apte omnino intelligamus in quo sita sit duarum propositionum *oppositio contradictoria*, quæ idem subjectum, & attributum habeant, & quarum altera affirmativa sit, altera negativa, maxime necessarium est animadvertere, ut *duæ propositiones contradictoriæ sint,*

sint, oportere, alteram non affirmare, aut negare nisi id tantum, quod ad aliam falsam reddendam est necessarium.

I. Exempli causa, binæ hæ propositiones: *omnis homo est Americanus; aliquis homo non est Americanus*, contradictoriæ sunt; prima enim id tantum affirmat, quod ad alteram falsam reddendam est necessarium; & altera id tantum negat, quod ad primam falsam reddendam est necessarium.

Ut enim falsum sit, *omnem hominem esse Americanum*, oportet, & satis est, aliquem hominem indeterminate sumptum non esse Americanum; & ut falsum sit, *aliquem hominem non esse Americanum*, necesse est, omnem hominem, nemine exceptio, esse Americanum.

II. Duæ hæ propositiones: *omnis homo est Americanus; Rex Galilæ non est Americanus*, non sunt contradictoriæ: altera enim affirmat, aut negat plus, quam necesse sit, ut altera falsa sit.

Ut enim prima propositio falsa sit, non est necesse, hunc hominem, Regem Galliæ, non esse Americanum; satis est aliquem hominem indeterminate non esse Americanum. Ut altera propositio falsa esset, non necesse est, omnem hominem esse Americanum, satis esset si Rex Galliæ Americanus esset. Quare propositiones hæ non sunt contradictoriæ, sed tantum contrariæ, ut alibi adhuc videbimus.

III. Pari modo hæ duæ propositiones: *nulum Dei præceptum est impossibile; aliqua Dei præcepta sunt impossibilia*, non sunt contradictoriæ, altera enim plus affirmat, quam necesse sit, ut prima falsa fiat; ac proinde prima plus negat, quam necesse sit, ut altera falsa fiat.

Ut enim prima falsa sit non est necesse, aliqua Dei præcepta esse impossibilia: satis esset si aliquod tantum Dei præceptum esset impos-

sibile. Hæ duæ propositiones contrariæ sunt, non contradictoriæ.

PROPOSITIO PRÆCIPUA.

625. *Duæ propositiones contradictoriæ nequeunt esse simul veræ, aut simul falsæ. Quare si alterutra falsæ est, altera erit necessario veræ, & vice versa.*

DEMONSTRATIO. Duæ propositiones contradictoriæ ex dictis sunt necessario aut *duæ propositiones singulares*, quarum altera affirmativa est, altera negativa; aut *duæ propositiones*, quarum altera *universalis* est, altera *particularis*, altera affirmativa, altera negativa. (623).

Hic ostendendum est, in neutro casu duas propositiones contradictorias aut simul veras esse posse, aut simul falsas.

EXPLICATIO I. *Duæ propositiones singulares* contradictoriæ simul veræ, aut simul falsæ esse nequeunt. Ut hoc ostendam, arripio, ut casus offert, duas has singulares contradictorias: *Aristus est prudens; Aristus non est prudens.*

I. Primo ut ambæ hæ propositiones essent *simul veræ*, opus esset, ut Aristus, earum subiectum, esset & *prudens*, ut vera esset prima propositio, & *non prudens*, ut vera esset altera; quod evidenter esse non potest, & absurdum est, ac contradictorium (47).

Evidens ergo est, has duas propositiones nunquam esse posse simul veras; & si alterutra vera est, alteram falsam esse (100 & 101).

II. Deinde ut hæ propositiones essent *simul falsæ*, necesse esset, Aristum, earum subiectum, aliud esse, ac a propositione enunciatur.

Quare necesse esset, Aristum simul habere, & non habere *prudentialia qualitatē*, eumque simul esse subiectum prudentia carens, ut falsa fieret prima propositio, & subiectum prudentia
præ-

præditum, ut falsa fieret altera; quod evidenter esse nequit, & absurdum est.

Evidens ergo est, duas has propositiones simul falsas nunquam esse posse; & si alterutra falsa est, alteram esse necessario veram.

EXPLICATIO. II. Duæ propositiones contradictoriæ, *quarum una universalis est, altera particularis* simul veræ, aut simul falsæ esse nequeunt. Ut hoc ostendam, duarum præcedentium loco, quæ qualitate tantum contradictoriæ sunt, duas quascumque assumo & qualitate, & quantitate oppositas, cujuscumque istæ sunt: *omnis homo est prudens; aliquis homo non est prudens.*

I. Ut hæ propositiones essent *simul vera*, earum subjectum esse simul deberet ut ab utraque propositione enunciatur.

Quare *prudencia qualitas* in omnibus hominibus esse deberet, nemine excepto, ut vera esset prima propositio; & aliquis homo simul esse deberet, in quo hæc prudentiæ qualitas non haberetur, ut vera esset altera.

Quare necesse esset, ut hic homo indeterminate sumptus, qui simul est & totum subjectum propositionis particularis, & pars subjecti propositionis universalis, simul esset & *subjectum prudentia præditum*, ut concurreret ad veram reddendam propositionem universalem, & *subjectum prudentia non præditum*, ut veram redderet propositionem particularem; quod evidenter repugnat.

Ergo hæ duæ postremæ propositiones contradictoriæ nequeunt esse simul, veræ; si ergo una vera est, altera necessario falsa est.

II. Deinde ut hæ eædem propositiones essent *simul falsa*, earum subjectum aliud simul esse deberet, ac ab utraque enunciatur.

Quare *prudencia qualitas* in omnibus hominibus, nemine excepto, esse deberet, ut falsa esset propositio negativa; & simul, in aliquo

homine indeterminate sumpto non esset, ut falsa fieret propositio affirmativa; quod evidenter esse non potest.

Ergo propositiones hæ contradictoriæ nequeunt esse simul falsæ; ergo si alterutra falsa est, altera necessario vera est.

EXPLICATIO III. Patet, idem dici, & ostendi posse de aliis propositionibus contradictoriis quibuscumque, puta de his: *nullus rex vere suos subditos amat: aliquis rex vere suos subditos amat*; & in omnibus ostensum iri eadem evidentiâ, duas contradictorias simul veras, aut simul falsas esse non posse.

I. Ut hæ propositiones essent *simul vera*, evidens est, necesse esse, *qualitatem regis vere suos subditos amanti* in nullo omnino rege reperiri, ut vera sit propositio universalis negativa; & hanc tamen qualitatem in aliquo indeterminate rege, qui propositionis particularis affirmativæ subjectum est, reperiri, ut vera fiat hæ propositio; quod in se repugnat (47).

II. Deinde ut hæ propositiones essent *simul falsa*, necesse esset, *qualitatem regis vere suos subditos amanti* in aliquo rege existere, ut falsa fieret propositio universalis negativa; & simul hanc qualitatem in nullo rege reperiri, ut falsa fieret particularis affirmativa; quod æque in se evidenter repugnat.

CONCLUSIO. Quæcumque sit *duarum propositionum contradictoriarum* species, & natura, patet, ipsas nunquam simul veras, aut simul falsas esse posse. Patet quoque, si alteram veram ostendas, te hoc ipso alteram falsam ostendisse; & si alteram falsam ostenderis, alteram te hoc ipso veram ostendisse. Q. E. D.

626. COROLLARIA. A statuta propositione tres sequentes veritates evidenter fluunt.

I. Sequitur evidenter, inter duas propositiones contradictorias non dari medium; neque enim medium datur pro subjecto utrique propo-
sizio-

sitioni communi inter habere, & non habere *qualitatem qualemcumque*, quam illi altera propositio tribuit, altera negat; inter esse, & non esse id, de quo quæstio, in communi propositionum contradictoriarum attributo.

II. Sequitur evidenter, *ad veritatem propositionis, quam directe demonstrare non possumus, ostendendam, satis esse ejus contradictoriam falsam ostendere*; hujus enim falsitas alterius veritatem necessario trahit, aut supponit.

Hæc veritatis demonstrandæ ratio dicitur *demonstratio indirecta*; hæc & a geometris admittitur, qui illa nimium sæpius fortasse utuntur; & in scholis philosophicis, ac theologicis, in quibus tunc disputatio cessat, quum adversarius asserti sui contradictoriam propositionem admittere coactus est.

III. Sequitur evidenter, *ut decernatur quam sit propositio fidei a catholica ecclesia statuta dum propositionem aliquam ut hæreticam damnat, satis esse damnata contradictoriam assumere*. Patet enim, ecclesiam catholicam quum errorem damnat, velle *veritatem aliquam statuere*; & eam supponendo in suis decretis infallibilem, veritatem ab ipsa statutam esse contradictoriam erroris damnati.

Exempli causa, si hæc propositio: *omnes actus liberi infidelium sunt peccata*, ab ecclesia damnatur ut hæretica; propositio fidei invenienda, & determinanda est hæc: *aliquis actus liber infidelium non est peccatum*.

Pari modo si ecclesia ut hæreticam damnat propositionem hanc: *gratia supernaturalis hominibus ad salutem operandam non est necessaria*; propositio fidei invenienda, & determinanda erit hæc: *gratia supernaturalis hominibus ad salutem operandam est necessaria*.

627. **NOTA.** Propositionis ab ecclesia damnata contradictoria non semper facile invenitur, imo nec semper inveniri potest. Siquidem;

I. Nonnullæ sunt propositiones ab ecclesia damnatæ ut hæreticæ, quarum contradictoriam assignare nequis, quin illas decomponas: hujusmodi est celebris ista propositio: *aliqua Dei præcepta sunt impossibilia* (624).

II. Quædam quoque propositiones sunt ab ecclesia damnatæ *in globo*, diversis censuris; aliæ ut impiæ, hæreticæ, blasphematoriæ; aliæ ut scandalosæ, temerariæ, male sonantes; cetera; quin cuique singillatim propriam censuram apponat.

Tunc *ipsum objectum credendum* est, nullam ex propositionibus ita *in globo* damnatis sanæ ecclesiæ doctrinæ esse consentaneam; & earum quamlibet aliquam ex diversis censuris promereri, quæ ab ecclesia illis indeterminate inuruntur.

PROPOSITIONES CONTRARIÆ.

628. OBSERVATIO. Ex dictis de propositionum oppositione (620), oppositio contraria tribus sequentibus modis haberi potest.

I. Duæ propositiones sunt *contraria*, quum habentes idem subjectum, & attributum *ambæ sunt universales*, altera affirmativa, altera negativa. Hujusmodi sunt hæ: *nullus impius est miser: omnis impius est miser*.

II. Duæ propositiones sunt *contraria*, si idem subjectum, & attributum habentes *altera sit universalis, altera singularis*, & altera affirmativa, altera negativa. Hujusmodi sunt sequentes, quæ re ipsa idem subjectum habent; alterius enim subjectum est species, alterius speciei portio: species vero semper eandem proprietatem collectionem exhibet in omnibus individuis seu collective, seu distributive sumptis: *Nullus homo est Sinensis: Reges Gallia, & Borussia sunt Sinenses*.

III. Adhuc duæ propositiones *contraria* sunt, quum

quum *ambæ sunt affirmativa, & singulares*, & communi subiecto attributa dant incompatibilia in eodem subiecto: ut hæc: *Aristus est sanctus: Aristus est impius.*

ALIA PROPOSITIO PRÆCIPUA.

629. *Duæ propositiones contrariæ simul falsæ, non autem simul veræ esse possunt.*

Quare si alterutra veræ est, altera falsæ erit; si vero alterutra falsæ est, non propterea sequitur, alteram veram fore.

DEMONSTRATIO. Ut hæc pateant, in tribus supra allatis contrariis propositionum speciebus hoc ostendemus (628).

EXPLICATIO I. Duæ propositiones contrariæ *universales* esse possunt; & sæpius sunt simul falsæ, nunquam simul veræ. Pro omnibus exemplo sint hæc: *omnis homo est justus: nullus homo est justus.*

I. Hæc primo *simul falsæ* esse possunt: potest enim earum attributum, nempe *qualitas justæ*, toti subiecti universalitati non convenire; quo affirmativa falsæ erit: potest etiam a tota subiecti universalitate non abesse; quo negativa falsæ erit.

II. Deinde hæc propositiones *simul veræ* esse nequeunt; ad hoc enim opus esset, ambarum attributum, nempe *qualitatem justæ*, inesse omnibus individuis subiecti universalitatem constituentibus, ut veræ esset affirmativa; & in nullo hujus universalitatis subiecto esse, ut veræ esset negativa; quod evidenter absurdum est.

EXPLICATIO II. Duæ propositiones contrariæ, *quarum altera universalis est, altera singularis*, esse possunt, & sæpius sunt simul falsæ, nunquam simul veræ. Sint pro omnibus exemplo hæc: *Nullus homo est Americanus: Rex Gallia est Americanus.*

I. Hæc propositiones primo *simul falsæ* esse

possunt; ambarum enim attributum, nempe *qualitas Americani* evidenter alicui ex individuis subjecti universalitatem constituentibus convenire potest; quo universalis affirmativa falsa fiet: & illi determinatæ subjecti parti non convenire; quo falsa fiet singularis affirmativa.

II. Deinde hæc *simul vera* esse nequeunt. Ad hoc enim *qualitas Americani*, seu propositionum attributum in nullo individuo subjecti universalitatem constituyente esse deberet, ut vera esset universalis negativa: & simul esse in hoc, vel in his individuis, quæ singularis subjectum efficiunt, ut hæc affirmativa vera esset, quod evidenter esse nequit.

EXPLICATIO III. Duæ propositiones contrariæ affirmativa, & singulares, & quarum attributa in eodem subjecto absolute simul esse nequeunt, esse possunt, & sæpe sunt simul falsæ, nunquam simul veræ. Pro omnibus exemplo hæc sint: *Aristus est sanctus: Aristus est impius.*

I. Hæc primo *simul falsæ* esse possunt. Potest enim neutrum ex attributis subjecto; Aristoteli scilicet, convenire; qui potest neque tot virtutibus ornatus esse, ut sanctus dici mereatur; nec tot vitiis scatere, ut impius nuncupetur.

II. Deinde hæc *simul vera* esse nequeunt. Ad hoc enim necesse esset, duo attributa, quæ in eodem subjecto incompatibilia supponuntur, tamen in illo esse compatibilia; & propositionum subjectum, quod est in ambabus idem, duo attributa simul habere, quæ in eodem subjecto nunquam simul esse possunt; quod sane chimæricum est, & absurdum.

Brevi: ex duobus attributis natura oppositis, & incompatibilibus fieri potest, ut neutrum in eodem subjecto sit; si vero alterum est, alterum necessario excluditur. Exempli gratia. Fieri potest, *cogitationem non esse substantiam ne-*

que.

que extensam, neque inextensam; potest enim esse simplex modificatio, quin sit ulla substantia (202, & 207). At si esset substantia inextensa, simul substantia extensa esse nequiret.

EXPLICATIO IV. Patet, hæc omnia dici posse de propositionibus contrariis quibuscumque, quarum quælibet ad aliquam ex tribus hisce speciebus referetur. Exempli gratia, de duabus his contrariis universalibus: *nullum fossile est vegetabile: omne fossile est vegetabile*: de his, quarum altera universalis est, altera singularis: *omnis homo est Afer: Rex Marochii non est Afer*: de his, quarum altera in singularem recidit: *omne brutum est alatum: aquila non est alata*: de his, quarum altera quoque in singularem recidit: *nullus homo est predestinatus: Judas, & Antichristus sunt predestinati*: de his singularibus, quarum attributa in eodem subjecto sunt incompatibilia: *Deus est corpus extensum: Deus est corpus inextensum*.

Ad hoc satis est propositionum attributo mutare, & apte applicare *esse*, aut *non esse* in subjecto, seu *convenire*, aut *non convenire* subjecto. Atque ita tres hæc peculiæ demonstrationes re ipsa genericæ sunt.

CONCLUSIO. Ex tribus his demonstrationibus sequitur, duarum quarumcumque propositionum contrariarum, alteram esse posse veram, alteram falsam, aut ambas simul falsas, nunquam ambas simul veras.

Sequitur quoque *alterutrius veritatem*, semper, ut in contradictoriis, alterius falsitatem trahere; etsi *alterutrius falsitas* non semper, ut in contradictoriis, alterius veritatem trahat (625). Q. E. D.

PROPOSITIONES SUBCONTRARIÆ.

630. DEFINITIO. Propositiones subcontrariæ dicuntur duæ propositiones particulares idem

subjectum, idemque attributum habentes, quarum altera affirmativa est, altera negativa. Huiusmodi hæ sunt: *aliquis homo est Gallus: aliquis homo non est Gallus.*

Ratio hujus denominationis est, quia continentur in *duabus propositionibus contrariis universalibus*, altera in altera; quarum altera affirmativa est, altera negativa: ut hæ: *omnis homo est Gallus: nullus homo est Gallus.*

631. NOTA. Etsi ostenderimus, non dari *oppositionem subcontrariam* (619); non propterea non dantur propositiones subcontrariæ: oppositionis enim defectus existentiae defectum non infert; possunt vero propositiones duæ subcontrariæ existere, quin invicem opponantur.

I. *Dua propositiones subcontrariae possunt esse simul verae*; sunt enim contradictoriæ duarum contrariarum universalium, quæ possunt esse simul falsæ (629); & quæ si falsæ supponantur, suarum contradictoriarum veritatem trahunt. Porro hæ sunt ipsæ subcontrariæ, de quibus sermo.

In allatis exemplis subcontrariarum, & contrariarum, quibus continentur, patet, primam subcontrariam esse contradictoriam alterius contrariæ, & alteram primæ.

II. *Dua subcontraria nequeunt esse simul falsa*; sunt enim duarum contrariarum universalium contradictoriæ, quæ nequeunt unquam esse simul veræ (625); & quarum si altera supponatur vera, altera falsa, suarum contradictoriarum respective veritatem, & falsitatem trahunt (626); porro hæ sunt ipsæ subcontrariæ, de quibus sermo.

III. Quoniam duæ subcontrariæ simul veræ, nunquam simul falsæ esse possunt, sequitur, *unius veritatem non semper necessario alterius falsitatem trahere; at unius falsitatem semper alterius veritatem trahere.*

Qua-

Quare si alteram ex subcontrariis falsam probes, alteram veram indirecte probas.

PROPOSITIONES SUBALTERNÆ.

632. DEFINITIO. Duæ propositiones *subalterna* dicuntur, quarum altera universalis est, altera particularis, & ambæ aut affirmativæ, aut negativæ: ut hæ affirmativæ: *omnis homo est mortalis; aliquis homo est mortalis*; aut hæ negativæ: *nullus leo est quadrupes; aliquis leo non est quadrupes*; aut hæ adhuc affirmativæ: *Omnis europæus est subditus regi Gallia; aliquis europæus est subditus regi Gallia*.

De his nota.

I. *He esse possunt amba simul vera, amba simul falsa, altera vera, altera falsa.*

II. *At si universalis vera est, & particularis est necessario vera; etsi fieri possit, ut universalis falsa sit, non vero particularis, ut supra ostendimus (609).*

§. III.

PROPOSITIONUM CONVERSIO.

633. DEFINITIO. **P**ropositionis conversio in quadam terminorum transpositione sita est, qua subjectum fit attributum, & attributum subjectum; unde legitime inferitur a propositione primitiva ad transformatam ita, ut veritas primitivæ veritatem conversæ necessario trahat.

Exempli gratia, si in hac propositione universalis negativa: *nullus homo est elephas*, attributi, & subjecti locum muto; primitiva in hanc convertetur: *nullus elaphas est homo*. Quare dialectice possum recte dicere; si nullus homo est elephas; ergo nullus elephas est homo.

I. Dicitur *conversio simplex* propositionis, in qua subiecti, & attributi tantum locus mutatur, & totum subiectum fit attributum, totum attributum subiectum; ut in præcedenti.

II. Dicitur *conversio accidentalis*, in qua pars tantum attributi propositionis fit subiectum; ut in hac: *Omne cerasum habet nucleum; ergo aliquid habens nucleum est cerasum.*

III. Alia quoque pro propositione particulari negativa excogitata est *conversio per contrapositionem*, quæ in hoc sita est, ut subiectum, & attributum loco mutetur, utrique particulam negativam præfigendo.

At hæc adeo barbara, obscura, inutilis est, ut a philosopho omnino negligi mereatur; ut hoc sentias en exemplum: *aliquis homo non est rex; ergo aliquis non rex non est non homo.*

634. NOTA. Præcepta diælecticæ de tribus his conversionum speciebus disticho hoc technico continentur. In hoc vocales A, E, I, O propositiones denotant, quæ aliquo ex his tribus modis converti possunt (606).

E, I, simpliciter convertitur: E, A, per accid. O, per contrapos: sic fit conversio tota.

Nos hic de simplici, & accidentali conversione, quæ tantum alicui utilitati esse possunt, dumtaxat agemus.

635. PRÆCEPTUM I. *Conversio simplex passim fieri potest & in propositione universali negativa, & in particulari affirmativa.*

DEMONSTRATIO. In his propositionibus attributum locum mutans, extensionem non mutat, sed idem omnino perseverat. Quare,

I. Si in propositione universali negativa subiectum non est attributum, necessario verum erit, attributum non esse subiectum; ut in duabus his universalibus negativis simpliciter convertis: *nullus leo est columba; ergo nulla columba est leo.*

II.

II. Si in *particulari affirmativa* subiectum est attributo identificatum (610), etiam attributum erit subiecto identificatum; ut in duabus his particularibus affirmativis simpliciter conversis: *aliquis Gallus est bonus civis*; ergo *aliquis bonus civis est Gallus*. Q. E. D.

636. NOTA. Non ita universim *conversio simplex* in propositione universali affirmativa, & in particulari negativa fieri potest; in his enim attributum locum mutans & extensionem mutat, nec idem perseverat. Non igitur a primo attributi statu ad alterum argui potest. Exempli causa,

I. *Conversio simplex* fieri nequit in hac universali affirmativa: *omnis Gallus est europæus*; ergo *omnis europæus est Gallus*. Attributum enim, *europæus*, qui in prima propositione universaliter non sumitur, in altera universaliter sumitur (607).

II. In hac particulari negativa: *aliquis europæus non est Gallus*; ergo *aliquis Gallus non est europæus*, *conversio simplex* fieri nequit; terminus enim; *europæus*, limitatus in prima propositione, in altera sumitur nulla limitatione (608).

637. PRÆCEPTUM II. *Conversio accidentalis* & in propositione universali negativa, & in universali affirmativa universim fieri potest.

DEMONSTRATIO. In duplici hac conversione attributum loco mutatum majorem non obtinet extensionem. Exempli gratia,

I. In hujus universalis negativæ accidentali conversione: *nullus leo est columba*; ergo *aliqua columba non est leo*, attributum, *columba* nihil exprimit ut subiectum, quod non exprimeret ut attributum.

II. Pari modo in hujus universalis affirmativæ accidentali conversione: *omnis arbor est vegetabile*, ergo *aliquod vegetabile est arbor*; attributum

tributum, *vegetabile*, intactum, nempe terminus particularis, perseverat. Q. E. D.

638. NOTA. In propositionum conversione verum, & præcisum propositionis convertendæ attributum diligenter considera; ceterum facile a primitiva propositione ad conversam falso concludes. Exempli causa,

I. Sit primo hæc propositio: *Aristus amat Clitandrum*. Si convertas: ergo *Clitander amat Aristum*; vitiosa erit conversio, & falsa conclusio.

Propositionis convertendæ attributum non est; *Clitander*, sed; *amans Clitandrum*; quare ita converte: ergo *aliquis amans Clitandrum est Aristus*.

II. Sit hæc altera: *nullus probus detrahic improbo*. Si convertas; ergo *nullus improbus detrahic probus*; vitiose convertes, & falso concludes.

Propositionis convertendæ attributum est; *detrahens improbo*; quare converte: ergo *nemo detrahens improbo est probus*; sive: ergo *aliquis detrahens improbo non est probus*.

Hæc propositio est universalis negativa, & duplicem his propositionibus convenientem conversionem admittit (635, & 637).

III. Sit hæc tertia: *omnis mortuus fuit vivens*. Si convertas: ergo *omnis vivens fuit mortuus*; vitiose convertes, & falso concludes.

Propositionis convertendæ attributum est; *aliquis, qui erat vivens*; itaque convertes; ergo *aliquis, qui erat vivens, est mortuus*.

Propositio hæc est universalis affirmativa, & harum in conversione legem sequitur.

IV. Sit hæc tandem: *Nullus senex potest fieri juvenis*. Si convertas; ergo *nullus juvenis potest fieri senex*. Vitiose convertes, & falso concludes.

Propositionis convertendæ attributum est:

potens fieri juvenis, seu subjectum potens fieri juvenis. Ergo converte: ergo nullum subjectum potens fieri juvenis est senex; seu: ergo aliquod subjectum potens fieri juvenis non est senex. Hæc universalis negativa & simplicem, & accidentalem conversionem admittit.

§. IV.

ÆQUIPOLLENTIA PROPOSITIONUM.

639. DEFINITIO. *Æ*quipollentia propositionum dicitur eadem in utraque amplitudo, & significatio.

I. Duæ propositiones tunc eandem *æquipollentiam* habent, quum non sunt identicæ, & tamen neutra plus, aut minus dicit altera, & alterutram æque sumere potes.

II. Brevi hoc, sed perutili paragrapho derivatione agemus, qua ad *perfectam æquipollentiam* adduci possint propositiones duæ contrariæ, aut contradictoriæ, seu quomodo alterutri ex contrariis, aut contradictoriis propositionibus tribui possit ipsissimus alterius valor, & significatio; ita ut altera alteri suffici possit, ut in algebra uni quantitati altera æqualis sufficitur.

Hoc duobus sequentibus præceptis præstabitur, quibus ad ea exequenda lectoris sagacitatem, & industriam dirigemus.

640. PRÆCEPTUM I. Propositiones duæ contradictoriæ, altera universalis, altera particularis æquipollebunt, si alterutrius subjecto particula negativa præfigatur, altera nihil mutata.

DEMONSTRATIO. Præcepti veritatem ostendemus in contradictoriis, quarum universalis positiva est, & in quibus est negativa.

EXPLICATIO I. Ut ostendamus præceptum

verum in *universali affirmativa*, sint omnibus exemplum duæ hæc contradictoriæ quæcumque: *omnis homo est mortalis: aliquis homo non est mortalis.*

I. Si particulam negativam præfigo subiecto universalis, particulari nihil mutata, hanc habeo: *non omnis homo est mortalis.*

Quid hæc significat? verum non esse, omnem hominem esse mortalem; quid vero requiritur, ut ita sit? tantum, aliquem hominem non esse mortalem, quæ est ipsissima significatio contradictoriæ particularis: *aliquis homo non est mortalis.*

II. Deinde si particularis subiecto particulam negativam præfigo, universali nihil immutata, hanc habeo: *non aliquis homo non est mortalis.*

Quid vero hæc significat? non esse verum, aliquem hominem non esse mortalem; ut vero ita sit quid requiritur? omnem hominem esse mortalem, qui ipsissimus sensus est universalis contradictoriæ: *omnis homo est mortalis.*

EXPLICATIO II. Valet quoque præceptum in contradictoriis, *quum universalis est negativa.* Ut hoc ostendam sint omnium exemplum hæc duæ contradictoriæ: *nullus homo est mortalis: aliquis homo est mortalis.*

I. Si universalis subiecto particulam negativam præfigo, particulari nihil mutata, hanc habeo: *non nullus homo est mortalis.*

Quid hæc significat? verum non esse, nullum hominem esse mortalem. Ut vero ita sit, quid requiritur? tantum aliquem hominem esse mortalem; quæ est ipsissima significatio particularis: *aliquis homo est mortalis.*

II. Deinde si particularis subiecto particulam negativam præfigo, universali non mutata, hanc habeo: *non aliquis homo est mortalis.*

Quid hæc significat? verum non esse, aliquem

quem hominem esse mortalem. Ut ita sit quid requiritur? profecto, nullum hominem esse mortalem; qui ipsissimus sensus est contradictoriæ, universalis: *nullus homo est mortalis*.

Quare quæcumque sint duæ contradictoriæ, quarum altera universalis sit, altera particularis; alterutrius subjecto particula negativa præfixa, huic ipsissimus alterius sensus, & valor tribuitur. Q. E. D.

641. PRÆCEPTUM II. *Dua propositiones contrariae universales aequipollebunt, si particula negativa postponatur immediate alterutrius subjecto, altera non immutata.*

DEMONSTRATIO. Ad hoc ostendendum sumo duas quascumque contrarias universales: *omnis homo est mortalis: nullus homo est mortalis*.

Propositio affirmativa attributum suum toti subjecto applicat, negativa attributum a toto subjecto excludit. Ergo universalis affirmativa: *omnis homo est mortalis*, attributum *mortalis* applicat omni homini, nemine excepto; suum enim subjectum est omnis omnino homo. Ergo universalis negativa: *nullus homo est mortalis*, attributum *mortalis* ab omni homine excludit, nullo excepto; suum enim subjectum est omnis homo. Quamobrem

I. Si particulam negativam pono immediate post subjectum contrariæ affirmativæ præcedentis, hanc habeo propositionem: *omnis homo non est mortalis*, quæ sit negativa; atque ita significationem habebit omnino illi contrariam, quam habebat quum esset affirmativa.

Atqui quum esset affirmativa significabat, attributum *mortalis* omni homini applicatum esse; ergo negativa effecta significabit, hoc attributum ab omni homine exclusum esse. Quare eundem omnino sensum, & valorem habebit, quem contraria negativa: *nullus homo est mortalis*.

II. Si

II. Si particulam negativam pono immediate post subjectum postremæ hujus propositionis : *nullus homo est mortalis* : obtinebit hæc significationem omnino illi , quam nunc habet , contrariam ; dicet enim omnino oppositum .

Atqui hæc propositio : *nullus homo est mortalis* , significat , attributum *mortalis* excludi ab omni omnino homine . Ergo hæc : *nullus homo non est mortalis* , quæ idem cum præcedente subjectum , & attributum habet ; significabit , attributum *mortalis* omni omnino homini esse applicatum .

Quare quæcumque sint duæ contrariæ universales , particula negativa immediate post alterutrius subjectum apposita , hæc ipsissimum alterius sensum , & valorem obtinebit . Q. E. D.

642. NOTA. Postrema hæc duo præcepta , quæ a nemine mutuati sumus , maxime aliquando utilitati sunt , ut verus sensus , verusque valor quarundam propositionum statuatur , quæ vel nimis , vel parum nimis extenduntur ; & ut ostendatur , propositionem , de qua acriter confligitur , esse prorsus alterius contrariam , aut contradictoriam , cujus valor notus est , & de quo quisque consentit . Hoc rem in apertam lucem profert , & disputationi finem facit . (626 , & 629) .

Ut his omnibus majorem claritatem addamus , aliqua hic adnotanda sunt , quæ eorum , quæ superius , & præsertim postremis duobus hisce præceptis tradita sunt , erunt veluti collatoria .

I. *Particula negativa immediate post subjectum propositionis aut universalis , aut particularis apposita , ejus qualitatem mutat , non quantitatem .* (622) . Hoc est : affirmativa fit negativa , aut vice versa ; at particularis non fit universalis , aut vice versa .

II. *Particula negativa subiecto propositionis universalis , aut particularis præfixa , ejus quan-*

quantitatem mutat, non qualitatem. Hoc est, ex universali fit particularis, aut vice versa; non vero ex affirmativa fit negativa, aut vice versa.

III. Maxime differunt hæ duæ propositiones: *non omnis homo est doctus: omnis homo non est doctus.* Prima enim tantum significat, attributum sapientis alicui homini convenire; altera, hoc attributum nulli homini convenire.

IV. Generatim *propositio quavis id tantum significat, quod requiritur, ut vera sit.* Quare, ut vera extensio, verusque valor propositionis cujuscumque determinetur, sive affirmativa sit, sive negativa, universalis, aut particularis, vera, aut falsa, satis est perpendere quid absolute, & præcise necesse sit, ut illa reddatur vera; & concipere, propositionem illam id totum significare, & nihil præterea.

Quid præcise significat propositio hæc affirmativa, vera sit, aut falsa? *nonnulla substantia sensu donata existunt in luna.* Præcise significat, in luna duas saltem existere substantias sensu donatas; si enim aut nulla, aut una tantum ibi existeret, hæc propositio vera esse non posset. (607, & 608).

Quid quoque significat hæc propositio negativa, vera sit, aut falsa? *nullum triangulum tria lătera, & tres angulos habet.* Significat, proprietatem habendi tria latera, & tres angulos nulli omnino triangulo convenire; ut enim vera esset, necesse esset, nullum omnino esse triangulum, quod tria latera, & tres angulos haberet.

§. V.

PROPOSITIONUM DIVISIO, SEU VARIAE
EARUM SPECIES.

643. OBSERVATIO. QUUM propositiones perpendimus, ut enunciantes subiecti sui cum attributo identitatem, aut non identitatem, eas in affirmativas, & negativas partiti sumus.

Eas deinde considerantes, ut in subiecto magis, minusve extensas, eas in universales, particulares, & singulares partiti sumus.

At genericæ hæ partitiones, quarum quælibet omnes, quæ haberi possint, propositiones complectitur, omnes earum peculiare species non satis distinguunt, quarum tamen naturam, & proprietates noscere magni momenti est; quare sequentes definitiones, & divisiones sunt necessariæ.

PROPOSITIONES SIMPLICES, ET COM-
POSITÆ.

644. DEFINITIO I. *Propositio simplex* est, quæ unicum subiectum, & unicum attributum habet. Hujusmodi sunt hæ: *omnes homines sunt mortales: aliqui Galli sunt leves: Aristus non est liberalis. Homo probus est rarus.*

645. DEFINITIO II. *Propositio composita* ea est, quæ aut plura subiecta habet, aut plura attributa, aut utraque plura simul. Hujusmodi sunt hæ: *tigrides, & ursi sunt feroces: Caesar fuit magnus dux, & magnus politicus. Aristus, & Clitander nec nobiles sunt, nec divites.*

I. *Propositio composita esse potest aut tota*
ne-

vera, aut tota falsa, aut partim vera, partim falsa. Hic est ejus veritatis inspiciendæ modus simplicissimus. (100).

II. At si velis veritatem, & falsitatem semper esse *quid indivisibile*, quod fortasse magis philosophicum est; ut propositio composita vera sit, necesse erit, totum attributum subiecto convenire, si affirmativa sit; nullam attributi partem ulli subiecti parti convenire, si negativa sit.

PROPOSITIONES PRINCIPALES, ET INCIDENTES.

646. DEFINITIO. *Propositio complexa* esse potest, aut *æquivalenter duplex*, propositionem aliam principalem, aliam incidentem continens. Hujusmodi est hæc: *Cæsar, qui Gallos vicit, fuit tyrannus.*

I. In propositione complexa, *propositio principalis* est illa propositionis totalis pars, quæ præcipue, & magis directe affirmatur, aut negatur. In allato exemplo propositio principalis est: *Cæsar fuit tyrannus.*

II. *Propositio incidens* est illa totius propositionis pars, quæ principalis subiecto, aut attributo incidenter additur. In allato exemplo hæc totalis propositionis pars: *qui Gallos vicit*, est propositio incidens.

III. In propositionibus complexis veritas principalis non trahit veritatem incidentis; nec veritas incidentis veritatem principalis. Idem dicas de alterutrius falsitate.

Alterutra vera esse potest, licet altera falsa sit; & vice versa. Exempli gratia: Falsum est, Cæsarem fuisse tyrannum; & verum est; Cæsarem Gallos vicisse.

647. NOTA. In propositionibus, quæ sunt, aut videntur complexæ, pronomen *qui* sæpius
du-

duplex munus habet, quod noscere est opportunum.

I. Hoc pronomen sæpe vices gerit *termini explicativi*; & tunc propositio re ipsa complexa est.

Hoc præstat in sequenti propositione, in qua propositio incidens enunciat qualitatem distinctivam subjecti propositionis principalis: *Chinachina, quæ est cortex arboris Peruvia, miram habet vim febrifugam.*

Idem præstat in sequenti, in qua propositio incidens enunciat qualitatem distinctivam attributi propositionis principalis, aut alicujus huic attributo adnexi: *Scipio Africanus Hannibalem vicit, qui fuit maximus ætate sua imperator.*

II. Hoc ipsum pronomen aliquando *termini restrictivi* munus gerit: tunc vero propositio non re ipsa, sed specie tantum complexa est.

Hoc præstat in propositione sequenti, in qua propositio incidens propositionis principalis subjectum ad sui partem tantum coarctat, nullam illi distinctivam proprietatem tribuens: *homines, qui pietatem colunt, sunt benefici.*

Propositio hæc non affirmat, pietatem colere, beneficium esse, speciei humanæ proprietatem esse, sed tantum, *beneficium esse*, hujus limitatæ hominum partis, quæ pietatem colit, qualitatem esse. Postrema hæc propositio specie tantum complexa est; & in hanc simplicem resolvitur: *Homines pii sunt benefici.*

PROPOSITIONES DISJUNCTIVÆ, ET CONJUNCTIVÆ.

648. DEFINITIO I. *Propositio disjunctiva* est propositio affirmativa continens in suo attributo plura membra in eodem subjecto incompatibilia, & particula disjunctiva simul
con-

connexa , suoque subiecto unum ex his membris indeterminate attribuens , nempe non unum præ aliis . Exempli gratia :

I. Hæc propositio : *civis Romanus erat aut ordinis patritii , aut equestris , aut plebei* , est disjunctiva , cujus attributum tria habet membra , quorum unum subiecto indeterminate tribuitur .

II. Hæc quoque : *amicitia aequalitatem aut supponit , aut facit* , disjunctiva est , cujus attributum bina habet membra . Affirmat , aut attributum aequalitatis præexistere in hominibus amicitia junctis ; aut nisi præexistat , illud ab amicitia inter eos effici .

III. Ut propositio disjunctiva vera sit , dari non debet medium inter membra incompatibilia a particula disjunctiva connexa ; & ex his alterutrum subiecto convenire debet .

649. DEFINITIO II. *Propositio conjunctiva* est propositio negativa , in suo attributo duo incompatibilia continens particula conjunctiva connexa , & eorum compatibilitatem in subiecto negans .

Exempli gratia hæc propositio . *Christianus Deo , & mundo servire nequit* , conjunctiva est , cujus attributum duo natura incompatibilia continet ; nempe Dei servitium , quod omne vitium excludit , & mundi servitium , quod plurima vitia trahit .

Ut propositio conjunctiva vera sit , vera dari debet incompatibilitas in ejus membris particula conjunctiva connexis , ita ut ambo nunquam in eodem subiecto esse possint . Exempli gratia , hæc propositio : *patria simul , & religio diligere nequeunt* ; falsa est ; utraque enim dilectio in eodem subiecto optime haberi potest .

650. NOTA . *Propositionis disjunctiva contradictoriam* habebis , si omnia neques disjunctionis membra , sive dicas , subiectum posse non esse
nec

nec quod unum, nec quod alterum, aut alia disjunctionis membra exprimunt.

Conjunctiva contradictoriam habebis, si membrorum conjunctionis compatibilitatem affirmes; sive si dicas, subjectum posse simul esse id, quod dicitur incompatible.

Præcepta syllogismi, in quo binæ hæ propositionum species locum habent, alibi trademus: tunc de ambabus adhuc sermo erit. (717, & 720).

PROPOSITIONES CAUSALES, ET CONDITIONALES.

651. DEFINITIO I. *Propositio causalis* duo membra habet, quæ simul causæ in effectum influxum enunciant. Exempli gratia, si ardellionem videas fraudibus, & iniquis artibus fortunam aucupantem, de illo recte dices: *decipit, quia ineptus est.*

Propositio hæc causalis erit, quæ enunciat, non sane ardellionem hunc esse improbum, nec ineptum; sed ideo improbum esse, quia ineptus est, aut in ipso rerum agendarum imperitiam improbitatis causam esse.

I. Ut propositio causalis vera sit, unum ex suis membris *re ipsa* in alterum *influat* oportet ut enunciat propositio.

Exempli gratia, allata causalis *vera* esse potest; facile enim fieri potest, eum, de quo sermo, ad iniquas artes confugere tantum, quia ingenio, & peritia caret, quibus recta via ad fortunam pergat; aut in ipso imperitiam, veram esse causam improbitatis.

II. Contra vero hæc propositio. *Aristus est amans recti, quia sub libra natus est; falsa est, etsi Aristus & amans recti, & sub libra natus sit; nulla enim vera inter hanc causam, & hunc effectum connexio re ipsa datur; seu quia Aristi ortus sub hoc signo, aut fidere nihil influit,*

fluit, aut influere potest in hanc Aristi virtutem: hoc tamen enunciat propositio. (556).

Causalis contradictoriam habebis si causæ in effectum influxum hoc pacto neges: *Non quia ineptus est, hic ardelio decipit; non quia sublimis natus est, Aristus est amans recti.*

652. DEFINITIO II. *Propositio conditionalis* duobus membris constat, quorum alterum suppositio est, & dicitur *antecedens*; alterum consequentia a suppositione deducta, & dicitur *consequens*. Hujusmodi est hæc: *si omnes homines in gratia morerentur, omnes saluarentur.*

In hac propositione primum membrum, quod conditionem, aut suppositionem exprimit, est antecedens; alterum membrum, quod est, quid ab hac conditione necessario pendens, consequens est.

I. *Propositio conditionalis directe* enunciat non antecedentis, aut consequentis veritatem, sed *veram* inter antecedens, & consequens *connexionem*; ita, ut posito primo, alterum necessario consequatur. Quare ut hujusmodi propositiones veræ sint, satis est, si inter antecedens, & consequens enunciata *connexio* re ipsa detur.

In propositione ad exemplum allata, nec verum est omnes homines in gratia mori, nec omnes salvos fieri; at verum est, si in gratia omnes morerentur, omnes salvos fore; seu mortem in gratia futuram omnibus conditionem, cui certissime salus adnexa esset; quod satis est ad propositionis veritatem.

Aliud harum propositionum exemplum erit ea, qua suæ ætatis divites quidam ecclesiæ Doctor monebat, se gravi præcepto teneri egenis opem ferre. Memento dives, aiebat ille, te eos interfectorum, nisi opem tuleris, qua ali possint. *Si non pavisti, occidisti.* Vera est hæc propositio conditionalis; vera enim inter antecedens, & consequens datur *connexio*.

II. *Conditionalis contradictoriā* habebis, si antecedentis cum consequente connexionem neges; seu si neges, posito antecedente, consequens necessario sequi. Exempli gratia; allatarum hæ erunt contradictoriæ: *etsi omnes homines in gratia morerentur, non propterea omnes saluarentur; etsi non pavisti, non tamen occidisti.*

Quum de syllogismo agemus in quo propositio conditionalis locum habet, plura nova, & magni momenti de hujus propositionis natura proferemus (712).

PROPOSITIONES EXCLUSIVÆ, REDUPLICATIVÆ, COMPARATIVÆ.

653. DEFINITIO I. *Propositio exclusiva* est partim affirmativa, partim negativa, in qua annunciatur attributum subiecto, & non nisi subiecto convenire.

I. Hujusmodi est hæc: *sapiens est solus beatus*; sive hæc alia: *sola virtus est vera nobilitas.*

Prima, (vero, aut falso, nihil refert) affirmat, attributum *beati* semper re ipsa sapienti convenire; & nunquam nisi sapienti convenire. Altera quoque affirmat, virtutem, seu qualitatem *hominis virtute præditi* semper, & ubique esse veram nobilitatem, neque ullam veram nobilitatem esse ubi virtus non sit.

II. Ut hujusmodi propositiones veræ sint, necesse est, non solum attributum subiecto convenire, sed quoque non nisi subiecto convenire.

654. DEFINITIO II. *Propositio reduplicativa* est propositio affirmativa, aut negativa, in qua subiectum ad aliquem sensum peculiarem limitatur; & in qua non affirmatur, attributum convenire, aut non convenire subiecto, nisi quatenus subiectum ad aliquem peculiarem sensum limitatur.

I. Hujusmodi est hæc propositio affirmativa:

Scien-

Scientia, quatenus hominem in vanitatem, & superbiam attollere potest, christiano funesta fieri potest; aut hæc alia negativa. Scientia, quatenus mentem illustrat, nemini unquam noxia est.

II. Ut hujusmodi propositiones veræ sint, satis est si attributum subjecto ita ad peculiarem sensum limitato conveniat, ut a propositione enunciatur.

655. DEFINITIO. III. *Propositio comparativa* ea est, quæ annunciat non solum, attributum subjecto convenire, aut non convenire, sed etiam æque, aut magis, aut minus convenire, vel non convenire, quam alteri rei determinatæ, aut alii rei qualicumque.

I. Hujusmodi est hæc affirmativa: *virtus magis divitiis est æstimanda*; aut hæc negativa: *non ita gravis visa jactura est, ac honoris.*

II. Ut hujusmodi propositiones veræ sint, necesse est non solum attributum subjecto convenire aut non convenire gradu positivo, sed etiam eo gradu comparativo, qui a propositione enunciatur.

Sint exemplo binæ hæ propositiones comparativæ: *Cicero erat civis melior Catilina. Hispania æque populosa est, ac Gallia.* Prima falsa est; attributum enim boni civis Catilinæ non convenit gradu positivo. Altera quoque falsa est; quamvis enim attributum populosa, Galliæ, & Hispaniæ conveniat, huic tamen non convenit eo comparisonis gradu, qui a propositione enunciatur.

656. NOTA. Notandum tamen, *propositionem comparativam* aliquando veram haberi debere, etsi attributum gradu positivo, & absoluto subjecto non conveniat. Usus enim linguarum magister legem apud omnes nationes statuit, quædam attributa subjecto tribui possunt gradu comparativo, quin illi convenient gradu positivo, & absoluto.

II. Si particulam negativam pono immediate post subjectum postremæ hujus propositionis : *nullus homo est mortalis* ; obtinebit hæc significationem omnino illi , quam nunc habet , contrariam ; dicet enim omnino oppositum .

Atqui hæc propositio : *nullus homo est mortalis* , significat , attributum *mortalis* excludi ab omni omnino homine . Ergo hæc : *nullus homo non est mortalis* , quæ idem cum præcedente subjectum , & attributum habet ; significabit , attributum *mortalis* omni omnino homini esse applicatum .

Quare quæcumque sint duæ contrariæ universales , particula negativa immediate post alterutrum subjectum apposita , hæc ipsissimum alterius sensum , & valorem obtinebit . Q. E. D.

642. NOTA . Postrema hæc duo præcepta , quæ a nemine mutuati sumus , maxime aliquando utilitati sunt , ut verus sensus , verusque valor quarundam propositionum statuatur , quæ vel nimis , vel parum nimis extenduntur ; & ut ostendatur , propositionem , de qua acriter confligitur , esse prorsus alterius contrariam , aut contradictoriam , cujus valor notus est , & de quo quisque consentit . Hoc rem in apertam lucem profert , & disputationi sinem facit . (626 , & 629) .

Ut his omnibus majorem claritatem addamus , aliqua hic adnotanda sunt , quæ eorum , quæ superius , & præsertim postremis duobus hisce præceptis tradita sunt , erunt veluti collaria .

I. *Particula negativa immediate post subjectum propositionis aut universalis , aut particularis apposita , ejus qualitatem mutat , non quantitatem .* (622) . Hoc est : affirmativa fit negativa , aut vice versa ; at particularis non fit universalis , aut vice versa .

II. *Particula negativa subjecto propositionis universalis , aut particularis præfixa , ejus quan-*

quantitatem mutat, non qualitatem. Hoc est, ex universali fit particularis, aut vice versa; non vero ex affirmativa fit negativa, aut vice versa.

III. Maxime differunt hæ duæ propositiones: *non omnis homo est doctus: omnis homo non est doctus.* Prima enim tantum significat, attributum sapientis alicui homini convenire; altera, hoc attributum nulli homini convenire.

IV. Generatim *propositio quavis id tantum significat, quod requiritur, ut vera sit.* Quare, ut vera extensio, verusque valor propositionis cujuscunque determinetur, sive affirmativa sit, sive negativa, universalis, aut particularis, vera, aut falsa, satis est perpendere quid absolute, & præcise necesse sit, ut illa reddatur vera; & concipere, propositionem illam id totum significare, & nihil præterea.

Quid præcise significat propositio hæc affirmativa, vera sit, aut falsa? *nonnulla substantia sensu donata existunt in luna.* Præcise significat, in luna duas saltem existere substantias sensu donatas; si enim aut nulla, aut una tantum ibi existeret, hæc propositio vera esse non posset. (607, & 608).

Quid quoque significat hæc propositio negativa, vera sit, aut falsa? *nullum triangulum tria lătera, & tres angulos habet.* Significat, proprietatem habendi tria latera, & tres angulos nulli omnino triangulo convenire; ut enim vera esset, necesse esset, nullum omnino esse triangulum, quod tria latera, & tres angulos haberet.

§. V.

PROPOSITIONUM DIVISIO, SEU VARIÆ
EARUM SPECIES.

643. OBSERVATIO. QUUM propositiones perpendimus, ut enunciantes subjecti sui cum attributo identitatem, aut non identitatem, eas in affirmativas, & negativas partiti sumus.

Eas deinde considerantes, ut in subjecto magis, minusve extensas, eas in universales, particulares, & singulares partiti sumus.

At genericæ hæ partitiones, quarum quælibet omnes, quæ haberi possint, propositiones complectitur, omnes earum peculiare species non satis distinguunt, quarum tamen naturam, & proprietates noscere magni momenti est; quare sequentes definitiones, & divisiones sunt necessariæ.

PROPOSITIONES SIMPLICES, ET COM-
POSITÆ.

644. DEFINITIO I. *Propositio simplex* est, quæ unicum subjectum, & unicum attributum habet. Hujusmodi sunt hæ: *omnes homines sunt mortales: aliqui Galli sunt leves: Aristus non est liberalis. Homo probus est rarus.*

645. DEFINITIO II. *Propositio composita* ea est, quæ aut plura subjecta habet, aut plura attributa, aut utraque plura simul. Hujusmodi sunt hæ: *tigrides, & ursi sunt feroes: Caesar fuit magnus dux, & magnus politicus. Aristus, & Clitander nec nobiles sunt, nec divites.*

I. *Propositio composita esse potest aut tota*
re-

vera, aut tota falsa, aut partim vera, partim falsa. Hic est ejus veritatis inspiciendæ modus simplicissimus. (100).

II. At si velis veritatem, & falsitatem semper esse *quid indivisibile*, quod fortasse magis philosophicum est; ut propositio composita vera sit, necesse erit, totum attributum subiecto convenire, si affirmativa sit; nullam attributi partem ulli subiecti parti convenire, si negativa sit.

PROPOSITIONES PRINCIPALES, ET INCIDENTES.

646. DEFINITIO. *Propositio complexa* esse potest, aut *aquivalenter duplex*, propositionem aliam principalem, aliam incidentem continens. Hujusmodi est hæc: *Cæsar, qui Gallos vicit, fuit tyrannus.*

I. In propositione complexa, *propositio principalis* est illa propositionis totalis pars, quæ præcipue, & magis directe affirmatur, aut negatur. In allato exemplo propositio principalis est: *Cæsar fuit tyrannus.*

II. *Propositio incidens* est illa totius propositionis pars, quæ principalis subiecto, aut attributo incidenter additur. In allato exemplo hæc totalis propositionis pars: *qui Gallos vicit*, est propositio incidens.

III. In *propositionibus complexis* veritas principalis non trahit veritatem incidentis; nec veritas incidentis veritatem principalis. Idem dicas de alterutrius falsitate.

Alterutra vera esse potest, licet altera falsa sit; & vice versa. Exempli gratia: Falsum est, Cæsarem fuisse tyrannum; & verum est, Cæsarem Gallos vicisse.

647. NOTA. In propositionibus, quæ sunt, aut videntur complexæ, pronomen *qui* sæpius du-

duplex munus habet, quod noscere est opportunum.

I. Hoc pronomen sæpe vices gerit *termini explicativi*; & tunc propositio re ipsa complexa est.

Hoc præstat in sequenti propositione, in qua propositio incidens enunciat qualitatem distinctivam subjecti propositionis principalis: *Chinachina, quæ est cortex arboris Peruvia, miram habet vim febrifugam.*

Idem præstat in sequenti, in qua propositio incidens enunciat qualitatem distinctivam attributi propositionis principalis, aut alicujus huic attributo adnexi: *Scipio Africanus Hannibalem vicit, qui fuit maximus ætate sua imperator.*

II. Hoc ipsum pronomen aliquando *termini restrictivi* munus gerit: tunc vero propositio non re ipsa, sed specie tantum complexa est.

Hoc præstat in propositione sequenti, in qua propositio incidens propositionis principalis subjectum ad sui partem tantum coarctat, nullam illi distinctivam proprietatem tribuens: *homines, qui pietatem colunt, sunt benefici.*

Propositio hæc non affirmat, pietatem colere, beneficium esse, speciei humanæ proprietatem esse, sed tantum, *beneficium esse*, hujus limitatæ hominum partis, quæ pietatem colit, qualitatem esse. Postrema hæc propositio specie tantum complexa est; & in hanc simplicem resolvitur: *Homines pii sunt benefici.*

PROPOSITIONES DISJUNCTIVÆ, ET CONJUNCTIVÆ.

643. DEFINITIO I. *Propositio disjunctiva* est propositio affirmativa continens in suo attributo plura membra in eodem subjecto incompatibilia, & particula disjunctiva simul
con-

connexa , suoque subiecto unum ex his membris indeterminate attribuens , nempe non unum præ aliis . Exempli gratia :

I. Hæc propositio : *civis Romanus erat aut ordinis patritii , aut equestris , aut plebeii* , est disjunctiva , cujus attributum tria habet membra , quorum unum subiecto indeterminate tribuitur .

II. Hæc quoque : *amicitia aequalitatem aut supponit , aut facit* , disjunctiva est , cujus attributum bina habet membra . Affirmat , aut attributum aequalitatis præexistere in hominibus amicitia junctis ; aut nisi præexistat , illud ab amicitia inter eos effici .

III. Ut propositio disjunctiva vera sit , dari non debet medium inter membra incompatibilia a particula disjunctiva connexa ; & ex his alterutrum subiecto convenire debet .

649. DEFINITIO II. *Propositio conjunctiva* est propositio negativa , in suo attributo duo incompatibilia continens particula conjunctiva connexa , & eorum compatibilitatem in subiecto negans .

Exempli gratia hæc propositio . *Christianus Deo , & mundo servire nequit* , conjunctiva est , cujus attributum duo natura incompatibilia continet ; nempe Dei servitium , quod omne vitium excludit , & mundi servitium , quod plurima vitia trahit .

Ut propositio conjunctiva vera sit , vera dari debet incompatibilitas in ejus membris particula conjunctiva connexis , ita ut ambo nunquam in eodem subiecto esse possint . Exempli gratia , hæc propositio : *patria simul , & religio diligere nequeunt* ; falsa est ; utraque enim dilectio in eodem subiecto optime haberi potest .

650. NOTA . *Propositionis disjunctiva contradictoriam* habebis , si omnia neges disjunctionis membra , sive dicas , subiectum posse non esse
nec

nec quod unum, nec quod alterum, aut alia disjunctionis membra exprimunt.

Conjunctiva contradictoriam habebis, si membrorum conjunctionis compatibilitatem affirmes; sive si dicas, subjectum posse simul esse id, quod dicitur incompatible.

Præcepta syllogismi, in quo binæ hæ propositionum species locum habent, alibi trademus: tunc de ambabus adhuc sermo erit. (717, & 720).

PROPOSITIONES CAUSALES, ET CONDITIONALES.

651. DEFINITIO I. *Propositio causalis* duo membra habet, quæ simul causæ in effectum influxum enunciant. Exempli gratia, si ardelionem videas fraudibus, & iniquis artibus fortunam aucupantem, de illo recte dices: *decipit, quia ineptus est.*

Propositio hæc causalis erit, quæ enunciat, non sane ardelionem hunc esse improbum, nec ineptum; sed ideo improbum esse, quia ineptus est, aut in ipso rerum agendarum imperitiam improbitatis causam esse.

I. Ut propositio causalis vera sit, unum ex suis membris *re ipsa* in alterum *influat* oportet ut enunciat propositio.

Exempli gratia, allata causalis *vera esse* potest; facile enim fieri potest, eum, de quo sermo, ad iniquas artes confugere tantum, quia ingenio, & peritia caret, quibus recta via ad fortunam pergat; aut in ipso imperitiam, veram esse causam improbitatis.

II. Contra vero hæc propositio. *Aristus est amans recti, quia sub libra natus est; falsa est*, etsi Aristus & amans recti, & sub libra natus sit; nulla enim vera inter hanc causam, & hunc effectum connexio *re ipsa* datur; seu quia Aristi ortus sub hoc signo, aut fidere nihil influit,

fluit, aut influere potest in hanc Aristi virtutem: hoc tamen enunciat propositio. (556).

Causalis contradictoriam habebis si causæ in effectum influxum hoc pacto neges: *Non quia ineptus est, hic ardelio decipit; non quia sub libra natus est, Aristus est amans recti.*

652. DEFINITIO II. *Propositio conditionalis* duobus membris constat, quorum alterum suppositio est, & dicitur *antecedens*; alterum consequentia a suppositione deducta, & dicitur *consequens*. Hujusmodi est hæc: *si omnes homines in gratia morerentur, omnes saluarentur.*

In hac propositione primum membrum, quod conditionem, aut suppositionem exprimit, est antecedens; alterum membrum, quod est quid ab hac conditione necessario pendens, consequens est.

I. *Propositio conditionalis directe* enunciat non antecedentis, aut consequentis veritatem, sed *veram* inter antecedens, & consequens *connexionem*; ita, ut posito primo, alterum necessario consequatur. Quare ut hujusmodi propositiones veræ sint, satis est, si inter antecedens, & consequens enunciata *connexio* re ipsa datur.

In propositione ad exemplum allata, nec verum est omnes homines in gratia mori, nec omnes salvos fieri; at verum est, si in gratia omnes morerentur, omnes salvos fore; seu mortem in gratia futuram omnibus conditionem, cui certissime salus adnexa esset; quod satis est ad propositionis veritatem.

Aliud harum propositionum exemplum erit *ca*, qua suæ ætatis divites quidam ecclesiæ Doctor monebat, se gravi præcepto teneri egenis opem ferre. Memento dives, aiebat ille, te eos interfesturum, nisi opem tuleris, qua alii possint. *Si non pavisti, occidisti.* Vera est hæc propositio conditionalis; vera enim inter antecedens, & consequens datur *connexio*.

II. *Conditionalis contradictoriam* habebis, si antecedentis cum consequente connexionem neges; seu si neges, posito antecedente, consequens necessario sequi. Exempli gratia; allatarum hæc erunt contradictoriæ: *etsi omnes homines in gratia morerentur, non propterea omnes salvarentur; etsi non pavisti, non tamen occidisti.*

Quum de syllogismo agemus in quo propositio conditionalis locum habet, plura nova, & magni momenti de hujus propositionis natura proferemus (712).

PROPOSITIONES EXCLUSIVÆ, REDUPLICATIVÆ, COMPARATIVÆ.

653. DEFINITIO I. *Propositio exclusiva* est partim affirmativa, partim negativa, in qua annunciatur attributum subiecto, & non nisi subiecto convenire.

I. Hujusmodi est hæc: *sapiens est solus beatus*; sive hæc alia: *sola virtus est vera nobilitas.*

Prima, (vero, aut falso, nihil refert) affirmat, attributum *beati* semper re ipsa sapienti convenire; & nunquam nisi sapienti convenire. Altera quoque affirmat, virtutem, seu qualitatem *hominis virtute præditi* semper, & ubique esse veram nobilitatem, neque ullam veram nobilitatem esse ubi virtus non sit.

II. Ut hujusmodi propositiones veræ sint, necesse est, non solum attributum subiecto convenire, sed quoque non nisi subiecto convenire.

654. DEFINITIO II. *Propositio reduplicativa* est propositio affirmativa, aut negativa, in qua subiectum ad aliquem sensum peculiarem limitatur; & in qua non affirmatur, attributum convenire, aut non convenire subiecto, nisi quatenus subiectum ad aliquem peculiarem sensum limitatur.

I. Hujusmodi est hæc propositio affirmativa:

Scien-

Scientia, quatenus hominem in vanitatem, & superbiam attollere potest, christiano funesta fieri potest; aut hæc alia negativa. Scientia, quatenus mentem illustrat, nemini unquam noxia est.

II. Ut hujusmodi propositiones veræ sint, satis est si attributum subjecto ita ad peculiarem sensum limitato conveniat, ut a propositione enunciatur.

655. DEFINITIO. III. *Propositio comparativa* ea est, quæ annunciat non solum, attributum subjecto convenire, aut non convenire, sed etiam æque, aut magis, aut minus convenire, vel non convenire, quam alteri rei determinatæ, aut alii rei qualicumque.

I. Hujusmodi est hæc affirmativa: *virtus magis divitiis est æstimanda*; aut hæc negativa: *non ita gravis vita jactura est, ac honoris.*

II. Ut hujusmodi propositiones veræ sint, necesse est non solum attributum subjecto convenire aut non convenire gradu positivo, sed etiam eo gradu comparativo, qui a propositione enunciatur.

Sint exemplo binæ hæ propositiones comparativæ: *Cicero erat civis melior Catilina. Hispania æque populosa est, ac Gallia.* Prima falsa est; attributum enim boni civis Catilinæ non convenit gradu positivo. Altera quoque falsa est; quamvis enim attributum populosa, Galliæ, & Hispaniæ conveniat, huic tamen non convenit eo comparisonis gradu, qui a propositione enunciatur.

656. NOTA. Notandum tamen, *propositionem comparativam* aliquando veram haberi debere, etsi attributum gradu positivo, & absoluto subjecto non conveniat. Usus enim linguarum magister legem apud omnes nationes statuit, quædam attributa subjecto tribui possunt gradu comparativo, quin illi convenient gradu positivo, & absoluto.

I. Exempli causa, usu ita statuente, recte dicitur, nec reclamatione dialectica, melius esse vitam, quam honorem amittere; etsi bonum non sit aut vitam, aut honorem amittere, ac proinde vitæ amissio non possit esse bonum majus, seu melius honoris amissione.

II. Dici tamen potest ex usu, qui jam passim invaluit, *minus malum*, quum alterum e duobus malis necessario eligendum est, jure cense-ri debere veluti verum bonum, aut majus bonum.

PROPOSITIONES INDEFINITÆ SUBJECTO,
ET LIMITATÆ ATTRIBUTO.

657. DEFINITIO I. *Propositio indefinita sub-jecto* est propositio affirmativa, aut negativa, in qua subjecti extensio non determinatur ab ullo eorum terminorum, qui illam determinant in propositionibus universali, particulari, aut singulari (604). Hujusmodi est hæc affirmati-va: *mulieres, & pueri sunt parum veraces*: aut hæc propositio negativa: *Angli monarchiam non amant*.

I. *Propositio indefinita* inter universalem, & particularem veluti medium tenet; ad primam tamen multo magis, quam ad alteram accedit; & significat, multo maximam speciei partem, quæ ejus subjectum est, illam esse, quam affir- mat, aut negat. Re ipsa igitur in universalem recidit addita parva limitatione, quæ etsi non expressa, facile intelligitur.

II. Ut hæc propositio vera sit, satis est attri- butum convenire, aut non convenire, ut enun- ciatur, potissimæ subiecti parti, & minimam excipiendam esse.

Ut prima ex propositionibus exemplo allatis vera sit, non sane necesse est mulieres, ac pue- ros omnes, nullo excepto, in mendacium pro- clives esse: satis est, exiguum ex his numerum hæc nota immunem esse.

Qua-

Quare vides hanc propositionem: *homines sunt albi*, veram non esse censendam; æthiopes enim, & mauri, quibus attributum non convenit, nimia sunt subiecti pars.

658. DEFINITIO II. *Propositio limitata attributo* est propositio affirmativa, aut negativa, cujus subiectum in se indefinitum æquivalenter ad illius, quod exprimit, partem limitatur ab attributo, quod totum subiectum respicere plane non potest. Hujusmodi sunt hæ duæ: *Galli sunt strenui milites. Homines justii sunt gratia Christi.*

I. Prima significat, *attributum*; strenui milites non omnibus, nec plerisque Gallis convenire; at iis solum, qui militiæ addicti sunt. Altera significat, non omnes, non plerisque homines justos esse; at eos, qui in hominum universitate justii sunt, gratia Christi justos esse.

II. Ut hujusmodi propositiones veræ sint, satis est si attributum illi subiecti parti, cui applicari debet, ita conveniat, aut non conveniat, ut a propositione enunciatur.

PROPOSITIONES TUM IN STATU METAPHYSICO, TUM IN PHYSICO OBJECTI SUI CONSIDERATÆ.

659. DEFINITIO I. *Propositio in statu metaphysico objecti sumpta* tantum attributum subiecto convenire, aut non convenire enunciat; ab attributi vero, & subiecti existentia præscindit. Hujusmodi sunt hæ: *tres anguli trianguli rectilinei æquivalent duobus rectis: Rex justus magnum regni bonum est.*

Binæ hæ propositiones veræ sunt, sive triangulum rectilineum, & rex justus existant, sive non; ipsæ enim tantum ideas subiecti, & attributi convenire annunciant, quod in rerum statu metaphysico, & per ideas optime haberi potest.

660. DEFINITIO II. *Propositio in physico objecti statu sumpta, ut sæpius sumi debet, attributi in subiecto existentiam, aut non existentiam annunciat. Hujusmodi sunt hæ: Calum est serenum. Aristus non est doctus. Homines in hac vita incommodis sunt obnoxii. Galli Anglis sunt hilariiores.*

Patet, has propositiones non tantum velle, attributum subiecto convenire, aut non convenire; at enunciare, re ipsa existere serenitatem in cælo; scientiæ defectum in Aristotele; incommoda in hominibus; majorem hilaritatem in Gallis, quam in Anglis.

PROPOSITIONES PRACTICÆ, PROMISSORIÆ, FALSIFICANTES.

Ad præoccupandas quasdam difficultates, quæ propositionum veritati objici possent (100), tres supra enunciatas propositionum species explicemus oportet.

661. DEFINITIO I. *Propositiones practica dicuntur, quæ ipsæ objecti sui veritatem efficiunt; nec veræ sunt, nisi quatenus objecti sui veritatem operantur. Hujusmodi sunt hæ, quas homo Deus pridie quam moreretur super panem, ac vinum pronunciavit, quæ in corporis, & sanguinis sui substantiam mutavit: Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus.*

I. Harum propositionum hic sensus est: hic, qui modo panis est, in corporis mei substantiam mutatur. Hoc, quod vinum est, in sanguinis mei substantiam mutatur.

II. Fieri nequit, panem dum panis est, & panis naturam servat, esse corpus Christi. At fieri potest, panem miraculo naturam & substantiam suam in corporis Christi substantiam mutantem, ut postremo hujus operis tractatu explicabimus, fieri re ipsa corpus Christi. Idem dicas de vino in Christi sanguinem mutato.

662. DEFINITIO II. *Propositiones promissoriae* dicuntur, quæ enunciant duas actiones incompatibiles, præsentem unam, futuram alteram; & quæ veræ esse nequeunt, nisi quatenus ad futuram actionem referuntur, quæ earum objectum est.

I. Exempli gratia: Aristo loquenti silentium indicitur: respondet: *sileo*. Hæc propositio est promissoria.

Falsum est, Aristum silere quum dicit: *sileo*. Sed verum dixerit, si post hæc vere silentium servat a sua propositione promissum.

II. Pari modo quum Helvetiorum orator cum Galliæ regis legato cœnans inquit: *Regi Gallia propino*; propositionem promissoriam protulit.

Falsum est, hunc oratorem bibere, quum dicit: *propino*; at verum dixerit, si immediate post propinationem biberit.

663. DEFINITIO III. *Propositiones falsificantes* cum Dagoumerio eas appellabimus, quæ videntur veræ esse non posse, nisi falsæ sint, nec falsæ, nisi veræ sint.

I. Fingunt Asiæ tyrannum acerrimum mendacii hostem, ponte constructo, hujus custodi præcepisse, ut in fluvium projiciat quemcumque, qui illi mentitus fuerit. Ibrahimus accedit, & ait custodi: *si jussis stare vis, me debes in fluvium projicere*.

En propositionem captiosam. Si enim Ibrahimus verum dicit, falsum est, ipsum in aquas esse dejiciendum, si falsum, verum est, esse dejiciendum.

II. Pari modo fingunt, monachum turcam vovisse, se jejunaturum, donec illi aliquid falsi dicatur in sua eremo. Post aliquod tempus accedit quidam, & ait: *Monache, ut votum solvas, satis jejunasti*.

En quoque captiosam propositionem. Si monachus vere satis jejunavit, non satis jejunavit;

nondum enim illi aliquid falsi dicitur. Si nondum satis jejunavit, vere satis jejunavit; aliquid enim illi falsi dicitur. Quare si hæc propositio falsa est, vera videtur; si vera, falsa.

III. Pari item modo, mihi liber exhibetur: illum percurro, in eoque hoc tantum invenio: *Quavis propositio hoc volumine descripta falsa est.*

Hujus quoque propositionis veritas falsitatem trahere videtur, & veritas falsitatem. Si enim unica propositio eo libro contenta vera est, falsum dicit, si falsa, verum.

IV. At enimvero si has propositiones captiosas rite perpendamus, videbimus, aut illas nihil dicere, aut si quid dicunt, eas esse aut determinate veras, quin falsæ sint, aut determinate falsas, quin veræ sint.

Si nihil dicunt, jam nec veræ, nec falsæ sunt. Si quid dicunt, aut objecto suo conformes sunt, aut diffformes. Si conformes, determinate veræ sunt, nec simul falsæ; si diffformes, determinate falsæ sunt, nec simul veræ.

Ut simul veræ, & falsæ essent, objecto suo conformes, & simul diffformes esse deberent; quod plane chimæricum, & absurdum est. (47).

SECTIO TERTIA.

PRÆCEPTA DIALECTICA DE SYLLOGISMO.

HAc sectione primum de *syllogismo simplici*, deinde de *complexo*, postremo de *syllogismi vitis* agemus. Hoc tribus paragraphis præstabimus.

§. I.

SYLLOGISMUS SIMPLEX.

664. DEFINITIO. *Syllogismus*, in genere est ratiocinium tribus propositionibus constans ita dispositis, atque invicem colligatis, ut si primæ duæ veræ sint, *tertia*, quæ ex iis consequitur, necessario vera sit, & demonstrata.

I. Eos dicemus *syllogismos simplices*, qui tribus simplicibus propositionibus (644) constant ita dispositis, & invicem connexis, ut a duabus primis *tertia* necessario, & evidenter consequatur; ut in duobus sequentibus syllogismis, quorum alter affirmativus est, alter negativus.

Omnis homo est mortalis. Ignis est materia:

Aristus est homo; Nulla materia est spiritus;

Ergo est mortalis. Ergo ignis non est spiritus.

II. Dicitur fortasse possent *syllogismi compositi*, qui aliquam propositionem compositam, aut complexam (645) continent. At hi syllogismi re ipsa artificio, & præceptis in simplicem syllogismum recidunt, Quare quum nihil peculiare

habeant, quò a simplici differant, nec peculiare nomen, nec diversa præcepta postulant.

Hujusmodi est, exempli gratia hic syllogismus; Brutus, & Cassius, qui Philippis fracti fuerunt, erant *illustres publica libertatis defensores*; atqui quisque *illustris publica libertatis defensor* a bonis Romanis civibus amari merebatur; ergo Brutus, & Cassius a bonis Romanis civibus amari merebantur.

III. *Syllogismos complexos* dicemus ratiocinia quædam concludentia, in quibus aliqua propositio est, cujus attributum absolute, & determinate subiecto non est applicatum; cujus attributum aliquid continet aut conditionatum, aut disjunctivum, aut conjunctivum, aut alternativum; cujus attributum ratiocinio ingerit *quamdam idearum complicationem, & obsectorum*, quæ & ordinem peculiarem, & peculiaria præcepta postulant, ut legitime concludat.

De hoc agemus sequenti paragrapho. Hoc de syllogismo simplici tantum agemus, ad quem qui compositus dici posset, ut adnotavimus, tandem adducitur.

665. NOTA. Dialecticæ principia, & præcepta de syllogismo simplici, generatim cuius syllogismi speciei accommodantur; ut facile erit intelligere.

Quare principia, & præcepta, quæ nunc de syllogismo simplici tradituri sumus, etiam *complexo* inserviunt, qui licet peculiare leges postulet, semper omnibus syllogismi simplicis præceptis subest.

/ SYLLOGISMI SIMPLICIS ANALYSIS.

666. OBSERVATIO. *Syllogismus simplex* tribus propositionibus constat, quarum quælibet duos terminos habet, subiectum scilicet, & attributum; ita tamen, ut tria hæc subiecta, & tria attributa non nisi *tres diversos terminos*

Sive Dialectica. Syllogismus simplex. 83
re ipsa efficiant; ut in allatis tribus exemplis
præcedenti definitione videbimus. (664).

In iis enim subiectum, & attributum postre-
mæ propositionis, sunt eorum quodlibet, in una
ex duabus primis propositionibus; & earum u-
traque terminum communem habet.

I. In quovis syllogismo primæ duæ proposi-
tiones vocantur *præmissæ*; tertia *conclusio*, seu
consequentia (a).

II. Inter præmissas alia *major* dicitur, at-
que hæc proprie est, cujus subiectum est ma-
gis extensum; alia *minor*, cujus subiectum mi-
nus extensum est.

In tribus syllogismis ad exemplum allatis
(664) major habetur, ac minor. *Major* est pri-
ma primi syllogismi propositio; in duobus re-
liquis est altera.

Attamen usus passim invaluit, ut majori,
minorive subiecti extensione neglecta, *major*
vocetur prima syllogismi propositio, altera
minor.

III. In quovis syllogismo duo termini, qui
cum tertio comparantur, vocantur *extrema*:
terminus comparisonis, seu cum quo duo ex-
trema comparantur, vocatur *terminus medius*.

Exempli gratia, in primo præcedenti syllo-
gismo (664); *homo* est medius terminus; *mor-
talis* extremum unum, *Aristus* alterum.

Pari modo in altero præcedenti syllogismo,
materia est medius terminus, seu terminus com-
parationis: *ignis*, & *spiritus* sunt duo ex-
trema.

Tandem in tertio, *illustris publica libertatis
defensor* est terminus medius; *Brutus*, & *Cas-*

D 6

sius,

(a) ETYMOLOGIA. *Præmissæ*, a voce *Præ-*
missus, quasi prius missus. Propositiones conclu-
sionem præcedentes, & ad illam aut producen-
dam, aut statuendam instituta.

sius, extremum unum; *a bonis Romanis*, civibus *amari merens*, extremum alterum,

667. NOTA I. In omni syllogismo terminus medius in utraque præmissa, nunquam in conclusione reperitur. Terminus enim medius ad hoc tantum institutus est, ut sit extremis terminus comparisonis in præmissis, & inserviat inferendæ identitati, aut non identitati horum duorum extremorum in conclusione.

I. Si primum extremum cum medio termino identitatem habent, & alterum quoque cum hoc eodem medio identitatem habeat; infertur *duorum extremorum inter se identitas* in conclusione, quæ tunc est propositio affirmativa. (52).

II. Si extremorum alterutrum cum medio identitatem habeat, alterum vero non item; infertur *non identitas duorum extremorum inter se* in conclusione, quæ tunc est propositio negativa.

668. NOTA II. In quovis syllogismo duo extrema semper necessario in conclusione reperiuntur. Postquam enim in præmissis cum medio fuerunt comparata, mens illa necessario in conclusione comparat, necessario inferens eorum cum termino medio comparatione, num simul conveniant, an non conveniant.

669. NOTA III. In quovis syllogismo conclusio semper re ipsa, etsi ut plurimum implicite, in præmissis contineri debet. Ceterum a præmissis deduci nequiret.

In tribus præcedentibus syllogismis (664), & generatim in quovis syllogismo simplici, aut composito, conclusio implicite quidem, at re ipsa in præmissis continetur.

In aliquo syllogismo complexo, de quo paragrapho sequenti, altera ex præmissis conclusionem implicite continet,

ENTHYMEMA, SEU SYLLOGISMUS
MUTILUS.

670. DEFINITIO. *Enthymema* est syllogismus mutilus, seu in quo altera præmissarum subauditur. Quare ratiocinium est duabus tantum propositionibus constans, præmissa una, scilicet, & conclusione. Ex subaudita præmissa concludit, quæ, licet subaudita, in consequentiam influit.

Hoc ratiocinium in syllogismum simplicem, aut in complexum re ipsa recidit, pro præmissæ, quam continet, & alterius, quam supponit, natura.

I. In syllogismum simplicem recidit hoc enthymema. *Aristus est calumniator, ergo a bonorum consortio excludendus.*

In hoc syllogismo mutilo subauditur hæc major: *omnis calumniator a bonorum consortio est excludendus.*

II. In syllogismum complexum recidit hoc enthymema: *Si Aristus est reus, puniendus est; ergo Aristus est puniendus.*

In hoc syllogismo mutilo subauditur hæc minor; *atqui Aristus est reus.*

SYLLOGISMI PRINCIPIA.

671. OBSERVATIO. Quilibet syllogismus necessario aut affirmativus est, aut negativus; in quovis enim syllogismo conclusio necessario affirmat, aut negat duorum terminorum identitatem, qui in præmissis cum medio termino fuerunt comparati. *Syllogismus affirmativus* duabus præmissis affirmativis constat, & conclusione quoque affirmativa. *Syllogismus negativus* constat præmissa negativa, altera affirmativa, & conclusione negativa. Alterutra ex præmissis affirmativa esse potest.

I. Syl-

I. Syllogismi affirmativi basis, ac fundamentum est hoc evidens principium: *Qua duo sunt identificata uni tertio sunt identificata inter se.*

Quum mens evidenter novit, primum extremum medio termino identificari, alterum quoque extremum huic eidem medio identificari, infert plena certitudine, extrema inter se identificari; seu bina hæc extrema, duarum idearum objecta, re ipsa unum, & idem esse.

II. Negativi syllogismi basis, & fundamentum est hoc aliud æque evidens principium: *Si duorum unum tertio identificatum sit, alterum non item; illa duo non sunt inter se identificata.*

Quum mens evidenter vidit, extremorum unum termino medio identificari, alterum non item; infert plena certitudine, illa duo extrema non esse inter se identificata, seu unum non esse aliud.

Alibi ostendimus qua ratione omnium disciplinarum bono hoc præcipuum dialecticæ principium genericum fieri possit. (52).

IDEÆ MEDIÆ IN SYLLOGISMO.

672. OBSERVATIO. Sæpe numero in inquirenda veritate contingit, duorum æqualitatem, aut inæqualitatem, identitatem, aut non identitatem dignosci non posse; nisi singula successive cum tertio noto comparemus, quod illis sit terminus communis comparisonis.

Hoc evenire debet, & profecto evenit sive in physicis, sive in mathematicis, sive in moralibus, quotiescumque duo, quorum æqualitatem, aut inæqualitatem, identitatem, aut non identitatem investigamus, invicem immediate comparari nequeunt, neque inter se comparari possunt, nisi tertio aliquo interposito, quod sit veluti inter illa duo mensura communis, & eorum respectum detegat;

673. EXPLICATIO I. Sæpius duorum sensibilibus æqualitatem, aut inæqualitatem noscere nequimus, nisi utrumque uni tertio successive comparemus, quod medii termini inter illa vices gerat. Exempli gratia, (fig. 4.)

I. Scire nequeo, æque gravia sint, nec ne duo corpora homogenea, aut heterogenea, ut A, & B, quorum unum Parisiis est, alterum Versaliis, quæ tamen eandem ferme materiæ massam continere videntur, neque ejusdem bilancis lancibus imponere possum; nisi utriusque gravitatem successive cum tertio corpore P comparando.

Concipio ambo corpora A, & B æque gravia esse, si utrumque seorsim ejusdem tertii P gravitatem æquet; non vero æque gravia esse, si alterum tertii hujus P gravitatem æquat, alterum non item.

In his, ut de duorum sensibilibus æqualitate, aut inæqualitate decernam, quorum respectum, seu rationem inquirō, unico medio termino, scilicet corpore P indigeo.

II. Pari modo scire nequeo sint ne æque longe lineæ duæ AB, & CD, quæ ferme æquales videntur, nisi eas communi mensuræ RS successive applicem. (fig. 7).

Has duas lineas, quarum rationem inquirō, æquales esse concipio, si earum utraque eidem communi mensuræ RS æqualis sit; esse vero inæquales, si huic eidem communi mensuræ altera æqualis sit, altera inæqualis.

Hic ut de æqualitate, vel inæqualitate duorum metiendorum definiam, unico termino medio, sive *unica idea media* indigeo, linea scilicet RS.

674. EXPLICATIO II. Sæpius duarum idearum objectivarum identitas, aut non identitas cognosci nequit, nisi eas uni termini ideæ objectivæ comparando, quæ sit inter ipsas terminus comparationis; ut in duobus, aut tribus exemplis,

plis, quæ subijciemus, quæque aliis sexcentis accommodari poterunt, facile patebit.

I. Video Londini Judæum, & hæreticum invisibile cultus sui objectum devote adorare: ille *Yehovah*, hic *God* adorat.

Scire cupidus num eorum cultus objectum idem, an diversum sit, seorsim ab utroque peto, num objectum, quod colunt sit *Spiritus increatus*, & *creator*. Respondet uterque affirmative.

Hinc infero, *objectum*, quod colunt, unum & idem esse, utriusque enim est spiritus increatus, & creator.

Idea objectiva spiritus increati, & creatoris est *idea media*, quæ mihi prodit identitatem antea ignotam inter ideas *God*, & *Yehovah*.

II. Deinde Pekini duos Sinenses video devote id adorare, quod *Calum* dicunt.

Seorsim de eorum cultus objecto interrogati, respondent; alter quidem sui cultus objectum esse *spiritum increatum*, & *creatorem*, qui *calum* condidit; alter vero sui cultus objectum esse non spiritum increatum, & creatorem, sed *calum ipsum materiale*, quod aspicit.

Hinc infero, *objectum cultus horum Sinensium* non esse identice idem; alterius enim objectum cum spiritu increato, & creatore identificatum est, alterius non item.

Idea objectiva spiritus increati, & creatoris est *idea media*, quæ mihi prodidit non identitatem antea ignotam duarum idearum objectivarum, quæ termino communi *cali* in duorum Sinensium mentibus adnexæ erant.

III. Tandem aliquibus similibus *ideis mediis* tantum veræ rerum ideæ dignosci, ac statui possunt in diversis gentibus, & in diversis religionibus; imo vero hoc tantum pacto infinitis inanibus concertationibus de moralibus, & de metaphysicis finis tandem fieret;

Exem-

Exempli causa, quum quis impio quodam astro elatus in religionem generatim invehitur, pete ab eo, num suis censuris, ac maledictis *religiosi cultus exercitium*, & *legi divina obsequium* damnare velit.

Vel centuplo pignore contenderem, *ideam hanc mediam* illi oblatampatefacturam, id, in quod ipse invehitur, non id esse, in quod invehit vult.

675. EXPLICATIO III. *Cujusvis syllogismi scopus* est duarum idearum objectivarum, quarum altera conclusionis subjectum est, altera attributum, identitatem, aut non identitatem statuere, post comparatas has ideas cum tertia quoque objectiva, quæ illis fuit terminus comparisonis.

Terminus comparisonis, seu terminus medius duarum idearum objectivarum identitatem prodit, si utrique æque conveniat; non identitatem si uni tantum, non vero æque alteri conveniat.

VARIÆ IDENTITATIS SPECIES.

676. OBSERVATIO. *Terminus identitatis* diversa significatione accipitur pro objectorum, quibus adhibetur, diversitate. In diversis ratiocinii objectis aliquando de identitate naturæ, modo de identitate magnitudinis, modo de identitate proprietatum sermo est. (31, & 32).

I. *Identitas naturæ* unam, eandemque naturam exprimit, non vero naturas duas perfecte similes, & æquales; Exempli causa.

Identitas naturæ inest duabus his ideis objectivis: *Deus*, & *spiritus increatus*, & *creator*; inter has: *homo*, & *principium intelligentia*, & *sensu praditum*; inter has: *triangulum*, & *figura tribus angulis*, & *tribus lateribus constans*; unius enim objectum re ipsa est alte-

alterius objectum; seu quia unius objectum nulla ratione in se, & per se est ab alterius objecto distinctum.

II. *Identitas magnitudinis* physicae, aut mathematicae exprimit magnitudinem omnino æqualem inter duo objecta, quorum unum non est aliud; Exempli gratia:

Datur identitas magnitudinis inter duos cubos materia conflatos omnino homogenea, & ejusdem diametri; licet primus omnino non sit alter.

Pari modo identitas magnitudinis mathematicae habetur inter parallelogrammum rectangulum $ABCD$, & parallelogrammum obliquangulum $ABSTA$, quorum æquales sunt bases, & altitudines; etsi una ex his figuris nullo pacto sit altera; & una, si lubet, in Gallia sit, altera in Britannia. (fig. 3).

III. *Identitas proprietatum* dicit proprietates omnino similes in pluribus objectis, quorum unum non est aliud. Exempli gratia:

Identitas proprietatum naturalium, & physicarum habetur inter homines, qui modo vivunt, & eos, qui Cæsaris, & Alexandri ætatibus vixerunt.

Pari modo identitas proprietatum naturalium, & physicarum habetur inter duas massas auri homogenei, inter duas similes quantitates mercurii homogenei, aquæ homogeneæ; cetera.

677. *NOTA*. In dialectica passim de identitate, aut de non identitate naturæ sermo est. In mathematicis vix alia attenditur identitas, præter quantitatis identitatem. In physicis, & in historia naturali ferme de proprietatum identitate, aut non identitate sermo est.

Præcepta, quæ mox de syllogismo trademus, æque tribus hisce identitatum speciebus conveniunt; conveniunt enim omni, quod habe-

Sive Dialectica. Syllogismus simplex. 91
ri possit, objecto, quod esse potest aut unum
ex extremis, aut terminus medius syllogismi.

*IDEÆ MEDIÆ IN INQUIRENDA
VERITATE.*

678. OBSERVATIO. *Veritatis inquisitio* est
relationum, quas res inter se habent, investi-
gatio, sive ratione naturæ, sive magnitudinis,
sive proprietatum.

I. Quum sæpius duo, quorum mutuam rela-
tionem investigamus, immediate invicem com-
parari nequeant (672): sæpissime in inquiren-
da veritate quibusdam ideis mediis indigemus,
quæ modo unam, modo plures relationes, mo-
do seriem certarum, & notarum relationum
inter illa duo comparanda statuere possint.

II. Patet harum *mediarum relationum* inve-
stigationem ingenii, & industriæ munus esse.
Quare dialectica nulla de hoc præcepta tra-
dere potest. Tantum ingenium erudire potest,
ut apte divitiis huius industria sua comparatis
utatur, sive syllogismo simplici, de quo hoc
paragrapho, sive soryte, de quo sequenti actu-
ri sumus. (725, & 743).

679. EXPLICATIO I. Ut duorum inter se
relationem detegamus, & ostendamus, quæ in-
vicem immediate comparari nequeant, aliquan-
do *unica tantum idea media* indigemus, quæ
fatis eorum relationem indicat, ut superius
abunde docuimus. (673, & 674).

680. EXPLICATIO II. Ut duorum inter se
relationem detegamus, & ostendamus *unica*
idea media aliquando non est satis, at *pluri-*
bus ideis mediis disjunctis indigemus, quæ di-
versarum partium rerum comparandarum rela-
tiones detegendo, etiam rerum totarum si-
mul, seu duorum totorum relationes tandem
patefaciant. (fig. 3).

Exempli gratia, si ob oculos habeam hinc
pa-

parallelogrammum rectangulum $ABCD$, inde parallelogrammum obliquangulum $ABTA$, ejusdem basis AB , & ejusdem altitudinis BC , seu BT : harum duarum diversarum figurarum ideam, & imaginem habebo. At vero prima ne figura alteri æqualis est? Hoc sola harum figurarum inspectione, aut idea definire nequeo. Ut hoc assequar mihi *nonnulla idea media* inquirendæ, & inveniendæ sunt, quæ partialem ad utrumque parallelogrammum relationem habeant, & mihi sint veluti communis mensura, qua integram eorum relationem detegam.

I. Cogitatione itaque æquales bases AB alteram alteri impono, & *primam ideam mediam* mihi assumo harum figurarum partem ABM , quæ & parallelogrammo rectangulo $ABCD$, & obliquangulo $ABTA$, seu $ABtA$ communis est.

II. Assumo deinde mihi *alteram ideam mediam* triangulum CMt , quod simul addo & parti reliquæ $AMCD$ trianguli rectanguli, & parti reliquæ $BMtB$ parallelogrammi obliquanguli. Hinc habeo triangula duo DtB , & CtB , quæ evidentè superficie æqualia sunt: quare dempta parte CMt ambobus triangulis communi, habebo duo reliqua $AMCD$, & $BMtB$, quæ quoque superficie æqualia erunt, & quæ sunt residua ipsa utriusque parallelogrammi.

Hinc nulla alia idea media indigens, inter has duas figuras *identitatem* magnitudinis detego, & demonstro. (Math. 440).

681. EXPLICATIO III. Ut duorum inter se relationem detegam, & ostendam aliquando neque plures ideæ mediæ disjunctæ fatis mihi sunt, quæ partiales, & solitarias relationes statuunt; at *perpetua idearum mediarum serie* indigeo, quæ ita selectæ, & inter se nexæ sint, ut quæ inter primam, & alteram relatio intercedit, ea inter hanc, & tertiam, inter-

tertiam, & quartam intercedat; adeo ut *rerum comparandarum relatio* a prima ad postremam hac perpetua serie veluti transmittatur. Exempli gratia.

Posito, verum, ac certum esse, impium in altera vita punitum iri, investigare possum num *impii poena* in altera vita inferat *impii libertatem* in praesenti. At vero hoc non nisi *idearum mediarum serie* invenire possum, qua impii poena cum ejus libertate connexa, aut non connexa patefiat.

I. Ut hoc assequar, animadverto primo, impii poenam in futura vita non nisi a supremo naturæ domino infligi posse, qui propterea vel mediate, vel immediate hujus poenæ auctor erit.

Idea igitur hujus *poena* ejus *auctoris* ideæ immediate connexa est. En mihi primam ideam mediam.

Idea auctoris hujus poenæ, qui natura infinite justus est, immediate connexa est ideæ *criminis in subiecto punito*. En alteram mihi ideam mediam, qua primi termini ad alterum relatio jam a primo ad tertium transfertur.

Idea criminis in subiecto punito immediate connexa est ideæ *vera facultatis in ipso crimen non perpetrandi*. En tertiam mihi ideam mediam, qua primi termini ad alterum relatio jam a primo ad quartum transfertur.

Idea veræ facultatis crimen non perpetrandi in subiecto punito immediate connexa est ideæ veræ, perfectæque facultatis in ipso omittendi crimen, quod perpetravit, bene agendi, quod neglexit, ac proinde ideæ *vera, perfectæque libertatis*. En quartam mihi, ac postremam ideam mediam, qua primi termini ad alterum relatio a primo ad quintum transit, & qua impii poena in vita futura tandem cum impii libertate in praesenti vita connexa demonstratur.

II, Quatuor hæc ideæ mediæ singulæ singulis
fyl-

sylogismis efferrī possunt: tunc vero perpetua series erit *sylogismorum series*.

Singulæ quoque singulis solitariis propositionibus efferrī possunt; tunc vero perpetua series id erit, quod alibi *sorytem*, seu *argumentum per gradus* nuncupabimus (725, & 742).

Unicum hoc exemplum fatiserit, ut pateat, qua ratione *perpetua idearum mediarum series* instituenda sit sive in moralibus, sive in metaphysicis, sive in ipsis mathematicis.

Postremum hoc exemplum a Lockio mutuati sumus. A ratione, quā illud protulimus videre poteris, si libuerit, quomodo auctoris alicujus ideis uti possis, quin tu ipse auctor esse desinas.

MEDIUM DEMONSTRATIONIS.

682. OBSERVATIO. Alibi de eo, quod demonstrationis medium appellatur aliqua tradidimus. Non tamen abs re erit illa huc referre, & ad dialecticam speciatim accommodare (76).

I. In omnibus disciplinis *Medium demonstrationis* ratio illa dicitur, qua innitimur, & a qua initium facimus veritatem aliquam demonstrandi, sive hæc speculativa sit, sive practica.

Patet, rationem hanc qualemcumque, cui innitimur, & a qua initium demonstrandi facimus, ut verum demonstrationis medium sit, *re ipsa* cum re demonstranda *connexam* esse debere; ceterum nihil demonstraret, aut statueret. Porro nexus iste id est, quod ostendere contendimus ratiociniis, quæ medium demonstrationis cum re demonstranda connectunt.

Exempli causa, si atheo ostendere volo existentiam entis increati, & creantis, medium demonstrationis meæ facere possum *mirum ordinem natura visibilis*; illique ostendere, hunc

ordinem, quem vere dari noscit, omnino connexum esse existentiae entis increati, & creantis, quod non noscit, aut se non noscere simulat .

Hac quoque ratione sensus intimi, idearum, sensationum, hominum testimonium *verum est medium demonstrationis*; sensus enim intimi testimonium rei, quæ sentitur, idearum naturæ, atque existentiae rei repræsentatæ, sensationum existentiae corporum, a quibus excitantur, hominum quibusdam conditionibus convestitum factis historicis, quæ refert, omnino connexum est; ut fufius, & firmissime toto de certitudine tractatu ostendimus.

II. In dialectica peculiariter *medium demonstrationis* dicitur propositio vera, ac certa, a qua statuenda, ac demonstranda propositio deducitur.

Quæ quum ita sint, tum in dialectica, tum in ceteris disciplinis demonstrationis medium ratio illa est, cui innitimur, & a qua veritatis alicujus sive speculativæ, sive practicæ demonstrandæ initium facimus; hoc tantum discrimine, quod in dialectica ratio ista, seu medium sumitur veluti axioma in aliqua propositione, quæ ut certa, & inconcussa admitatur.

Exempli gratia, ut Deum existere atheo ostendam ita procedam: „ In natura visibili mi-
„ rus est ordo, qui omnes ejus partes disponit,
„ earum actiones dirigit, ipsamque naturam
„ perpetuo servat. Ergo in natura existit Ens
„ infinite sapiens, ac potens, quod solum po-
„ test mirum hunc ordinem in illa statuisset;
„ ipsumque perpetuo servare; quodque nihil
„ aliud esse potest, nisi id, quod ego *Deum*
„ voco “ .

Harum propositionum prima, sive hujus enthemematis antecedens (670) est *medium demonstrationis* faciendæ; hoc vero ut certum, &
in-

inconcussum ab atheo ipso admittitur ! Reliquum itaque tantum erit , ut illi *necessarium huius medii nexum* ostendam cum Dei existentia , quam demonstrative inferre contendo ; hoc vero assequi facile erit , ut sequenti tractatu videbimus . In eo apparebit , præcipue cum atheo disputanti curandum esse , ne ille a certis principiis , & hac illac divertat , & ut illi palam fiat suorum effugiorum futilitas , quibus demonstrationis conclusionem , quæ a principio ab ipso admissio fluit , atque ipsum proterit , declinare conatur .

683. NOTA. Patet ex dictis , *medium demonstrationis re demonstranda certius , & notius esse debere* ; ab hoc enim certa , & nitida rei demonstrandæ cognitio deduci debet .

Hinc axioma dialecticum : *Medium debet esse prius re demonstranda* . Notandum tamen in hoc axiomate agi de *prioritate cognitionis* , & *certitudinis* , non naturæ , & existentia ; patet enim effectum esse verum demonstrationis medium suæ causæ , etsi effectus prior causa non sit natura , & existentia .

GENERICA DE PRÆCEPTIS SYLLOGISMI.

684. OBSERVATIO. Dialectica in suis de syllogismo præceptis est *ars scientifica alterum ab altero inferendi* ; sive ars scientifica propositionem ab aliis duabus deducendi .

Hinc binæ sequentes assertiones , quarum evidentia ut eluceat , apta dumtaxat explicatione indigent .

685. ASSERTIO I. *Dialectica præceptorum objectum immediatum non est veritas præmissarum , aut conclusionis ; sed præmissarum in conclusionem influxus* .

EXPLICATIO. Si conclusio , (vera , aut falsa sit , ut propositio) recte a præmissis fluit , a dialectica probatur ; si vero , quæcumque sit ,
a præ-

a præmissis recte non descendit, reprobatur :
Exempli causa;

I. In sequentibus duobus ratiociniis prima conclusio a dialectica probatur; est enim juxta præcepta: altera reprobatur; non enim est juxta præcepta.

Prima, ut propositio, falsa est, non enim objecto suo conformis est; *vera* tamen *ut consequentia*; recte enim a præmissis fluit.

Alterā contra vera est ut propositio, *falsa* *ut consequentia*; est enim objecto suo conformis; at a præmissis non recte fluit (100, - & 101).

Omne triangulum est *quadratum*;
Sed omne *quadratum* habet quatuor lātera,
Ergo omne triangulum habet quatuor latera.

Leo non est *homo*;

Silex non est *homo*;

Ergo leo non est silex.

II. Dialecticæ objectum est suis scientificis præceptis de arte ratiocinandi semper rectam consequentiam, *legitimam illationem* deducere. Hac in re ad hoc unum est instituta.

Tunc vero dialectici munus est ingenii sui ministerio perpendere, num præmissæ, quibus ad conclusionem deducendam utitur, sint propositiones in se veræ, aut falsæ; hoc vero a dialectica prorsus alienum est.

686. ASSERTIO II. *Dialectica præcepta de syllogismo generica sunt, & quemvis syllogismum, qui fieri possit, respiciunt, quaecumque sit hujus objectum.*

EXPLICATIO. Si præcepta hæc certa sunt, patet, si iis stemus, semper certum, atque concludens ratiocinium effecturos; si præmissarum objectum res sint, quæ natura inter se conveniant; aut secus, ut sunt mathematica; si res sint, quæ per accidens tantum in-

E

ter

ter se conveniant, aut secus; ut plerumque physica sunt.

Quare de his præceptis hoc tantum curandum est, ut *eorum certitudinem* aliquando statuamus; sive ut apte ostendamus;

I. In omni syllogismo dialecticis hisce præceptis conformi semper illationem esse necessario veram, legitimam, inconcussam.

II. In quovis syllogismo hisce præceptis non conformi illationem semper esse, aut esse posse fallacem; ac propterea nullam esse censendam.

PRÆCEPTA DE SYLLOGISMO.

687. PRÆCEPTUM I. *Syllogismus tres tantum terminos habere debet; scilicet duo extrema, & terminum medium.*

DEMONSTRATIO. In quovis syllogismo ostendere contendimus identitatem, aut non identitatem inter duo (675), hæc cum tertio conferendo, quod illis sit terminus comparationis. Ostendendum itaque hic est, si præter tertium alius terminus sit, sive si in syllogismo *quartus terminus quicumque* sit, illationem nullam esse tum in syllogismo affirmativo, tum in negativo.

I. Sumamus primo, ut casus offert, duo, sive *ideas duas objectivas*, quarum altera tertiæ, altera quartæ identificata sit. Pâtet, non inde sequi, inter primam, & alteram *re ipsa identitatem* haberi. Facile hoc videbimus exemplo sequenti, & aliis sexcentis huic similibus, quæ huic suffici poterunt. „Triangulum identificatum est *figura trium angulorum*, & „trium laterum: quadrilaterum identificatum est *figura quatuor angulorum*, & quatuor laterum; ergo triangulum est identificatum quadrilatero“.

II. Deinde, quoque ut casus offert, duo, sive

sive ideas duas objectivas sumamus, quarum altera cum tertia identificata sit, altera cum quarta non item. Patet, non inde sequi, primam cum altera esse identificatam, ut exemplo sequenti, & aliis similibus sexcentis illi sufficiens videre est, unam eandemque rem diversis modis considerando, Cæsar fuit magnus imperator: victor Pharsalicus non fuit magnus poeta; ergo Cæsar non fuit victor Pharsalicus.

Ut ergo syllogismus concludat, unus haberi debet terminus comparationis, qui duorum terminorum invicem secum comparatorum identitatem, aut non identitatem ostendat.

Ergo quilibet syllogismus tres terminos, & tres tantum habere debet; quippe vel unus præterea, quem nos quartum terminum appellabimus, falsam efficit illationem; quare vel ipsam syllogismi naturam destruit, quæ in recta, ac legitima illatione deducenda sita est.

Q. E. D.

688. PRÆCEPTUM II. *Terminus medius universaliter, & tota sua amplitudine, saltem in alterutra præmissarum, sumendus est.*

DEMONSTRATIO. Si medius terminus ita non sumatur, unam sui partem in majori, alteram in minori repræsentare poterit: hoc est, aliquid in illa, aliud in hac significare poterit; quod syllogismo duplicem ingeret terminum comparationis, ac proinde quatuor terminos.

Tunc duo extrema, quæ cum hoc medio termino æquivalenter duplici conferuntur, fieri poterit, ut diversis totius partibus ab ipso expressis conveniant, aut non conveniant; ut in sequentis notæ exemplis videbimus. Quamobrem quilibet syllogismus pari medio termino confectus, quatuor æquivalenter terminos habebit, aut habere poterit; proinde neque identitatem, neque non identitatem duorum extremorum in-

ter se hoc syllogismo inferes; ut præcedenti præcepto demonstravimus.

Ut ergo syllogismus rectus sit, atque concludens, necesse est, *medium terminum* universum; & tota sua amplitudine sumi saltem in præmissarum alterutra, in majori scilicet, aut in minori promiscue; ut quod in ea exprimit, in qua aliqua limitatione sumi possit, in altera, in qua nulla limitatione sumitur, contineatur.

Q. E. D.

689. NOTA I. Quatuor argumenta sequentia in hoc alterum præceptum peccant, quod inter syllogismi præcepta præcipuum est. Vitiolum laborant, propterea quia *terminus medius* tota sua amplitudine non sumitur in ulla præmissarum affirmatarum, in quibus attributi loco est (607).

Primum argu- (Omnis lux est *substantia*.
mentum vi- (Omne marmor est *substantia*;
tiosum. (Ergo omnis lux est marmor.

Alterum ar-) In Sancta (Pater est *Deus*;
gumentum) Trinitate (Filius est *Deus*;
vitiosum. (Ergo Pater est Filius.

Tertium ar- (Polonia est *contigua Germania*.
gumentum (Gallia est *contigua Germania*;
vitiosum. (Ergo Polonia est *contigua Galliæ*.

Quartum ar- (Aristus est *amicus Clitandri*.
gumentum. (Eudoxus est *amicus Clitandri*;
vitiosum. (Ergo Aristus est *amicus Eudoxi*,

I. In primo argumento *medius terminus substantia* una illius, quod exprimit, parte sumitur, quum luci tribuitur, altera illius, quod exprimit, parte, quum marmoris tribuitur.

Omnis quidem lux est *substantia*: non tamen omnis *substantia*. Vel, si mavis, omnis lux est
illius

illius portio, quod substantiæ nomine significatur, non id omne, quod hac voce significatur. Idem dicas de marmore, quod quidem substantia est, non vero omnis substantia.

II. In altero argumento medius terminus *Deus* divinis personis sejunctim sumptis applicatus, & limitatus, in majori sumitur una suæ significationis parte, altera in minori.

Terminus *Deus* universum, & tota sua amplitudine sumptus totam divinam naturam exprimit in tribus distinctis personis subsistentem. Hic idem terminus ad partem suæ amplitudinis limitatus divinam naturam exprimit quatenus in una ex divinis personis subsistit, puta, in Filio. Unica divina persona Deus est; non tamen id omne, quod Deus est (157).

III. In tertio argumento medius terminus, *contigua Germania*, unam contiguitatem exprimit in majori, alteram in minori. Germaniæ cum Polonia contiguitas non est Germaniæ cum Gallia contiguitas.

IV. In quarto argumento terminus medius, *amicus Clitandri*, unus est, nempe Aristus in majori; alter, nempe Eudoxus in minori.

690. NOTA II. Hæc vitia in duobus sequentibus argumentis non invenies, in quibus termini medii respectivi, *vitium*, & *Anglus* universum, & tota amplitudine sumuntur, primus in una, alter in utraque præmissa.

Omne *vitium* est contemnendum;

Atqui simulatio est *vitium*.

Ergo simulatio est contemnenda.

Omnis *Anglus* legibus subest.

Atqui omnis *Anglus* est liber;

Ergo aliquis liber legibus subest.

691. PRÆCEPTUM III. *Extrema*, sive
termini, qui cum medio comparantur, ma-

gis in conclusione, quam in præmissis extendi non debent.

DEMONSTRATIO. Evidens est, extrema in conclusione conjungi, aut sejungi non posse, nisi ex ipsorum conjunctione, aut separatione in termino comparationis effecta. Ergo in conclusione conjungi, aut sejungi nequeunt, nisi ut *in termino comparationis* conjuncta, aut sejuncta fuerint. Ergo neutrum extremum magis in conclusione extendi potest, quam in præmissis extensum fuerit, in quibuscumque termino comparationis collatum fuerit. Exempli causa;

I. Si video, utrumque extremum, quorum alterutrum ad suæ amplitudinis partem coarctatum sit, convenire *termino comparationis*; illa conjungo, & eorum *identitatem* infero.

II. Si contra video extremorum alterum convenire termino comparationis, alterum non item; illa sejungo, & eorum *non identitatem* infero.

III. At vero patet, me in conclusione extremorum identitatem, aut non identitatem inferre non posse, nisi quatenus illa eadem tantum significatione, eademque tantum amplitudine sumo, quam in præmissis obtinent. Ceterum a præmissis quod iis non inest educerem: quod absurdum; aut inepte inferrem, *eandem relationem, qua inter duo habetur*, tunc etiam habitum iri, quum altera majori amplitudine sumetur, ac alterius natura re ipsa mutabitur.

Q. E. D.

692. **NOTA.** Bina argumenta sequentia in hoc præceptum peccant. Vitio laborant propterea quia *attributum conclusionis*, quod unum ex extremis est magis in conclusione, quam in præmissis extenditur.

Primum argu- (Omnis *Gallus* est europæus.
mentum vi- (Atqui nullus *Anglus* est *Gallus*;
tiosum. (Ergo nullus *Anglus* est europæus

Alterum argu- (*Polonia* est proxima Germaniæ.
mentum vi- (Atqui *Gallia* non est *Polonia*;
tiosum. (Ergo *Gallia* non est proxima
 Germaniæ.

I. In primo horum argumentorum attributum *europæus* tota sua amplitudine sumitur in conclusione negativa; etsi tantum secundum partem sumatur in majori affirmativa. In majori attributum unum tantum ex iis entibus includit, quibus europæi qualitas competit: in conclusione attributum ens quodcumque excludit, cui europæi qualitas competit (607, & 608).

II. In altero attributum *proxima Germania* omnem proximitatem excludit Germaniæ in conclusione negativa; etsi proximitatem *Poloniæ* tantum includat Germaniæ in majori affirmativa.

Vitium ab hoc præcepto damnatum unus ex præcipuis falsarum conclusionum fontibus est; ut innumeris exemplis apparebit.

693. PRÆCEPTUM IV. Si bina præmissa negativa sint, conclusio nulla erit.

DEMONSTRATIO. I. Quod duo, aut duæ ideæ objectivæ uni tertia non convenient, inferri nequit, eas inter se non convenire. Ut binis sequentibus exemplis apparebit, quæ innumeris similibus accommodabis, unam, eandemque rem duobus diversis aspectibus considerando.

Ludovicus decimus sextus non est Sinarum imperator.

Rex Galliæ non est Sinarum imperator;
 Ergo Ludovicus decimus sextus non est rex
 Galliæ.

Aurum non est stamnum.

Metallorum pretiosissimum non est stamnum;

Ergo aurum non est metallorum pretiosissimum.

II. Quod duo, aut duæ ideæ objectivæ *uni* *tertia non convenient*, non importat, ista duo sive istas duas ideas objectivas *inter se convenire*. Hoc exemplo sequenti patebit, quod aliis accommodabis.

Musca non est elephas.

Ovis non est elephas;

Ergo musca est ovis.

Quare patet, ex duabus præmissis negativis conclusionem neque affirmativam, neque negativam derivari posse; si vero quid deducatur, id semper nullum, & inane invenietur. Q. E. D.

694. NOTAE. Ut cavillationibus aditus præcludatur, quæ in hoc præceptum excogitari possent, animadvertendum est, *quasdam esse propositiones specie quidem negativas, re ipsa tamen in syllogismo affirmativis equivalentes; ac proinde conclusionem non vitiantes.*

I. Exemplo sit hic syllogismus optime concludens: „qui non studet nihil scit; Aristus „non studet; ergo Aristus nihil scit“.

In hoc syllogismo minor æquivalenter affirmativa est; enunciat enim, Aristum inter eos esse, de quibus major loquitur, seu qui non student, & nihil sciunt.

II. Ut ostendamus, hanc minorem, quæ extra syllogismum negativa esset, in syllogismo affirmativæ æquivalere, satis est animadvertere, *in quovis syllogismo medium terminum eundem esse debere pro utraque præmissa.*

Atqui, si syllogismus evolvatur, medius terminus erit *non studens* in utraque præmissa hoc pa-

paſto., Non ſtudent nihil ſcit. Ariſtus eſt non
ſtudent; ergo Ariſtus nihil ſcit“.

695. **NOTA II.** In argumento tribus propoſitionibus negativis conſtante poſtrema propoſitio vera eſſe poteſt ut propoſitio, non ut conſuſio; ut in hoc argumento., „ Aquila non eſt
leo. Formica non eſt leo; ergo Aquila non
eſt formica“.

Poſtrema hæc propoſitio vera eſt ut propoſitio; conformis eſt enim objecto ſuo; falſa ut conſuſio, non enim a præmiſſis deſcendit.
(685).

696. **PRÆCEPTUM V.** Si altera præmiſſarum affirmativa ſit, altera negativa, conſuſio erit negativa; ſi altera præmiſſarum absoluta ſit, altera hypothetica, conſuſio erit hypothetica; ſi altera præmiſſarum univerſalis ſit, altera particularis, conſuſio erit particularis.

EXPLICATIO. In ſcholis præceptum hoc paſſim ita enunciatur: conſuſio ſequitur debiliorem partem; quod idem eſt, & minus clare. Tres partes continet ſingillatim explicandas.

697. **DEMONSTRATIO I.** Si præmiſſarum altera affirmativa ſit, altera negativa, conſuſio erit negativa.

Quod enim duo extrema in præmiſſis, in quibus cum medio termino comparantur, inter ſe non convenire inveniantur, non probat illa in conſuſione convenientia fieri poſſe; imo probat oppoſitum; ergo conſuſio ſemper erit negativa.

In tabula figurarum ſyllogiſticarum (709) videbimus præmiſſas duas, quarum altera affirmativa ſit, altera negativa, ſemper conſuſionem negativam efficere; quæcumque ſyllogiſmi figura ſit.

698. **DEMONSTRATIO II.** Si præmiſſarum altera absoluta ſit, altera hypothetica, conſuſio ſemper erit hypothetica.

Duo extrema ſiquidem in conſuſione invicem

cem conjungi, aut sejungi nequeunt, nisi ratione eorum conjunctionis, aut separationis in præmissis, in quibus cum medio termino fuerunt comparata. Si ergo in præmissis hypothetice tantum conjuncta, aut sejuncta fuerunt, non nisi hypothetice in conclusione conjungi, aut sejungi poterunt.

In sequenti syllogismo, quod aliis exemplo erit, conclusio hypothetica est, non absoluta.
 „ Si christiani in peccato moriuntur nequeunt
 „ salvi fieri; atqui plures christiani in peccato
 „ moriuntur; ergo plures christiani nequeunt
 „ salvi fieri. “

699. DEMONSTRATIO III. Si præmissarum altera universalis est, altera particularis, conclusio semper erit particularis, non universalis.

Ostendo ex hujusmodi præmissis neque conclusionem universalem affirmativam, neque universalem negativam deduci posse; quare tantum conclusio particularis affirmativa, aut negativa necessario deducetur.

I. Nequit primo deduci *conclusio universalis affirmativa*, ut sequenti syllogismo, quod erit aliis exemplo, apparebit.

Omnis *virtus* est commendanda.

Aliqua indulgentia est *virtus*.

Ergo aliqua indulgentia est commendanda.

Patet primo, conclusionem affirmativam universalem, aut particularem consequi non posse, ut ostendimus (697), nisi ex duabus præmissis affirmativis, in quibus attributum universum, & tota sua amplitudine non sumitur. (607).

Patet deinde, si duæ præmissæ sunt affirmativæ, necessario *medium terminum*, qui semper in quovis syllogismo universum, & tota sua amplitudine sumi debet (688), fore subiectum unius ex præmissis affirmativis, ut hic prima.

Ne-

Neceſſe eſſet præterea, *ſubjectum* concluſionis univerſalis affirmativæ, quod eſt terminus univerſaliter ſumptus, eſſe ſubjectum alterius præmiſſæ affirmativæ; quod hanc aliam præmiſſam univerſalem redderet, quum in præſenti hypotheſi ſit, & eſſe debeat particularis.

II. Nequit deinde ex præmiſſis altera univerſali, altera particulari conſequi *concluſio univerſalis negativa*, ut ſequenti ſyllogiſmo, qui aliis erit exemplo, apparebit.

Nullum *vitium* eſt commendandum.

Aliqua indulgentia eſt *vitium*;

Ergo aliqua indulgentia non eſt commen-
danda.

Patet primo, *ſubjectum*, & *attributum* concluſionis univerſalis negativæ neceſſario eſſe duos terminos univerſim, & tota amplitudine ſumptos; eoſque in præmiſſis eſſe debere. En itaque jam in præmiſſis duos terminos univerſales.

Neceſſe eſt præterea, *medium terminum*, qui non eſt in concluſione, ipſum quoque univerſim, & tota ſua amplitudine ſumi in præmiſſarum alterutra. En adhuc alium in præmiſſis terminum univerſalem (688).

Patet deinde, *tres terminos* in duabus præmiſſis, quarum altera neceſſario affirmativa eſt (693, & 696), univerſim, & tota amplitudine ſumi non poſſe, niſi utraque præmiſſa ſit univerſalis; quandoquidem propoſitionis affirmativæ attributum non eſt terminus univerſalis. Ergo ut concluſio ſyllogiſmi eſſet univerſalis negativa, neceſſe eſſet, utramque præmiſſam eſſe univerſalem quod eſt contra hypotheſim.

Quare ſi præmiſſarum altera univerſalis eſt, altera particularis, neque concluſio univerſalis affirmativa, neque univerſalis negativa conſequi poteſt. Ergo *concluſio tantum particularis affirmativa*, aut negativa conſequi poterit.

III. In tabula figurarum syllogisticarum (709) de his vide, si lubet, modos *darri*, *ferio*, *darbitis*, *friseo*, *festino*, *baroco*, *disamis*, *datisi*, *bocardo*, *ferison*; in quibus a duabus præmissis altera universali, altera particulari semper conclusio particularis necessario consequitur, Q. E. D.

700. PRÆCEPTUM VI. Si duæ argumenti præmissæ sint particulares, conclusio nulla erit.

DEMONSTRATIO. Hæ duæ præmissæ necessario erunt aut ambæ affirmativæ, aut ambæ negativæ, aut altera affirmativa, altera negativa. In omnibus hisce casibus conclusio nulla est. Ostendo.

I. Si ambæ hæ præmissæ particulares sunt affirmativæ, medius terminus universim, & tota sua amplitudine sumi non poterit neque in harum propositionum subjecto, quod est terminus particularis, neque in earum attributo, quod tota sua amplitudine non sumitur (607); quod secundo præcedenti præcepto directe opponitur. Hoc est vitium sequentis argumenti, cujus præmissæ sunt particulares affirmativæ.

Aliquis lupus est quadrupes;

Aliqua ovis est quadrupes;

Ergo aliquis lupus est aliqua ovis.

II. Si præmissæ particulares sunt ambæ negativæ, conclusio nulla erit ex quarto præcedenti præcepto. Hoc vitio laborat sequens argumentum, cujus præmissæ sunt particulares negativæ.

Aliquis Gallus non est subditus regi Borussiae;

Aliquis homo non est subditus regi Borussiae;

Ergo aliquis Gallus non est aliquis homo.

III. Si ex præmissis particularibus altera affirmativa est, altera negativa, in his unicus ter-

Sive Dialectica. Syllogismus simplex. 109
terminus erit universum sumptus, nempe attributum præmissæ negativæ. Hinc sequetur, aut *medium terminum* non universum; & tota sua amplitudine in præmissis sumi; quod est contra secundum præceptum; aut *attributum* conclusionis universum, & tota amplitudine sumi in consequentia, quod ad unam sui partem limitatum sumptum fuerat in præmissis; quod est contra præceptum tertium.

Hoc vitio laborant bina argumenta sequentia, in quibus præmissæ sunt particulares, altera affirmativa, altera negativa. In primo medium terminus *quadrupes* in neutra præmissarum tota sua amplitudine sumitur. In altero terminus *aliquis homo*, qui unum extremorum est tota sua amplitudine sumitur in conclusione negativa, etsi ad sui partem limitatum in præmissis sumptum fuerit.

Aliquod *quadrupes* non est ferox.

Aliqua tigris est *quadrupes*;

Ergo aliqua tigris non est ferox

Aliquis homo est *Americanus*.

Aliquis Hispanus non est *Americanus*;

Ergo aliquis Hispanus non est aliquis homo,

IV. Ex hæcenus positis sequitur, si binæ argumenti præmissæ sint particulares, quæcumque earum natura sit, conclusionem, quæ deducatur, semper fore nullam. Q. E. D.

SEX HÆC SYLLOGISMI PRÆCEPTA AD UNUM
COMMUNE ADDUCTA.

701. OBSERVATIO. Sex allata de syllogismo præcepta nihil in dialectica inutile, aut supervacaneum præseferunt. Imo vero necesse est, quemvis vere Dialecticum hæc semel saltem ita distincta, ac digesta perdidicisse, quo & illa

illa mente defixa teneat, & rectæ ratiocinationis notas, siue præposteræ vitia, ac notas ipsas primo veluti intuitu arripere, ac dignoscere consuecat.

Quum vero semel hæc præcepta apte perceperit, videbit illa *unico* sequenti præcepto contineri; atque in dialecticæ praxi totum artificium in eo positum esse, ut propositio statuenda fiat conclusio syllogismi, quo ipsa statuitur, ut eaque implicite in præmissarum alterutra contineatur. Rectum erit ratiocinium, si in præmissis conclusio contineatur; secus viciosum erit.

PRÆCEPTUM UNICUM, ET GENERICUM.

702. *Ut propositionem syllogistica forma statuas, inveni majorem magis genericam non negandam, & in qua implicite propositio statuenda includatur: in minori ostende, illam propositionem, etsi implicite, tamen re ipsa in majori contineri. Propositio statuenda erit legitima tui syllogismi conclusio.*

EXPLICATIO. Præceptum hoc, quod omnia ratiocinii præcepta complectitur, & contrahit, evidens est. Satis est ejus usum ostendere aliquibus exemplis, quæ indicent, qua ratione illud in quovis ratiocinio semper valeat.

EXEMPLUM I. Si ad dialecticæ leges probandum sit, *avarum esse miserum*; juxta genericum præceptum ita firmiter probari poterit.
 „ Quilibet pravis cupiditatibus obstrictus est
 „ miser; atqui avarus est pravis cupiditatibus
 „ obstrictus; ergo avarus est miser.

Rectum est hoc ratiocinium, atque concludens: juxta majorem enim certissimam universa species pravis cupiditatibus obstricta misera est; & juxta minorem se ipsa evidentem avarus speciei hujus pars est.

EXEMPLUM II. Æque si syllogistica forma

ma

ma probare velim, *neminem ambitiosum beatum esse*, juxta genericum præceptum ita solide probabitur; „ Qui vult esse beatus sorte sua
„ contentus esse debet; atqui nemo ambitiosus
„ sorte sua contentus est; ergo nemo ambitio-
„ sus est beatus. “

Hoc quoque ratiocinium rectum, & conclu-
dens est, nam juxta majorem certo veram *qua-
litas beati*, illi inesse omnino non potest, qui
qualitate careat contenti sorte sua; & juxta
minorem se ipsa evidentem, quilibet ambitiosus
postrema hac qualitate caret, sine qua beatitu-
do haberi nequit.

EXEMPLUM III. Pari item modo si ad syl-
logisticam formam probare velim, *Causam in-
finite intelligentem, & infinite activam in na-
tura visibili existere*; sic juxta datum præce-
ptum recte procedam. „ Quod naturam visibi-
„ lem movet, atque animat, in natura visibili
„ necessario existit. Atqui vel ex ipsis phæno-
„ menis patet, causam infinite intelligentem,
„ & infinite activam movere, atque animare
„ naturam visibilem; ergo vel ex ipsis phæno-
„ menis patet, causam infinite intelligentem,
„ & infinite activam in visibili natura existe-
„ re. “

Facile intelliges, eandem *syllogisticam recti-
tudinem* inventum iri evidenter in ratiocinio
quovis, in quo major ut vera admilla proposi-
tionem statuendam implicite continebit; & mi-
nor ostendet, illam in hac certa majore conti-
neri. Quare hoc præceptum genericum semper
valebit, quodcumque sit objectum philosophi-
cum, geometricum, theologicum ratiocinii,
quod dirigit. Q. E. D.

703. NOTA I. Animadvertite hic incidenter,
præcedentis præcepti corollarium esse; *quum
propositio aliqua impugnata, aut negata proban-
da est; hanc propositionem fieri debere conclusio-
nem ratiocinii, quo probari debet,*

In tribus superius exemplo positis ratiociniis vides, propositionem statuendam, quam ut negatam considerare possumus, semper esse conclusionem ratiocinii, quo statuitur.

704. NOTA II. In quovis recto ratiocinio, semper conclusio in præmissis sive implicite, sive explicite necessario debet contineri; patet enim quod in præmissis non est, a præmissis deduci non posse. Quare, ut unico intuitu videamus num syllogisticum ratiocinium rectum sit, passim satis est ejus conclusionem attendere: *si conclusio in præmissis non contineatur, ratiocinium vitiosum est, & sophisticum.*

EXEMPLUM I. Sit primo hoc ratiocinium, quod quæritur num ut rectum admittendum sit, an ut sophisticum rejiciendum. „ Evangelium „ Christianis æternam salutem promittit; atqui „ aliqui iniqui sunt christiani; ergo evangelium „ iniquis æternam salutem promittit.

Si de conclusionis rectitudine ambigis, cito vitiosam deteges, illam videns in præmissis non contineri. Neque enim major hanc conclusionem continere potest, nisi affirmet, evangelium æternam salutem christianis omnibus, nulla exceptione, promittere; quod non dicit evangelium. Si vero non nisi *aliquibus christianis* evangelium æternam salutem promittit, sane non sequitur eam improbis promittere.

Quare si ad omnes christianos major extenditur, argumentum, ut ajunt, *est in forma*. At major hæc evidenter falsa est, neque ullo pacto conclusionis veritatem trahit. Si vero major ad aliquos christianos limitatur, vera est; at tunc argumentum non est in forma; conclusio enim tunc in præmissis non continetur.

EXEMPLUM II. Sit hoc aliud ratiocinium, quod aut ut rectum admittendum est, aut ut sophisticum rejiciendum. „ Lex divina potestati „ seculari obedientiam præcipit. Atqui po- „ testas ecclesiastica non est potestas seculari;

„ &c.

„ ergo lex divina potestati ecclesiasticæ obedi-
„ tiam non præcipit . “

Si de recta conclusione dubitas , eam vitio-
sam deteges videns in præmissis non contine-
ri; patet enim primo, eam in minori non conti-
neri. Ut vero in majori containeretur, necesse
esset in majori dici, legem divinam *soli* pote-
stati sæculari obedientiam præcipere; *nullum-
que divinum præceptum* potestati ecclesiasticæ
obedientiam indicare .

Quare si major diceret , legem divinam soli
sæculari potestati obedientiam præcipere , con-
clusio in præmissis containeretur , & argumen-
tum esset in forma ; & major hæc manifesto
falsa esset, nec conclusionis veritatem traheret .
Si vero major dicit tantum, legem divinam po-
testati sæculari obedientiam præcipere , nec si-
mul dicit ; nullo divino præcepto obedientiam
potestati ecclesiasticæ indici ; argumentum non
amplius est in forma ; conclusio enim tunc in
præmissis non continetur .

EXEMPLUM III. Sit tandem tertium hoc
ratiocinium, de cujus quoque rectitudine quæ-
ritur . „ Aristus non est quod ego sum ; atqui
ego sum homo ; ergo Aristus non est homo , „ .

Hujus ratiocinii facile detegit , qui animad-
vertet , conclusionem in præmissis non contine-
ri , ac proinde a præmissis fluere non posse .
In conclusione negativa siquidem attributum
homo universim , & tota amplitudine sumitur ;
dum in minori affirmativa ad unicum indivi-
duum , me , limitatur . Repugnat vero , termi-
num tota sua amplitudine sumptum in eodem ter-
mino ad unicam sui partem limitato contineri .

Hic vero si vel paullum undeviginti recto-
rum syllogismorum exempla considerare velis ,
quæ modo de figuris syllogisticis agentes prolata-
uri sumus ; videbis ubique conclusionem in
præmissis contineri , ut in hoc postremo gene-
rico præcepto monuimus ,

FIGURÆ SYLLOGISTICÆ.

705. DEFINITIO. *Figura syllogistica* dicuntur diversæ dispositiones, seu collocationes, quas medius terminus in syllogismi præmissis obtinere potest.

I. Tribus diversis modis in præmissis *medius terminus* distribui potest. Potest enim Aut esse unius præmissæ subjectum, & alterius attributum; & hæc dispositio vocatur *figura prima*;

Aut esse utriusque præmissæ attributum; & hæc est *figura altera*;

Aut esse utriusque præmissæ subjectum; & hæc est *figura tertia*.

II. Prima figura in duos modos dividitur; directum scilicet, & indirectum.

Modus directus est, in quo majoris attributum fit tantum conclusionis attributum.

Modus indirectus est, in quo attributum majoris fit conclusionis subjectum, media apta limitatione, qua aliquando coarctatur.

Quamprimum perpendemus, num prima hæc figura, in qua tantum *modi indirecti* locum habent, in plures diversas figuras partiri debeat, ut olim contenderunt, & per hos quoque dies nonnulli dialectici contendunt. (710).

706. NOTA I. Alibi monuimus propositiones, quibus syllogismus conficitur, semper esse affirmativas, aut negativas, universales, aut particulares; & has quatuor propositionum species veluti algebrice designari posse literis hinc quatuor majusculis, A, E, I, O, sive minusculis a, e, i, o. (606).

Constat ceteroqui ex combinationum theoria, quatuor has propositionum species, trinas acceptas, ut in syllogismo sumi debent, sexaginta quatuor prorsus modis diversis combinari, quos subjicio.

<i>aaa</i>	<i>aae</i>	<i>aaī</i>	<i>aaō</i>	<i>eia</i>	<i>eaē</i>	<i>eaī</i>	<i>eaō</i>
<i>aea</i>	<i>aee</i>	<i>aeī</i>	<i>aeō</i>	<i>eea</i>	<i>eee</i>	<i>eeī</i>	<i>eeō</i>
<i>aia</i>	<i>aie</i>	<i>aiī</i>	<i>aio</i>	<i>eia</i>	<i>eiē</i>	<i>eiī</i>	<i>eiō</i>
<i>aoa</i>	<i>aoē</i>	<i>aoī</i>	<i>aoō</i>	<i>eoā</i>	<i>eoē</i>	<i>eoī</i>	<i>eoō</i>

<i>iaa</i>	<i>iae</i>	<i>iaī</i>	<i>iao</i>	<i>oaa</i>	<i>oae</i>	<i>oai</i>	<i>oaō</i>
<i>iea</i>	<i>ice</i>	<i>ieī</i>	<i>ieō</i>	<i>oea</i>	<i>oee</i>	<i>oeī</i>	<i>oeō</i>
<i>iaa</i>	<i>iae</i>	<i>iaī</i>	<i>iao</i>	<i>oia</i>	<i>oie</i>	<i>oiī</i>	<i>oiō</i>
<i>ioa</i>	<i>ioē</i>	<i>ioī</i>	<i>ioō</i>	<i>ooa</i>	<i>ooē</i>	<i>ooī</i>	<i>ooō</i>

707. **NOTA II.** Inter sexaginta quatuor has diversas distributiones duodecim sunt, quæ omnibus syllogismi a nobis traditis præceptis conformes sunt, & quæ rectam, ac legitimam semper conclusionem præbent. Has Italicis literis designavimus, eæque varia medii termini dispositione undeviginti modos syllogisticos efficiunt, quorum mox exempla trademus. Undeviginti hi modi undeviginti vocibus continentur, quibus tetrasticon hoc technicum conflatum est.

Barbara, celarent, darīi, ferio, barali-
pton,
Celantes, dabitis, fapelfmo, frifesomoron,
Cesare, camestres, festino, baroco, da-
rapti,
Felapton, disamis, datisi, bocardo, fe-
rifon.

I. Patet tetrasticon hoc nulla a se significa-
tione pollere, & voces factitias, quibus con-
ficitur, neque Latinas esse, neque Græcas,
neque Arabas, neque Germanicas, neque Cel-
ticas, neque ullius linguæ. Tantum sunt arti-
ficiofa syllabarum collectio ad modum syllogisti-
cum, quem intendimus, referendum instituta.

II. In quavis ex his vocibus solæ tres prima
voca-

vocales sunt attendendæ, quæ præcise tres propositiones indicant affirmativas, aut negativas, universales, aut particulares, quæ in quovis modo syllogistico rectum syllogismum efficere debent.

Vocales ceteræ cujusque vocis, si præter tres aliæ sint, nihil omnino significant; & tantum ad versus mensuram complendam adjectæ sunt; propterea diversis notis descriptæ sunt.

Prima syllaba cujusque vocis majorem indicat, altera minorem, tertia conclusionem.

III. Olim non modo vocales, verum & *cujusque vocis consonantes* attendebantur, quæ ad hoc præcipue institutæ erant, ut indicarent qua ratione propositio in suam oppositam transformaretur, & ut adversarius adigeretur negatam propositionem concedere, aut contradictoriam negare; quod dicebatur: *adducere ad absurdum, aut ad impossibile*.

At postremis hisce temporibus, quibus innuit *exiguum hoc consonantium mysterium* nulla in dialecticæ praxi utilitate mentem fatigare, jure in dialectica tradenda neglectum fuit; non ita tamen utilius mysterium, quod cujusque vocis vocalibus inclusum est.

708. NOTA III. Ex *quinquaginta duabus dispositionibus*, quas Romanis literis in præcedenti tabula descripsimus, nulla est, quæ alicui ex propositis præceptis, imo sæpius & pluribus non opponatur, quod facile erit dignoscere. Quamobrem illas ut vitiosas, & ad quodvis rectum ratiocinium efficiendum semper ineptas dialectica proscribit. Exempli gratia.

I. Quartum præceptum (693) quindecim sequentes dispositiones proscribit: *eea, eee, eeo, coa, coo, coe, coi, oeo, oea, oee, oei, oeo, ooa, ooe, ooi, ooo*.

II. Quinti præcepti pars prima (696) viginti sequentes dispositiones proscribit: *aea, aei, aoa, aoi,*

aoi, ica, iei, ia, ioi, cai, eia, eoa, eoi, oaa, oai, oea, oei, oia, oii, ooa, ooi.

Tertium quoque præceptum undeviginti sequentes dispositiones proscribit: aia, aie, aoa, aoe, eia, eie, eoa, eoe, iaa, iae, ica, ice, ioa, oaa, oae, oea, oee, oia, oie. Quibus vides, eandem dispositionem, imo plures a pluribus præceptis proscribi posse.

III. Pari item modo sextum præceptum tredecim has dispositiones proscribit (708 : iia, iie, iii, iio, ioa, ioe, ioi, ioo, oia, oie, oii, oio, ooo; cetera.

709. NOTA IV. Etsi hæc *modorum syllogisticorum theoria* ferme nullo in usu sit in dialectica, & in praxi minimæ passim utilitatis sit; fieri tamen omnino potest, ut aliquando illam consulere necesse habeamus, præsertim in modis indirectis primæ figuræ, imo & in aliquibus directis alterius, & tertiæ figuræ; in quibus fieri potest, ut non semper facile dignoscatur recte ne conclusio a præmissis fluat.

Hac ratione opportunum censuimus cujusque ex undeviginti modis syllogisticis, qui superiori tetrastico technico continentur (707), exempla proponere.

Figura prima syllogistica, in qua medius terminus est subjectum majoris, & attributum minoris.

MODI DIRECTI.

Bar	A	Omne <i>vitium</i> est contemnendum.
ba	A	Omnis simulatio est <i>vitium</i> .
ra	A	Ergo omnis simulatio est contemnenda.
Ce	E	Nullus <i>spiritus</i> est substantia materialis.
la	A	Omnis anima humana est <i>spiritus</i> .
rent	E	Ergo nulla anima humana est substantia materialis.
Da	A	Omnis <i>virtus</i> est commendanda:
ri	I	Aliqua indulgentia est <i>virtus</i> .
i	I	Ergo aliqua indulgentia est commendanda.
Fe	E	Nullus <i>improbis</i> est beatus.
ri	I	Aliquis Gallus est <i>improbis</i> .
o	O	Ergo aliquis Gallus non est beatus.

MODI INDIRECTI (707).

Ba	A	Omne <i>vitium</i> est contemnendum.
ra	A	Omnis simulatio est <i>vitium</i> .
li	I	Ergo <i>aliquid contemnendum</i> est omnis simulatio.
Ce	E	Nullus <i>spiritus</i> est substantia materialis.
lan	A	Omnis anima humana est <i>spiritus</i> .
tes	E	Ergo <i>aliqua substantia materialis</i> non est anima humana.

Omnis

Da	A	Omnis <i>virtus</i> est quid laudandum.
bi	I	Aliqua indulgentia est <i>virtus</i> .
ti s	I	Ergo quid laudandum est aliqua indulgentia.
Fa	A	Omnis <i>scimus</i> est substantia animata.
pes	E	Nullus homo est <i>scimus</i> .
mo	O	Ergo aliqua substantia animata non est homo.
Fri	I	Aliquis <i>scimus</i> est homini similis.
fe	E	Nullus homo est <i>scimus</i> .
fo	O	Ergo aliquid homini simile non est homo.

Figura altera syllogistica in qua medius terminus est bis attributum.

Ce	E	Nullus Christianus credit <i>Alcorano</i> .
fa	A	Omnis Turca credit <i>Alcorano</i> .
re	E	Ergo nullus Turca est Christianus.
Ca	A	Omnis atheus est <i>irreligiosus</i> .
me	E	Nullus bonus civis est <i>irreligiosus</i> .
stres	E	Ergo nullus bonus civis est atheus.
Fes	E	Nemo probus est <i>detractor</i> .
ti	I	Aliquis Gallus est <i>detractor</i> .
no	O	Ergo aliquis Gallus non est probus.
Ba	A	Omnis justus est <i>astimandus</i> .
ro	O	Aliquis Gallus non est <i>astimandus</i> .
co	O	Ergo aliquis Gallus non est justus.

Tertia figura syllogistica in qua medius terminus est bis subiectum.

Da ra	A	Omnis <i>bonus civis</i> amat rempublicam.
	A	Omnis <i>bonus civis</i> odio habetur ab improbis.
pti	I	Ergo aliquis odio habitus ab improbis amat rempublicam.
Fe lap ton	E	Nullum <i>brutum</i> est purum automa.
	A	Omne <i>brutum</i> est ens organicum.
	O	Ergo aliquod ens organicum non est purum automa.
Di fa mis	I	Aliquis <i>improbis</i> est miser.
	A	Omnis <i>improbis</i> Deo infidelis est miser.
	I	Ergo aliquis Deo infidelis est miser.
Da ti fi	A	Omnis <i>bonus Christianus</i> est bonus civis.
	I	Aliquis <i>bonus Christianus</i> est Anglus.
	I	Ergo aliquis Anglus est bonus civis.
Bo car do	O	Aliquis Gallus non est levis.
	A	Omnis Gallus est regi subditus.
	O	Ergo aliquis regi subditus non est levis.
Fe ri son	E	Nullus <i>Anglus</i> est Vasco.
	I	Aliquis <i>Anglus</i> est gloriosus.
	O	Ergo aliquis gloriosus non est Vasco.

FIGURA GALENICA.

710. OBSERVATIO . *Figurarum syllogisticarum* tutoria altero æræ Christianæ sæculo celebre quoddam, at parvi momenti schisma inter dialecticos excitavit, quod adhuc viget, & cuius notionem aliquam tradere opportunum est.

Schismatis hujus philosophici auctor fuit Galenus sui ævi medicorum, & dialecticorum facile princeps. Hic duas præmissas primæ figuræ syllogisticæ transponens novam se figuram invenisse putavit, quæ ab ejus auctore *figura Galenica* nuncupata fuit.

Medius terminus, ajunt veteres, ac recentiores hujus philosophi sectatores in duabus præmissis evidenter disponi potest 1. ita, ut sit prima propositionis subiectum, & alterius attributum; quod primam facit figuram syllogisticam, ut ab Aristotele inventa fuit, & in præcedenti tabula descripta est; 2. ita, ut sit prima propositionis attributum, & alterius subiectum, quod, ajunt ipsi, novam figuram efficit omnino a tribus quarum exempla attulimus diversam. Hæc illi.

RESPONSIO. Patet Galeno, & ejus assensu hujus quartæ dispositionis, & figuræ, quæ videnter dari potest, veritatem non esse deegendam; at æque patet non item ejus utilitatem concedendam; quod satis est, ut eorum inventum inane reputetur. Ut vero ostendamus, nulla ratione hujus usum in dialecticam ab aliquibus inveni velle;

I. Supponamus; in novem primæ figuræ syllogisticæ exemplis, ut in superius posita tabula sunt, ubique transponi ejusdem syllogismi præmissas ita, ut prima altera fiat, & altera prima. Tunc nullo novo præcepto, nulloque doctrinæ augmento habebitur *figura Galenica*.

Si ergo entia sine necessitate non sunt multiplicanda, patet quartam hanc figuram Galenicam non admittendam, quæ & re, & doctrina ad primam figuram syllogisticam Aristotelicam tandem adducitur.

II. Si in novem modis tum directis, tum indirectis præmissas cujusque syllogismi primæ figuræ Aristotelicæ transponas: habebis quidem *novos novem modos syllogisticos*, quorum quilibet rectum syllogismum præbebit, quique omnes ad aliquam ex *duodecim combinationibus* dialectica probatis adducuntur, quin aliis quinquaginta duabus a dialectica proscriptis quidquam commune habeant.

Novem hi modi Galenici sane ab Aristotela non ut vitiosi, & sophistici, sed ut inutiles, & superflui omitti, & proscripti fuerunt.

III. Vera horum modorum Galenicorum reſtitutio probat quidem, diversa medii termini in præmissis dispositione *duodecim combinationes* a dialectica admissas supra *undeviginti modos syllogisticos* dari posse; non tamen probat alios præter undeviginti modos in dialectica esse admittendos; qui enim præter hos dantur, inutiles, & superflui esse possunt, atque adeo dialectica reiiciendi.

§. II.

SYLLOGISMUS COMPLEXUS.

711. OBSERVATIO. *Syllogismus complexus*, de quo aliqua superius tradidimus (664) re ipsa omnibus de syllogismo in genere præceptis superiori paragrapho traditis subest.

Attamen sua peculiaria præcepta habet, quæ hic de quavis sua specie proponemus, nempe de syllogismis conditionali, disjunctivo,

con-

Sive Dialectica. Sollogismus Complexus. 123
conjunctivo, de dilemmate, & de toryte. En
tibi hujus paragraphi divisionem, & argumen-
tum.

SYLLOGISMUS CONDITIONALIS.

712. DEFINITIO. *Syllogismus conditionalis* is est, cujus major est propositio conditionalis explicite conclusionem continens. Prima hujus majoris pars dicitur *antecedens*, altera *consequens*. Antecedens est hypothesis, seu conditio enunciata; consequens est quid necessario ab hac hypothesis, seu conditione pendens. (652).

Duobus tantum modis conficitur hic syllogismus, videlicet:

I. Vel *affirmando antecedens* in minori, & consequens in conclusione; ut in sequenti, qui ceteris erit exemplo,, Si rex injustum bellum gerit, multiplicis homicidii reus est; hic rex bellum injustum gerit; ergo multiplicis homicidii reus est,,.

II. Vel *negando consequens* in minori, & antecedens in conclusione; ut in hoc, qui quoque ceteris erit exemplo,, Si quis electus non salvatur, Deus in suæ providentiæ œconomia fallitur; atqui Deus in suæ providentiæ œconomia non fallitur; ergo nemo electus non salvatur,,.

713. NOTA. De Propositione conditionalis nonnulla magni momenti adnotanda sunt, quæ hactenus dialecticorum sagacitatem effugisse videntur, & quibus neglectis vix conditionalis syllogismi indolem, & leges statuere poteris.

I. Omnis propositio conditionalis (primo adnotandum) semper haberi potest ut formaliter, vel æquivalenter affirmativa; semper enim unice affirmat veram inter antecedens, & consequens connexionem: ita ut primo posito, alterum necessario consequatur; & altero ablato, primum haberi nequeat.

Quare in syllogismo conditionali re ipsa minor est, quæ syllogismum determinat, ut affirmativus sit, aut negativus. In duobus superioribus allatis primus affirmativus est, alter negativus.

II. Alibi ostendimus, *propositionum affirmativarum* attributum, quum solitariae sunt, & absolutæ, non universum, & tota sua amplitudine sumi (607). Non ita res habet in conditionalibus. Hoc secundo est adnotandum.

In quavis propositione conditionali *antecedentis etiam affirmativi attributum semper universum*, & tota amplitudine sumitur, conditione universum, & nulla limitatione antecedens consequenti connectente.

Exempli causa quum dico: *Si Aristus est rex, magnis obligationibus obstringitur*, patet, me regis attributum sumere omni amplitudine, quam habere possit, meque loqui de rege Galliæ, de rege Hispaniæ, de rege Borussiae, de rege Britanniae, de rege quovis, nullo excepto.

Ita quum dico: *si Clitander est ingenuus, omnis fraudis est incapax*, patet, me ingenui attributum omni amplitudine sumere, nullo subiecto excepto, cui convenire possit; & affirmo, si Clitander est ingenuus quicumque, Gallus, aut Hispanus, catholicus, aut hæreticus, nobilis, aut plebejus, eum omnis fraudis esse incapacem.

III. Hinc sequitur, (tertio adnotandum) *quamvis propositionem conditionalem semper re ipsa esse universalem*, ratione indefinitæ, & illimitatæ connexionis, qua antecedens consequenti connexit.

Quare hæc propositio conditionalis „ si quis „ realem Christi præsentiam in eucharistia negat, ab ecclesiâ anathematizatur “ huic universali re ipsa æquivalet: „ quicumque realem „ Christi præsentiam in eucharistia negat, ab „ ecclesiâ anathematizatur “.

IV. Sequitur quoque (quarto adnotandum), *quamvis propositionem conditionalem semper supponere veritatem propositionis absoluta, & universalis, cujus subjectum universale esset antecedentis attributum, & attributum ipsum consequentis attributum.*

Exempli causa, hæc propositio conditionalis: „ Si Aristus est Christianus, Dei, & ecclesiæ præceptis tenetur “, hujus absolutæ, & universalis veritatem supponit: „ quilibet christianus Dei, & ecclesiæ præceptis tenetur “.

Hæc quoque conditionalis: „ Si Aristus non est reus, non est puniendus “, hujus absolutæ, & universalis veritatem supponit: „ nullus innocens est puniendus “; cetera.

714. PRÆCEPTUM UNICUM. *Ut syllogismus conditionalis rectus sit;*

I. *Si affirmatur antecedens in minori, affirmandum est consequens in conclusione.*

II. *Si negatur consequens in minori, negandum est antecedens in conclusione.*

DEMONSTRATIO. Ambæ hujus præcepti partes se ipsis evidentes sunt. Si enim major vera supponatur, aut vera, & necessaria connexio inter antecedens, & consequens:

I. Patet primo juxta primam præcepti partem, *positò antecedente consequens sequi*: ceterum inter ea vera connexio non daretur, contra hypothesein. Quare quilibet syllogismus conditionalis, in cujus minori affirmatur antecedens, & in cujus conclusione affirmatur consequens rectus est.

Hujusmodi est hic „ si quis legem municipalem violat, puniendus est; omnis fur legem municipalem violat; ergo omnis fur puniendus est “.

Rectus est hic syllogismus, etsi medius terminus *legem municipalem violat* sit duarum propositionum affirmatarum attributum; in propositione conditionali siquidem antecedentis

attributum tunc quoque, quum hoc antecedens est propositio affirmativa, semper universim, & tota amplitudine sumitur (713). Non ita consequens.

Hujusmodi est hic alter : „ Si Aristus non est reus, non est puniendus; Aristus non est reus; ergo non est puniendus “.

Rectus est hic syllogismus, etsi ambæ præmissæ negativæ videantur; major enim æquivalenter affirmativa est; si vero ut affirmativam eam habere velis, minor etsi extra syllogismum negativa, in syllogismo fit æquivalenter affirmativa (694).

Syllogismus hic conditionalis ad simplicem ita adducitur: „ quicumque non est reus, non est puniendus; Aristus non est reus; ergo non est puniendus “.

II. Patet deinde, juxta alteram præcepti partem, *ablato consequente non stare antecedens*: ceterum antecedens sine consequente stare posset, nec necessaria inter illa daretur connexio; adhuc contra hypothesim. Quilibet ergo syllogismus conditionalis, cujus consequens in minori, & antecedens in conclusione negatur, rectus est.

Hujusmodi est hic: „ Si Aristus cani caput obtruncavit, canis mortuus est; atqui canis mortuus non est; ergo Aristus illi caput non obtruncavit “.

Supposita necessaria inter antecedens, & consequens connexione, patet, si hoc non stat, neque illud stare potuisse. Q. E. D.

715. NOTA. Syllogismus conditionalis *duobus modis*, qui binis allati præcepti partibus e diametro opponuntur, vitiosus esse potest.

I. Vitiosus erit si a consequente in minore affirmato ad antecedens in conclusione affirmandum inferas. Hoc vitio laborat sequens ratiocinium: „ Si Aristus cani caput obtruncavit, canis ille mortuus est: atqui canis ille mortuus
„ tuus

„tuus est ; ergo illi Aristus caput obtrunca-
vit “.

Propositio conditionalis semper veram , & necessariam connexionem *inter antecedens* , & *consequens* supponit , non vero eandem semper *inter consequens* , & *antecedens* supponit . Fieri nequit ; ex hypothese , ut antecedens sine consequente existat ; at consequens sine antecedente existere potest ; potest enim consequens a pluribus causis pendere , quarum una deficiente suppleat altera .

In allato exemplo canis Aristi non potest capite minui quin moriatur , & pluribus modis , quin capite minuatur , mori potest .

II. Vitiosus quoque erit syllogismus conditionalis , si a consequente in minori negato ad antecedens in conclusione negandum inferas . Hoc vitio laborat sequens ratiocinium : „ si „ Aristus est latro , infami supplicio dignus est ; „ atqui Aristus non est latro ; ergo infami supplicio non est dignus “ .

Ut valeret hoc ratiocinium , quæ connexio *inter antecedens* , & *consequens* datur , ea quoque *inter consequens* , & *antecedens* requireretur ; quod non ita est . Latro quis esse nequit , quin infame supplicium mereatur ; at potest quis infame supplicium mereri , quin latro sit ; plures enim criminum species sunt infami supplicio dignæ .

SYLLOGISMUS DISJUNCTIVUS .

716. DEFINITIO. *Syllogismus disjunctivus* est , cujus major est propositio disjunctiva . Hæc natura sua in attributo membra exigit incompatibilia , quæ nunquam in eodem subiecto simul esse possint (648) .

Duobus modis hic syllogismus conficitur , quos explicare pergitur .

I. Primus modus est , si *alterutrum ex mem-*
F 4 *bris*

Figura prima syllogistica, in qua medius terminus est subjectum majoris, & attributum minoris.

MODI DIRECTI.

Bar	A	Omne <i>vitium</i> est contemnendum.
ba	A	Omnis simulatio est <i>vitium</i> .
ra	A	Ergo omnis simulatio est contemnenda.
Ce	E	Nullus <i>spiritus</i> est substantia materialis.
la	A	Omnis anima humana est <i>spiritus</i> .
rent	E	Ergo nulla anima humana est substantia materialis.
Da	A	Omnis <i>virtus</i> est commendanda:
ri	I	Aliqua indulgentia est <i>virtus</i> .
i	I	Ergo aliqua indulgentia est commendanda.
Fe	E	Nullus <i>improbis</i> est beatus.
ri	I	Aliquis Gallus est <i>improbis</i> .
o	O	Ergo aliquis Gallus non est beatus.

MODI INDIRECTI (707).

Ba	A	Omne <i>vitium</i> est contemnendum.
ra	A	Omnis simulatio est <i>vitium</i> .
li	I	Ergo <i>aliquid contemnendum</i> est omnis simulatio.
Ce	E	Nullus <i>spiritus</i> est substantia materialis.
lan	A	Omnis anima humana est <i>spiritus</i> .
tes	E	Ergo <i>aliqua substantia materialis</i> non est anima humana.

Omnis

Da bi tis	A	Omnis <i>virtus</i> est quid laudandum.
	I	Aliqua indulgentia est <i>virtus</i> .
	I	Ergo quid laudandum est aliqua indulgentia.
Fa pes mo	A	Omnis <i>scimus</i> est substantia animata.
	E	Nullus homo est <i>scimus</i> .
	O	Ergo aliqua substantia animata non est homo.
Fri se fo	I	Aliquis <i>scimus</i> est homini similis.
	E	Nullus homo est <i>scimus</i> .
	O	Ergo aliquid homini simile non est homo.

Figura altera syllogistica in qua medius terminus est bis attributum.

Ce fa re	E	Nullus Christianus credit <i>Alcorano</i> .
	A	Omnis Turca credit <i>Alcorano</i> .
	E	Ergo nullus Turca est Christianus.
Ca me stres	A	Omnis atheus est <i>irreligiosus</i> .
	E	Nullus bonus civis est <i>irreligiosus</i> .
	E	Ergo nullus bonus civis est atheus.
Fes ti no	E	Nemo probus est <i>detractor</i> .
	I	Aliquis Gallus est <i>detractor</i> .
	O	Ergo aliquis Gallus non est probus.
Ba ro co	A	Omnis justus est <i>astimandus</i> .
	O	Aliquis Gallus non est <i>astimandus</i> .
	O	Ergo aliquis Gallus non est justus.

Tertia figura syllogistica in qua medius terminus est bis subiectum.

Da ra	A	Omnis <i>bonus civis</i> amat rempublicam.
	A	Omnis <i>bonus civis</i> odio habetur ab improbis.
pti	I	Ergo aliquis odio habitus ab improbis amat rempublicam.
Fe lap ton	E	Nullum <i>brutum</i> est purum automa.
	A	Omne <i>brutum</i> est ens organicum.
	O	Ergo aliquid ens organicum non est purum automa.
Di fa mis	I	Aliquis <i>improbis</i> est miser.
	A	Omnis <i>improbis</i> Deo infidelis est miser.
	I	Ergo aliquis Deo infidelis est miser.
Da ti fi	A	Omnis <i>bonus Christianus</i> est bonus civis.
	I	Aliquis <i>bonus Christianus</i> est Anglus.
	I	Ergo aliquis Anglus est bonus civis.
Bo car do	O	Aliquis Gallus non est levis.
	A	Omnis Gallus est regi subditus.
	O	Ergo aliquis regi subditus non est levis.
Fe ri son	E	Nullus <i>Anglus</i> est Vasco.
	I	Aliquis <i>Anglus</i> est gloriosus.
	O	Ergo aliquis gloriosus non est Vasco.

FIGURA GALENICA.

710. OBSERVATIO . *Figurarum syllogisticarum* tunc altero æræ Christianæ sæculo celebre quoddam, at parvi momenti schisma inter dialecticos excitavit, quod adhuc viget, & cujus notionem aliquam tradere opportunum est.

Schismatis hujus philosophici auctor fuit Galenus sui ævi medicorum, & dialecticorum facile princeps. Hic duas præmissas primæ figuræ syllogisticæ transponens novam se figuram invenisse putavit, quæ ab ejus auctore *figura Galenica* nuncupata fuit.

Medius terminus, ajunt veteres, ac recentiores hujus philosophi sectatores in duabus præmissis evidenter disponi potest 1. ita, ut sit prima propositionis subiectum, & alterius attributum; quod primam facit figuram syllogisticam, ut ab Aristotele inventa fuit, & in præcedenti tabula descripta est; 2. ita, ut sit prima propositionis attributum, & alterius subiectum, quod, ajunt ipsi, novam figuram efficit omnino a tribus quarum exempla attulimus diversam. Hæc illi.

RESPONSIO. Patet Galeno, & ejus assensu hujus quartæ dispositionis, & figuræ, quæ evidenter dari potest, veritatem non esse denegandam; at æque patet non item ejus utilitatem concedendam; quod satis est, ut eorum inventum inane reputetur. Ut vero ostendamus, nulla ratione hujus usum in dialecticam ab aliquibus inveni velle;

I. Supponamus; in novem primæ figuræ syllogisticæ exemplis, ut in superius posita tabula sunt, ubique transponi ejusdem syllogismi præmissas ita, ut prima altera fiat, & altera prima. Tunc nullo novo præcepto, nulloque doctrinæ augmento habebitur *figura Galenica*.

Si ergo entia sine necessitate non sunt multiplicanda, patet quartam hanc figuram Galenicam non admittendam, quæ & re, & doctrina ad primam figuram syllogisticam Aristotelicam tandem adducitur.

II. Si in novem modis tum directis, tum indirectis præmissas cujusque syllogismi primæ figuræ Aristotelicæ transponas: habebis quidem *novos novem modos syllogisticos*, quorum quilibet rectum syllogismum præbebit, quique omnes ad aliquam ex *duodecim combinationibus* a dialectica probatis adducuntur, quin aliis quinquaginta duabus a dialectica proscriptis quidquam commune habeant.

Novem hi modi Galenici sane ab Aristotele non ut vitiosi, & sophistici, sed ut inutiles, & superflui omisi, & proscripti fuerunt.

III. Vera horum modorum Galenicorum relictudo probat quidem, diversa medii termini in præmissis dispositione *duodecim combinationes* a dialectica admissas supra *undeviginti modos syllogisticos* dari posse; non tamen probat alios, præter undeviginti modos in dialectica esse admittendos; qui enim præter hos dantur, inutiles, & superflui esse possunt, atque adeo dialectica reiiciendi.

§. II.

SYLLOGISMUS COMPLEXUS.

711. OBSERVATIO. *Syllogismus complexus*, de quo aliqua superius tradidimus (664) re ipsa omnibus de syllogismo in genere præceptis superiori paragrapho traditis subest.

Attamen sua peculiaria præcepta habet, quæ hic de quavis sua specie proponemus, nempe de syllogismis conditionali, disjunctivo, & con-

Sive Dialectica, Sollogismus Complexus. 123
conjunctivo, de dilemmate, & de toryte. En
tibi hujus paragraphi divisionem, & argumen-
tum.

SYLLOGISMUS CONDITIONALIS.

712. DEFINITIO. *Syllogismus conditionalis* is est, cujus major est propositio conditionalis explicite conclusionem continens. Prima hujus majoris pars dicitur *antecedens*, altera *consequens*. Antecedens est hypothesis, seu conditio enunciata; consequens est quid necessario ab hac hypothesis, seu conditione pendens. (652).

Duobus tantum modis conficitur hic syllogismus, videlicet:

I. Vel *affirmando antecedens* in minori, & consequens in conclusione; ut in sequenti, qui ceteris erit exemplo,,. Si rex injustum bellum gerit, multiplicis homicidii reus est; hic rex bellum injustum gerit; ergo multiplicis homicidii reus est,,.

II. Vel *negando consequens* in minori, & antecedens in conclusione; ut in hoc, qui quoque ceteris erit exemplo,,. Si quis electus non salvatur, Deus in suæ providentiæ œconomia fallitur; atqui Deus in suæ providentiæ œconomia non fallitur; ergo nemo electus non salvatur,,.

713. NOTA. De Propositione conditionalis nonnulla magni momenti adnotanda sunt, quæ hactenus dialecticorum sagacitatem effugisse videntur, & quibus neglectis vix conditionalis syllogismi indolem, & leges statuere poteris.

I. *Omnis propositio conditionalis* (primo adnotandum) *semper haberi potest ut formaliter, vel æquivalenter affirmativa*; semper enim unice affirmat *veram* inter antecedens, & consequens *connexionem*: ita ut primo posito, alterum necessario consequatur; & altero ablato, primum haberi nequeat.

Quare in syllogismo conditionali re ipsa minor est, quæ syllogismum determinat, ut affirmativus sit, aut negativus. In duobus superius allatis primus affirmativus est, alter negativus.

II. Alibi ostendimus, *propositionum affirmativarum* attributum, quum solitariae sunt, & absolutæ, non universim, & tota sua amplitudine sumi (607). Non ita res habet in conditionalibus. Hoc secundo est adnotandum.

In quavis propositione conditionali *antece-
dentis etiam affirmativi attributum semper uni-
versim, & tota amplitudine sumitur*, conditione universim, & nulla limitatione antecedens consequenti connectente.

Exempli causa quum dico: *Si Aristus est rex, magnis obligationibus obstringitur*, patet, me *regis* attributum sumere omni amplitudine, quam habere possit, meque loqui de rege Galliæ, de rege Hispaniæ, de rege Borussiae, de rege Britanniae, de rege quovis, nullo excepto.

Ita quum dico: *si Clitander est ingenuus, omnis fraudis est incapax*, patet, me *ingenui* attributum omni amplitudine sumere, nullo subiecto excepto, cui convenire possit; & affirmo. si Clitander est ingenuus quicumque, Gallus, aut Hispanus, catholicus, aut hæreticus, nobilis, aut plebejus, eum omnis fraudis esse incapacem.

III. Hinc sequitur, (tertio adnotandum) *quamvis propositionem conditionalem semper re ipsa esse universalem*, ratione indefinitæ, & illimitatæ connexionis, qua antecedens consequenti connexit.

Quare hæc propositio conditionalis „ si quis „ realem Christi præsentiam in eucharistia negat, ab ecclesia anathematizatur “ huic universali re ipsa æquivallet: „ quicumque realem „ Christi præsentiam in eucharistia negat, ab „ ecclesia anathematizatur “.

IV. Sequitur quoque (quarto adnotandum),
*quamvis propositionem conditionalem semper sup-
 ponere veritatem propositionis absoluta, & uni-
 versalis, cujus subjectum universale esset an-
 tecedentis attributum, & attributum ipsum con-
 sequentis attributum.*

Exempli causa, hæc propositio conditionalis:
 „ Si Aristus est Christianus, Dei, & ecclesiæ
 „ præceptis tenetur“, hujus absolutæ, & uni-
 versalis veritatem supponit: „ quilibet christia-
 „ nus Dei, & ecclesiæ præceptis tenetur“.

Hæc quoque conditionalis: „ Si Aristus non
 „ est reus, non est puniendus“, hujus abso-
 lutæ, & universalis veritatem supponit: „ nul-
 „ lus innocens est puniendus“; cetera.

714. PRÆCEPTUM UNICUM. *Ut syllo-
 gismus conditionalis rectus sit;*

I. *Si affirmatur antecedens in minori, affir-
 mandum est consequens in conclusione.*

II. *Si negatur consequens in minori, negan-
 dum est antecedens in conclusione.*

DEMONSTRATIO. Ambæ hujus præcepti
 partes se ipsis evidentes sunt. Si enim major
 vera supponatur, aut vera, & necessaria con-
 nexio inter antecedens, & consequens:

I. Patet primo juxta primam præcepti partem,
positio antecedente consequens sequi: ceterum in-
 ter ea vera connexio non daretur, contra hy-
 pothesim. Quare quilibet syllogismus conditio-
 nalis, in cujus minori affirmatur antecedens,
 & in cujus conclusione affirmatur consequens
 rectus est.

Hujusmodi est hic „ si quis legem municipa-
 „ lem violat, puniendus est; omnis fur legem
 „ municipalem violat; ergo omnis fur punien-
 „ dus est“.

Rectus est hic syllogismus, etsi medius ter-
 minus *legem municipalem violat* sit duarum pro-
 positionum affirmatarum attributum; in pro-
 positione conditionali siquidem antecedentis

attributum tunc quoque, quum hoc antecedens est propositio affirmativa, semper universim, & tota amplitudine sumitur (713). Non ita consequens.

Hujusmodi est hic alter : „ Si Aristus non est reus, non est puniendus; Aristus non est reus; „ ergo non est puniendus “.

Rectus est hic syllogismus, etsi ambæ præmissæ negativæ videantur; major enim æquivalenter affirmativa est; si vero ut affirmativam eam habere velis, minor etsi extra syllogismum negativa, in syllogismo fit æquivalenter affirmativa (694).

Syllogismus hic conditionalis ad simplicem ita adducitur: „ quicumque non est reus, non „ est puniendus; Aristus non est reus; ergo „ non est puniendus “.

II. Patet deinde, juxta alteram præcepti partem, *ablato consequente non stare antecedens*; ceterum antecedens sine consequente stare posset, nec necessaria inter illa daretur connexio; adhuc contra hypothesim. Quilibet ergo syllogismus conditionalis, cujus consequens in minori, & antecedens in conclusione negatur, rectus est.

Hujusmodi est hic: „ Si Aristus cani caput „ obtruncavit, canis mortuus est; atqui canis „ mortuus non est; ergo Aristus illi caput non „ obtruncavit “.

Supposita necessaria inter antecedens, & consequens connexione, patet, si hoc non stat, neque illud stare potuisse. Q. E. D.

715. NOTA. Syllogismus conditionalis *duobus modis*, qui binis allati præcepti partibus e diametro opponuntur, vitiosus esse potest.

I. Vitiosus erit si a consequente in minore affirmato ad antecedens in conclusione affirmandum inferas. Hoc vitio laborat sequens ratiocinium: „ Si Aristus cani caput obtruncavit, „ canis ille mortuus est: atqui canis ille mor- „ tuus

tuus est ; ergo illi Aristus caput obtruncavit .

Propositio conditionalis semper veram , & necessariam connexionem inter antecedens , & consequens supponit , non vero eandem semper inter consequens , & antecedens supponit . Fieri nequit ; ex hypothese , ut antecedens sine consequente existat ; at consequens sine antecedente existere potest ; potest enim consequens a pluribus causis pendere , quarum una deficiente suppleat altera .

In allato exemplo canis Aristi non potest capite minui quin moriatur , & pluribus modis , quin capite minuatur , mori potest .

II. Vitiosus quoque erit syllogismus conditionalis , si a consequente in minori negato ad antecedens in conclusione negandum inferas . Hoc vitio laborat sequens ratiocinium : „ si Aristus est latro , infami supplicio dignus est ; atqui Aristus non est latro ; ergo infami supplicio non est dignus “ .

Ut valeret hoc ratiocinium , quæ connexio inter antecedens , & consequens datur , ea quoque inter consequens , & antecedens requireretur ; quod non ita est . Latro quis esse nequit , quin infame supplicium mereatur ; at potest quis infame supplicium mereri , quin latro sit ; plures enim criminum species sunt infami supplicio dignæ .

SYLLOGISMUS DISJUNCTIVUS .

716. DEFINITIO . *Syllogismus disjunctivus* est , cujus major est propositio disjunctiva . Hæc natura sua in attributo membra exigit incompatibilia , quæ nunquam in eodem subiecto simul esse possint (648) .

Duobus modis hic syllogismus conficitur , quos explicare pergimus .

I. Primus modus est , si alterutrum ex membris

bris incompatibilibus in minori affirmes, & alterum membrum, aut cetera, si plura sint, omnia neges in conclusione. Patet, si membrorum incompatibilium unum subiecto convenit, nullum reliquorum convenire posse: quæ siquidem incompatibilia sunt se invicem excludunt.

Hujusmodi est hic syllogismus disjunctivus, cujus major duo tantum membra habet, & cujus minor est affirmativa: „ in civitate, in qua
„ omnes aut nobiles sunt, aut plebei, quisque
„ civis necessario aut nobilis est, aut plebejus;
„ atqui hic civis est nobilis; ergo non est
„ plebejus “.

Hic quoque hujusmodi est, in quo major tribus membris constat, & minor est affirmativa: „ substantia animans bruta aut materia
„ est aut spiritus, aut media inter utrumque;
„ atqui substantia animans bruta est media inter
„ utrumque; ergo neque materia est, neque
„ spiritus “.

II. Alter syllogismi disjunctivi conficiendi modus est, *si unum ex incompatibilibus membris neges in minori*, & alterum in conclusione affirmes; modo disjunctio duobus tantum membris constet; si autem pluribus; tunc omnia hæc membra incompatibilia, uno excepto, in minori ponenda sunt; illudque conclusionis attributum fieri debet.

Hujusmodi est hic syllogismus, cujus major duobus tantum membris constat, & minor est negativa: „ Aut materia æterna est, aut esse
„ cœpit; atqui materia non est æterna; ergo
„ esse cœpit “.

Hic quoque, cujus major tribus membris constat, quorum bina minor negativa a subiecto excludit: „ Cicero illustris Romanus civis aut
„ patritii, aut equestris, aut plebei ordinis
„ erat; atqui neque erat patritii ordinis, neque
„ plebei; ergo erat equestris “.

717. PRÆCEPTUM UNICUM. Ut syllogismus disjunctivus rectus sit:

I. *Nullum dari debet medium inter diversa disjunctionis membra.*

II. *Aliquod ex his subiecto propositionis disjunctivæ convenire debet.*

III. *Si minor affirmativa sit, conclusio negativa sit oportet: affirmativa, si minor negativa sit.*

DEMONSTRATIO. Facile hæc tria demonstrantur: ad hoc expositam syllogismi disjunctivi indolem perpendere satis est.

I. Ratio primæ partis est, quia si subiecto datur medium inter diversa disjunctionis membra, fieri potest, hoc medium subiecto convenire, neutro disjunctionis membro illi convenientē.

Medium inter diversa disjunctionis membra dicitur existendi modus, qui propositionis disjunctivæ subiecto convenire potest, & nihil eorum est, quæ a diversis disjunctionis membris enunciantur. Exemplo sit hæc propositio disjunctiva: „ Parallelogrammum obliquangulum aut „ majus, aut minus est rectangulo ejusdem basis, & altitudinis “.

Patet hujus propositionis subiecto medium dari inter bina disjunctionis membra, hoc est, *equale esse figuræ*, cui comparatur. Si primum parallelogrammum alteri æquale est, ut re ipsa est, primum parallelogrammum altero neque majus est, neque minus (fig. 3.).

Propositio disjunctiva semper falsa est quum inter disjunctionis membra datur medium; hujusmodi enim propositio aut expresse, aut virtute exclusiva est; seu quia semper affirmat, subiectum suum id esse, quod alterutrum indeterminate disjunctionis membrum exprimit, quin unquam fieri possit, ne hoc subiectum id sit, quod aliquod disjunctionis membrum exprimit.

II. Alterius partis hujus præcepti ratio est, quia si nullum disjunctionis membrum subiecto convenit, necessario huic subiecto *inter disjunctionis membra medium datur*, hoc enim subiectum aliquem existendi modum sibi proprium habet, qui nihil eorum est, quæ a disjunctionis membris enunciantur.

Exempli causa, animæ brutorum datur medium *inter esse materiam extensam, & materiam inextensam*; hoc vero medium est, non esse materiam, sed substantiam immaterialem omnino a materia diversam.

III. Tertiæ partis hujus præcepti ratio est, quia quum diversa disjunctionis membra in eodem subiecto supponantur; iam si aliquod ex his subiecto conveniat, necessario alterum, aut alia non convenient; & in propositione bimembri, si alterum a subiecto excluditur, necessario alterum conveniet; si bina membra in propositione trimembri a subiecto excluduntur, tertium necessario illi conveniet. Q. E. D.

718. NOTA. Ut magis innotescant vitia, quibus syllogismus disjunctivus sophisticus, & inanis reddi potest; illam hic aliquo generico exemplo, quod & ceteris inservire poterit, ostendemus.

EXEMPLUM I. Quum principes iniqua, & criminosa jubent *aut illis parendum est, aut contra illos arma capienda sunt*; atqui illis non est parendum; ergo contra illos arma capienda.

Falsum ratiocinium. Inter duo majoris disjunctivæ membra medium datur: hoc est, illis non obtemperare, & patienter ferre poenam huic inobedientiæ injunctam.

EXEMPLUM II. Si Deus in natura existit, *hic Deus compositus esse debet aut corpore infinito, aut finito*; atqui hic Deus non potest esse compositus corpore finito; ergo infinito.

Falsum adhuc ratiocinium. Datur medium in-

inter duo majoris disjunctivæ membra, quorum neutrum verum est, nec subjecto, nempe Deo, convenit. Hoc medium est, non esse corpus, esse quid nihil corporali substantiæ commune habens, esse substantiam pure, & simpliciter spiritualement.

EXEMPLUM III. Quæcumque sit materiæ natura, & quæcumque sint corpora, quæ constituit, *materia semper aut extensa est, aut organica*; atqui materia brutorum corpora constituens est organica; ergo non est extensa.

Adhuc falsum ratiocinium. Datur medium inter duo disjunctionis membra; nempe materiam esse posse simul extensam, & organicam.

Hinc vides, propositionem disjunctivam semper vitiosam esse, imo falsam, quoties membra disjunctionis *se invicem continent*; tunc enim, distincta, & incompatibilia exhibet, quæ non talia sunt.

EXEMPLUM IV. Huc ne quoddam argumentum disjunctivum adducemus, quo ingeniosis pueris negotium fieri solet, eosque hærentes simul, ac inquietos efficit; qua eorum trepidatione sæpius voluptatem capimus? en illud. *Aut tu es Aristus, aut non es Aristus: atqui tu es Aristus; ergo non es Aristus.*

Falsum ratiocinium. Quum enim in minori, juxta præcedens præceptum, alterum disjunctionis membrum affirmaveris, juxta idem præceptum, in conclusione alterum membrum disjunctionis negandum est, nempe: *ergo non es Aristus.*

Ut hoc neges, necessario recta conclusio esse debet; *ergo falsum est, te non esse Aristum; seu brevius: Ergo non, non es Aristus.*

SYLLOGISMUS CONJUNCTIVUS.

719. DEFINITIO. *Syllogismus conjunctivus* is est, cujus major propositio est conjunctiva,

& negativa; cujus natura est duo incompatibilia in attributo conjungere, & negare hæc simul in subiecto esse posse (649).

Unico modo fit hic syllogismus, alterutrum nempe conjunctionis membrum affirmando in minori, & alterum negando in conclusione; ut in sequenti, qui ceteris erit exemplo., „ Non
„ potest homo simul Deo servire, & mammonæ;
„ næ; atqui avarus servit mammonæ; ergo
„ non potest servire Deo“.

Posita vera incompatibilitate inter duo majoris membra, patet, si eorum alterutrum in subiecto est, ut enunciat minor, alterum necessario a subiecto excludi, ut enunciat conclusio.

720. PRÆCEPTUM UNICUM. Ut syllogismus conjunctivus rectus sit;

I. *Alterum conjunctionis, seu majoris membrum in minori affirmandum est.*

II. *Alterum in conclusione negandum.*

DEMONSTRATIO. Facile ex hujus syllogismi definitione utraque præcepti pars probatur.

I. In omni syllogismo conjunctivo minor affirmativa esse debet; major enim jam negativa est; quare si minor quoque negativa esset, conclusio esset nulla; ut est in quovis syllogismo, cujus præmissæ sint negativæ (693).

Hac ratione vitiosus est sequens., „ Non potest homo simul Deo servire, & mammonæ;
„ atqui prodigus non servit mammonæ; ergo
„ servit Deo“.

II. In quovis syllogismo conjunctivo conclusio esse debet negativa; quum enim ex hypothese duo majoris membra in eodem subiecto incompatibilia sint; si unum subiecto convenit, ut enunciat minor, alterum necessario convenire nequit; hoc vero debet enunciare negativa conclusio. Q. E. D.

DILEMMA,

721. DEFINITIO. *Dilemma* est ratiocinium constans & *propositione disjunctiva* (648), quæ passim duo, vel tria membra incompatibilia continet, & duabus, vel tribus *propositionibus conditionalibus* (652), quarum singularum antecedens est aliquod disjunctionis membrum, quod propterea adversarius concedere nequit, quin contra principia sua faciat. Duo exempla propono, ad quorum normam alia pro disputationis ratione confici poterunt.

EXEMPLUM I. Primum hoc dilemma in aliquem ex iis Pyrrhonicis intorqueri poterit, qui omnia in humanis cognitionibus incerta volunt, nullamque scientiam dari contendunt. (242).

Tu, qui nullam scientiam dari dicis, aut scis quod asseris, aut nescis.

I. Si nescis, seu si certus non es, quod asseris verum esse, stulte, & inepte asseris.

II. Si scis, & certus es, quod asseris verum esse; ergo scis aliquid, te scilicet nihil scire.

Quare quoquo te vertas, nequis sine absurdo asserere, omnia incerta esse, & nullam scientiam dari.

EXEMPLUM II. Hoc alterum intorqueri poterit in aliquem ex iis *Materialistis* seu *mitigatis*, seu non *mitigatis*, qui *materia creationem* negant, eamque fieri non posse contendunt (1040).

Quoniam materia existit, ut & sensuum, & idearum testimonio constat, jam *necessario* aut a se, & natura sua existere debet, aut a causa increata, & creatrice, qua illam enon existente existentem effecerit.

I. Si a se, & natura sua materia existit, jam ipsa in se, & æternum *activitatem essentialem*, & *infinitam* habere debuit, qua æternum,

num, & ante omnia tempora in sua propria existentia fecunda fuerit; quod plane ideis, quas nobis materiæ suppeditat experientia, & observatio, repugnat: hæc siquidem ubique, & pari concordia ostendunt, in quavis materiæ portione, quam accuratius observare possumus, non sane intrinsecam, essentialem, & infinitam activitatem, imo vero *inertiam intrinsecam, & permanentem*, quæ materiæ naturalis, & non exuenda proprietas videtur.

II. Si materia est ab aliqua causa increata, & creatrice, quæ illam e non existente existentem fecerit; jam necessario *creatio*, seu *transitus a nihilo ad existentiam* in materia contingit; ergo materia creari potuit.

Quo quo igitur te veritas, Materialista, tibi necessario aut materiæ creatio admittenda est, quod est tuis principiis oppositum; aut omnes, quas ab experientia, & ab observatione de materia cognitiones habes, rejicias oportet; quod plane est rectæ rationi repugnare.

722. *NOTA. Dilemmaticum ratiocinium* id est, quod veteres dialectici dixerunt *argumentum cornutum*. Hoc ita nuncuparunt, quia si rectum sit, quaquaversum adversarium veluti totidem obversis cornibus petit, quot habet membra in propositione disjunctiva; quare quoquo se vertat adversarius capitur, nec effugium habet.

723. *PRÆCEPTUM UNIGUM*. Ut dilemma rectum sit:

I. *Nullum omnino medium haberi debet inter disjunctiva propositionis membra a dilemmate enunciata.*

II. *In propositionibus conditionalibus, quæ singula aliquod urgent dilemmatis membrum, antecedens firmissime consequenti, aut inductioni ab hoc antecedente deducta, connexum esse debet.*

DEMONSTRATIO. Ex hujus ratiocinii definitione facile hæc ostenduntur.

I. *Nul-*

I. *Nullum* dari debet *medium* inter disjuncti-
æ propositionis membra; ceterum hac via sibi
atente adversarius effugium habebit (717).

II. In propositionibus conditionalibus antece-
dens inductioni inde factæ insolubili nexu alli-
atum esse debet; ceterum nullo absurdo adver-
sarius inductionem sibi objectam, nec solide sta-
utam, negat. Q. E. D.

724. NOTA. Etsi satis vitia huic præcepto
opposita jam supra indicaverimus (717 & 718);
non tamen abs re erit duobus exemplis hæc
terum ob oculos ponere.

EXEMPLUM I. Si gloriam amas, ajebat Fa-
bio Romanus quidam, *tibi aut pro patria vin-
cendum, aut cum patria moriendum est.*

Neutrum, pacato animo respondit Fabius :
tantum cunctandum est, & popularis rumor
contemnendus. *Cunctari* medium est inter bina
dilemmatis membra.

EXEMPLUM II. Si uxorem ducis, ajebat
Aristus Clitandro amico suo, *aut pulchra erit,
aut non.* Si pulchra, zelotypia angeris, si non,
tædio.

Falleris, inquit Clitander; inter puellas,
quæ mihi arrident, una est, quæ pulchritudini
optimos mores, virtutemque conjungit; hæc
me a zelotypia liberaret. Altera est, quæ, sin-
minus pulchra, mihi animi dotibus plurimum
placere potest, & cum qua tædium non time-
rem.

In duabus dilemmatis propositionibus condi-
tionalibus non datur necessaria, & insolubilis
connexio inter antecedens, & consequens;
quod satis est ut totum argumentum nullum
sit.

Dilemma igitur rectum erit, quum duo illa
a præcepto requisita obtinebit; tunc enim a
binis iis vitiis erit immune, quibus tantum so-
phisticum fieri potest.

SORYTES, SEU GRADATIO.

725. DEFINITIO. *Sorytes*, seu *gradatio* est ratiocinium quadam propositionum serie invicem connexarum constans: in quo a prima veritate concessa ad aliam magis, minusve remotam statuendam progredimur.

Medium adhibendum, ut a veritate concessa concedenda procedat, est *perpetuam veluti intermediarum veritatum catenam* efficere, quæ illam huic alligare possit, & fieri veluti via, qua prima postremæ communicet (681).

Hoc ratiocinii genus passim extra scholasticum adhiberi solet, si quid discutiendum sit. Duo propono exempla ceteris futura.

EXEMPLUM I. Probare velim, Deum nihil in se *αδωχτον*, aut repugnans continere. Hoc ratiocinio, quod *sorytes*, aut *gradatio* est, id probabo.

In natura visibili existit Ens infinite intelligens, & infinite potens, quod illam movet, ac regit, quodque ego Deum voco. Quod visibilem naturam movet, ac regit, existit. Quod existit esse potest; quod esse potest nihil in se *αδωχτον*, aut repugnans habet.

Ergo a prima assertione ad postremam progrediendo constat, ens illud ineffabile, quo mundus iste visibilis regitur, nihil in se *αδωχτον*, aut repugnans continere.

EXEMPLUM II. Si pari modo probare velim, punitionem impii in vita futura supponere ejus libertatem in præsentī vita, hoc ratiocinio, quod *sorytes*, aut *gradatio* est, uti possum.

Impii punitio in vita futura, non nisi Deo, qui natura ipsa justissimus est & sapientissimus, agente, seu dæmoni permittente, eumque dirigente, fiet. Hæc ergo punitio justa, & sapiens erit. Ergo reus hic a crimine abstinere potuit,
&

& actionem omittere, aut omissionem evitare, qua punitur. Ergo reus hic, qui punietur, vere, & re ipsa liber erat in actionibus, aut omissionibus, quarum pœnas luet. (681).

Ergo a prima propositione ad postremam procedendo demonstratum est, impii pœnas in futura vita necessario ejus libertatem in hac vita supponere.

726. *NOTA. Præceptum unicum* de soryte, seu gradatione. est, *ideas medias* primam propositionem postremæ conjungentes ita inter se dispositas, & colligatas esse debere, ut singulæ a præcedenti absolute pendeant; & eandem inter illas a prima ad postremam relationem dari, (725 & 742).

INDUCTIO.

727. *DEFINITIO. Inductio* est ratiocinium, quo tandem de aliquo toto quidpiam affirmatur, aut negatur, postquam hoc idem de singulis totius partibus seorsim affirmatum, aut negatum fuit (88).

Hujusmodi, exempli causa, est sequens ratiocinium, in quo supponitur, tres tantum totam Aristi familiam efficere: „ miles præclarus vir „ est hac ratione; sacerdos præclarus est hac „ alia ratione; soror præclara fœmina est hac „ alia; ergo tota Aristi familia præclara est. “

Inductio in iis, quæ rebus accidunt, perraro fieri potest; in iis, quæ rebus natura insunt, inutilis est. Quare in dialectica hoc ratiocinium minime usus est, minimæque utilitatis.

CONCLUSIONES ASSYLLOGISTICÆ.

728. DEFINITIO. *Conclusiones assyllogisticæ* (a) dicuntur quædam conclusiones rectæ, & exactæ, quarum patet rectitudo; quæ tamen ad nullam dialecticæ legem, aut ad ullum præceptum adduci possunt; neque syllogistica forma, nisi terminis admodum mutatis efferri possunt.

Hujusmodi est conclusio hæc assyllogistica, quæ ab eo, quod res directe exhibet, ad id, quod indirecte exhibet, inferendo obtinetur; sive ut scholarum more loquamur; concludendo *a recto ad obliquum*; ut in sequenti exemplo, & huic similibus sexcentis. „ Christus est Deus. „ Ergo mater Christi est mater Dei. “

Hujusmodi quoque est hæc alia, quæ habetur rerum relationem invertendo, quam propterea dialectici nonnulli dicunt *inversionem relationis*; ut in sequenti exemplo, aliisque similibus. „ Si David est pater Salomonis; Ergo Salomon filius est David. “

§. III.

SYLLOGISMI VITIA.

729. *Vitiosus syllogismus* ille quicumque dicitur, cujus conclusio a præmissis non descendit.

Generatim *falsum ratiociniū* dicimus illud quod-

(a) ETYMOLOGIA. *Assyllogisticus*. A *syllogismo* non dependens, quin illi tamen sit oppositus. Ab α privativa particula, & συλλογισμο, *syllogismus*.

quodcumque, a cujus præmissis conclusio non descendit.

I. Nihil interest præmissæ, & conclusio syllogismi sint ne in se veræ, an falsæ; ut enim jam monuimus, (685) syllogistica rectitudo a veritate propositionum, aut falsitate non pendet, quibus ratiocinium quodvis conficitur.

Quare non *falsum*, at vitiosum erit *ratiocinium*, cujus præmissæ, & conclusio propositiones falsæ fuerint; modo conclusio a præmissis recte fluat.

Contra vero ratiocinium, cujus præmissæ, & conclusio veræ fuerint, adhuc *falsum*, aut vitiosum erit, si conclusio in præmissis non contineatur, nec ab illis descendat.

II. Syllogismi, & in genere ratiocinii vitia omnia a fontibus duobus oriuntur; nempe aut a *pravo animo*, quo quis decipere, & fallere nititur ratiociniis captiosis utens, quorum fallaciam non ignorat; aut ab *intellectus debilitate*, qua fallere quis non tentat, nisi quia re ipsa suo ipsomet ratiocinio, cujus vitium non detegit, ille decipitur.

Hinc ortum habuere sophisma, & paralogismus; quæ duo cetera omnia vitiosi ratiocinii genera complectuntur.

SOPHISMA, ET PARALOGISMUS.

730. *Sophisma, & paralogismus* ratiocinia falsa sunt veri speciem præferentia.

Binæ hæ ratiociniorum species natura diversæ non sunt: semper enim sunt veræ dialecticæ abusus, & everio. Neque effectū differunt, qui semper æque fallere contendit, & quid semper obscurum, & ambiguum in rebus enunciandis præferunt. Tantum itaque in causa differunt; mente scilicet: quæ mens enim sophisma profert, mendax est, & fallere intendit; quæ paralogizat, fallitur ipsa, non tamen fallere intendit.

I. 50-

I. *Sophisma* a litigii libidine, & a mala fide procedit, quibus specie veri errorem, & illusionem ferit (729).

II. *Paralogismus* est falsum ratiocinium, quod a mentis debilitate, aut a non satis accurata animadversione procedit: hoc nosmet ipsos decipimus, aut pro vero falsum principium assumendo, aut pro recta pravam conclusionem habendo, quæ a vero principio derivari videtur, re ipsa tamen non derivatur.

VARII SOPHISMATIS ET PARALOGISMI FONTES.

Sophisma, & paralogismus a variis *illusionibus illatis*, aut *admissis* procedunt, quas brevibus verbis patefacere pergitur, ut eas mens dignoscere, & evitare consuescat.

731. FONS I. *illusio æquivoci*.

EXPLICATIO. *Æquivocum* est multiplex ejusdem termini significatio; tunc vero in ratiocinio est æquivocum, quum idem terminus diversis significationibus adhibetur: hoc quatuor terminos ingerit syllogismo; qui propterea vitiosus, & nullus evadit (687): hoc sequenti argumento patebit, quod aliis pluribus, in quibus etiam magis occultum esse potest æquivocum, exemplo erit.

„ Taurus est unum ex cælestibus signis; atque,
„ qui taurus est animal quadrupes; ergo unum
„ ex cælestibus signis est animal quadrupes. “

Hic æquivocum peculiarem explicationem postulat, quæ apte ejus & naturam, & objectum palam faciat.

I. Fieri omnino potest, ut in *verbis* habeatur *æquivocum*; potest enim eadem vox usu instituta esse ad plurium rerum omnino diversarum ideas excitandas, quæ nihil habeant inter se commune, aut analogum. Hujusmodi est vox *TAURUS*, quæ & animal agros nostros arans,
&

& quandam in zodiaco stellarum congeriem significat (258).

II. At in ideis æquivocum non datur; nequit enim rei unius imago rei alterius imago esse; puta, idea tauri agros arantis esse unquam nequit idea, aut imago illius cælestis signi, quod Taurum dicimus. Eadem vox has duas simul ideas excitat; & harum una nunquam est altera.

III. Raro æquivocum invenitur in ratiocinio, cujus objectum sunt res materiales, & sensibiles; in his enim, quarum vel rudes semper habent ideas nitidas, atque distinctas, fieri ferme nequit, ut ratiocinium satis non indicet qua significatione vocem adhibeat multiplicis significationis.

IV. Multo sæpius æquivocum invenies in ratiocinio de rebus ad mores pertinentibus, quarum ideæ passim minus nitidæ, minusque apud plerisque distinctæ sunt.

Exempli causa vox Religio aliquo pacto valde æquivoca est: aliud enim apud Christianos, aliud apud Mahumetis cultores, aliud apud idololatrias significat.

Vox quoque Ecclesia valde æquivoca est; hac enim voce catholicus intelligit ecclesiam successorum Apostolorum, Calvinista ecclesiam Calvinii, Lutheranus ecclesiam Lutheri.

Idem dicas de aliis innumeris objectis moralibus, ut hi sunt virtus, honor, pudor; quibus ideæ valde diversæ diversis ætatibus, & apud diversas nationes accommodatæ fuerunt.

In ratiociniis de hujusmodi moralibus objectis valde necessarium est ad æquivocationem vitandam, objecta, de quibus sermo, accurate statueri, ac definire, priusquam propugnentur, aut oppugnentur.

732. FONS II. Illusio compositionis.

EXPLICATIO, Error, seu illusio, de qua hic

hic sermo, ratiocinium vitiat, *quum a sensu diviso ad sensum compositum transitus fit*; quum scilicet res conjunguntur, quæ, ut veræ sint, divisæ, aut seorsim singulæ sumi debent.

I. Hoc vitio laborat hoc ratiocinium: „ u-
„ num, & duo sunt par, & impar; sed tria
„ sunt unum, & duo; ergo tria sunt par, &
„ impar. “

In eo vitium est, quod medius terminus: *u-
num*, & *duo* in majori sumitur in sensu divi-
so; in minori vero in sensu composito.

II. Eodem vitio laborat hoc aliud. „ Ex e-
„ vangelio cæci vident; sed cæci videre ne-
„ queunt; ergo qui videre nequeunt vident. “

In eo vitium est, quod in majori medius ter-
minus *cæci* sumitur in sensu diviso, seu suppo-
nitur cæcitatem ademptam esse illi, qui prius
cæcus erat, & postea miraculo fit videns; con-
tra vero in minori idem terminus sumitur in
sensu composito, sive conjungitur qualitas cæci
cum qualitate videntis.

III. Hinc vides qua significatione intelligen-
da sint verba hæc evangelica: *surdi audiunt*,
claudi ambulant, & alia hujusmodi. Hæc ve-
ra sunt in sensu diviso, non in composito.

Verum est eos, qui surdi erant, & miracu-
lo a surditate sanati sunt, audire; non autem
eos, qui surdi sunt, & surdi perseverant, au-
dire.

733. FONS III. *Illusio divisionis.*

EXPLICATIO. Hoc vitium in ratiocinio est
quum a sensu composito transitus fit ad sensum
divisum: quum scilicet ea separantur, quæ, ut
vera sint, conjuncta sumi debent.

I. Hoc vitio laborat hoc ratiocinium. „ apo-
„ stoli Jesu Christi fuerunt duodecim pauperes
„ Israelitæ; sed Petrus, & Paulus fuerunt
„ apostoli Jesu Christi; ergo Petrus, & Paulus
„ fuerunt duodecim pauperes Israelitæ. “

In hoc vitium est, quod in majori apostoli
col-

collective, & in sensu composito sumuntur; in minori vero distributive, & in sensu diviso.

II. Eodem vitio laborat hoc aliud: „ Ex evangelio avari, & impudici nequeunt salvi fieri; sed ex eodem evangelio omnes homines, ac propterea etiam avari, & impudici possunt salvi fieri; ergo ex evangelio iidem homines possunt, & non possunt salvi fieri. “

Vitium in eo est, quod in majori impossibilitas salutis pro avaris, & impudicis sumitur in sensu composito, supponendo scilicet eos perseverare, & mori in statu reprobationis; & in minori possibilitas salutis pro avaris, & impudicis sumitur in sensu diviso, supponendo, eos mutatis moribus impudicitiam, & avaritiam non amplius secuturos.

III. Hinc vides quo sensu intelligenda sint scripturæ verba: *Deus justificat impios*: vera est propositio in sensu diviso, falsa in sensu composito.

Deus justificat impios, qui impii esse desinunt, non qui impii perseverant. Idem dicas de similibus.

734. FONS IV. *Illusio transitus ab uno statu ad alium.*

EXPLICATIO. Hoc vitium tunc est in ratiocinio, quum ab uno rei statu ad alium quemcumque ejus rei statum illatio fit; quod pluribus modis fieri potest.

I. Quum a *precedenti rei statu* ad ejusdem rei subsequenter statum, in quo non omnino eadem amplius est, transitus fit, & vice versa, quum ab hoc postremo statu ad primum transitus fit.

Exempli gratia: „ Aristus dum privatus erat, me amicum habuit; me quoque amicum habebit modo ad amplissimam dignitatem clatus. “

Qui ita ratiocinatur adagium oblitus est: *honores mutant mores.*

Item

Item exempli gratia: „ Hodie comedisti quod
 „ heri occidisti: ergo heri perdicem asiam oc-
 „ cidisti. “

II. Vitium hoc est quum a *statu abstractionis rei* ad naturalem rei statum, & reciproce quum ab hoc ad illum transitus fit. Exempli gratia: „ Homo abstracte sumptus est compo-
 „ situm ex corpore organico, & anima spiri-
 „ tuali & nihil præterea; ergo homo extra ab-
 „ stractionis statum, & in statu naturali hoc
 „ unice est: neque albus est, aut niger; neque
 „ dives, neque pauper; neque virtutibus orna-
 „ tus, neque vitiis scatens, cetera. “

Hoc sophismatis, seu paralogismi genus sæcu-
 lo proxime superiore omnia impia absurda athei
 Spinosæ peperit. *Tenebroſi* hujus *sophista* nullo
 titulo inter illustres philosophos recensendi,
 quo nomine nonnulli recentiores illum insigni-
 re voluerunt, fundamentum, cui ipse imbecil-
 les suas ratiocinationes extruebat, hoc erat:
 „ Quum substantiam in statu abstractionis con-
 „ cipio plures substantias non concipio; ergo in
 „ naturali rerum statu non nisi una, atque uni-
 „ ca substantia est. “

III. Hoc quoque vitium in ratiocinio est,
 quum de rerum congerie agitur, & ab earum
sensu composito ad sensum divisum transitus fit,
 aut vice versa; quemadmodum supra explicavi-
 mus. (732 & 733).

IV. Hoc tandem vitium admittitur quum de
 hominis juribus, & immunitate differitur, &
 ab *ejus statu pure naturali* in silvestri vita ad
 statum socialem in monarchia, aut republica il-
 latio fit. Exempli gratia: „ Homo in vita sil-
 „ vestri solus, & solitarius, nemini ullo prorsus
 „ pacto subditus esset: ergo neque in statu so-
 „ ciali, qui a silvestri vita omnino diversus est,
 „ ulli ullo pacto subditus esse debet. “

Si primus status, silvestris scilicet, cum hac
 omnimoda libertate stare potest; status alter,
 10-

socialis nempe, necessario postulat, membrorum omnium libertatem intra certos limites legibus coerceri; & potestatem esse constantem, semperque armatam, quæ léges has infringi vetet, quibus sublatis societas dissolveretur.

735. FONS V. *Illusio extensionis termini.*

EXPLICATIO. Diversis modis hac illusione ratiocinium vitiari potest, quos satis erit generatim indicare.

I. Vitiari potest primo *quum a rei accidentibus ad absoluta fit illatio*; sive quum ab iis, quæ rei fortuito, aut usu accidunt, ad id, quod in se ipsa est natura, & instituto, illatio fit.

Exempli causa; „ philosophia impiorum abusu, su incredulitatem auxit; ergo philosophia natura sua perniciofa est. “

II. Vitiari deinde ratiocinium potest, *quum a termino magis generico ad minus genericum fit illatio*; puta a genere ad speciem, a specie ad individuum (614 & 194).

Terminus minus genericus magis genericum continet; exempli gratia, terminus *homo* terminum *substantia* continet; at magis genericus minus genericum non continet; puta terminus *substantia* terminum *homo* non continet.

III. Hoc vitium habetur *quum ab uno rerum genere ad aliud fit illatio*. Ita vitiosum est hoc ratiocinium, quo nonnulli Epicuræi contendebant, Deos, si Dii sunt, humanam formam habere: „ Dii habent quidquid perfectius est; „ ergo habent humanam figuram, quæ est omnium perfectissima. “

Quod figura perfectissimum est, potest non esse id, quod in alio quovis genere perfectissimum est. Quare, posita etiam humana figura omnium figurarum perfectissima, non proinde sequitur, hoc esse quod *in omni natura genere* perfectissimum est; nec, naturam dari non posse nulla figura præditam, & omni natura perfectiorem, quæ humana figura prædita esset.

IV. Inest quoque hoc vitium ratiocinio, in quo *ab ignoto contra notum, aut ab incerto contra certum illatio fit*. Ut in duobus sequentibus exemplis plane absurdis, quibus innumera ratiocinia similia sunt; quæ ut legitima venduntur.

„ Incertum est num in planetis homines sint;
 „ ergo incertum est num homines in terra sint,
 „ quæ est planeta, quem incolimus. “

„ Incertum est quo loco fuerit Babylon; ergo incertum est an Babylon fuerit. “

V. Vitium hoc inest tandem ratiocinio, in quo *a parte ad totum fit illatio*. Exempli causa. „ Hic, & alter Italus, cum quo mercabar, me deceperunt; ergo omnes Itali dolosi sunt, & deceptores. “

Ineptum hoc, & absurdum paralogismi genus frequentius, quam putetur, esse potest, quum de nationum moribus iudicium fertur.

736. FONS VI. *Illusio causa non causa.*

EXPLICATIO. Variis modis, ut præcedens, hæc illusio ratiocinium vitare potest. Exempli gratia:

I. Quum effectus certi causam dicimus *res tantum concomitantes*, quæ plane nihil in hunc effectum influunt, ut in hoc ratiocinio:

„ Postquam turris Londinensis est, plura exarsere bella civilia; ergo hæc turris horum bellorum causa fuit. “

Aut in hoc alio. „ Historia docet apparentibus cometis horrida bella semper exarsisse; ergo cometæ bella aut efficiunt, aut annunciant. “

Aut in hoc alio: „ Ter, aut quater die veneris ludum infaustum lusi; ergo dies veneris mihi ludenti infaustus est. “

Vel solo naturæ lumine quisque intelliget, duorum rerum concursum non probare, alteram alterius causam esse. Hinc dialecticum adagium: *hoc, & hoc: non hoc propter hoc.*

II. vii

II. Vitium hoc deinde inest ratiocinio, quum certi effectus causa dicitur *quid inane & com-
mentitium*, quod existat necne incertissimum, & cujus natura fabulam olet; imo cujus actio, si daretur, nimis effectui præstando impar appareret.

Hujusmodi sunt *qualitates occulta* a Paripateticis inventæ, ut corporum proprietatibus causam assignarent. Hujusmodi *vortices* Cartesii, quos magnorum naturæ phænomenorum causas effecit. Hujusmodi *corpuscula adunca* ab Epicuro excogitata, & a Gassendo admissa, ut telluris, & planetarum constructionem explicaret. Hujusmodi *pori matricis forma*, & *corpuscula vitis forma* a Cartesio excogitata, ut magnetica phænomena explicaret; & alia hujusmodi.

III. Inest quoque ratiocinio, quum affectui imaginario, & inani *vera causa*, aut *imaginaria* tribuuntur; patet enim, effectum imaginarium nullam causam habere.

Paralogismus hic fortasse non, ut putatur, rarus est. Audivimus aliquando inter homines, ceteroqui doctos, *nonnullos semi-physicos*, qui omnino philosophice se explicare jactitabant, quæ ratione salamandra igne viveret, quæ ratione in nube fulminante conglobentur massæ æque solidæ, fortasse etiam æque graves, ac globus majoris tormenti bellici; quare hæc tormenta quo graviora, & solidiora sunt explosa minus retrocedant; quare globus ab his explosus minori vi polleat quum e tormento erumpit, quam quum jam viginti, aut triginta hexapedas percurrit; quare, si in conclavi duo pendula sint nulla ratione inter se communicantia, altero accelerato, aut retardato, alterum quoque acceleretur, aut retardetur; & sexcenta alia fabulosa his similia.

IV. Vitium hoc quoque invenitur, quum effectibus naturalibus, quorum causa physica igno-

ratur, *causa extraordinaria* tribuuntur, quæ nihil naturali rerum ordini commune habent, & quæ passim inter fabulas sunt recensendæ, uti magia, astrologia, sortilegium, necromantia, alæque hujusmodi.

737. FONS VII. *Illusio mutata thesis, seu ignoratio elenchi* (a).

EXPLICATIO. Vitium hic definiendum, & explicandum ratiocinio inest, quoties quod discutiendum est ignorando, aut ignorare simulando, quid omnino a quæstione pertractanda diversum proponitur. Exempli gratia:

I. Thesis mutatur, sive *ignoratio elenchi* habetur, quum major concessa pro minore negata probanda sumitur.

II. Idem accidit, quum adversarium impugnando, ab illo principia, quæ non admittit, admissa supponimus: facta concessa, quæ non concedit; & vice versa quum ab eo negata principia, aut facta supponimus, quæ non negat.

Frequentissimum hoc vitium est in causis forensibus agendis, in rebus polemicis, maxime vero apud eos, qui *novatores* nuncupantur. Hi, ut invisam reddant ecclesiam catholicam, a qua recedere statuerunt, sæpissime illi errores impudentissime affingere non erubescunt, quos ipsa omni celebritate proscribit, atque ejurat.

738. FONS VIII. *Illusio petitionis principii*.

EXPLICATIO. Petitio principii & in ratiocinio, & in definitione haberi potest. Utroque inepta est, & ridicula.

I. Tunc in ratiocinio per Aristotelem datur petitio principii, quum urgenti difficultati respondetur id ipsum, de quo quæstio est.

Exempli gratia. Contendit Aristus, tellurem
in

(a) *Ignoratio elenchi, ignoratio, aut error in quæstionis themate. Hoc nomine ab Aristotele indicatur hoc sophisma; ab ἐλαργος: argumentum.*

in centro universi immotam esse; Clitander vero, globum esse circa solem immotum orbitam describentem: hoc est inter hos duos quaestionis argumentum. Clitander plurimis validissimis rationibus Aristum urget, illi gravissima absurda ob oculos ponens, quæ tellus immobilis secum trahit. Respondet Aristus, nullum ex hoc absurdum sequi posse; *tellus enim re ipsa est immobilis*. Hæc ipsa est petitio principii ab Aristotele definita, & a sana dialectica proscripta.

Non rara in scholis est inepta hæc sophismatis species: ibi sæpius audimus, *principium non probatum in sui probationem adduci*; & veluti intercalare quoddam esse putidæ distinctionum, quæ nihil distinguunt cantilenæ, & inanium explicationum nihil explicantium blaterationi.

Ut hoc vitium evites, *mente has præcipuas dialectica veritates* alte infigas oportet: scilicet, incertum per incertum, aut per incertius non probari; ignotum per ignotum, aut per ignotius non explicari; a principio non admissio nihil inferri posse.

II. *Petitio principii* in definitione datur, quum rei natura per ipsam ejus rei naturam explicatur.

Exempli causa, si quis ut aquam definiat, aut ut ejus naturam explicet, dicat, aquam esse *partium aquearum congeriem*, petitionem principii faceret in definitione; patet enim, quamvis aquæ particulam re ipsa aquam esse, adeoque id ipsum, quod definiendum est, & explicandum, & cujus natura neutiquam explicata est.

Dicere enim, aquam esse particularum aquearum congeriem, aerem partium aerarum congeriem, aliæque hujusmodi, prorsus est dicere, aquam esse aquam, aerem esse aerem. Hoc est propositiones tantum identicas, adeoque ineptas graviter pronuntiare (671).

739. FONS IX. *Illuso circuli vitiosi (a).*

EXPLICATIO. *Circulus vitiosus* est, quum duo, quæ dubia sunt alterum per alterum probatur; scilicet primum per alterum, & alterum per primum. Exempli causa, si Dei infinite sapientis existentia, quæ controversa supponatur, per idearum veracitatem; & idearum veracitas, quæ quoque controversa supponatur, per Dei infinite sapientis existentiam probetur, hoc est circulum vitiosum facere (424 & 425).

Patet circulum vitiosum fieri, ac proinde non rectum ratiocinium, *si isdem, alterum per alterum, duo probes, qua ab iis omnibus negantur, aut incerta dicuntur.*

At nullus circulus vitiosus fit, si diversis duo, alterum per alterum, probes, qui de his duobus diversa sentiunt; ita ut ab horum aliquibus alterum ex iis duobus certum admittatur, quod ab aliis incertum reputatur. Exempli gratia:

I. Atheo *Dei existentia*, quam incerta vult, per corporum existentiam, quam certam admittit, probatur; Malebranchii discipulo *corporum existentia*, quam demonstrari negat, a Dei existentia, quam certam admittit, demonstratur.

II. Pari modo quibusdam atheis *Dei existentia*, quam negant, probatur per legis naturalis existentiam, quam admittunt, aut admittere simulant; & quibusdam deistis *existentia legis naturalis*, quam negant, probatur per Dei existentiam, de qua non ambigunt.

III. Ex data circuli vitiosi explicatione facile colliges, quam inique, & inaniter, circulum vitiosum a catholicis fieri, hæretici obijciant; quum scripturarum auctoritate ecclesiam infallibilem; & ab hac ecclesiæ infallibilitate probent,

(a) ETYMOLOGIA. *Circulus vitiosus. Rationum in se ipsas recurrentium circulus.*

bent, hunc, vel illum librum esse divinitus inspiratum; sive hunc vel illum esse verum scripturarum sensum.

Contra hæreticos hos firmissime, & ad omnes inconcussas dialecticæ leges catholici ratiocinantur.

Scripturæ sacræ, quæ nos, & hæretici nobiscum unanimes esse infallibile Dei verbum fatemur, ut publicanum aut ethnicum habent, hominem scilicet Deo invisum, qui infallibilem ecclesiæ auctoritatem non admiserit (a); Ergo ecclesia vere infallibilem habet auctoritatem.

Ecclesia infallibilem auctoritatem habet a scripturis sacris evidenter statutam, & confirmatam: Ergo libri, quos Ecclesia divinos agnoscit, & ut sacras scripturas habendos præcipit, re ipsa *sacra scriptura* sunt: Ergo sensus, quo ecclesia dubios, & controversos divinarum scripturarum articulos intelligendos esse pronunciat, est *verus sensus sacrarum scripturarum*.

IV. Generatim nunquam circulus vitiosus fit quum veritas dubia, & controversa per aliam certam, & admissam probatur; etsi aliunde hæ veritates se mutuo adjuvent, atque suffulciant.

CONCLUSIO, SIVE

740. COROLLARIUM. *Dialectica, seu logica est vera scientia.*

DEMONSTRATIO. Dialectica, seu logica, sive ars ratiocinii est multiplex, & perpetua theoria, ac præceptorum series accurata demonstratione probatorum; atque ab inconcussis principiis procedentium; ut tribus præcedentibus sectionibus ostensum est, quibus quidquid ad

G 4

per-

(a) Si quis autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus. Matth. 18. 17.

perceptionem, propositionem, & syllogismum pertinet, ac proinde dialecticam re ipsa constituit, continetur.

Ergo dialectica scientia est, omni rigidiori significatione; scientia est omnino certa, & perspicua; ubique enim rerum evidentia innititur; scientia aliis disciplinis viam sternens, quandoquidem omnino humanum intellectum, seu logicam naturalem, facultatem scilicet ratiocinandi dirigit, illustrat, perficit, a qua semper omnes pendent humanæ cognitiones. Q. E. D.

HUMANÆ MENTIS PROGRESSUS IN INQUIRENDA VERITATE.

741. OBSERVATIO. Humana mens naturæ studens, & *veritates inquirens*, (678) varia peragere debet, quæ generatim indicare pergitur.

I. Prima humanæ mentis operatio in veritate inquirenda est *rationes invenire*, quibus quæ detegit fulcire possit, sive ut aliquid tamquam verum admittat, sive ut aliquid tamquam falsum rejiciat, sive ut quid tamquam incertum, & dubium habeat.

Prima hæc humanæ mentis operatio, primus hic rationis gradus is est; quem *inventionem* dicimus. De hoc nullum dialectica præceptum habet, aut habere potest, quo mentem excitet, & exerceat. Naturæ donum hoc est, & opus ingenii.

At hoc naturæ donum, si datur, dialectica illustrare, & scientifica theoria dirigere potest, uti iis, quæ tradit de definitione, de divisione, de ideis mediis, de soryte.

II. Altera humanæ mentis in inquirenda veritate operatio est *rationes has apto ordine disponere*, quo earum nexus nitide elucescat, ut ex iis perpetua lucis, & certitudinis series appareat.

Altera hæc humanæ mentis operatio, seu alter hic rationis gradus *methodus* appellatur. Hic quoque naturæ, & intellectus donum est.

Hoc donum a dialectica non habetur directe, at indirecte haberi potest. Ipsa siquidem dirigente, humana mens ordini, præcisioni, idearum delectui, & claritati assuescit.

III. Tertia in inquirenda veritate humanæ mentis operatio in *rationibus pensandis* sita est, tum singularum, tum omnium simul collectarum vim perpendendo.

Tertius hic rationis gradus *judicium* dicitur, præclarissimum naturæ donum, quod dialectica cui deest impertiri nequit, potest tamen ubi est illud dirigere, & illustrare.

IV. Quarta in inquirenda veritate humanæ mentis operatio est *ab omnibus rectam conclusionem deducere*, eamque prorsus veram demonstrare; ita ut a quibusdam veritatibus se ipsis certis, atque evidentibus *nova veritas* emergatæque certa, atque evidens, quæ tamen hujusmodi non est, nisi necessario nexu cum certis, atque evidentibus veritatibus, a quibus emanat.

Quarta hæc humanæ mentis operatio, quartus hic rationis gradus is proprie est, qui dicitur *ratiocinium*, sive *ars inferendi*. Actum hunc omnium præstantissimum, maximeque faciendum facultatis ratione utentis potissimum respiciunt præcepta omnia, ac theoriæ omnes dialecticæ. Hinc vero potius *applicationis*, quam *inventionis scientia* est; quippe qui non tam ad humanæ mentis opes augendas, quam ad illam erudiendam, ut quibus a liberali natura donata est recte, & perseveranter utatur, est institutus.

SORTES, ET SYLLOGISMUS.

742. OBSERVATIO. Contendit Lockius, universam artem ratiocinandi in eo sitam esse,

ut *idea media* inveniantur inter propositionem, quæ vera dignoscatur, & aliam, quæ statuen-
da sit. Qua in re recte sentit.

At vero hinc infert, universam ratiocinandi
artem ad sorytem adduci debere (681 & 725);
syllogismum vero, ut ab Aristotele excogitatus
fuit, & ut in scholis adhiberi solet, omnino a
dialecticæ praxi procul amandandum esse; qua
in re fallitur; neque enim soryte minus syllo-
gismus ideas medias admittit; quin si in veri-
tate inquirenda aliquando sorytes syllogismo præ-
ferendus est; sæpius tamen, imo sæpissime so-
ryti syllogismus est præferendus.

Quum *bina* habemus *media* alternatim neces-
saria, aut utilia ut finem semper magni momen-
ti futurum assequamur, cur nam alterum abji-
ciamus, nec utrumque simul admittamus?

743. NOTA. Rationes quibus Lockius uti-
tur, ut syllogismum, atque universam Aristo-
telis dialecticam proscribat, parum sane tantò
philosopho dignæ sunt. Nullo prorsus pacto
quod intendit istæ probant; at sane quid aliud,
quod ipse non arbitratur, perfecte probant;
sæpius scilicet, quum aliquid novi proferre ve-
limus, falsa nos & infirma proferre. (45).

I. Quod *primum objicit* syllogismo Lockius,
& quo illum omnino proscribendum censet, ut
ejus loco sorytem sufficiat, est, syllogismum
non esse optimum rationis instrumentum, ne-
que optimum artificium, quò hæc facultas exer-
ceatur; syllogismus enim, inquit, rationi non
inservit, nisi in postrema ex quatuor huic fa-
cultati attributis operationibus, conclusionem sci-
licet; nihil vero in tribus aliis, inventionem,
methodo, judicio illam juvat (741).

At enim vero magis ne sorytes in tribus hi-
sce operationibus, de quibus sermo, rationem
juvat? an non & iste, ut syllogismus, sem-
per necessario supponit, humanam mentem a
natura vim inveniendi, ordinandi, judicandi ob-

obtinuisse priusquam concludat? Pares ergo sunt; atque hactenus alterum alteri anteponendi ratio nulla est, adeoque indigna philosopho.

II. *Alterum, quod syllogismo Lockius objicit*, & quo illum proscribere nititur, est, illo nos uti non posse neque in consultationibus de republica, neque in allocutionibus militaribus, neque in mercaturæ negotiis, neque in communi civilis vitæ consuetudine.

Demus hoc: an vero proscribendus syllogismus propterea quod non ad omnia sit opportunus? Algebra fortasse neque ad rempublicam administrandam, neque ad cohortes alloquendas, neque in forensibus judiciis, neque in sacris suggestionibus, neque in communibus mercaturæ, & vitæ civilis usibus est opportuna; illam ne propterea ut hominibus inutilem, & ineptam proscribamus? Hoc esset in apertum paralogismum delabi, in eum; inquam, quem dialectici vocant, *transitum a dicto secundum quid ad dictum simpliciter* (735).

Syllogismus in quæstionibus omnibus abstractis, atque implexis maxime utilis est. In his ab involuta rerum, & ratiociniorum congerie aliquid eruendum, ac demonstrandum est, quod tibi firma basis sit, cui insistas, & a qua progrediare. Hoc ejus munus, ac ministerium est in philosophicis omnibus, ac theologicis, imo & mathematicis disciplinis.

„ Syllogismus, inquit Leibnitius, pulcherrimum est humanæ mentis inventum. Hic
 „ universæ matheseos genus quoddam est, quod
 „ quanti momenti sit nondum satis notum est:
 „ in eo ars nunquam errandi continetur, modo apte illo uti sciamus. Parum abest, quominus
 „ Euclidis theoremata vera argumenta sint, verique syllogismi. Quum enim ea,
 „ quæ specie enthymemata sunt, efficit (670);
 „ propositio suppressa, quæque deesse videtur,
 „ citatione suppletur, qua indicatur ubi illam

„ jam demonstratam invenias. Hac ratione brevitati studet auctor, & formam servat.

„ Logicæ præcepta, pergit Leibnitiuss, sunt duntaxat recta ratio ordine, & scripto disposita. Præcepta hæc *provincia consuetudinibus* compares; quæ eædem sunt postquam descriptæ fuerunt, ac essent priusquam scriberentur, hoc tantum discrimine, quod quum descriptæ sint, facilius uno veluti obtutu recensentur, & præsto nobis facile sunt, ut illis quum opus fuerit utamur.

„ Si auctorum paralogismi perpendantur, sæpius, quam putamus, illos in logicæ præcepta peccasse deprehendemus. Ipse vero aliquando expertus sum scripto cum probis viris disputans, tunc tantum recte intellecta quæstione disputationem processisse, quum syllogismo uti cœpimus, ut ratiociniorum chaos secerneremus.

Methodus syllogistica usui esse nequit in republica pertractanda, in judiciis, in suggestu, in causis agendis: in his enim magna brevibus verbis, ac vehementibus dicenda sunt; methodus vero syllogistica potius *conclusionis methodus* est, quam *expositionis*, aut *disquisitionis*. Non tamen in his quoque erit inopportuna, si quando rebus propositis, atque discussis, aut ad *veras conclusiones* ostendendas adhibeatur, quæ a pertractatis descendunt; aut ad *falsas conclusiones* detegendas, ad quas adducerent res non apte perceptæ, exempla inepte accommodata, eloquentia fucum faciens, simulata veri, aut utilitatis species, omne demum genus sophismata.

III. *Tertium*, quod syllogismo objicit Lockius, & quo exaltata bile excandescit, est, hoc ratiocinii gentis magis ad depravandam, quam ad perficiendam rationem opportunum esse. „ Syllogismus, inquit, non ad cognitiones augendas, sed cum jam acquisitis tantum ad confligendum est opportunus. Quid igitur va-

„ let

„ let syllogismus? in scholis præsertim adhi-
„ betur, in quibus idearum convenientiam,
„ quæ apertissime patet, negare non erubescunt;
„ aut extra scholas etiam apud eos vi-
„ get, qui Doctorum exemplo idearum connexionem
„ ipsis quoque maxime perspicuam negare nullo pudore didicerunt“.

Putares ne tam impudentem, calumniosamque criminationem, tamque patenter absurdam in celebri Lockii de humano intellectu opere esse consignatam?

At enimvero unde nam in sapienti Lockio fanaticus hic in syllogismum furor? ubi nam terrarum vidit, aut audivit homines esse, qui in scholis, aut extra scholas aut patentem idearum convenientiam, aut perspicuam earum connexionem nullo pudore negarent?

Plane patet, si huiusmodi homines existunt, iis qui stultorum domicilio includuntur, esse comparandos; & si apud eos idearum convenientiam, aut connexionem in syllogismo negare licet, hanc quoque in soryte negare permissum iri. Quare si huiusmodi dementiæ genus (vera sit, aut somniata) ratio est, cur syllogismus proscribatur, ratio erit quoque, cur & sorytes eadem pœna mulctetur.

744. NOTA. Lockius, cujus ingenium profundum magis erat, quam nitidum, acre magis, quam rectum, peculiare magis, quam sublime, magis ad diversa a ceteris hominibus excogitanda proclive, quam ad recte cogitandum; magis aptum rem unam, quam rerum collectionem bene percipere, parum admodum scholas, quarum methodum tot convitiis traducit, frequentasse videtur. Hoc satis indicat chaos illud, quod nimium sæpius offendimus in suarum definitionum, ac ratiociniorum congerie, cui scholastica methodus, & ratiocinandi consuetudo majorem ordinem, præcisionem, diligentiam attulisset.

Qui

Qui igitur factum est, ut arbitrare tur, in scholis idearum convenientiam, aut connexionem impudenter negari? puto sane quia illi fortuito contigit in scholis defendentem audire, qui ab adversario undequaque pressus, ut qua posset via effugium inveniret, propositionem aliquam evidentem impudenter negavit. Hinc sibi fortasse persuasit fortuitum hunc syllogisticæ methodi abusum ipsam esse methodum syllogisticam. Hoc vero plane est in parallogismum maxime absurdum, sed maxime communem, & a dialectica proscriptum labi, quo a rei abusu ad rei ipsius naturam illatio fit (735).

SECTIO QUARTA.

METHODUS SCIENTIFICA.

745. DEFINITIO. *M*ethodus scientifica, ut alibi monuimus (577), ars est aut notam veritatem demonstrandi, aut ignotam invenienti. Methodus scientifica duplex est, altera *synthetica* dicitur, altera *analytica*.

I. Prima a principio evidenti, & admissio ad veritatem inde fluentem magis, minusve remotam descendit, quæ proinde ita statuta est, ac demonstrata; a principio vero siquidem nihil falsi descendere potest.

II. Altera a propositione incerta, ac demonstranda ad aliquod principium magis, minusve remotum certum, & evidens ascendit, in quod propositio incerta resolvatur; quod satis est, ut certa fiat, ac demonstrata. Quoniam enim cum principio certo, in quod resolvitur, connexionem ascendentem habet, patet cum ipso quoque *connexionem descendente* habere, eamque ab illo pendere, & deduci.

Exem.

Exempli causa, duobus diversis modis probari potest, Henricum IV. a Divo Ludovico descendere, sive ostendendo, Divum Ludovicum genuisse Rupertum Claromontis Comitem, qui hunc alium genuit, & hic alium, & hic Antonium Borbonium, qui Henrici IV. pater fuit; sive ostendendo, Henrici IV. patrem fuisse Antonium Borbonium, cujus pater fuit hic, & hujus hic, & hujus Rupertus Claromontis Comes, cujus tandem Divus Ludovicus pater fuit.

Prima methodus syntheticam, altera analyticam refert (a).

METHODUS SYNTHETICA.

746. EXPLICATIO. *Synthesis* a simplicioribus magisque notis principiis initium facit, & veritatum certarum, apteque inter se connexarum serie procedit, donec ad rei, quam inquirat, cognitionem perveniat.

I. In *methodo synthetica* plures veritates simul congregantur, ac veluti colligantur ita, ut ex harum nexu *nova veritas* emergat, quæ ipsa id est, quod aut invenire, aut statuere intendebatur.

II. *Synthesis* tum ad theorema demonstrandum, tum ad problema solvendum est opportuna. Utrobique *synthetica methodus* a principio certo, & admissio initium facit; tum per magis, minusve prolixam consequentium apte deductorum seriem tandem ad *veritatem aut de-*

20-

(a) ETYMOLOGIA. *Synthesis* σύνθεσις *methodus compositionis*; a σύν, cum, & θεσις, positio.

Analysis; ἀναλυσις; *dissolutio, de compositis*, A λύνω, dissolvo, & προπositione ἀνὰ, in, per, inter. Totius in partes suas *dissolutio*,

regendam, aut demonstrandam descendit; quæ, quum a principio certo fluat, dubia esse nequit, & quum a principio certo, & admissio consequatur, aut theorema demonstrat, aut problema solvit.

747. *NOTA*. *Theorema* est propositio, cuius tantum veritas est demonstranda.

Problema est propositio, in qua aliquid fieri, aut inveniri petitur; & ostendi, modum, quo hoc assequimur, certum, ac tutum esse.

Corollarium; ut alibi diximus, propositio est a veritate jam demonstrata descendens, & ejus necessaria, atque evidens consequentia.

METHODUS ANALYTICA.

748. *EXPLICATIO*. *Analysis*, ut & *synthesis*, tum theoremati demonstrando, tum problemati solvendo apta est. At alio gressu, aliaque via ad metam tendit.

I. Si *theorema demonstrandum* sit; *analysis* primo ut verum sumit, quod est demonstrandum, & statutum supponit theorema ipsum statuendum. Deinde consequentias ex suppositione sua adhuc incerta descendentes deducit, atque ex his alias; donec ab una consequentia ad aliam transiens ad *postremam consequentiam* pervenit, quæ aliquid aut manifesto verum, aut manifesto falsum continet.

Postremæ hujus consecutionis natura veritatem, aut falsitatem propositionis demonstrandæ patefacit.

Si facta suppositio de theorematibus veritate ad aliquam *consequentiam evidenter veram* perducit, suppositio recta est, & problema verum demonstratum.

Si eadem suppositio ad *consequentiam evidenter falsam* perducit, suppositio absurda est, & theorema falsum demonstratum.

II. Si *problema solvendum* sit; *analysis* primo

mo illud solutum supponit hoc, vel illo modo, quem ad solutionem obtinendam aptiorem putat. Hinc consequentias deducit a suppositione adhuc dubia descendentes, atque ab his alias, donec ad *postremam* aliquam *consequentiam* pervenerit aliquid continentem, quod plane *δωκτον*, aut *αδωκτον* sit.

Postremæ hujus consequentiæ natura defuit quænam solutio sit, quam primum veluti fortuito selegeramus.

Si suppositio nihil absurdum trahit, & ad *aliquid evidenter δωκτον* adducit; patet veram esse, & problema solutum.

Si eadem suppositio quid absurdum trahit, & ad *αδωκτον*, & *repugnans* perducit; tunc patet, aut problema ipsum contradictionem involvere, aut assumptam solutionem problema non solvere, & aliam perquirendam.

III. Generatim in *methodo analytica* propositio adhuc inderta in suas diversas partes dissecatur; quæ omnes veræ erunt, si propositio vera sit; falsæ, si falsa sit.

749. NOTA I. *Methodus synthetica* semper ad veritatis cognitionem ipsa luce perducit. Hæc mentem illustrare, ac perficere aptior est.

Methodus analytica breviori passim via, at paullum tenebrosa, minusque apta mentem perficere ad eandem metam perducit.

Prima fere semper alteri anteferenda est, quum veritates jam notæ aliis demonstrandæ sunt. Altera primæ sæpius præferenda, quum veritates adhuc ignotæ inquiruntur. Propterea *synthesis Methodus doctrina*, *analysis Methodus inventionis* passim appellatur.

750. NOTA II. Methodi hæ duæ plurimum inter se diversæ videntur. Attamen si diligentius perpendantur, eas magis, quam putamus, similes inveniemus. In *synthetica* a simplici ad compositum; a noto ad ignotum, a trunco ad ramos; in *analytica* a composito ad simplex,

ab

ab ignoto ad notum, a ramis ad truncum per-
gimus. Carceres diversi sunt; stadium, & me-
ta re ipsa eadem.

I. In mathematicis *methodus synthetica* no-
bis videtur analyticæ passim præferenda. Men-
tem enim magis illustrat veritatem simul, &
viâ, qua ad veritatem itur, ostendens.

Quum in mathematico objecto id tantum sit
quod illi mens efficit, quodque optime perci-
pit, patet semper a principiis certis, atque ad-
missis initium fieri posse; ut deinde per magis,
vel minus prolixam consequentiarum seriem sem-
per nitidam ad *peculiarem veritatem*, quæ de-
monstranda est, mens perducatur. Hæc ipsa
synthesis semita est (60).

II. In physicis, & in quibusdam metaphy-
sicis, in quibus objecta non id tantum sunt,
quod illa mens esse vult, sed propria, & spe-
cifica natura priusquam concipiantur prædita
sunt; *methodus analytica*, quum adhiberi po-
test, semper syntheticæ videtur præferenda.

Exempli gratia; plurium corporum natura
non apte dignoscitur, nisi dissolvantur, ut eo-
rum diversa principia, & constitutiva secernan-
tur. Item animæ sive hominum, sive brutorum
natura apte non dignoscitur, nisi utriusque ana-
lysis veluti fiat in earum operationes, & ef-
fectus; sive ab his operationibus, & effectibus
probe notis ad invisibilem, & abditam causam
ascendendo, quæ horum est in homine, aut
in bruto subiectum, & principium. Hæc ipsa
analysis semita est.

METHODUS IN LUCUBRATIONIBUS.

751. EXPLICATIO. In variis hisce huma-
næ mentis productionibus, quæ & objectorum
explicandorum seriem continent, & veritatum
admittendarum, & principiorum statuendorum,
& rerum suadendarum; *methodus* importat quem-
dam

dant rerum ordinem, quemdam idearum progressum, quibus omnia suo loco posita inveniuntur; omnia clara in luce collocata, apte invicem connexa, solide probata. Methodus efficit, ut omnes totius partes simul eleganti ordine, magna claritate, concordia actione propositum effectum pariant, & proprium singulæ munus exequantur.

I. Ut opus aliquod *methodicum* dici mereatur, quod nomini, & laudi assequendæ omnino necessarium est, & qua dote si opus destitutum sit, facile ceteræ omnes obtenebrescent, necesse est, totam rerum in ipso pertractandarum supellectilem apte disponi, rem suo quamque loco statuendo; quidquid inutile, & redundans est abscindi, & rejici; tenebras enim tantum, & ambages parere est opportunum; res quoad fieri potest, ita collocari, ut quæ simpliciores sunt ad magis complexas, quæ faciliores, ad difficilioreis viam sternant, quæ præcedunt sequentes illustrent, ac probent; atque ex his omnibus Totum quoddam emergere nitide expositum, apte explicatum, solide connexum atque statutum, aptumque natura sua id præstare, quo elucubratum fuit, sive ut erudiat, sive ut persuadcat, sive ut animos excitet, atque commoveat.

II. Ex hætenus dictis de operis *methodo* profecto intelliges; non ita facile esse laudem hanc omnino necessariam operi alicui comparare. Si enim hac dote præditum est, plurima, eaque rara in ejus auctore necessario supponit; mentis scilicet vastitatem, & rectitudinem non communem; *rectitudinem*, inquam, qua inutile, & redundans præcidere, & in magna rerum congerie id tantum seligere novit, quod opportunum est, & eo modo illud proferre, qui ad propositum finem adducat; *mentis vero vastitatem*, qua uno veluti intuitu innumera, eaque diversa, Totum, & ejus partes complectatur, earum

rum relationes detegat, & connexionem apte percipiat; qua Totius, ejusque partium plena cognitione, omnia distribuat, & perseveranter & proposito fini accommodet, & clara luce perfundat.

III. Methodus, quam exponimus, non solum in lucubrationibus, quæ ad doctrinam pertinent; sed in iis etiam quæ ad delectandum elaborantur, est adhibenda; puta in poemate epico, in fabula Romanensi, in tragœdia, in comœdia, in historia; utrorumque enim laus ab aptâ rerum dispositione proficisci debet, qua propositus effectus producat.

IV. *Methodi defectus* nimium sæpius in *operibus ad scientiam pertinentibus*prehenditur. In his fere semper veritates utiles, nonnunquam veritates novæ, & præclaræ inveniuntur, quæ natura sua plerisque arriderent; at quum indigestæ, confusæ, inepte expositæ sint, hoc ipso displicent; nec nisi a quibusdam, quos sacra sciendi fames urget, vorari possunt.

Idem dicas de innumeris *operibus ad delectandum elaboratis*, quæ ornamentis hac illac difseminatis adhuc lectores inveniunt; ut totum tamen assumpta nauseam pariunt.

752. CONCLUSIO. *Hanc methodi laudem* in universa hac entium insensibilium theoria, ac præsertim in hac ratiocinii theoria promereri studuimus, quæ fortasse non infima totius operis pars erit; a nobis sane laboris plurimum, ac diligentiae postulavit.

Facile nobis fuisset *Dialecticam* edere, quæ omnes hujus scientiæ partes prolixè pertractans infinita esset, quin ditior, aut utilior evaderet. Non vero æque facile nobis fuit dialecticam edere, quæ scientiæ hujus objecta quæcumque complectens, & nihil desiderandum relinquens, & copiosa simul, & nitida, & solida, & brevis esset.

Proclive est dum brevitati studes, te obsur-
rum

rum fieri; & fieri etiam potest, ne fias; videmus enim, libros esse, breves illos, atque concisos, mira tamen claritate, ac nitore præstantes; ut prolixos bene multos videmus, qui obscuri sunt, ac tenebrofi.

Non ideo semper quis obscurus est, quia brevis est, sed quia res non bene percepit, ac mente digessit. Quum omnia bene perceperis, omnia etiam brevibus verbis dixeris, ut jam monuimus. In lucubrationibus plerumque prolixi, & verbosi sunt, quibus per tempus, aut per ingenium non licuit breves esse. Breves libri, si clara methodo digesti sint, intelligentibus semper satis diffusi sunt; ingenio carentibus eos diffusos facere est oleum, & operam perdere.

Finis Tractatus Tertii,

TRACTATUS QUARTUS.
THEORIA DEI.

T H E O R I A

ENTIUM INSENSIBILIIUM

S I V E

METAPHYSICA UNIVERSA
SACRA ET PROPHANA.

TRACTATUS QUARTUS.

THEORIA DEI.

NUllum fane sublimibus humanæ mentis meditationibus dignius objectum est *invisibili illo visibilis natura Auctore*, qui fane rerum omnium primum principium est, & finis ultimus; & quocum homo necessario maxime intimis rationibus devinctus est. Magni hujus tractatus *Dei existentia, & Dei natura* argumentum est, & partitio; in quo id agitur, ut moralis universæ, religionis universæ, societatum omnium fundamenta jaciantur. Ab hoc inanes omnes quæstiones, quibus tempus hæc pertractando nimium teri solet, præcidemus; his enim neque cognitiones nostræ augeri, neque mores vel minimum perfici possunt.

S E C T I O P R I M A.

EXISTENTIA DEI.

753. DEFINITIO. **N**ondum inquirentes, num universi hujus Tractatus objectum re ipsa existat:

I. Edicimus primo, ut cuivis ambiguitati aditus præcludatur, & ut claras rerum ideas habeamus, hac voce *DEUS* nos semper re ipsa, vere, & explicite intelligere;

Substantiam increatam, & creatricem, quæ essentiali naturæ suæ exigentia æternum existerit, quæque initio temporum ceteris entibus omnibus existentiam impertita est;

Substantiam omni perfectionum genere infinitam, quæ essentialiter in natura sua omnem perfectionem intelligibilem continet; & omnem, quæ excogitari possit, imperfectionem a natura sua essentialiter excludit;

Substantiam spirituales nihil eorum habentem, quæ sensibus percipere possumus; in omnibus a materia, ab energia, a materiæ proprietatibus & modificationibus essentialiter diversam; quidquid visibili naturæ sive animatæ, sive inanimatæ perfectionis inesse potest eminenter possidentem; nihilque cum illa, præter auctoris, motoris, servatoris, supremi dominationem, commune habentem.

Hoc ipsum illa ipsa voce cæcus Atheismus intelligit, qui elatis naturæ, & rationis vocibus obturans aures, hujus substantiæ, hujus Entis existentiam negare audet.

II. Prima hac sectione sensibilibus, gravibusque probationibus ostendemus; *in natura visibili Principium invisibile existere infinita intel-*
li-

lignitia, infinitaque altivitate pradtum, quod nihil illius fit, quod natura vifibilis eft. Quid vero hoc principium fit, nifi illud ipfum Ens ineffabile, ens infinite perfectum, cujus modo notionem tradidimus?

At vero nonne manifefta rationi repugnare eft afferere, *subjectum infinita potentia, infinitaque intelligentia pradtum non effe quoque infinita bonitate, iuftitia, fapientia, fanctitate, omni denum infinita perfectione pradtum?* Infinitum perfectione indivifibile eft: aut totum eft, aut nihil.

754. COROLLARIUM. Ex hac definitione confequitur, *fi Deus in natura exiftit, hunc in effentia fua continere quidquid perfectionis concipi poteft, quidquid habere melius eft, quam non habere; eumque ab effentia fua excludere quidquid vitium, aut imperfectionem olet, quidquid non habere melius eft, quam habere.*

Quare fi quando demonftraverimus, Ens hoc re ipfa exiftere, jam ut definiatur habeat, nec ne hanc, vel illam proprietatem, hoc vel illud attributum, nil jam opus erit, nifi ut perpendatur, melius ne fit id habere, quam non habere.

PROLEGOMENA AD DEI EXISTENTIAM.

755. OBSERVATIO. Ut Dei, ejusque omnino a natura materiali fensus nostros afficiente diftincti, exiftentia folide, & inconculle ftatuatur, neceffario & intellectus, & experientiae ministerio uti debemus.

Experientia naturam vifibilem, & praecipua ejus phaenomena nobis patefaciet; a quorum cognitione ratiociniorum valide fuadentium ferre perpetua; Dei, ut eum modo definivimus, exiftentiae demonftratio deducetur.

Hanc ferme viam toto hoc tractatu profequemur. Interea his prolegomenis praecipua, quae

hic observanda, statuenda, demonstranda suscipimus; generatim proponemus.

756. ASSERTIO I. Evidens est, *aliquid æternum extitisse*; ceterum nihil modo existeret. Cuicumque vero sentienti, & cogitanti certum est, aliquid modo existere. Q. E. D.

757. ASSERTIO II. Evidens est, *Id, quod æternum extitit, in se, & a se essentialem, & infinitam energiam habuisse*; hac enim tantum energia hoc æternum existens in propria sua existentia æternum secundum esse potuit.

I. *Energia accidentalis* supposuisset extrinsecam causam, a qua produceretur; ergo accepta fuisset; non ergo fuisset æterna; non ergo in subjecti sui, seu in rei, in qua existit, existentia æternum fecunda esse potuisset.

II. *Energia limitata*, etsi subjecto, seu rei, in qua existit, essentialis supponeretur, sufficiens non fuisset, ut esset principium æternum æternæ hujus subjecti, sive rei existentiae; præsertim si hoc subjectum, sive res hæc proprietates illimitatas, & infinitas in sua natura contineat. Patet enim, principium sive productum, sive improductum, rei, cujus principium est, communicare non posse quod ipsum non habeat. Q. E. D.

758. ASSERTIO III. Evidens est, *Id, quod essentiali energia, & essentiali natura sua exigentia æternum extitit, perire non posse*. Eadem siquidem energia intrinseca, essentialis, infinita, quæ illi ante omnia tempora existendi necessitatem indidit, eandem illi omni tempore, & ultra omnia tempora existendi necessitatem inferet. Q. E. D.

759. ASSERTIO IV. Evidens est, *materiam magis nobis observatione notam, cujusmodi est terra, & aqua, non id esse, quod essentiali, & infinita sua energia æternum extitit*. In hac materia siquidem non modo energiam essentialem, & infinitam, quæ illam æternum existen-

tem

tem effecerit, nonprehendimus; imo vero post accuratissimas observationes, post exquisitissimas, & infinita experimenta non nisi omnimodum in illa, permanentemque energiæ defectumprehendimus; non nisi intrinsecam, & permanentem motui, quieti, actioni, aut non actioni indifferentiam; uno verbo non nisi *intrinsecam inertiam*.

Materia hæc non modo se præditam non ostendit principio intrinseco actionem suam efficiente; potius vero *resistentiam re ipsa* se habere natura indicat actioni, quam causa extranea illi communicare nitatur; resistantiam, inquam, physicam semper massæ proportionalem, omnibus physicis ac naturæ studiosis notam, quam *vim inertia* nuncuparunt. Porro resistantia hæc *accidentalis* est, quippe quæ a natura, & essentia substantiæ in se inertis provenire nequit, nec nisi causæ extraneæ effectus esse potest; quæque re ipsa nihil est, nisi effectus *legis naturæ*; voluntatis, scilicet, liberæ, & efficaci. Entis intrinseca sua, atque infinita energia essentialiter existentis. (*Phys.* 286, & 291).

Quibus positis, præcipuam jam veritatem observatione, & ratiocinio solide statutam, ac demonstratam habemus; *in duabus nempe materia speciebus*, quæ magis a nobis intime dignosci possunt, terra, scilicet, & aqua, nullam earum *existentia rationem sufficientem* apparere; hisce binis magis notis materiæ speciebus observationis, & ratiocinii judicio essentialem, atque æternam existentiam repugnare; illisque hoc eodem observationis, & ratiocinii judicio non nisi aliunde acceptam, & *accidentalem existentiam* ab energia, & actione extrinsecæ, & præexistentis causæ productam (quæcumque causæ hujus natura sit) convenire posse. Q. E. D.

760. ASSERTIO V. Evidens est, *si materia homogenea est, seu natura similis in omnibus*

bus corporibus (120); *idem de aere, de luce, de quavis materiali substantia, quod de terra, & de aqua diximus, dici posse*; hanc nempe substantiam, quæ aerem, ignem, lucem, liquidam, & fluida quæcumque constituit, substantiam esse naturam inertem; quæ si actionem habet, hanc a principio a materia diverso mutuatur; quæ si existit, non nisi aliunde acceptam, & *accidentalem existentiam* ab energia, & actione præexistentis causæ productam habere potest. Ut enim duæ, seu plures substantiæ naturæ homogeneæ sint (*Phys.* 141 & 592), evidens est, illas eadem habere debere constitutiva physica, tum easdem positivas, ac negativas proprietates.

Q. E. D.

761. ASSERTIO VI. Evidens est, *vel supposita materia intrinseca activitate, adhuc vel primo natura lumine innotescere, ipsam æternam existentiam suam principium esse non potuisse, nisi in se, & a se in singulis elementis essentialem, & infinitam habeat activitatem*; evidenter enim repugnat, existentiam æternam a principio natura, & energia limitato provenire posse.

At enimvero observatione, & ratiocinio certum est, nullam notæ materiæ portionem, cujuscunque speciei illa sit, infinitam in natura, & essentia sua activitatem continere; ubicumque enim hæc activitas apparet, eam certis finibus limitatam deprehendimus.

Exempli gratia, actio, seu reactio columnæ aeræ attollit, ac sustinet ad maris libellam sibi oppositam in vacuo mercurii columnam viginti, & octo pollices altam; non tamen duplicem, aut sesquiterciam attollere posset, aut sustinere.

Pari modo quidam lucis radius fomitem accendit, lignum incendere non valet. Alius validior lucis radius lignum incendet, non tamen aurum, aut argentum liquefacere valebit.

Pari item modo magnes, qui acui ipsi perfri-

ca-

catæ & in fulcro libratae motum imprimi-
 non aut ferreo tormento bellico, aut incudi pa-
 riter illi perfricatae eundem motum indere po-
 terit.

Quæ cum ita sint, si etiam contra omnia ex-
 perientiae, & observationis testimonia suppose-
 remus, materiam ipsam actionis suæ intimum
 principium esse; ubicumque in materia actionem
 videmus, hanc certis finibus limitatam deprehen-
 dimus, nullibi illimitatam, atque infinitam.
 Nulla ergo materia se essentiali, & infinita a-
 ctivitate præditam exhibet. Nulla ergo materia
 notâ ita se nobis exhibet, quasi ipsa existentiae
 suæ æternum principium esse potuerit. Q. E. D.

762. ASSERTIO VII. Evidens est, *quidquid*
virium, & actionis in materia observatur, quod-
que vis gravitatis, vis impulsiva, vis attracti-
va, vis repulsiva, vis inertia, aliove nomine de-
signatur, nihil contra intrinsecam inertiam a
nobis materia attributam probare. Quum enim
 materia consideratur tamquam substantia passiva,
 & iners in iis omnibus, quæ ejus naturam, &
 essentiam constituunt, & incapax sibi ullum mo-
 tum, aut actionem imprimere; non propterea
 censetur incapax motum, & actionem sibi *ab*
extrinseca causa impressam admittere, & trans-
 mittere. Causa vero hæc extrinseca, unde mo-
 tus, & actio materiæ provenit; est, aut esse
 potest. *Id essentiali, & infinita natura sua ener-*
gia æternum existens, quod nullo pacto materia
 est (757 & 759). Si quis ex motu, & actio-
 ne in materia observatâ inferat, *materiam motus,*
& actionis suæ principium intimum esse; eo fer-
 me pacto ratiocinaretur, quo omnino rudes, &
 in silvis enutriti, ac brutis pene comparandi
 homines fortasse cogitarent, qui ligneos pusio-
 nes saltantes spectati, eos propria & intrinseca
 energia moveri arbitrarentur, propterea quia ex-
 trinsecam causam illos moventem, atque agitan-
 tem non viderent. Q. E. D.

763. **NOTA.** Tria in materia sunt, quæ ali-
quando permiscuntur, accurate tamen distinguen-
da sunt; mobilitas scilicet, motus, & princi-
pium motus.

I. *Mobilitas materia* est ejus ad motum reci-
piendum aptitudo sive ab energia sibi propria,
sive ab extrinsecæ causæ energia.

Mobilitas est *proprietas materia essentialis*,
quæ in illa cum motu, aut quiete, cum ener-
gia ipsi sive intrinseca, sive extrinseca, esse po-
test.

II. *Motus materia* est vera ejus de loco in
locum, de uno ad aliud spatii punctum trans-
latio: quæcumque hujus translationis causa sit.

Motus est *phanomenon materia accidentale*:
Nulla enim ratione demonstratum est, materiam
universam moveri; & materia ut materia æque
concipitur sive quiescat, sive motu quocumque
moveatur.

III. *Principium motus* est causa in materia mo-
tum excitans; sive hoc sit aliqua *energia mate-
ria intrinseca*; quod experientiæ, & rationi evi-
denter opponi videtur; sive hoc positum sit in
energia, & actione *Causa a materia essentia
distincta*, & *materia infinite præstantioris*; quod
ab omnibus, quas observatio, & ratiocinium
præbet, argumentis de natura materiæ solidif-
sime demonstratum videtur (759, 880, 1222).

764. **ASSERTIO VIII.** Evidens est, id, quod
*essentiali natura sua exigentia æternum extitit,
intrinsecam, & essentialem intelligentiam habere*.
Visibilis enim tum animatæ tum inanima-
tæ naturæ aspectus nobis ubique offert, & pa-
tentissime ostendit rerum ideas infinite magnas,
infinite varias, infinite accuratas, quæ necessa-
rio in visibili natura *substantiam intelligentem*
supponunt. Porro nulla substantia intelligentia
donata fuisset, nisi in aliqua substantia essen-
tialiter existente, & intelligente intelligentia
æternum extitisset. Q. E. D.

765. ASSERTIO IX. Evidens est, *Hoc*, in quo intelligentia æternum extitit, & a quo quidquid in natura visibili intelligentia dignoscimus tempore emanavit, neque terram esse, nec aquam, nec aerem, nec ignem, neque materiam ullam nobis notam. Observatio siquidem, & ratio concordantes nobis ubique diversas has substantiarum species ostendunt iis omnibus destitutas, quæ nos ideas, cogitationes, judicia, animi sensus appellamus, & quibus substantia intelligens sese patefacit. Q. E. D.

766. ASSERTIO X. Evidens est, *ordinem*, atque *harmoniam*, quam in natura visibili, ejusque productionibus observamus, nullo pacto indicare, se ab ipsa materiali natura procedere. Omnia enim nobis enunciant, atque testantur, materialem substantiam esse tantum inertem, cæcam, passivam, ac propterea ineptam perpetuum, atque accuratum ordinem servare; hunc vero ordinem, atque harmoniam perpetuo, ac perseveranter ab illo ente infinite activo, & infinite intelligente procedere, quod essentiali naturæ suæ energia æternum extitit. Q. E. D.

767. ASSERTIO XI. Evidens est, *Hoc infinite activum*, & *infinite intelligens*, quod essentiali natura sua energia æternum extitit, non esse plurium substantiarum activarum, & intelligentium collectionem, quarum quolibet finitam, & limitatam intelligentiam habeat. Naturæ quippe visibilis animatæ, & inanimatæ aspectus nobis annunciat, & plane demonstrat, *idea*, & *operationis unitatem*, quæ non nisi a principio simplici, & natura unico proficisci potuit; & præterea evidenter repugnat, substantiarum activarum, & intelligentium collectionem, quarum quælibet activitatem, & intelligentiam limitatam habere, æternum existere potuisse finita, & limitata diversarum naturarum, quibus componi supponitur, energia. Quin si hujus collectionis etiam æterna existentia absur-

de supponeretur, adhuc ab ea activitatem, & intelligentiam infinitam prodire repugnaret, quam plane rerum visibilium existentia, & perseverantia annunciat, atque supponit; quod amplius, & fusius in tractatus progressu demonstrabimus. Q. E. D.

PRIMÆ HUIUS SECTIONIS PARTITIO.

768. OBSERVATIO. Omnibus ætatibus universa natura, & ratio hominibus edixerunt, & conclamarunt, *Deum existere*.

Omnibus quoque ætatibus exiguus hominum religionis hostium numerus tenebrosa sophismata excogitavit, quæ *elata huic natura, & rationis voci* objiceret, ut dubiam redderet, atque incertam Dei existentiam.

Ne quid in re tanti momenti desiderandum relinqueremus, opportunum censuimus, & *absurda* simul cæci atheismi *deliria* ob oculos ponere, quibus Dei existentiam oppugnat, & *solidas, victricesque rationes*, quibus eam demonstrat sana philosophia. Hæc primæ huius sectionis partitio, hoc duorum sequentium articulorum argumentum.

769. NOTA I. Veritas si cum mendacio confligat sæpius clarius elucet. Tunc eam. majori nisu majorique securitate amplectimur, quum clare perspeximus quæ gravia, & horrenda absurda necessario admittenda sint, ut ea oppugnetur, aut deferatur. *Incredulus enim nequit una manu diruere, quin altera adificet.*

Exempli gratia, *Dei existentia* impugnari nequit, quin absurda hypothesis admittatur materiæ æternæ sese ipsam moventis, disponentis, & in organa conformantis. *In divina providentia existentiam* insurgere quis nequit, quin absurda illa admittat hinc necessario consequentia; Deum scilicet sapientia, & iustitia destitutum, & recti ordinis non amantem. *Existen-*

tia substantia spiritualis in homine negari nequit, quin supponatur, & admittatur simplex materia apta & sublimes cogitationes, & magnos animi sensus habere.

Quæ infirmam, & inermem incredulitatem reddunt, sunt ipsa ejus principia, absurda nempe deliria, quæ solidissimis veritatibus ab ipsa impugnatis substituere cogitur. Hoc ipsa præstare nequit, quin se insanam, absurdam, ridiculam aperte prodatur.

Hac itaque parte oppugnanda est; hoc sædo aspectu palam ostendenda & iis, quos jam seduxisse potuit, & iis quos seducere parata est.

770. *NOTA II.* Duobus sequentibus articulis omnia atheismi argumenta nihil infirmatis eorum viribus, quæcumque sint, proponemus; quotquot scilicet speciosa systemata, aut seducenda ratiocinia duobus, vel tribus mille annis excogitavit, ut *Entis increati*, & *creantis* existentiam impugnaret. Plane siquidem nobis persuademus satis fore, hæc atheorum argumenta protulisse, ut aperte pateat quam infirma, ac laborantia sint, & quam eorum principia, & ab his consequentia absurda sint (76).

Horum articulorum, qui ambo ad atheismum detegendum, & conterendum sunt instituti, primus præcipue quibus modis sese tueri athismus nitatur, alter quibus armis aggrediatur ostendet.

ARTICULUS PRIMUS.

ATHEISMUS, ET EJUS ABSURDA SYSTEMATA.

771. **U**T dicendis de atheismo præludamus, ab ejus accurata notione tradenda initium faciemus, quæ quid ipse sit plane ostendat, & ab eo, quod non est, illum apte secernat.

I. *Atheismus* dicitur impia opinio, quæ Deum esse negat, aut tantum *Deos* admittit *apathos*, & *inertes*, qui naturæ formandæ non præfuerunt, qui in ejus actione, & conservatione nihil agunt, qui nihil umquam in iis, quæ ad ipsam spectant, præstiterunt neque in physicis, neque in moralibus.

Si atheum audias, idea Dei creatoris, Dei legislatoris, Dei criminum vindicis, aut virtutis remuneratoris omnino fabulosa est. *Natura visibilis* sive animata, sive inanimata, sive intelligens, sive non intelligens non est nisi fortuita substantiarum materialium conglobatio, cujus omnia constitutiva physica æterna sunt, & increata, cujus leges omnes necessariae sunt, & immutabiles, cujus universitas cæci casus tantum effectus est, a quo, nulla prævia, ac præexistente idea, partes omnes dispositæ, ac distributæ fuerunt. Nulla spiritualis substantia neque creata, neque increata illi præest, aut illam regit; nulla superior potestas, ab ipsa distincta illi dominatur. Neque in ipsa, neque extra ipsam Deus ullus est; aut si qui in ipsa, aut extra ipsam Dei sunt, materiales illi sint, aut immateriales, nihil illis cum ipsa est, nihil ipsi cum illis.

II. *Materialismus* dicitur absurda, ac detestanda opinio, quæ in rerum universitate unicam substantiæ speciem, materialem scilicet, admittit; quæque propterea ab universa natura substantiam quamvis spirituales sive increatam, sive creatam excludit.

Si materialistam audias, nullus est in natura Deus; aut si quis est, is ipsa materia est naturam componens. Neque vera anima in homine est; quod *anima humana* dicitur ipsa materia est, quæ humani corporis organa componit.

Hinc vides, *materialismum esse atheismum adhuc extensum magis*; quippe qui verum Deum
e na-

e natura tollens, etiam chimæricos tollit. Quare binæ hæ sententiæ unica tantum re ipsa sunt; idem enim objectum habent, & nomine tantum diversæ sunt. Quisque materialista atheus est: quisque atheus materialista. Ambobus omnia in universo materia sunt: homo æque, ac silex. *Intelligentia*, & *sensus* quocumque in subjecto sint, modificationes tantum sunt materiæ organicæ, quæ hoc ipso intelligens, & sensibilis fit, quin materia esse desinat.

III. *Deismus* nuncupatur impia opinio, quæ Deum visibilis naturæ auctorem existere admittens, ejus *providentiam* negat; seu quæ concedens, visibilem naturam tumanimatam, tum inanimatam a Deo aternò infinite intelligente, & omnino a materia distincto conditam esse, ejusque leges a Deo statutas, vult Deum hunc in hoc opere suo nihil amplius agere.

Deista tenet, in natura Deum esse, unicum, purum spiritum, existentia æternum, perfectionibus infinitum. At hic Deus rerum universitatis, & hominis conditor, nihil amplius agit neque in hac universitate, neque in homine perinde ac si non esset.

Rerum universitatem creans, aut condens, eam certis, & *immutabilibus* legibus subjecit, quæ ipsæ sufficiunt ad eam permanentem efficiendam. Quare, ut stet rerum universitas, Deo non amplius indiget.

Hominem creans, aut condens, mechanica organa illi dedit, quæ sufficiunt ad eum in physicis dirigendum; & divinæ suæ lucis radium, sive *Rationem*, quæ illi satis est, ut in moribus dirigatur, ut illi ostendat quid facere, quid vitare debeat; quæ homini legis, & judicis loco sit. Quare Deus nihil jam hominem curat; hic vero in suis organis, & in ratione sua id omne habet, quod ad munus suum exequendum opus est. Præterea homo *vimis exiguum objectum* est, quod ens infinite magnum

ab æterno folio suo respicere dignetur, cuiusque necessitates, actiones, gaudia, molestias, virtutes, crimina, cultum, aut blasphemias curare velit.

772. NOTA. Hic sane vel minimum attendenti satis patet, *Deismum nihil minus Atheismo perniciosum esse*; atque bina hæc systemata, etsi principiis dissentiant, optime tamen in iis, quæ consequuntur consentire; exleges siquidem animi motus, & affectus faciunt, & mores impune depravari ambo sinunt. Patet enim, *Deistarum Deum*, qualem ipsi sibi fingunt, nihil magis hominum affectus, ac mores regere, ac chimærici Dii Epicuri illis præessent.

Tot Deismi sunt sectæ, quot deistarum capita. Alii magis, alii minus animi affectibus, & motibus concedunt; hi cultum aliquem volunt, illi nullum. Quisque sibi religionem, & præcepta pro libidine effingit, pro diversa cuiusque opinione, aut mentis volubilitate.

Neque raro *Deismus atheismo permixtus* videtur; sæpe enim cum illo materiam æternam admittit, nihilque *æterna intelligentia* dat, præter motum, ordinem, organa *æterna* huic *materia* ab illa effecta. Porro materia hæc æterna, ut Deus, æque ac ille, Deus ipsa esse deberet.

Sequenti sectione perniciofa Deismi principia ostendemus; hac illa Atheismi tantum sunt ostendenda (a).

VA-

(a) ETYMOLOGIA. *Atheus*, αθεος, homo sine Deo. ab α privativo; & θεος, Deus. Hinc *Deista*, ac *Theista*, vere synonyma; sed ratione rerum pertractandarum diversa significatione sumi possunt. *Deista* semper dicitur qui Deum admittens providentiam negat, *Theista* ali-

VARIÆ ATHEISMI SPECIES.

773. OBSERVATIO. Atheismus, five materialismus *Proteus* quidam multiformis est, pro diversis mentibus, a quibus proficiscitur, quibus insinuandus, & quibus suadendus est.

Omnino in Spinoza solutus, nullum Deum vult, nisi materiam universalem.

Paulo mitior in Epicuro, Deos in natura esse finit, sed apathos, tantum existere destinatos, & in quiete lethargica nescio qua voluptuosa felicitate gaudere. Non tamen Deum vult, qui naturam condiderit, qui eam regat, aut curet neque in physicis, neque in moralibus.

Mitior adhuc in Telliamede, Deum deistarum, & si lubet, Deum Christianorum in natura admittit; at illi sociam facit materiam *æternam atque increatam*, quæ se ipsam ordinat, & in organa conformat nullo externo indigens ministerio.

At quamcumque formam atheismus sumat, peculiarem semper notam habet qua proditur, & qua ab omni non ipso semper distinguitur; semper scilicet *Dei naturæ auctoris existentiam negat*: hac ratione semper dignosci, oppugnari, proteri poterit.

774. DEFINITIO. *Atheum* itaque dico quemcumque negantem *Dei visibilis naturæ auctoris existentiam*, seu quemcumque asserentem, visibilem naturam à suprema intelligentia omnino

aliquando dicitur, qui Deum admittit, nec providentiam negat; & tunc sumitur ut illis oppositus, qui aut Deum negant, aut plures Deos admittunt,

no a materia essentialiter distincta existentiam, ordinem, leges non habuisse.

Quid enim verò interest, Epicurum Deos æternos admittere, si eos inertes, & inutiles facit, a quibus visibilis natura neque in physicis, neque in moralibus ullo modo regatur?

Quid interest, Spinosam Dei existentiam admittere; si Deus hic Spinosæ, ut ille Anaximandri, Zenonis Elæi, Stratonis Lampfaceni, & plerorumque veterum materialistarum, nihil est, præter materiam universalem, quæ nullo modo Deus esse potest?

Quid interest, Indum philosophum Telliamedem Deum æternum, ut Deistæ, & fortasse ut Christiani admittunt, fateri; si huic sociat materiam æternam, quæ se ipsam ordinat sine ipso, & sese in organa conformat, quæque ut ipse æterna, & increata, æque ac ipse Deus erit?

Deum, aut Deos in natura visibili ita admittere, est nomen hypocrisis retinere, rem impietate destruere (a).

775. NOTA I. Omnia omnino atheismi systemata tandem in hoc recidunt, ut *chimæricam* materiæ vim tribuant sese in globos alios lucidos, alios opacos conformandi, in diversa elementa, in diversas animalium, vegetabilium, fossilium species, uno verbo, in hanc, quam videmus, rerum universitatem; unde inferant, aut Deum in natura non esse, aut si est, nihil ejus existentiam, actionem, supremum in hominem, & in res universas dominium comprobare. Quare si vel unumquodcumque

(a) Quamquam video nonnullis videri, Epicurum, ne in offensionem Atheniensium caderet, verbis reliquisse Deos, re sustulisse. Cic. de nat. Deor. lib. 1.

que atheismi, puta Epicurræum systema protuleris, & confutaveris, re ipsa omnia protuleris, & confutaveris.

Ut tamen quid atheismus sit clarius pateat, ejusque diversæ origines detegantur, sophismata, quibus adstruitur, formas, in quas sese mutat, tribus sequentibus paragraphis illum tribus diversis formis proponemus, quæ omnes ejus metamorphoses complectentur, & *tria veluti atheorum genera* referent, ad quæ omnes, qui haberi possint, athei necessario adducuntur; scilicet.

Illi, qui cum Spinoza Deum in natura nolunt, & tantum materiam, & ejus materiales modificationes Deum agnoscunt.

Illi, qui cum Epicurro nolunt Deum naturæ conditorem, sed qui in natura se ipsa condita quotquot libet Deos admittunt, modo neque in homine, neque in rerum universitate quidpiam agant.

Tandem illi, qui cum Indo philosopho Telliamede quem libuerit Deum in natura admittunt, etiam, si lubet, infinite intelligentem, & potentem, ut Deismus fatetur; at *natura auctorem* eum esse nolunt, quod Deismus fatetur.

776. NOTA II. Fortasse dices: Epicurru, Spinoza, & Telliamedes non magis aliis pluribus Materialistis sive mitibus, sive non mitibus, impii sunt; quare ergo illos, ut *materialismi antesignanos*, præ ceteris feligis, quos oppugnes?

Hoc ideo fit, quia in eorum impietate præcipui, & auctores sunt, ad quorum tria systemata, quæcumque materialismi, aut atheismi excogitari possint systemata referuntur. Philosophi est rerum ideas genericas arripere, neque quum genera, aut species novit, in individuis immorari.

Non Epicurru, non Spinosam, non Telliamedem oppugnare, & sternere contendimus,
at

at materialismum tribus genericis systematibus contentum, quorum illi auctores fuere, aut fuisse videntur, quæque eorum nomine adhuc vigent; sive ab auctoribus systemata hæc ita, ut modo recensentur, inventa fuerint; sive temporis lapsu, aliquam subierint mutationem, qua tamen naturam non mutaverunt.

PARAGRAPHUS PRIMUS.

SYSTEMA EPICURRI.

777. OBSERVATIO. QUI primus Atheismi, aut Materialismi systema protulit, nimium celebris Epicurus fuit. In Atticæ pago natus tercentis ferme, & viginti duobus ante Christum annis philosophicam scholam Athenis aperuit, quæ incredulitatis veluti armamentarium, aut seminarium fuit. Obiit septuaginta duos ferme annos natus. Mathematicæ, quam ignorabat, & quam contemnere affectabat, hostis, eam a sua philosophia expulit, quæ dialecticam, moralem, & physicam complectebatur.

I. In *dialectica* nullo duce, magistro nullo nihil protulit memoria dignum. In ipsa, nihil nisi suam cognitionis, judiciorum, ac recti rationis tenuitatem ostendit (582).

II. In *moralis* Aristippi discipulus, beatitudinem, seu summum bonum in voluptate collocavit; non fortasse in turpi, ac inhonesta voluptate, ut nonnulli ex ejus affectis statuerunt, sed, ut credibile est, in *pura, atque honesta voluptate*, quæ nunquam a virtute separatur.

Notandum tamen, Ciceronem non ita Epicuro favere, aliud suadente dubia, quam tradit, voluptatis definitione: æque enim honestæ, ac turpi voluptati aptari potest.

III. In *physica* Democritum sequutus animam, Deos,

Deos, & visibilem mundum simul complexus audacter magis, quam philosophice pronuntiavit:

Primum *animam humanam* sive sumptam ut facultatem intelligentem, sive ut sensibilem (471), non nisi materiam esse, & fortuitam atomorum magis, minusve tenuium congeriem, quæ organorum pars est, & cum illis perit (a).

Deinde *Deos immortales*; si qui sunt, beatos & tranquillos procul ab humanis vicissitudinibus vivere, secunda, & grata voluptate gaudentes, nec quidpiam agere in visibili natura sive animata, sive inanimata, quam nihil curant.

Tandem *mundum visibilem* esse, & subsistere non a Diis invisibilibus, sed a quatuor principiis physicis, quæ nihil cum Diis habent commune; nempe ab *atomis æternis*, quæ earum naturæ exigentia semper extiterunt; a *motu* hisce *atomis intrinseco*, quo aut semper agunt, aut ad agendum aptæ sunt; a *vacuo infinito*, in quo æternum se moverunt; & a *cæco casu*, quo se in globos opacos aliæ, aliæ in lucidos coacervarunt, aliæ in substantias animales, in fossiles, in vegetabiles, in id omne, quod visibilem rerum universitatem constituit.

778. NOTA. Hæc Epicurri philosophia, & indoles fuit: hic elegantissimi atheismi ab im-

pie-

(a) ETYMOLOGIA. *Atomis*, corpuscula infestilia. *Corpus* individuum, *molecula* indivisibilis, ab ἀτομὸς, non sectilis.

Atomos Physici cum Epicurro vocant minimas materia partes, in quas corpus dissolvi possit. Verosimillimum est, atomos has utcumque parvas diversa figura, & diversa magnitudine in diversis corporibus donatas esse; puta, in auro, vitro, terra, luce.

pietate excogitati systematis auctor fuit. Etsi enim hoc quidquid gravius, & speciosius contra Dei existentiam inventum fuit re ipsa contineat; etsi plurimis absurdis, atque contradictionibus scateat, quæ cuique simili systemati communes sunt, nihil tamen hoc melius ab atheis prolatum fuit.

PHYSICA EPICURRI PRINCIPIA.

779. EXPLICATIO. Physica Epicurri principia, quibus nullo Intelligentiæ increatæ, & creatricis ministerio admirandam hanc visibilem naturam ortam autumat, sunt innumeræ atomi per immensum vacuum fortuito errantes (356). Ita vero procedit Epicurrus.

I. Quum hæ atomi intima earum natura ita exigente existant, *æterna sunt*. Nunquam esse cœperunt; neque, ut essent, causa creatrice indiguerunt.

II. Quum massis & figura infinite variæ sint hæ atomi, *corpora omne genus componere apta sunt*. Aliæ graviores, majoresque sunt, ceu quæ terrestria corpora afficiunt; tenuiores aliæ, ceu quæ aeris, ignis, lucis elementa confingunt; sphæricæ aliæ, cubicæ, ellipsoidales; conicæ aliæ, cylindricæ, pyramidales; latera aliæ habent lævia, ut quæ specula componunt plana, convexa, concava, cylindrica, conica; aliæ asperis sunt, & inæqualibus lateribus in modum tophi, aliæ ramosæ sunt, & aduncæ hami instar, aut anchoræ.

III. Quum earum natura id exigente atomi hæ mobiles sint, *æternum in motu* fuerunt velocitatibus, ac directionibus diversis, quibus huc illuc fortuito latæ per universum infinitum vacuum fuerunt. Ibi nihil eorum naturali activitati obstitit, siue tendentiæ, quam natura, & se ipsæ habent, ut diversis modis moveantur.

Ma-

Motus diversi hisce atomis æternis , & increatis ab Epicurro tributi, sunt, *motus*, quem ipse *naturalem* vocat ; hic vero is est, qui eas deorsum urget : motus, quem *violentum* nuncupat, quo sursum impelluntur : & motus *declinationis*, quo lineas exacte parallelas describere prohibentur, seu quo coguntur, etsi infinite parum, invicem accedere ; hoc vero est, quod Lucretius vocat *exiguum clinamen principiorum*.

780. NOTA . Varia hæc Epicurri effata fabulosa magis, quam philosophica, apta potius menti, ac phantasiæ fucum facere, quam recte sentientibus arridere, in philosophicis Ciceronis operibus eleganter exposita sunt, & solide confutata.

In his videmus, præclarissimum illud veteris Romæ lumen, & summam laudem aliunde sane, quam ab impietate promeritum, quam parvi faceret Epicurum, ejusque sententiam. Ita siquidem judicium, quod de illo fert, exorditur libro primo de Finibus. *Principio in physicis, quibus maxime gloriatur, primum totus est alienus. Democrito adjicit perpauca mutans; sed ita, ut ea, qua corrigere vult, mihi quidem depravare videatur.*

UNIVERSI PER EPICURRUM ORIGO.

781. EXPLICATIO . A *diversis hisce physicis* Epicurri *principiis*, sive ab hisce atomis æternis, massa, & figura variis, quaquaversum per infinitum vacuum errantibus, quid re ipsa emergit?

I. Infinito temporum lapsu atomi duæ ramosæ, & aduncæ sibi obviam venere, mutuo ictu se perculere, atque invicem implexæ perflitere.

Ex harum atomorum plexu, qui a duplici motu oblique opposito ortus supponitur, in
ntro-

utroque post adhæſionem *motus rotationis* circa centrum, & axem utrique communem oriri debuit.

Binæ hæ atomi ita implexæ motum hunc rotationis ſervantes circa communem axem, & alium rectum impulſionis aliquam partem verſus, alias ſimiles atomos offendere per vacuum errantes, illiſque adnecti debuerunt.

Hoc artificio *corpuſculum* hoc primum binis tantum atomis conſtans infinito temporum decurſu in globum maſſa immenſum concreſcere debuit, puta in terreſtrem globum; qui & atomis hiſce ramiſis conflatus erit ipſa earum figura invicem adhærentibus, & aliis atomis diverſæ figuræ, puta ſphæricis, cubicis, pyramidalibus, cylindricis, quæ in interſtitiis detinebuntur, inter ramoſarum angulos, uncas, promiſſentias neceſſario relictis.

II. Eodem artificio, quo in aliqua vacui infiniti parte ortus eſt globus, quem modo deſcripſimus, neceſſario *innumeri alii globi* fieri debuerunt magnitudine, & natura diverſi; *magnitudine*, ratione majoris, minorisve atomorum copię, quæ ſerius, ocius invicem ſibi occurrentes adhæſerunt; *natura*, pro diverſa atomorum, quibus conſtant, maſſa, aut figura, ſive utraque.

VEGETABILIJM, ET ANIMALIJM PER EPICURRUM ORIGO.

782. OBSERVATIO. Epicurrus *quatuor* ſuis *principiis*, atomis ſcilicet; motu, vacuo, caſu jam naturam viſibilem in magnas maſſas, ſeu globos lucidos, & opacos efformavit.

Hactenus tamen hi non niſi informes maſſæ, & indigeſtum chaos ſunt, in quo nihil vegetat, aut vivit.

Idem caſus, qui opus cœpit, illud perficiet, organiſ inſtruet, & animabit.

783. EX-

783. EXPLICATIO. I. Ut *produceretur vegetabile*, puta, quercus, sive ranunculus, quid per Epicurru opus fuit?

Neceſſe tantum fuit, in globo opaco, cujuſmodi tellus eſt, atomos maſſa, & figura diverſas caſu eodem ordine, ac diſtributione eadem coire, quam in vegetabilium, ceu quercus, & ranunculi germine videmus (120): & in tellure communi omnium in ipſius ſinu, & ſuperficie viventium, & vegetantium matre *aptas matrices* eſſe, in quibus diverſæ hæ molecularum congeries, hæc *germinum primordia* caſu formata, & telluris, aut ſolis calore agitata fermentarent, explicarentur, terreſtres ſuccos ebiberent, in vegetabile, ceu quercum, aut ranunculum, converterentur.

Quid in hoc diſſicile, quid abſurdum, inquit Epicurru, ſi ſupponamus caſu *moleculas analogas* coiſſe, quarum collectio ſit veluti germen primigenium aptum fieri ſpeciei alicujus vegetabile; atque hujusmodi germina invenire in tellure aptas matrices, ſeu loca eorum vegetationi opportuna?

784. EXPLICATIO II. Ad *animal*, puta cervum, aut gallum, *producendum*, quid in Epicurri principiis neceſſe fuit?

Tantum caſu in hujus globi ſuperficie molecularas coire natura diverſas eodem ordine, ac diſtributione eadem, qua modo ſunt in diverſis animalibus, puta, in cervi ſpermate, aut in gallinæ ovo fœcundato; & in ſuperficie terræ *aptas matrices* eſſe, in quibus prima hæ germina caſu formata, & terræ, aut ſolis calore agitata ſucceſſive in puncta ſalientia, in organicos embriores, in animalia viventia, puta in parvas ceryas, ſeu gallinas, mutarentur.

Quid abſurdi, ait Epicurru, ſi ſupponamus, *moleculas analogas* caſu coiſſe, quæ collectæ ſint veluti germen primigenium aptum fieri animal datæ ſpeciei, oviparæ, aut viviparæ, cervum,

vum, aut cervam, gallum, aut gallinam; atque hæc germina in tellure matricibus aptas, seu loca sese explicandis atque animandis opportuna invenire?

785. NOTA. Nihil difficile per Epicurum hæc animatio in *speciebus oviparis* præsefert; passim enim videmus, insectorum, & piscium ova in suæ speciei animalia hoc pacto mutari in telluris superficie, aut sinu, nullo, præter telluris, aut solis calorem, adjumento; tum parva viventia ab hisce ovis exclusa, ubique statim ac organis instructa, atque animata sunt pabulum, & alimenta eorum necessitati, ac naturæ consentanea invenire.

Paulo difficilius non tamen *αδυνάτω*, per Epicurum est, *species* quoque *viviparas* ita animari; neque enim repugnat, casu primitus in superficie terræ materiæ collectiones factas fuisse *diversis* vivipararum specierum *matricibus* omnino similes; atque has prope lactis rivulos casu scaturientes, quibus animalcula; quæ nascerentur, & quæ organorum ratione vivipara futura sunt, ali possent.

786. EXPLICATIO. III. Ad animal producendum *intelligentia*, & *ratione donatum* quid in Epicurri principiis necesse est?

Oportuit primo, (ut in diversis viviparis speciebus efformandis) casu in telluris superficie, aut sinu *plurimas matricibus* produci aptas humani corporis germina admittere, & animare; eodem casu in has matricibus vehi materiæ collectiones iis omnino similes, quæ humanum corpus efficiunt; eodem casu his matricibus proximos lactis fontes enasci, quibus humanus fœtus in primis animæ exordiis aleretur. Præterea necesse fuit, inter diversas moleculas, quibus humanum germen, seu fœtus constat, complures esse ferme infinite illis tenuiores, quæ ceterorum animalium species constituunt, ut his in humano fœtu id efficiatur, quod ipse animam

mam intelligentem vocat, & ab anima sensibili distinguit; ut alibi explicavimus (471).

Hic quoque Epicurus inquit, quid absurdi; si hæc omnia casu contigisse adeoque hominem, ut plantas, & bruta, casu tantum primitus extitisse dicamus?

787. NOTA I. Naturæ studiosis proprie, non metaphorice *matrix* dicitur in regno animali ea viviparorum pars, in qua foetus efformatur, & animal a quo deinde speciesperpetuo produci debet. Metaphorice in fossili regno matrices appellantur variae illæ terrestres substantiæ, in quibus metalla, & semimetalla efformantur.

Epicurus, & Lucretius, quibus tellus omnium in ipsa viventium, & vegetantium est *prima mater*, totidem illi veras matrices assignant, quot varias animantium, & vegetantium species continet. Has matrices sola mente confictas Lucretius vocat *uteros terra* de primis iis hominibus agens, quos a terrestri materia diversis temporibus, diversisque locis immediate natos supponit.

788. NOTA II. Hypothesis, quam hic Epicurus admittit, & ad quam tandem secumatheï, ac materialistæ omnes confugere coguntur, ut explicent qua ratione duo regna, animale, & vegetabile primum extiterint, *gravissima objectioni*, lqua proteri debebat, plane obnoxia erat. Ejus hæc summa est.

Si olim tellus ipsa varias animantium species peperit, cur eas per hos etiam dies non parit? Si olim, exempli causa, homines, foeminasque protulit, ubi nec homines essent, nec foeminae, cur modo eadem quoque phaenomena neque in populosis, neque in inhospitis, ac desertis regionibus non exhibet?

Objectionem hanc praesensit Epicurus, camque responsione se, & secta sua digna preoccupavit. Tellus, inquit, olim junior erat; nunc senuit. Tellus senescens, ut foemina anus, non jam parit.

Nihil in universa natura perpetuum; omnia pereunt, inquit Epicurus; excipe tamen atomos, quibus constat, quæque simul extensæ sunt, & individuæ. Quidquid his conflatum fuit aliquando esse cœpit; quidquid vero aliquando esse cœpit, ne sole quidem, aut tellure, aut planetis, aut astris exceptis, crescere debet, maturescere, languescere, tandem perire.

Terra junior, ac ætate rigens *fecunda* erat; tunc nulla opitulante causa, sed casu tantum, homines, bruta, plantas, omnes vegetantium, & viventium species peperit; quæ primis illis temporibus communis matris vigore enutritæ omnes firmiores perfectioribus, ac robustioribus organis instructæ, magisque vivaces erant, quam posterioribus sæculis deinde fuerint.

Terra tandem in senectutem, & caducitatem devexa *sterilis effecta est*, ut animalium scemina, quum senuerint, parere desinunt. Si vero tellus aliquam adhuc habet fecunditatem, hac tantum vilia quædam insecta progignit, quæ nullo modo primis illis vividis, magnisque partibus, quibus prima illa ætas insignis erat, sunt comparanda.

789. *NOTA III.* Traditam ab Epicuro *primæva* animantium, ac vegetantium genesis explanationem non nisi putidam deliriorum, & ineptiarum seriem esse nemo non videt. Ne vero quidpiam nos Epicuro apposuisse quis suspicetur, quo ipsum, & ejus systema ridiculum ostenderemus; ipsam celebris hujus athei sententiam ab ejus maxime fideli interprete Lucretio fuse descriptam libro quinto sui poematis de rerum natura hic subjicimus.

Tum tibi terra dedit primum mortalia sæcla:

Multus enim calor, atque humor superabat in arvis.

Hinc ubi quæque loci regio opportuna dabatur,

Cre-

Crescebant uteri terra radicibus apti;
Quos ubi tempore maturo sepefecerat ætas
Infantum fugiens humorem, aurasque peti-
scens,

Convertebat ibi Natura foramina terræ,
Et succum venis cogebat fundere apertis
Consimilem lactis: sicut nunc foemina quæ-
que

Quum peperit dulci repletur lacte; quod
omnis

Impetus in mammas convertitur ille ali-
menti.

Terra cibum pueris, vestem vapor, herba
cubile

Præbebât, multa & molli lanugine abun-
dans.

At novitas mundi nec frigora dura ciebat,
Nec nimios æstus, nec magnis viribus au-
ras:

Omnia enim pariter crescunt, & robora su-
munt.

Quare etiam, atque etiam maternum no-
men adepta

Terra tenet merito; quoniam genus ipsa
creavit

Humanum, atque animal prope certo tem-
pore fudit

Omne, quod in magnis bacchatur montibu'
passim,

Aeriasque simul volucres variantibu' formis.
Sed quia finem aliquam pariendi debet ha-
bere,

Destitit; ut *mulier* spatio defessa vetusto;
Mutat enim mundi naturam totius ætas.

Sic igitur magni quoque circum mœnia mundi
Expugnata dabunt clades, tristesque rui-
nas.....

Jamque adco effœta est ætas; *effœtaque*
tellus,

Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit
 Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.

790. NOTA IV. *Vetus ne hoc Epicuri somnium*, quo planetis fecunditas, & sterilitas tribuitur, affeclas, atque assertores invenire philosophica hac nostra ætate potuisse, unquam credidisses? Hoc tamen re ipsa contigit. Ex recentioribus philosophis nonnulli sunt, qui lunæ planetam jam senem vident, atque decrepitum; effœtum propterea jam, ac plantis, atque animantibus pariendis imparem; *Jovis vero planetam* infantem adhuc, & partibus nondum aptum. Primus non amplius incolas habet, alter nondum habuit.

Huic conjecturæ, inquiunt, astronomicæ observationes fundamentum præbent. Hæc lunam nobis exhibent-atmosphæra destitutam: hac illa caret, sive quod ignis ejus centralis omnis extinctus est, adeoque quidquid in ipsa fluidi est aut liquidi perpetuo gelu concrevit; sive quod juxta nova Tellamedis somnia humorem omnem amisit, nec nisi quod habet terreum illi reliquum est (820 & 834).

Iisdem observationibus nobis apparet Jupiter veluti ingentibus fasciis circumseptus, & maculis obsitus, quæ alternatim apparent, & evanescent (a). Hoc indicare videtur, in hoc planeta omnia sua deque misceri, agitari, confligere, ibi omnia horrendum chaos esse, quale Ovidius cecinit; variasque has maculas, quæ alternis apparent, & evanescent, non nisi *ingentia maria* esse posse, quæ litoribus erumpunt, exundant, inde in abyssos præcipiti flu-

xu

(a) *Cassini elementa astron. pag. 405. Acta Academia scientiarum, anno 1708, pag. 237.*

xu ruunt, ac dejiciuntur, ratione violentissimi ignis centralis, quo adhuc exæstuat, & quem necessario continere debet tantæ magnitudinis globus, tamque refrigerescere difficilis, ut Jupiter est, qui millies ducenties, aut tercenties nostro terrestri globo major est.

CONFUTATIO. Nulla disquisitione, habeant ne planetæ incolas; statuere possumus primo, si re ipla animantia, & vegetabilia in planetis sunt, ut in tellure, hæc non simplici materiæ vi organis instructa esse, & animata (795 & 877). Præterea confidenter dicere possumus, (atque hoc unum est, de quo modo quæstio) rationes, quibus contendunt, lunam jam extrema senectute laborare, Jovem vero infantili ætate adhuc informem esse, inanes esse omnino, ac nullius momenti.

I. Posito, nullam re ipsa lunæ atmosphæram innotescere, *non propterea sequitur, lunam extrema caducitate languescere, igne centrali, & humore quovis exhausto.*

Patet primo, hypothesim, quæ planetas ortos facit ex magna solis portione avulsa, & disjecta, nullam seriam confutationem mereri; neque magis confutatione alteram dignam esse, quæ planetas refrigerescere successive vult in inversa suarum massarum ratione (*Phys.* 491).

Patet deinde, lunam, quæ semper telluri veluti adnexa est, æque ac tellurem calefacientibus, & vivificis solis radiis semper illustrari; hoc tantum discrimine, quod idem telluris hemisphærium duodecim ferme horis tantum solis radiis obversum est; ubi vero idem lunæ hemisphærium quindecim continenter diebus soli est obversum; quod, cæteris paribus, & majores calores, & majora frigora in luna, quam in tellure, parere debet.

Patet tandem, si in tellure, & luna atmosphærarum altitudines supponantur earum massis proportionales, lunæ atmosphæram, a maxima

sua ad minimam densitatem supra ejus superficiem, ad quartam leucæ partem tantum elatum iri; vapores præterea, & exhalationes, quæ in exigua hac *luna atmosphæra* attolluntur, diversas admodum ab iis esse posse, quibus in terrestri nostra atmosphæra densæ nubes componuntur; sive iis tantum invisibilibus, ac diaphanis vaporibus esse similes, qui nobis cælo sudo, & alicubi per plures menses matutinum, & vespertinum rorem efficiunt. In hac verosimillima hypothese, lunæ atmosphæra vel accuratissimas nostras observationes effugiet. (*Phys.* 743 & 927).

II. Posita eorum omnium veritate, quæ de Jovis fasciis, & maculis traduntur, non propterea inde sequitur, *planetam hunc nondum perfectionem naturæ suæ consentaneam adeptum esse*; fieri enim omnino potest, maculas has, & fascias *ingentes* dumtaxat nubes esse, quæ in immensa ejus atmosphæra successive conglomerentur, & dissipentur.

Fingamus, egregium in Jove astronomum esse veteri hac fabula, de qua modo quæstio, imbutum, & exiguo huic nostro globo observando intentum. Hic cælo admodum sudo Europam, atque Asiam videbit clara luce nitidissimas: cælo admodum nubilo eadem hæ mundi partes ipsi non amplius apparebunt. Quum nubes, quibus immensæ regiones obumbrantur, subito dissipabuntur; regiones hæ alternatim illuminatæ, & obumbratæ illi emergere, obrui, & renasci alternatim videbuntur.

Facile ille ex his inferet, quam firma ratione tu videris, tellurem nostram adhuc horrendum chaos esse, quale fortasse aliquis Jovis incolæ poeta cecinerit, in eaque omnia adhuc nullo ordine permisceri, & agitari; adeoque globum nostrum nulla adhuc animantia, aut vegetabilia protulisse, ea deinde post aliquot centena, aut millena sæcula magna in copia pariturum.

**PETITIO PRINCIPII, PRÆCIPUUM EPICURI,
ET CUJUSVIS ALIUS ATHEISMI
SYSTEMATIS VITIUM.**

791. OBSERVATIO. In iis omnibus, quæ Epicurus, & Lucretius excogitarunt, ut rerum, & præcipue animantium, & vegetabilium primordia explicarent, perpetua apparet physicæ, physiologiæ, rectæ rationis everfio; ut facile quisque, siue philosophus sit, siue non sit, modo ratione polleat, aperte sentiet.

At vero quantumvis absurda sit hæc Epicuri theoria, omnium tamen, quæ ab atheismo proferri possint, maxime, si ita loqui fas est, philosophica est. Et si re ipsa omnino vitiosa sit, tamen mendacii, & sophismatis artificium tanta copia, tantaque vi in poemate de rerum natura fucum facit, ut præcipuum veteris, recentiorisque atheismi opus censeatur; neque ejus auctor quid omiserit, ut pessimam, quam agebat, causam tueretur. *Si Pergama dextra defendi possent, etiam hac defensa fuissent.*

Sophisma, quo frequentissime Lucretius utitur, est *petitio principii*; hoc in eo situm est, quod probanda semper probata supponantur; seu quod probanda in sui ipsorum probationem adducantur (738).

Aliqua modo illustriora præposterii hujus ratiocinii exempla proferemus; quæ ideo dumtaxat ab impio Lucretii opere excerpimus, quia eadem sunt in fœdis iis libris omnibus, quibus impii scriptores atheismum statuere, ac disseminare conati sunt.

792. SOPHISMA I. Lucretius cum Epicuro contendit, omnia in natura casu fieri; imo *naturam ipsam casu primitus formatam fuisse*; hoc vero contendit contra Anaxagoram, contra Platonem, contra Zenonem stoicum, contra nonnullos alios veteres philosophos, qui na-

turam visibilem ab aliqua *Infinita intelligentia* formatam, & conservatam asseriebant; quæ primum in materia operata est, elementa distribuit, moleculas selegit, omne genus corpora confluxit, omnia certis, communibus, & inconcussis legibus subiecit, unde quæcumque videmus phænomena enascuntur.

At enimvero quibus rationibus, quo probationum genere sententiam suam Lucretius fulcire nititur? Perspicua, ac patente *principii petitione*. Ut enim probet, omnia in visibili natura casu fieri, complura phænomena profert, quæ passim in natura produci videt, quæque casu tantum fieri supponit; atque hæc ut certam, ac præclaram sententiæ suæ probationem confidenter assert.

At inter ipsum, & adversarios quæstio ipsa est; num quæ ipse casu fieri in visibili natura supponit, re ipsa casu fiant; an vero *ab aliquo impulsu ratione dato, & composito* necessario procedant, quem primitus invisibilis aliqua potentia naturæ indiderit omnino ab ipsa natura diversa, imo naturam ipsam regens, finibus infinite magnis, infiniteque sapientibus.

793. SOPHISMA II. Contendit Lucretius cum Epicuro, terram juventute adhuc vigentem elephantes, rhinocerotes, leones, tauros, struthiones, crocodilos, cete, aliaque parere potuisse; quandoquidem etiam modo jam ætate effœta plurimas insectorum species parit. (788).

At vero hæc quoque pura puta *principii petitio* est, qua quod probandum est, statutum jam, ac probatum supponitur; terram scilicet primordiis suis comparatam nunc senectute effœtam esse; præcipue vero illam insecta, cujuscumque speciei sint, adhuc progignere.

Ut vermis, ut bruchus, ut insectum quodvis organis donetur, nulla minor intelligentia, aut potentia requiritur, quam quæ ad elephantem, aut cetum organis instruendum, & animandum

re-

requiratur. At vero tellus neutrum phænomenon unquam operata est. Ut igitur alterum verosimile fiat, in hujus probationem alterum adduci nequit.

Tenebricosis iis ætatibus, quibus plantæ, & insecta a materiæ fermentatione, & corruptione oriri putabantur, facilis, & brevis erat ad atheismum transitus. *Germina detecta*, atheismi naufragium fuerunt. „ Postquam philosophi novērunt, inquit Volterius, nullum esse vegetabile sine germine, nullum germen sine archetypo; si quando pauci, multo certe pauciores nunc athei sunt. “

794. SOPHISMA III. Contendit Lucretius cum Epicuro, fieri potuisse, ut terra sese ipsam primitus in organa conformaret in vegetabilibus, & animantibus; hoc vero probat, quia quotidie videt in novis animantium, & vegetabilium productionibus hoc idem phænomenon renovari.

At vero hæc quoque pura *principii petitio* est, in qua quod probandum est jam probatum supponitur; materiam scilicet se ipsam, & propria virtute in varia animantia, & vegetabilia transformari, non vero ad æternos archetypos, & *increata*, & *creatrix intelligentia* virtute, & actione, qua primitus materia condita, subinde perpetuo ad certas leges & immutabiles in animalia, & vegetabilia transformatur.

795. NOTA. Patet ad *organa efformanda alicui corpori*, ad animal, seu vegetabile condendum, puta equum, aut cerasum, causa opus esse, atque in hac causa, quæcumque sit, *prævium*, ac *statutum archetypum*, ad cujus exemplum animal illud, seu vegetabile formetur.

Materia igitur priusquam sua sibi organa confingeret, priusquam in varias animantium, & vegetabilium species mutaretur prævias, ac statutas archetypas ideas habere debuisset harum omnium specierum, quæ productura erat.

Atqui in Epicuri, Lucretii, materialistarum omnium veterum, & recentiorum principiis *nunquam materia adhuc organis destituta ideas has archetypas habere potuit*. Per eos omnes siquidem non nisi per organa materia intelligens fit, & cogitans.

Quæ quum ita sit, Epicurus, Lucretius, materialistæ quicumque statuentes materiam sibi ipsam organa effingere, patienti contradictione, sed ab eorum systemate inseparabili, supponunt, ideas archetypas infinite varias, rectas, regulares, accuratas in natura esse, priusquam *entia*, quæ sola has ideas habere possunt, formata fuerint; priusquam entia, quæ sola cogitare possunt, extiterint. Deus bone: quam philosophiam!

796. SOPHISMA IV. Tenet Lucretius cum Epicuro contra Platonis, ac Zenonis scholas, imo contra antiquarum, novarumque nationum omnium tum excultarum, tum barbararum opinionem, *humanam animam esse mortalem*; quo vero hoc præcipue probat, est, eam tenuioribus, exilioribusque atomis constare; quæ quoque, pereunte corpore, dissolvi debent (777 & 1040).

At vero hæc quoque pura *principii petitio* est, qua id ipsum, quod probandum est, animam humanam scilicet atomorum congeriem esse, probatum supponitur.

Quamcumque atomorum congeriem nec cogitare, nec sentire posse alibi ostendimus; ac propterea animam humanam, quæ & sentit, & cogitat, necessario quid esse ab atomorum congerie omnino diversum (1042 1046).

797. In omnino similem paralogismum, ac *principii petitionem* plerique recentiores, qui se acute ratiocinari putant, imo celebres etiam scriptores nonnulli, inter quos Lockius, sæpe numero labuntur.

Supponunt primo, & hoc gratis, bruta esse

pura automata, nullaque anima a materia distincta prædita esse; atque ex hac hypothese omnino gratuita probare contendunt, non sane philosophice, materiam sentire, fortasse etiam cogitare posse; nec animadvertunt, quod *probatum, ac statutum supponunt*, id ipsum esse, quod probandum, ac statuendum est; nec tamen unquam probabunt, aut statuent.

798. SOPHISMA V. Lucretius cum Epicuro proprio jure, at ratione nulla statuit: *physica corporum principia, siue atomos corpora quavis componentes æternum se ipsis earum natura ita intrinsece exigente extitisse.*

At si quis Moysis discipulus æque confidenter pronunciet, hæc physica corporum principia, atomos has corpora constituentes *nequaquam æternum extitisse*, & a substantia immateriali, invisibili, increata, & creatrice, infinite intelligente, & infinite sapiente primitus conditas, fuisse; ut sententiam suam tueatur quid reponet Lucretius?

I. Celebre ne illud axioma suum proféret: *ex nihilo nihil*, quo suam sententiam fulciat?

Atqui erit hæc pura *petitio principii*; hoc enim ipsum est, quod inter ipsum, & adversarium disputatur; verum ne sit, nihil ex nihilo fieri; an verum sit, ens intelligens nondum existens voluntate, & actione potentiæ infinitæ existens fieri posse (131).

II. Dicet ne, nequire se percipere qua ratione hæ atomi a nihilo ad existendum transire potuerint; ac proinde quum illas existentes videat, eas æternum extitisse censendas?

At vero Moysis discipulus æquo jure instabit, neque se percipere qua ratione hæ atomi a se, & æternum existere potuerint. Quare quum illas existentes videat, eas existentes censere debere *vera creatione*, quæ eas a non existentia ad existentiam eduxerit.

Sententia igitur discipuli Epicuri, & disci-

puli Moyſi de atomorum exiſtentia ita confidenter prolata, erit utraque nullius auctoritatis; nondum enim alterutra ratione ulla fulcitur, & tantum opinione ſtatuitur.

Quare ſi ambo philoſophi ſint, iudicium de re, de qua diſputant ſuſpendant oportebit, de atomorum ſcilicet æternitate. Rei veritatem *philophica atomorum obſervatione* perquirent. Atomorum natura accurate obſervata, ac ſedulo inveſtigata utri ratio faveat ſupremo iudicio, omnique excluſa appellatione, definiet.

III. Si quando ad hoc tribunal cauſa deferatur; proſecto Epicurri diſcipulus contra Moyſis diſcipulum non firmiter ſtabit.

Quid enim in hiſce atomis, quæ exempli gratia, terræ cumulum, aut marmoris fruſtum componunt, uterque detegit? *Intrinſecam inertiam* inveniet, quæ earum naturæ perſeveranter inhærens apparet, nec quidquam illius *activitatis* habet *essentialis*, & *infinita*, qua ſemper neceſſario diſtingui debere concipimus quamcumque ſubſtantiam, quæ a ſe exiſtens quæque æternum in ſua propria exiſtentia ſœcunda fuiſſe ſupponatur (759 & 761).

799. NOTA. Plures alios Lucretii paralogiſmos producere facile potuiſſemus; ejus poema ſiquidem falſis principiis, ac ratiociniis undequaque ſcatet.

At eos tantum præferre opportunum cenſuimus, qui ejus impiæ ſententiæ ſunt veluti baſes, ac fundamenta; qui erroris præcipui fontes ſunt, & perennes; qui cuivis atheiſmi ſyſtemati veluti intrinſece inhærent, & a Lucretio ad quemvis atheum neceſſaria adoptione traducuntur.

**EPICURI SYSTEMA AD PHILOSOPHICAM
TRUTINAM REVOCATUM.**

800. OBSERVATIO. Systema Epicuræum, ut a nobis & in suis principiis, & naturæ applicatum expositum fuit, nec omni ex parte admitti, nec rejici debet; ut enim innumera absurda, ita etiam pleraque *utilia* continet, quæ recentioris physicæ veluti exordia fuerunt.

Gassendus homo sapiens, & satis philosophicis, ac mathematicis disciplinis imbutus, ut apte de systemate aliquo judicaret, ut verum a falso secerneret, ut quid in eo absurdum, quid rationi consentaneum, quid impium, quid philosophicum esset, apte dignosceret; Gassendus, inquam, Epicuri systema admisit, *impietate, & absurditate rejecta*; postquam scilicet ostenderit, aut supposuerit, has atomos, quas Epicurus æternas vult, vacuo infinito innatantes, a Deo creatas fuisse; has atomos, quas Epicurus natura sua in infinito vacuo moveri & casu regi supposuit, ab infinita increata, & creatrice intelligentia moveri, & in suis motibus regi. Virgilius ex Ennii fimo, Gassendus ex Epicuri fimo aurum colligere novit.

Nos hic quatuor illa celebrata Epicuri principia, nempe vacuum, atomos, motum, casum perpendere pergimus.

801. EXPLICATIO. I. Alibi satis diffusam *vacui theoriam* tradidimus. Ibi verum esse hoc Epicuri principium ostendimus, quod universæ recentioris physicæ basis est (352 359).

Quare nos quoque cum Epicuro, cum Gassendo, cum Neutono, cum fere omnibus tum veteribus tum recentioribus philosophis *vacuum infinitum* admittimus, in quo sive errantia, sive immota corpora omnia, quæ rerum universitatem constituunt sparsa, ac veluti demersa sunt,

At

At vero hoc vacuum, seu spatium infinitum nobis nihil est, nisi *Dei immensitas*; quod sane Epicurus nollet, quodque fortasse nec recentiores aliqui vacui infiniti assertores nobis quavis ex parte concederent.

802. EXPLICATIO II. Admittimus quoque cum Epicuro *atomos principia* corporum; non iis tamen ea omnia, quæ Epicurus, tribuimus. Etenim Epicurus earum naturam explicans :

I. Eas *increatas* supponit, & *æternum existentes*, quod nobis earum naturæ videtur repugnare; hoc jam ostendimus, & sequenti articulo adhuc demonstrabimus (759 & 881).

II. Eas supponit *essentia ipsa indivisibiles*, quod nobis veræ extensionis ideæ repugnare videtur; ut quoque in nostra materiæ theoria satis ostendimus (*Phys.* 48; 55, 60).

III. Eas supponit *in sua substantia extensas*, quod evidens apparet; ex iis enim simul collectis vera & sensibilis habetur extensio, corporum scilicet, quæ physice constituunt.

IV. Eas supponit *massis, & figuris veluti infinite varias*; quod cognitionibus, quas materiæ experientia, & observatio præbent, optime consentire videtur (120).

V. Eas supponit *in suis lateribus infestiles*, nihil scilicet posse eas infringere, earum figuram mutare, primigeniam earum conditionem destruere; hoc quoque iis, quæ de atomis *natura stabilitas* indicat, videtur maxime consentaneum.

Nos vero quum physica corporum principia *infestilia* dicimus, ea ita infestilia volumus *libera Dei voluntate*, non vero ratione intimæ alicujus proprietatis illis necessario inhærentis ante hanc liberam Dei voluntatem. In hoc ab Epicurro omnino dissentimus.

VI. Quare si ab atomis Epicurri & *æternitatem*, quam omnino quamprimum confutabimus, & *absolutam indivisibilitatem* demas, quum

quam fufius jam primo phyficæ noftræ tractatu confutavimus ; cetera omnia recte procedunt.

803. EXPLICATIO III. *Motus æternus* atomis ab Epicurro attributus omnino admitti nequit, nec rerum ideis, quas habemus, ulla ratione consentit. Dato etiam siquidem, si lubet, eas æternum extitisse, quod absonum, & fabulosum est; patet, si æternum moventur, earum motum aut *essentialem*, esse debere, aut *accidentalem*.

I. Si *essentialis* sit, eas unquam quiescere, unquam motum amittere, aut quem semel habuerunt, mutare repugnabit. Nulla enim res quod essentia habet, amittere potest, quin desinat esse, quod est.

Quare si motus iste atomis essentialis sit, eum in corporibus quibusque, quorum sunt principia physica, servabunt. Ullum corpus unquam quiescere, aut motum ab eo, quem primum habuit, diversum acquirere repugnabit; quod profecto ferme omnibus phænomenis, quæ in visibili natura cernimus, plane adversatur.

II. Si motus iste atomis sit *accidentalis*: jam ex earum natura necessario non procedit; iis ergo ab extrinseca causa advenisse dicendus est; ergo aliquando cæpit; ergo non fuit æternus.

Patet atomis motum inesse non posse, nisi ut ceteris corporibus omnibus, quæ apte, & perspicue noscimus, nec nisi atomorum collectio sunt. Atqui in his omnibus motum gigni, mutari, interire, renasci cernimus, pro diversis causis in illa agentibus. Quare jure colligimus, motum corporibus semper *accidentalem* esse, semperque a causa ab ipsis distincta produci. Cur itaque de atomis ipsis, quæ non nisi horum corporum principia physica sunt, idem non dicamus?

804. EXPLICATIO IV. *Casus*, quem Epicurus admittit, inane nomen est nihil significans,

ficans, nulli rei respondet, nullius rei, quæ mente concipi possit, ideam excitat.

I. Quid ergo *per Epicurum casus est*? Sane quid vagum, indefinibile, imaginarium, chimericum, cui innumeros effectus tribuit, quorum causam ignorat, aut noscere recusat.

Quum innumera in natura, & *præclara phænomena* vides, quæ ipsa enunciant, se esse a causa infinite intelligente, & potente, sine qua nunquam esse potuissent; sige tibi, si potes, hæc phænomena, effectus hos a quopiam produci non intelligente, nihil agente, a quopiam, quod nihil est. Si hoc mente percipere vales, Epicuri casum percepisti.

II. At enimvero si casus in Epicuri sententia nihil est, aliquid tamen est in sententia philosophorum; atque hoc apte semel definire pernecessarium. Quid igitur *in philosophorum sententia Casus est*? Est effectus inopinatus genericarum naturæ causarum libere a Deo statutarum.

Exempli gratia, si globus a tormento bellico e propugnaculo ad nullum scopum explosus venatorem, aut viatorem procul enecet, quem in linea parabolica ab ipso descripta offendit; dicemus, eum casu interfectum fuisse, propterea quia ejus mors tum ipsi, tum ballistario, nihil tale cogitanti, inopinata contigit; etsi re ipsa internecio hæc legis impulsione libere a naturæ auctore statutæ effectus sit.

Pari modo, si aqua arenam, & terram permeans in cavernæ fornice stalactites, aut stalagmites efforinet, quæ aliquo pacto pyramides, columnas, seu plantas, aut animalia referant, dicemus, hæc casu formata fuisse; etsi omnia *legum gravitationis, & affinitatis* libere a Deo statutarum necessariis effectus sint. (Phys. 80, 85, 600).

„ Quod *casus* dicitur, inquit Volterius,
„ nulla re melius, quam talorum jactu, expli-
„ cari

„ cari potest. Calus, inquiunt, effecit, talos
 „ duodecim potius dare, quam septem. Ut hoc
 „ phænomenon physice explicare possemus, iis
 „ oculis instructos nos esse oporteret, quibus
 „ apte videremus quomodo talos fritillo inclu-
 „ simus, magis, minusve celeres, ac frequen-
 „ tes manus succussiones, quibus agitantur, &
 „ major, minorve illis velocitas inditur: *hæ*
 „ *causa* sunt, quæ simul sumptæ *casus* vocan-
 „ tur“.

LUCRETIIUS POETA.

- 805. OBSERVATIO. Atheismus, sive fabu-
 larum, & somniorum series, quam hactenus
 exposuimus, Lucretiani poematis sunt argumen-
 tum. Hæc Lucretius cecinit, pictor magis,
 quam philosophus, arte magis, quam ingenio
 præstans (a); copiosus semper in descriptio-
 nibus, ac fervidus, etsi sæpius aliquanto rudis;
 at fere semper lapsabundis principiis utens, &
 fallaci, ac infirmo ratiocinio.

Postremis hisce temporibus immoderatus qui-
 dam Lucretii admirator dicere ausus est, poe-
 tæ hujus philosophi principia nulla unquam con-
 futatione infirmari potuisse. Hominem, qui hæc
 effutit, indoctum ne dicam, an impudentem?
 A Ciceronis ætate ad hæc usque tempora quæ,
 & quam multa præclara ingenia enumerare pos-
 semus, a quibus quidquid perniciosum in Lu-
 cretii poemate continetur detectum, atque con-
 futatione protritum fuit, sive principia consi-
 deremus, quæ admittit, sive quæ ex his dedu-
 cit,

(a) *Lucretii poemata, ut scribis, non ita
 sunt multis luminibus ingenii, multa tamen ar-
 tis. Cicero ad Quintum fratrem Lib. II. Epi-
 stol. II.*

cit, five rationem, qua his utitur ad naturæ phænomena explicanda.

I. Inter *Lucretii principia* alia sunt evidenter vera, eaque sana philosophia tenet; alia evidenter falsa, & perniciofa; eaque sana philosophia omni ætate innumeris modis rejecit, & ejuravit; alia demum absurda sunt, & indigna philosopho; eaque sana philosophia serio impugnare, & confutare contempsit.

Postremis hisce accensenda sunt, inter alia quam plurima, *simulacra* illa, quæ a rerum superficie, imo & ab intimis finibus continenter emanare supponit, ut in nobis vigilantibus sensationes, ideas, affectiones, motus quoscunque excitent; in dormientibus vero somnia, deliria, motus involuntarios efficiant (471).

II. In *Lucretii ratiociniis* alia solida, & recta sunt; eaque dialectica commendat; alia sophistica sunt, & captiosa; & horum vitium dialectica patefecit, præsertim quum ea perniciofa esse novit (791); alia tandem inepta, & puerilia sunt: hæc dialectica neglexit, atque contempsit.

Ex his postremis illud est, inter complura, quo Lucretius mundum extensione infinitum probare nititur. Ut quid, inquit, extensione finitum sit, hoc ab alio quoquam ultra posito finiatur, ac terminetur necesse est. Ergo rerum universitas est infinita; nihil enim ultra ipsam superest, quo finiri, ac terminari possit.

806. NOTA. Lucretius Italiam videbat Galliis terminatam, Gallias Oceano, Oceanum atmosphæra, atmosphæram cælo. Ex his ideam genericam sibi effingens, eamque in infinitum producens infert, quoniam quidquid apparet aliis corporibus terminatur, necessario dari debere corpora in infinitum, ut quodvis corpus terminans ab alio & ipsum terminetur. Quum vero omnes naturæ visibilis partes finitæ sint, & finitæ appareant, universum necessario infini-

finitum esse debet, ut pars quævis finita, & terminata sit.

Quum ista Lucretius ad primi libri sui calcem proferret profecto, id ignorabat, aut oblitus erat, quod vel infimum logicæ auditorem non effugit; rem quamvis, scilicet extensione prorsus finitam ac terminatam esse sola ulterioris extensionis negatione, aut privatione; *ideam finiti & quid positivum* continere, nempe illius naturam quatenus aut aliqua perfectione donatam, aut ad datum usque terminum productam; & *quid negativum*, negationem scilicet illius finiti ultra illam perfectionem, vel illum terminum.

Omne, quod est, igitur nulla regione
viarum

Finitum est; namque extremum debebat
habere.

Extremum porro nullius posse videtur

Esse, nisi ultra sit, quod finiat: ut videatur

Quo non longius hæc sensus natura sequatur.

Nunc extra summam quoniam nihil esse fatendum est.

Non habet extremum: caret ergo fine, modoque, . . .

Postremo, ante oculos rem res finire videtur.

Aer dissepit colles, atque aera montes:

Terra mare, & contra mare terras terminat omnes:

Omne quidem vero nihil est, quod finiat ultra.

§. II.

SYSTEMA SPINOSÆ.

807. OBSERVATIO. **E**ROstratus celeberrimum Ephesi templum incendens, atque ita insolenti mentis insania præclarissimum monumentum, quod fabulosis numinibus religiosa antiquitas extulerat, in cineres redigens infandi sibi nominis famam comparavit. Ferme similem sibi adeptus est Hebræus Spinosa medio jam ferme elapso sæculo superiore, pacato, & tranquillo animo invisibile Numen e natura ejicere conatus, a quo illa vel ipsis oculis moveri, & gubernari conspicitur; sive prolixam putidorum sophismatum seriem contexens, quibus stupidum atheismum statueret, atque his ita in seriem collectis omnium maxime indigestum, tenebricosum, scædum, & rude monumentum extruens, quod impietas ingenio, & elegantia destituta insanix unquam erexerit. Nova de religione proferendi furor, & nonnullorum Cartesii principiorum abusus duo spinosissimi lutulenti fontes fuisse videntur.

I. Eorum, quæ Spinosa in dirum atheismi barathrum dejecerunt, unum fuit *infanda mania* Moyſis, & prophetarum religionem, immutandi, & pervertendi; imo potius evertendi.

Spinosa origine Judæus in parentum suorum religione enutritus fuit, ab ejus tamen principiis cito recessit, impie, & præpostere explicare conatus quid miracula essent, quid prophetiæ, quid lex naturalis, ceteraque præcipua Mosaicæ religionis fundamenta. Contendebat siquidem, *miracula* pueros alicujus ignotæ naturæ legis effectus esse; *prophetias* quoque aut phantasix insolenter agitæ, aut ingenii

ce-

ceteris accuratius a natura comparati, adeoque ceteris acutius videntis puros effectus esse; *Legem naturalem*, aliasque ab hominibus latas ideo tantum statutas esse, ut homines in politicis regerent, nulli illos servandæ conscientia teneri. *Hominum finem* esse vitam, quam vivunt; nihil illis post obitum expectandum. Porro ab hisce principiis ad atheismum brevis est via. Spinoza eruditione quadam imbutus confusa, & indigesta, & judicio temere audaci ductus in iis, quæ meditabatur, nec quidquam nisi obliquo lumine videre volens, omniaque ad incredulitatem adstruendam trahens cito depravati ingenii sui indocilitate sectæ suæ indignationem, & Judaica anathemata sibi concitavit. Ut procellam qua merito urgebatur, effugeret, Judaismo abjurato in Belgium secessit, ibique non persuasione ductus, sed politica, Protestantium hæresi nomen dedit,

Prima sua religione solutus, nullam postea re ipsa amplexus, effræni philosophandi maniae se totum dedit; hoc vero insolenti, & inusitato modo præstitit, nullique simili; quo tandem in extremum impietatis, & insaniae barathrum devectus est.

II. Alterum, quo Spinoza tam fœde diversus abiit, fuit *horrendus* Cartesianorum principiorum *abusus*.

Ipse sublime Cartesii ingenium præter modum admiratus, cujus famam in dies magis magisque augeri conspiciebat, tantum mentis acumine, & studio valuit, ut Cartesii sententias, principia, methodum magni faceret, non ita tamen, ut ejus quoque philosophandi vim, & rationem sequeretur; tantum enim his omnibus *abusus* est.

A Cartesio Spinoza didicerat ideas genericas efficere, id de rebus affirmare, quod necessario in earum ideis contineri dignoscitur. Porro hoc ipsum fuit, quod in illo monstruosam
sub-

substantia unica, & universalis ideam excitavit.

Cartesius in sua vorticum fubula cubis a Deo creatis, & impulsis mundum inanimatum, & materialem efficere conatus erat. Spinoza se ulterius progredi posse censuit; & mundi materialis, & inanimati rationem reddere, quin ens ullum supremum illi constitutiva physica crearet, atque sufficeret.

Cartesius in sua brutorum automatum fabula, omnia, quæ brutorum operationes respiciunt, materia, & motu explicare studuerat. Spinoza aliquid ulterius sibi arrogavit; eandemque explicationem omnibus hominis operationibus, iisque omnibus, quæ in natura visibili ordinem, atque intelligentiam præseferunt, accommodare contendit.

Patet sane, neque in Cartesii principiis, neque in ejus fabulis quidpiam esse, quod vel directe vel indirecte ullo modo ad atheismum viam sternat. Hinc tamen cœpisse videtur Spinoza, ut immensum illud intervallum trajiceret, quod inter rectam rationem, & absurdam ejus sententiam interjacet.

SUBSTANTIA UNICA, ET UNIVERSALIS SPINOZÆ.

808. OBSERVATIO. Dixerat Cartesius, *materiam esse homogeneam, sive in omnibus corporibus perfecte similem* (120): elementa materiæ, quibus quæcumque corpora componuntur, neutiquam natura, sed figura tantum esse inter se diversa: si elementa, quæ aquam efficiunt, exempli causa, sua tantum figura amissa, illam, Deo hæc agente, assumerent, quam habent aeris, aut lucis, aut marmoris elementa; hæc, quæ modo aquea sunt, plane fieri elementa aut aerea, aut lucida, aut lapidifica: materiam, qua, puta, sol constat, illi, ut

ut materia, omnino similem esse, quæ terram, mare, arborem, corpus bruti, silicem, lapidicinam, ferri, aut argenti fodinam constituit: cetera (*Phys.* 142, & 192).

At enimvero hæc Cartesii sententia philosopho dignissima, nihil prorsus cum absurdo *substantia unica, & universalis* systemate commune habet. In hoc Spinoza contendit, & statuit, non substantias omnes similes esse; verum neque *binas substantias* dari in universa natura; & substantiam solis, exempli causa, & substantiam terræ, unam identice, eandemque substantiam esse; eo pacto, quo apud Scottistas universale a parte rei admittentes natura humana Aristi, & natura humana Clitandri non binæ humanæ naturæ, sed una eadem, atque unica humana natura sunt (329).

Hæc insolens, & absurda Spinosæ sententia est de universa rerum natura.

Age vero, si fieri potest, auctorem ipsum attendentes, monstruosæ hujus sentiendi, & philosophandi rationis originem, explicationem, & usum exponamus.

309. EXPLICATIO I. Unde nam portentosa *substantia unica, & universalis* idea in universa visibili, invisibilique natura Spinosæ enasci potuit? ex crassa metaphysicæ inscitia; ex gravi errore, quo *substantiam genericam*, seu abstracte consideratam a *substantia ut re ipsa in se est* minime distinxit. In statu abstractionis omnes substantiæ simul confusæ sunt; in altero statu sumptæ ut in se sunt, ad unam omnes invicem omnino distinctæ sunt (346, & 351).

I. Exempli gratia Spinoza *ideam genericam substantia* sibi effinxerat; hinc omnia ejus scphismata ortum habuere.

Idea hæc ita abstracta æque spiritui, ac materiæ congruit, bruto æque, ac vegetabili, vegetabili æque ac fossili, homini ac belluæ, Aristi, ac Clitandro.

Hac

Hac tamen idea ita abstracta nonnulla habet attributa ab ipsa inseparabilia, proprietates nonnullas essentielles, aliqua sibi convenientia, aliqua, a quibus vel absolute, vel hypothetice necessario pendeat. Idea quippe generica substantiæ materiæ, & spiritui, homini, & silici, corporum elementis, & corporibus inde conflatis necessario convenit; & quæcumque substantia existit, ea in se ipsa, alicubi, cum aliquibus attributis sibi propriis existat necesse est.

II. Hinc vero ratione præcipui scientiarum omnium principii (417), seu potius ratione abusus, & præposteræ applicationis hujus principii universa Spinosæ theoria de unica, & universali substantia descendit.

Quoniam in generica idea substantiæ nihil videbat, quo diversæ peculiare substantiæ *sub hac idea communi, qua simul confunduntur*, comprehensæ, invicem distinguerentur; infert ipse, & confidenter statuit, nihil veritus, hoc corollarium, & hanc demonstrationem illi negari posse, *in natura universa unam, atque unicam esse, eandemque substantiam*.

Quoniam in generica idea substantiæ aliquam contineri videbat necessariam essentiæ immutabilitatem, aliqua necessario illi attributa convenire, aliquam *hypotheticam* alicubi, & aliquo modo existendi necessitatem; infert adhuc, & confidenter affirmat, nullo metu hæc illi a quoquam negari posse, *substantiam, quam unicam esse jam statuit, esse tum essentiali, tum existentia necessariam, & immutabilem*.

Labentibus hisce principiis universum Spinosæ systema extruitur, quo naturam universam facit *unicam substantiam necessariam*; atque hanc Deum appellat.

§10. EXPLICATIO II. At vero *substantia hac unica* quam ratione erit simul terra, & sol, spiritus, & materia, homo, & silex, cetera?

tera? Erit, inquit Spinoſa, ratione *diverſarum* quarundam *modificationum*, quas admittere poteſt.

I. Sicuti per Scotiſtas una, eademque humana natura evadit Ariſtus, & Clitander ratione quarundam formalitatum illi ſuperadditarum; ita per Spinoſam una, eademque ſubſtantia fiet terra, & ſol, materia, & ſpiritus, homo, & ſilex ratione quarundam modificationum, quæ, ejus natura nec immutata, nec multiplicata, efficient, ut hic illa materia ſit, illic ſpiritus; hic terra, illic ſol, hic avis, illic piſcis (329).

II. Binas genericas modificationes, pergit Spinoſa, ſubſtantia unica, & univerſalis admittere poteſt, *extenſionem* ſcilicet, & *cogitationem*. Porro binæ hæ modificationes ſunt, quæ in hac unica ſubſtantia quidquid diverſitatis in maxime vario naturæ ſpectaculo intuemur, efficiunt.

Exempli gratia, ſubſtantia unica, ut extenſa, id eſt, quod *materiam* dicimus; ut cogitans, hæc eadem ſubſtantia id eſt, quod *ſpiritum* nuncupamus; ut materia ſimul, & ſpiritus, ſubſtantia unica id eſt, quod Spinoſa *Deum* vocat, ſive entium univerſitatem.

Subſtantiaæ hujus unicæ, & univerſalis partes ſunt terra, ſol, ſidera, planetæ, cometæ, aqua, ignis, vegetabilia, foſſilia, homines, bruta, quidquid in rerum univerſitate ſenſibus percipitur, aut ſenſus effugit.

III. *Subſtantia hac unica, & univerſalis*, hic *Deus* Spinoſæ in ſole lucens, in terra opacus, in marmore ſolidus, in nive frigidus, in accenſo torreadens, in Suſanna caſtus, in Meſſalina impudicus, in Tito beneficus, in Nerone tyrannus, in arbore vegetat, in cane latrat, in ſele gemit, in leone rugit, in infante naſcitur, in ſene moritur, in Turenio fama celebris eſt, in Ravaillo infamis; neque

tam multiplici metamorphosi quidquam suæ essentialis indivisionis, & indistinctionis amittit; spiritus enim, & materia, homo, & filix, ceteraque semper per Spinosam quid unicum sunt, una quippe, eademque substantia, quæ natura immutabilis, & individua, non nisi modificationibus varia, & dividua sit.

SPINOSISMI ABSURDITAS.

§II. OBSERVATIO. Absurdum adeo, ac portentosum est Spinosæ systema, ut, quid in illo prius refellendum sit, quave ratione, ac methodo in confutatione utendum sit sane ambigamus.

Quum systema aliquod confutandum suscipitur, aliquid in eo investigatur a recta ratione alienum, & absurdum, quo detecto, id unum superest, ut in systemate hoc absurdum, & rectæ rationi oppositum esse ostendamus; hoc præstito systema ruit.

At enimvero ita ne nos gerere possumus in systemate confutando, quod geometrarum methodum, & speciem ostentans informe quoddam chaos est definitionum; quæ & intelligi nequeunt, & secum ipsæ conflagunt, quod patentibus absurdis scatet axiomatum, aut postulatorum mathematicorum more prolatis; in quo corollaria sunt nulla ratione philosophica, quum a nulla veritate descendant; quod ideas exhibet sine objecto, in quibus nihil clare vides, nisi omnia falsa esse, & absurda.

Quid contradictorium erit, quid absurdum, in quod labi vereatur Spinosæ sectator, imo vero quid hujusmodi imperturbato animo non admittet, qui tenebricosis ideis obvolutus, & rectæ rationis principia ex adverso invadens, dicat solem, & terram unam eandemque substantiam esse in duobus diversis immensi spatii locis; hominem, qui capite plectitur in Anglia,

glia, & eum qui in purpura nascitur in Gallia, non duas esse substantias, non entia duo; sed tantum binas, ejusdemque entis modificationes?

Erubescat jam quisque adeo obcæcari, & seduci se sivit, ut huic systemati laudes impertiretur; erubescat porro, se insaniam, & insolentiam ipsam commendasse ideo tantum, quia impietatis syngrapho munita, & ejus auspiciis sese illi obtulerat.

§12. **NOTA I.** Hoc atheismi systema in *Spinosæ ethica* præsertim continetur. Opus hoc posthumum est in quinque partes distributum. Prima de Deo est, de substantia scilicet unica, & universali. In quatuor reliquis de spiritus origine, & natura agitur, de affectionum origine, & natura, de earum vi, de humana libertate.

I. *Spinosæ* primum impii systematis semina celebri suo *Tractatui Theologico politico* inseruit quod diversis titulis e Latino sermone in Gallicum versum fuit; nec nisi ex impietate, qua totum sordescit, celebritatem est consequutum.

Systema suum deinde fuscè explicavit, quantum ipsius natura patitur, & hujusmodi auctoris tenebricosa mens potuit, in *Ethica*, quam postremis vitæ temporibus scripsit; & post ejus obitum tantum alii ediderunt.

II. Ceterum *Spinosæ* systema, si rerum summam attendas, nihil habet novi; siquidem idem ipsum est vetus nonnullorum Græcorum materialistarum systema, *Diagoræ*, *Critiæ*, *Xenophanis*, *Anaximenis*, qui nullum Deum admittebant præter *Naturam materialem*, seu nescio quam chimæricam *energiam*, quam in hac natura, ab illa tamen distinctam, statuebant.

Spinosæ vetus hoc systema e tenebris eruens hoc unum præstitit, ut illud quodam doctrinæ apparatu novis somniis, atque erroribus farciret, quibus minus intelligibile, magisque absolum, quam initio esset, effectum fuit.

§13. NOTA II. Plane allucinantur, qui in Spinosa systemate magnum aliquod, & philosopho dignum, ut pleraque sunt in Epicuræo, se inventurum speraret,

Epicurus medios etiam inter errores animum erigit, atque attollit magnifica ob-oculos objecta ponens quum de astrorum & planetarum, de animantium, & vegetantium origine differit. Pone, si fieri potest, cum Epicuro omnia materiam esse: videbis, in falsa hac, & absurda hypothese nihil grandius, nihil magis philosophicum Epicuræo systemate excogitari posse, (781, & 800).

Contra vero Spinoza mentem erroribus obruens deprimit illam, & depravat iniqua, & stulta, qua ducit, philosophandi ratione. Pone quoque cum Spinoza, si fieri potest, omnia esse materiam; tum in falsa hac hypothese attende qua via te ducat ad naturæ phænomena explicanda. Ubique invenies tibi rerum loco inania verba dari. Exempli gratia,

Pete a Spinoza qua ratione natura condita fuerit, quave servetur. Hæc in Spinosæ principiis explicatione non indigent; natura siquidem tantum est *substantia unica, & necessaria* quæ quod est semper fuit, nec aliud quidquam unquam erit.

Pete ab illo iterum, qua ratione substantia hæc unica & necessaria mentibus nostris adeo diversa videatur, lucida in sole, & sideribus, in planetis, & cometis opaca, frigida in glacie, torrida in igne, intelligens in homine, non intelligens in filice? Obvia responsio est in Spinosæ principiis. Satis est enim in hac unica substantia quam obuerit *diversarum modificationum* congeriem supponere; hæc illam hic materiam efficient, illic spiritum, hic opacam, illic lucidam, hic animatam, illic inanimatam, hic probam, illic improbam.

Sane ut ita respondeatur magno studio non est

est opus. Hæc tamen re ipsa est omnis explicandi ratio in Spinosæ sententia.

814. NOTA III. In Morerii Lexico legimus, Spinosam ingenio plane geometrico præditum fuisse; at potius tardo, tenebricoso, insolenti, & pravo, legendum esset.

I. Etsi per definitiones, lemmata, theoremata, corollaria geometrarum more quis procedat, non propterea geometrico ingenio præditus censebitur, nisi quoque (hoc enim postulat ingenium vere geometricum) definitiones has, theoremata, corollaria hæc nexu, recto ratiocinio, claritate, veritate communiat.

II. Non inficiabimur in aliquibus operibus, quæ veritate non innituntur geometricum ingenium deprehendi posse; ut in Cartesiana vorticum, & Leibnitiana monadum fabula plane elucet.

At geometricum ingenium deprimeret, & injuria afficeret, qui illo conscripta opera diceret erroribus, & contradictionibus undequaque scatentia; in quibus nihil est, quod recta ratio non ejuret.

Magis geometricum elucet ingenium in Epicuro, quum atomos suas concipit extensas, insectiles, massa, & figura, & motu infinite varias; quam in omnibus simul prolixis Spinosæ libris. Hæc Epicuri sententia recentioris physicæ basis effecta est. Nulla Spinosæ sententia philosophiam vel minima in parte unquam promovebit.

III. Quo præcipue apud quosdam celebris est Spinoza, est suo in religionem omnem odio, & infenso animo. Recens auctor de illo hæc habet: " Judaicam sectam detestabatur ut ethnicus; catholicam ecclesiam oderat ut judæus; illam calumniis insectabatur ut hæreticus; omnem demum religionem contemnebat ut atheus, eo pacto, quo monarchiam improbat ut reipublicæ addictus ".

815. **NOTA IV.** Spinosam jam monuimus ubique rectæ rationi obistere. Facile nobis esset, ut nonnulli recentiores fecerunt, illum ostendere in suo systemate sibi fere semper ubique contradicentem. At tædium, & molestiam non levem, veram utilitatem ferme nullam hoc labore pareremus. Quid faciant aliquæ contradictiones in aperto positæ ex opere, quod totum absurdum, & contradictionibus necessario constatum esse debet?

Multo utilius arbitror, aliquando ostendere quam inanis, & lapsa abunda sit universa impia celebris hujus athei philosophia. Hoc præstare pergimus primas sex ethicæ suæ propositiones cum *assertis demonstrationibus* ob oculos ponendo; in quibus nihil est, quod rectæ menti fucum facere possit. En illas igitur, præviis definitionibus, & axiomatis. In sex hisce propositionibus impii systematis summa tota est.

„ **DEFINITIONES. I.** Per substantiam intelligo id, quod in se est, & quod per se concipitur: hoc est id, cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat.

„ **II.** Per attributum intelligo id, quod intellectus de substantia percipit, tamquam ejus essentiam constituens.

„ **III.** Per modum intelligo substantiæ affectiones: sive id, quod in alio est, per quod etiam concipitur.

„ **AXIOMATA. I.** Effectus cognitio a cognitione causæ dependet, & illam involvit.

„ **II.** Quæ nihil commune cum se invicem habent, per se invicem intelligi non possunt; sive conceptus unius alterius conceptum non involvit.

„ **PROPOSITIO I.** *Substantia prior est natura suis affectionibus.*

„ **DEMONSTRATIO.** Patet ex definitione prima, & tertia. Q. E. D.

Præ-

Præclaram sane, firmam, accuratam demonstrationem! ut ostendat, substantiam quamvis existere posse, & debere quavis peculiari modificatione destitutam, priusquam aliquam peculiarem modificationem assequuta sit. Nonne posita hac demonstratione evidenter sentimus, *atomum*, exempli gratia, sive æterna supponatur, sive creata, existere debuisse ante aliquem existendi modum, ante aliquam figuræ, motus, aut quietis modificationem? existere debuisse nullo existendi modo, nulla figuræ, motus, aut quietis modificatione? cetera.

Hic Spinoza *prioritatem naturæ* cum *prioritate rationis* confundit. Modificationis idea substantiæ ideam semper necessario includit: idea substantiæ non semper ideam modificationis, saltem hujus, aut alterius modificationis necessario includit. Non tamen inde sequitur, substantiam semper necessario quavis modificatione natura priorem esse; sunt enim substantiæ, quas nunquam sine aliqua modificatione concipere possumus, nec ipsæ sine aliqua modificatione unquam possunt existere: ac hujusmodi est ipsa atomus, de qua sermo.

„ PROPOSITIO II. *Dux substantia diversa attributa habentes nihil inter se commune habent.*

„ DEMONSTRATIO. Patet etiam ex definitione prima. Unaquæque enim in se debet esse, & per se debet concipi: sive conceptus unius conceptum alterius non involvit. Q. E. D.

„ PROPOSITIO III. *Quæ res nihil commune inter se habent, earum una alterius causa esse non potest.*

„ DEMONSTRATIO. Si nihil commune cum se invicem habent; ergo per secundum axioma, nec per se possunt invicem intelligi, adeoque per primum axioma, una alterius causa esse non potest. Q. E. D.

Nonne & has dixeris plane firmas, ac invictas demonstrationes, ut probetur, creationem non dari? Quod idea atomi non sit idea spiritus increati; quod atomus, & spiritus increatus concipiantur singuli a se, & per se; sequitur ne, duo hæc objecta, quæ nihil habent commune ratione naturæ, neque ratione causæ, & effectus quidquam commune habere? Hoc tamen est Spinosæ ratiocinium, hæc ejus asserta demonstratio.

Si duorum nihil natura commune habentium alterum essentia infinite activum sit, & alterius perfectiones eminenter infinite habeat, quare hoc illius causa esse non poterit?

„ PROPOSITIO IV. *Dua, aut plures res distinctæ vel inter se distinguuntur ex diversitate attributorum substantiarum, vel ex diversitate earumdem affectionum.*

„ DEMONSTRATIO. Omnia, quæ sunt, vel in se, vel in alio sunt: hoc est, per definitionem primam, & tertiam extra intellectum nihil datur præter substantias, earumque affectiones. Nihil ergo extra intellectum datur, per quod plures res distingui inter se possunt, præter substantias; sive, quod idem est (per secundum axioma) earum attributa, earumque affectiones. Q. E. D.

„ PROPOSITIO V. *In rerum natura non possunt dari dua, aut plures substantia ejusdem natura, sive attributi.*

„ DEMONSTRATIO. Si darentur plures distinctæ, deberent inrer se distingui vel ex diversitate attributorum, vel ex diversitate affectionum, per propositionem præcedentem. Si tantum ex diversitate attributorum; concedetur ergo non dari nisi unam ejusdem attributi. At si ex diversitate affectionum; cum substantia sit prior suis affectionibus, per primam propositionem; depositis ergo affectionibus, & in se considerata, hoc est

„ vere considerata, non poterit concipi ab aliis
 „ distingui; hoc est per propositionem præce-
 „ dentem, non poterunt dari plures, sed tan-
 „ tum una. Q. E. D.

„ PROPOSITIO VI. *Una substantia non*
 „ *potest produci ab alia substantia.*

„ DEMONSTRATIO. Interum natura non
 „ possunt dari duæ substantiæ ejusdem attributi,
 „ per propositionem præcedentem; hoc est, quæ
 „ aliquid inter se commune habent; adeoque,
 „ per propositionem tertiam, una alterius cau-
 „ sa esse nequit, sive una ab alia non potest
 „ produci. Q. E. D.

Præclaras oppido demonstrationes, easque om-
 ni ex parte inconcussas ut hominibus universis
 probetur, deceptos, & illusos fuisse, quum plu-
 res re ipsa haberi in rerum universitate distin-
 ctas substantias putaverunt, quarum una non
 sit alia; atque ut probetur, *unam, atque uni-*
cam in natura visibili *substantiam* haberi; at-
 que lunæ, terræ, Syrii, solis substantiam non
 jam quatuor distinctas substantias, sed unam re
 ipsa, individuumque substantiam esse.

At vero malo Spinossæ fato tres hæ postre-
 mæ demonstrationes & falso supposito laborant,
 & falso dilemmate innituntur; quod quidem
 noscere facile est; unde ridiculæ, ruentes, ab-
 surdæ sunt.

Falso supponunt, duo distincta esse non pos-
 se, quin diversa sint; quod plane falsum est.
 Binæ siquidem aquæ guttæ perfecte similes hoc
 ipso distinctæ sunt, quod una non sit altera,
 & ut ajunt, quia inter illas re ipsa habetur
alteritas natura; quin necesse sit inter ipsas *na-*
tura diversitatem haberi, ut inter aquæ guttam,
 & saxum, aut lucis radium intercedit. (31).

Falsum dilemma invenies initio demonstra-
 tionis propositionis quintæ. Inter duo dilemma-
 tis membra datur medium. Ut duo siquidem in-
 ter se distincta sint, non semper aut diversitas

attributorum essentialium, aut modificationum accidentalium diversitas in illis requiritur; satis enim ad hoc est *simplicem* inter illa dari *natura alteritatem*, ita, ut unum sive altero possit existere (721 & 723).

Ab his sex falsis propositionibus, puerilibusque sophismatis a nobis, ad verbum ex regiae bialiothecæ exemplari descriptis universum descendit impium Spinosæ systema; hac siquidem basi superstruit quidquid paradoxorum in quinque ethicæ suæ partes auctor iste congeffit.

ACTOR SYSTEMATIS NATURÆ.

§16. OBSERVATIO. Ex Epicuri, ac Spinosæ systematibus simul utcumque permixtis *systema natura* conflatum est. Auctorem quæris noscere? fortasse non is est, cujus nomen liber præsefert; aut illum, quicumque sit, odio furentem in religionem quamvis dignoscas, malum dialecticum, malumque philosophum, ingenio obscuro, nec minus Spinosæ sibi contradicentem, minus fertili, ac vivida phantasia, at magis fervida, ac seducente magis fortasse, quam Lucretius. Hæ præcipuæ ejus notæ esse videntur.

Quidquid falsorum principiorum, falsarumque propositionum, atque inductionum pernicioso hoc systemate continetur, a nobis incidenter, & generice confutabitur tum in demonstrationibus statuendis, tum in objectionibus solvendis in hoc tractatu & in sequenti de anima. Hic tantum nonnulla generica attingemus, ut quæ de auctore diximus, vera comprobentur.

Auctor hic nulla allata ratione, probatione nulla audacter dicit, ideo tantum credi, Deum existere, & hominis animam spiritualesse, quia non satis *naturam materiale* contemplamur, atque dignoscimus, quæ & universi Deus est, & anima hominis. Tum si, & magni philo-

lophi, magni physici, valde in naturæ cognitione versati, (puto sane ut ipse est) omnes homines essent, nullum illos Deum credituros, nullam religionem sequuturos. At vero quam ipse eminentis scientiæ suæ validam, atque illustrem probationem affert, ut se ingenii vi, cognitionibus philosophicis, physicis, naturæ investigatione universo humano generi præstare innotescat; seque solum visibilem naturam bene dignovisse; ceteros homines toto orbe terrarum omnibus ad hunc usque diem elapsis sæculis illam male dignovisse?

I. Quo loco inter philosophos dignus est auctor, cujus opus manifestis contradictionibus refertum est; qui pronuncians, se quascumque demonstrationes existentiae Dei Cartesius, Newtonus, Malebranchius, Clarkius protulerunt, eversum, illas ne attingit quidem; & tantum petit (petitio sane indigna philosopho) quare, quod demonstratur, non esse *naturam materialem*, non sit ipsa natura materialis; qui homines supponens in omnibus *absoluta*, & non *superanda necessitate* constringi, nempe in ideis, in judiciis, in affectionibus, in motibus, in opinionibus, in moribus, in legibus, in consuetudinibus, in iis omnibus, quæ nos modificationes nostras activas, & passivas, intrinsecas, & extrinsecas nuncupamus; magna operis sui parte passis manibus conclamat, atque conqueritur, homines melioribus legibus non regi, neque moribus esse magis castigatis, quam necessitate ita sit; eosque hortatur, ut alium cogitandi, & agendi tenorem sequuntur ab eo, quem necessitate adducti sequantur?

Profecto non mentis imbecillitate, aut rationis defectu, aut philosophiæ inscitia Deus esse creditur, & anima hominis spiritus; sed contra quia ingenium malum, pravumque est, ut illud Spinosæ, & auctoris hujus, insania atheismi, & materialismi laboratur,

II. Quo loco inter physicos, & naturæ studiosos sæculo decimo octavo dignus erit auctor, qui somniat, farinam fermentescentem, & putrescentem vermes, & insecta gignere, eaque organis, & anima instruere (793 & 795) : qui putat, atque asserit, fieri posse, ut æternum homines in terra fuerint; qui de astronomia loquens, quam ne a limine quidem salutavit, ait, telluris motum, unde habetur æquinoctiorum præcessio, omnia tandem in orbe nostro permutaturum, & alternatim polos sub æquatore, æquatorem sub polis collocaturum (*Phys.* 1327 & 1378); qui omni rationi obfistens, graviter pronunciat, in rebus neque ordinem esse, neque perturbationem, inania nomina hæc esse, quibus utimur ad commoda, aut incommoda indicanda; adeoque verum ordinem non haberi neque in corpore animantis, neque in vegetabilis, neque in naturæ universitate; qui idearum, & rerum ordinem everrens, probare nititur timorem Diis nationum ortum dedisse; non vero ideam Deorum existentium omnibus hominibus insculptam Deos hos timere, rogare, colere, aliquando & amare suasisse; qui nulla intermissione *natura energiam* prædicat, nunquam quid ipsa sit novit, aut saltem nunquam quid hac energia intelligat explicavit, sit ne vis attractionis, impulsionis, inertiae, aut alia quæpiam ignota, & definiri recusans (177 & 396.); qui tenet, id, quod Deum dicimus, esse ens chimæricum propterea quia ejus essentia, & natura comprehendendi nequit: quique ideo eodem jure materiam ens chimæricum dicere poterit, nec illius siquidem natura, & essentia comprehendendi potest? (219 & 1392),

III. Quo loco inter naturæ studiosos, & morum magistros auctor dignus erit, qui ut execrandam materialismi philosophiam morum tueatur, quemdam *natura codicem* nobis tradit, in quo

quo omnia ridicula, & absurda sunt, si Dei existentiam excludat, ut re ipsa excludit? Quid enim quæso isthæc natura est, quæ in illo codice esse nos jubet justos, veraces, fideles, honestos, beneficos, cetera? Est ne natura aeris? an ignis? an aquæ? an terræ? an suorum vegetantium, fossilium, animantium? Profecto nisi naturæ nomine æternum mundi hujus visibilis auctorem, & supremum dominum intelligamus; universus naturæ codex inanis vocum congeries est nihil significantium, aut potius oppositum ab initio ad calcem significantium.

§. III.

SYSTEMA TELLIAMEDIS.

§17. OBSERVATIO. *Systema Telliamedis*, de quo modo agere aggredimur collectione quadam continetur observationum, ac meditationum, quibus quidam Indus philosophus naturam scrutatus fuisse perhibetur. Hic libero, & erudito in rebus physicis ingenio omnes mundi partes perlustravit. Operis hujus auctor est Gallus quidam, qui diu in *Ægypto* nationis suæ consul fuerat; & obiit *Massiliæ* anno 1738 de religione aliter omnino sentiens, ac illa indicent, quæ suo *Indo* philosopho, seu mihi materialistæ affingit, quæque auctoris ipsius fortasse nunquam sententiæ fuerunt. Auctor iste *Mailleus* est, cujus nomen (*de Maillet*) inversum *Indi* philosophi *Telliamed* nomen refert.

Consul *Mailletus* itaque sapiens criticus in sua *Ægypti descriptione* initio fuit; postremo impius fabulator apparuit in suo *Telliamede*, opere posthumo, quod non nisi anno septimo,
aut

aut octavo ab ejus obitu editum fuit (a). In hoc se exlegi phantasia, falso, & insolentijudicio, & sanæ physices omnino jejunum auctor aperte indicat. Exempli gratia.

I. Quid de auctore sentiendum, qui se libero, & erudito in physicis ingenio prædicans, hac nostra ætatē audet dicere, terram ad polos oblongatam esse, ad æquatorem compressam; *hanc vero ad polos productionem a radiorum solarium percussione fieri?* Postrema hæc asserti hujus pars aperte definit quo inter physicos loco Telliamedes habendus sit.

Præcipiti fortasse sententia, aut inscitia condonanda terram dixit auctor ad polos productam, ad æquatorem compressam; præsertim quum quo tempore scriberet, adhuc philosophi inter Cassinum qui pro hac sententia stabat, & Neutonum, qui terram ad polos compressam contendebat, ancipites erant; nec nondum geometricæ mensuræ ad circulum polarem, & ad æquatorem Neutoni sententiæ standum esse definierant.

At vero qui hanc ad polos productionem, sive datur, sive dari supponatur, radiorum sola-

(a) *Auctor Descriptionis Ægypti, & Telliamedis non ita literis instructus erat, ut ipse observationes, & meditationes ederet, qua duobus hisce voluminibus continentur. Abbatis Mascrieri (le Mascrier) itaque ministerio usus est. Hic omnia digessit, & typis edidit. Opus posthumum inscribitur. Telliamed, ou entretiens d'un philosophe Indien avec un Missionnaire François sur la diminution de la mer.*

Postremi hujus operis editor primam editionem reformavit; eam aliqua parte castigavit, addita præfatione, qua Telliamedem ab atheismi, & impletatis criminationibus vindicare nititur, quas prima editio sibi promeritus erat.

larium percussioni tribuit, is se depravato ingenio quam hoc ridiculum sit non videre ostendit, nullam se ad physices studia aptitudinem habere, & physica pertractantē ea cognitione, qua cæcus de coloribus, de phænomenis naturæ disslerere.

Etsi enim terra ad polos elongata esset, non depressa, cuique vel minimum in physicis versato evidenter patebit, aliam omnino causam hujus productionis fuisse perquirendam; vel ipso siquidem rationis lumine innotescit, huic effectui producendo allatam causam omnino inparem esse.

II. Quid de scriptore dicamus, qui ut probet annos diluvii, & primorum Patriarcharum temporibus decies, aut duodecies nostris breviores fuisse, supponit terram tunc se in plano æquatoris RSR convertisse, non ut modo in plano ABA Eclipticæ, & circulum æquatoris circulo Eclipticæ minorem esse? quasi vero in sphaera, duo magni circuli alter altero majores esse possent; & juxta physicæ leges nulla causa novum iter in cælo tellus inire potuisset, ac relicta curva RSR novam ABA obire ad immensam a prima distantiam RA. (fig. 5).

Falsum omnino, telluris curvam ellipticam ABA positionem saltem ad sensum diversam in cælis habere modo, quam diluvii, & patriarcharum ætate; etsi valde verosimile sit, ante diluvium terræ axem TV habuisse positionem, seu directionem tn , & axi MN æquatoris parallelum fuisse; quod terræ perpetuum ver in annua ejus revolutione ABA parere debebat. (*Phys.* 1142 & 1145).

Falsum quoque, telluris curvam ellipticam ABA in plano eclipticæ esse modo ad sensum diversam a telluris curva tempore diluvii, & patriarcharum; nulla enim causa physica nota motum projectilem, & alium centripetam, a quo exurgit curva hæc elliptica ABA, valuit immutare.

De

De his omnibus, si lubet, consule in physica nostra numeros 508, 1266, 1283., 1285, 1286, 1492, & figuras hisce numeris respondentes.

III. Quid de scriptore dicamus, qui ut explicet qua ratione homines, bruta, vegetabilia primum extiterint, infinita sibi perperam confingit *germina imperceptibilia*, & *indestructibilia* omnes varias viventium, & vegetantium species gignere destinata per immensum spatium universum diffusa, quod terram inter, & sidera intercedit; eaque, similia similibus, invicem adhæsisse primitus per se in immenso aquæ volumine, quod tunc solidum terræ nucleum obtegebat; atque in hujus superficie quidquid modo vivit, & vegetat efformasse; ipsa hæc germina æque per hos dies, similia similibus, per se adhærere posse, & aut species, quæ nunc existunt, aut novas vegetantium, ac viventium progignere; atque hanc fuisse antiquitus genesim tot barbarorum in regionibus septentrionalibus, qui tam sæpius australes plagas inundarunt, ac devastarunt?

IV. Innumera his similia excerpere possumus, in quibus Indus philosophus transversus abit, physicam universam deturpat, rerum principia invadit, naturæ opera hujusmodi artificio, & hujusmodi causis explicat: artificio sane illi comparando, quo Ciranus Bergeracensis inflatis utribus insidens in lunæ regnum translatus est.

Hinc sane colliges quid de systemate philosophico, cujus talis notæ physica fundamentum est, sentiendum sit; quodque ab eo scriptore pertractari debet, qui tam belle naturam, ejusque partes novit, atque scrutatus est.

His de Tellianedis auctore primum expositis ad systematis principia, & sententias descendamus: hoc, ut Epicuræum, entia animata, & inanimata ut argumenti sui corollarium potius, quam ut argumentum ipsum complectitur.

PRÆ.

PRÆCIPUUM TELLIAMEDIS
PRINCIPIUM.

818. EXPLICATIO. Universi Telliamedis systematis fundamentum est *perpetua maris imminutio*. Fabula hæc est, quam credere, aut asserere nemo poterat, nisi qui in physica universa plane jejunus, ac rudis esset; aut qui animo obfirmatus fabulam de natura texere, & somnia sua pro philosophicis veritatibus venditare, tanta esset impudentia, atque audacia, ut aliquibus illudere niteretur quoddam phænomenon pro alio illis ostentans, *fortuitum scilicet maris recessum* pro perpetua maris imminutione.

Quoniam vero hoc Telliamedis principium & physicam, & naturalem historiam, & religionem ipsam respicit, *trutina philosophica* subji- cietur, ut sequentibus observationibus, ac no- tis expendatur. At vero, ut hoc assequamur, initio quæstio ipsa dilucide statuenda est, ut aperte videamus qua in re Telliamedes falsus est, aut falli potuit. (Fig. 2.)

I. Per Telliamedem tellus nostra primitus ve- rus globus terraqueus fuit URSTU, nullis montibus, vallibus nullis. Terrea pars globi MANBM undequaque immensa aquarum copia MVRNSBTM obtegebatur, in qua primitus, & per sæcula quamplurima omnia viventia, & vegetantia extiterunt, & in qua sensim sine sensu montes excreverunt V, R, S, T, A.

At vero, pergit ipse, aquæ istæ in dies, & in sæcula imminutæ sunt perpetua evaporatione, qua in atmosphæram exaltatæ a diversis globis lucidis magis nostro propinquis attraherantur, & rapiebantur. Quare nostri globi pars aquea primum circa nucleum elevata erat in *a*, deinde cessit in *b*; & magis magisque evapori, & deprimi perget ad M; donec tan- dem

dem ne una quidem aquæ gutta in univerſa globi ſuperficie relinquatur.

II. Sentiunt veri phyſici, verique naturæ ſcrutatores, nullam in orbis noſtri aquis factam eſſe imminutionem, ſed tantum loci nonnullas mutationes contigiffe. Exempli gratia. (Fig. 1.)

Ponamus primo, quinque aut ſex mille ante annos quater millies mille cubicas leucas aquæ in ſolida terræ ſuperficie extitiſſe: totidem ſuperſunt per hos dies, ea parte dempta, quæ quotannis in varia regni animalis, & vegetabilis corpora mutatur, quæque corporibus hiſce ſolutis priſtino ſtatui reſtituitur.

Ponamus quoque, hanc aquam in diverſa maria diſtributam, & inſulis interjectam, ac terris, iis temporibus globum, ſive ſphæroidem terraqueam efformaſſe $ADBEA$, cujus commune gravitatis centrum eſſet in C ; aquas vero maris ratione æquilibrîi hydroſtatici tantum elevatas fuiſſe in A , in D , in B , in E .

Poteſt hæc eadem aquæ copia, nullam veram maſſæ, aut voluminis imminutionem paſſa, globum, ſive ſphæroidem formare $a d b e a$ commune centrum gravitatis habentem in c ; aquæ vero maris ratione æquilibrîi hydroſtatici aſcendiſſe poſſunt hinc ab A in a , illinc deſcendiſſe ex B in b : quod in aquis maris non niſi loci mutationem poſtulat, cujus quoque cauſam phyſicam concipere, & aſſignare facile eſt, ut quamprimum videbimus.

§19. OBSERVATIO I. Admodum probabile eſt, etſi non omnino certum, ut aſſerit Telliamedes, mare mæditerraneum non eſſe modo æque altum, ac ſæculis ſuperioribus, & poſt plura ſæcula maris hujus altitudinem magis, magisque videri imminui ab a in b , & hinc M verſus, exigua quantitate, attamen vera, deſcendendo. (Fig. 2.)

Sive varia hæc mæditerranei decrements per-

petua in dies , & annos progressionē contigerint , sive subito casu diversis temporibus , & nulla progressionē :

I. Scimus primo , Plinio Galliae hoc observante , & referente , fortasse etiam paullo nimium Telliamedis fabulis favente , maximam vinearum partem Agathæ in inferiori Occitania sexaginta , aut septuaginta ante annos marinis aquis obtectam adhuc fuisse , quæ propterea ab eo litore recesserunt : in Hispania quoque postremis hinc temporibus , & vix unius sæculi spatio , Blanesio , & Badalono ad ostia Vobregati Dertosæ promontorium versus secus Valentiae litora recessisse :

II. Scimus quoque Aquas mortuas , quæ urbs modo sesquileucam a mari in inferiori Occitania distat , Divi Ludovici ætate portum fuisse , a quo ipse cum sexaginta millibus militum ad infausam Africæ expeditionem classe profectus est . Quamobrem a Divi Ludovici temporibus ad hos usque dies , quingentis scilicet annis , ab eo litore mare videtur non parum recessisse .

III. Novimus quoque mare , quod borealem Ægypti partem alluit , magis per hos dies , quam olim remotissimis temporibus , depressum videri ; in mediterraneis enim Ægypti locis sub terras detectæ fuerunt minime dubiæ urbium vetustissimarum reliquiæ , ad quas *portus* fuisse videntur , iique multo magis iis elevati , ad quos modo naves appellant , imo iis quoque , ad quos classis Divi Ludovici olim appulit .

Quæ quum ita sint omnia in hoc phænomeno comprobando consentiunt , mare scilicet mediterraneum olim *magis* , quam modo , *elevatum* fuisse ; modo ne nimium hanc depressionem augeamus , quæ tunc physicis , & historicis monumentis falsa probaretur , quibus constat plures antiquissimas urbes , ut olim , nunc quoque portus habere , nulla notabili in his portubus mutatione .

IV. Verosimillimum est, - quod in mediterraneo contigit, id in ceteris quoque orbis maribus contigisse; at non propterea sequetur, quemadmodum præpostere infert Telliamedes, aquæ maris quantitatem per dies, & sæcula in orbis nostri universitate imminui.

820. OBSERVATIO II. Certum est, *successivam hanc maris mediterranei, aliorumque depressionem non probare a remotissimis temporibus ad hos usque dies universam aquarum massam re ipsa imminutam esse*; aut modo pauciores in universis maribus hexapedas cubicas aquæ, quam antiquissima ætate inveniri. Successiva hæc siquidem marium depressio probat tantum *successivam loci mutationem*, quam aquæ subierunt; hoc vero aquas non probat in hoc orbe imminutas, qui hinc acquirit, quod ibi amittit.

I. Orbis noster juxta physicas leges *centrum gravitatis* successive mutare potest, ut in nostra Telluris theoria ostendimus (Phys. 510, & 511) tunc vero ut servetur, sive restituatur æquilibrium casu interruptum, quod in universis maribus haberi debet, aquæ ab una ad alteram partem refluent; puta a litoribus mediterranei ad litus Africæ occidentale ultra fretum Gaditanum, & inde ad Sinense litus, aut Brasiliense, aut Canadense, ut novum gravitatis centrum postulabit.

Si a subitis, & violentis causis hæc centri mutatio fiat, parva depressio quæ hinc, & par elevatio, quæ inde fiet in circumfluis maribus subita quoque erit, nec gradatim perget.

Si causis successive agentibus, & diuturno tempore mutetur centrum, elevatio & depressio lente, & gradatim procedent.

At in utroque casu mare non nisi tantum una in parte deprimitur; quantum in alia attollitur; & eadem aquæ massa in orbe perseverat.

II. At quamvis juxta leges physicas possint aquæ maris loco mutari , & idem mare modo minorem altitudinem mediam ad eadem litora habere possit ; juxta tamen easdem leges maris aquæ in orbis universitate imminui non possunt . Pars humida a naturæ conditore in orbe posita adhuc perseverat ; nequit enim aut ad nihilum redigi , aut ad alios orbes asportari .

Physicam ne a limine quidem salutasse oportet , qui velit , ut philosophus Indus , solis radios in humore telluri eripiendo continenter occupatos , coque caloris vi absorbendo , & ad alios globos , aut vortices impulsu propellendo .

O incommode speculator , dicere posset tellus indignata , non sane melius radiis solaribus maria mea exhauries , quam polos meos produceris (817) . Aqua in atmosphæram meam erecta vaporis specie , in quam ultra unam , aut alteram leucam a solo non ascendit , in me tota iterum labitur pluvix , aut roris forma : ejus ne gutta quidem perit ; nec inde nisi miraculo , cui tu fidem non adhiberes , ad alium quemvis globum transire potest .

821. CONCLUSIO. *A principio falso* quid veri deducas ? nihil . Atqui universum Telliamedis systema principio patenter falso initur , perpetua scilicet , & nunquam intermissa marium imminutione ; totum ergo hoc systema ruat oportet .

Non tamen inficiabor , concesso Telliamedi falso illo principio , cui systema suum exædificat , satis philosophicam istud speciem induere , & ab unico *fabuloso phænomeno* , quod audacter , & callide pro vero venditat , arte summa deducere deliria omnia , quæ primum fræcunda mente conceperat . Hæc vero ut starent aliquo fulcro indigebant , cui omnia insisterent , & a quo , veluti a communi centro , & fonte omnia deducerentur .

VARIATIO ALTITUDINIS MEDIÆ
IN EODEM MARI.

822. OBSERVATIO. I. In nostra telluris theoria ostendimus ut supra indicavimus (820), *mare, massa, & volumine non imminutis, aliquando majorem, aliquando minorem altitudinem mediam diversis temporibus obtinere posse.*

Ut hoc appareat phænomenon, satis est centri gravitatis mutatio in nostro globo: hæc innumeris modis, & juxta communes rerum vicissitudines naturalibus causis haberi potest.

Exempli causa, in malacia, nec attento maris æstu, potuit mare Belgicum attolli tantum usque in R Cæsaris ætate; nunc vero iisdem positis rerum conditionibus, attolli potest usque in *r*.

Potuit etiam mare antipodum Belgii Cæsaris ætate attolli usque in S; nunc vero, iisdem positis rerum conditionibus, non amplius attolli nisi in *s*.

Idem dicas de ceteris maribus Aa, Dd, Bb, Ee, quæ varias insulas, terrasque alluunt.

823. EXPLICATIO. Ut apte hoc phænomenon percipiatur satis est generales æquilibrii & gravitationis leges, & varios ex his consequentes effectus vel leviter attendere. (Fig. 1.)

I. Posita attractionis, & gravitationis corporum theoria, quando hemisphærium terraqueum DCEAD massa æquale est opposito hemisphærio DCEBD; centrum gravitatis coincidit centro ipsius globi in C, ad quod omnes peculiare attractiones, & gravitationes concurrunt, & ad quod partes omnes gratitantes, AC, & BC, DC, & EC, RC, & SC, quas modo homogeneas, & ejusdem naturæ supponemus, oppositis, & æqualibus viribus continenter tendunt. In hoc rerum statu primi hemisphærii gravitatio alterius gravitationi æqualis est.

II.

II. At si tollatur hæc æqualitas gravitationis inter duo opposita hemisphæria; sive si alterutrum, casu quopiam, altero gravius fiat; tunc *centrum gravitationis*, & *æquilibrii* necessario ad graviorem partem accedet quantum opus erit, ut æquilibrium, seu gravitationis æqualitas inter duo hemisphæria opposita DEA, & DEB restituatur.

Exempli gratia, si in regionem A subito transferretur immanis materiæ massa, puta ingens mons, patet jam, hemisphærium DEA aliquanto gravius factum iri opposito DEB; & ad æquilibrium, seu ad gravitationis æqualitatem inter hæc duo hemisphæria restituendam tunc opus fore, ut centrum æquilibrii, & gravitationis accederet ad punctum A, & hoc eo magis, quo massa puncto A superaddita major est.

Quamobrem in hac hypothese centrum gravitatis, sive æquilibrii non jam, ut antea, esset in C, sed in *c* puncto A propinquius. Ut enim globus ADBEA in duo hemisphæria æque ponderantia divideretur plano diametro AB perpendiculari; deberet planum secans per lineam *dce*, non per lineam DCE, transire. Centrum *c* hujus sectionis evidenter esset centrum gravitationis, & æquilibrii.

III. Juxta generales hydrostaticæ leges *maris aqua se ad æquilibrium statuunt circa centrum commune gravitatis orbis nostri*. Quare quum centrum gravitatis est in C, maris aquæ sub æquatore, sive sub eodem circulo æquatori parallelo ad æqualem distantiam sistent a centro gravitatis in A, & B, & R, & S.

At si casu quopiam commune centrum gravitatis transeat a C in *c*; tunc aquæ maris ut æquibrentur, sistent ad æqualem a novo hoc centro distantiam in *a*, & *b*, in *r*, & *s*. Quapropter elevabuntur supra priores terminos in regionibus A, & R; & in regionibus B, & S infra veteres terminos deprimentur.

824. OBSERVATIO II. Certum est, Austrinum sinum (Belgice Zuiderzee) in Belgio quingentos, aut sexcentos ante annos efformatum fuisse. Causa, & tempus ipsum mirandi hujus eventus vere latet; videtur tamen ingenti soli depressioni tribuendus, quod modo aquis obtegatur. Censendum igitur sub regione hac immensam veluti cavernam antea fuisse, cujus fornice aut terræ motu, aut magna aliqua subterranea fermentatione, aut alia quapiam physica causa diruto, regio illa tota subsederit. Hinc prægrandis veluti concha effecta est; in quam præcipiti fluxu maris aquæ sese conjecerint. At quacumque ex causa magnum istud phænomenon ortum fuerit, certum est, illud existere, & de illo bina, quæ sequuntur, ratiocinia institui posse.

I. Supposita communi leuca bis mille hexapedas longa; supposita Austrini sinus longitudine leucarum vigintiquinque, latitudine leucarum duodecim, adeoque ejus superficie trecentarum leucarum quadratarum, sive 1200000000 hexapedarum quadratarum; & ejus altitudine media hexapedarum tantum triginta; in illo aquæ volumen inveniemus æquale *bilionibus* triginta sex hexapedarum cubicarum, (a) cujus pondus quinque *triliones* cum dimidio *quintalium* excedit (*). Porro massa hæc aliquanto major esset

(a) Vocibus hisce usi sumus, licet minus latinis: neque enim latina suppetunt; & tantum pralongis phrasibus ista referri possent, quæ quidem in promptu sunt; at tadium potius, quam commodum scribenti, & legenti pariunt; breviores ista universa Europa intelliguntur: hoc satis est. Quid juvat scribere: decies centena millia millium millium millium &c.? Interpret.

(*) Pes cubicus aqua maris est ferme septuaginta

esset quatuor montibus glaciei, quorum singuli leucam cubicam æquarent.

Ut hæc hypothesi minus involuta sit, ponamus modo aquæ massam, qua constat Austrius sinus, æqualem omnino esse quatuor montibus glaciei, quorum singuli æquent leucam cubicam. Ponamus deinde, lineam $R S$ esse axem globi terrestris $A D B E A$; & in Belgii regione A subito eventu mare fieri massa & gravitate æquale quatuor hisce montibus, qui singuli leucæ cubicæ æquales sint.

In hac hypothesi erit ergo hemisphærium $D E A$ gravius opposito hemisphærio $D E B$; & primi super alterum gravitatis excessus æquabit gravitatem immanium quatuor cuborum glaciei, quorum quilibet altus, latus & profundus erit leucam unam. Quare centrum commune gravitatis, aut æquilibrii non amplius, ut antea, erit in C , sed in aliquo puncto c puncto A , ubi novum mare factum fuit, propiore (823).

Ut inter hæc duo opposita hemisphæria $D E A$, $D E B$ æquilibrium restituatur, abscindendum erit ab hemisphærio nunc graviori $D E A$ segmentum circulare $D E c d$, cujus gravitas æquet dimidiam massam fortuito eventu in regionem A translata, & hoc addendum hemisphærio opposito nunc leviori $D E B$. Tunc novum commune centrum gravitatis, & æquilibrii erit in c centro sectionis circularis $d e d$

Tom. II.

L

regio-

ginta trium pondo; quare hexapeda, qua pedes cubicos 216 continet, erit ferme 15768 pondo. Posita leuca bis mille hexapedas longa, continebit octo miliones hexapedarum cubicarum, quæ quater sumpta efficiunt miliones triginta duos hexapedarum cubicarum. In præcedenti supputatione nos harum miliones triginta sex Austrii sinui tribuimus.

longa esse debet diameter circularis hujus segmenti $D E D d e d$, ut massam habeat duabus cubicis aquæ marinæ leucis pondere æqualem? Porro hoc ipsum modo est determinandum.

Ut hoc assequamur, quærendum est quot lineas cubicas *cubica aqua leuca* contineat, quæ bis mille hexapedas longa supponatur; quot pariter lineas cubicas contineret *segmentum circulare lineam cubicam altum*, sumptum in terrestri globo inter diametrum $D E$, & chordam proximam $d e$. Ex hisce binis quantitibus simul comparatis proxime dignoscemus quanta esse debuerit centri gravitatis mutatio a fortuita Austrini sinus formatione producta.

I. Leuca bis mille hexapadas longa, pedum duodecim millia, pollicum centum quadraginta quatuor millia, linearum 1728000 (decies septies centena millia, & vicies octies millia) continebit. Postremum hunc numerum ad quadratum eleva; productum habebis 5, 159, 780, 352, 000, 000, 000; qui numerus lineas cubicas in cubica aquæ leuca contentas exprimet.

Posita quoque leuca bis mille hexapedas longa, terræ ambitus $A B A$, sive $E D E$ ferme novem millia leucarum, duodeviginti miliones hexapedarum, centum, & octo miliones pedum, mille ducentum nonaginta sex miliones pollicum, 15, 552, 000, 000 linearum continet. Quare si juxta geometrica præcepta lineas periphæriæ per lineas dimidii radii multiplicemus, productum erit 4, 603, 392, 000, 000, 000; qui numerus lineas quadratas exprimet in segmento circulari $D E D d e d$ contentas; & posita segmenti hujus altitudine unius lineæ, habebimus quoque linearum cubicarum numerum, quem continet.

Si binæ hæ quantitates, *leuca cubica* scilicet, & *zona circularis*, simul computentur, videbimus primam, quæ ultra quinque quintiliones linearum cubicarum continet, octava fer-

me parte altera maiorem esse, quæ tantum quatuor cum dimidio continet. Quare, supposita primum eadem specifica gravitate tum in leuca cubica, tum in segmento circulari, deberet hujus altitudo Cc esse ferme lineæ unius, & octantis, ut leucæ cubicæ pondus æquaret. Quum vero hemisphærium $D E A$ supponatur quatuor cubicis leucis excedere oppositum hemisphærium $D E B$, ad æquilibrium restitutum a primo hemisphærio materia duabus cubicis leucis æqualis demenda esset, & in alterum transferenda. Quare segmentum circulare $D E D d e d$ altum esse deberet ferme lineas duas, & quadrantem; tunc vero centrum gravitatis C ad punctum A lineas duas, & quadrantem accessisset.

At vero, quum segmentum circulare, de quo sermo, passim variis terrestribus corporibus cõslet, quæ magna probabilitate duplo ferme aqua marina specificè graviora censi possunt, hoc *circulare segmentum* ut *duabus* aquæ *marina leucis cubicis* æquiponderet, non duas lineas, & quadrantem, sed unicam cum octante altum esse postulat. Quare novus Austrinus sinus non nisi *lineam*, & *octantem* ad solum Belgium commune gravitationis, & æquilibrii centrum propius accedere fecisset, nisi *aqua mobilitas* primo huic phænomeno aliquid addidisset.

At enimvero hæc aquæ maris mobilitas necessario phænomenon augere debet, mutationem scilicet centri gravitatis; quod ostendo. Si quidem.

II. Scimus, maris aquas ratione generalis legis æquilibrii, & gravitationis, semper niti, ut æquilibrentur circa commune gravitationis orbis terrestris centrum, ac proinde ut, ad æqualem ab hoc centro distantiam, sub eodem latitudinis gradu componantur. Hinc, quum centrum gravitatis novi sinus phænomeno a C

in

in c translatum sit; aquæ ut æquilibrium obtineant, sive, ut ad æqualem ab hoc communi gravitationis centro c distantiam componantur sub eodem latitudinis gradu, deprimentur hinc a B in b , ab S in s ; illinc ab A in a , ab R in r attollentur; & circa novum hoc centrum c sphæram, sive sphæroidem $D b s E a r D$ efficient.

Quæ quum ita sint, si terrestris globus undique aquis obtegeretur, hemisphærium $d e B$ craterem sphæricum aquæ $d b e B d$ amitteret altum in B lineam unam cum octante, & altitudine semper decrescentem usque in d , & e ; contra vero oppositum hemisphærium $d e A$ similem aquæ craterem $d a e A d$ acquireret.

En itaque pondus hemisphærii $d e a$ auctum *tota materia crateris sphærici aquæ* supra oppositum hemisphærium $d e b$, quod illam amittit. Quare commune gravitationis, & æquilibrii non jam amplius erit in c ubi illud primitus inveneramus sed in alio puncto V adhuc puncto A proximior. Neque vero altera hæc centri mutatio priore minor erit. Quare illam non jam lineæ unius cum octante, sed duarum linearum, & ultra fore censendum est.

III. Centrum itaque gravitatis terrestris orbis quum a puncto c in v translatum sit, ut modo explicavimus; maris aquæ ut se ad libellam componant circa novum centrum v , ratione generalium naturæ legum pergent aliquantum attolli hinc supra punctum a , illinc deprimi infra punctum b , qui affluxus adhuc transferet commune gravitatis centrum punctum x versus, quod adhuc proximius erit puncto A ; ubi novum mare formatum fuit.

At enimvêro quum & maria, & terras terrestris orbis superficies habeat, quumque solida hujus superficiiei pars totius superficiiei ferme trientem æquet; pars terræ solida $t B / b t$,

quæ ad partem liquidam $r A y a r$ refluxere nequit, cito massam aquæ æquilibrabit, quæ ad punctum A tendere posset; & tandem novum commune centrum gravitatis immotum statuet inter puncta c & x ad tres, aut ad summum quatuor lineas a veteri communi gravitationis, & æquilibrii centro C . Quare quantitas mutationis centri gravitatis totidem linearum fore censeretur poterit, quot cubicas aqua leucas continet novum mare, cujus causa contigit hac mutatio.

Neque dicas, fieri posse, partem B terrestris globi illi oppositam, in qua novum mare formatum est in A , esse aquis ubique contactam; adeoque novum gravitationis, & æquilibrii centrum posse perpetuo pergere attolli a c in c , a c in v , ab v in x , ab x in A .

Ne, inquam, dicas; dato siquidem, mare ubique esse in globi parte opposita puncto A ; mare hoc cavo solido x continetur, quod nequit ad novum centrum c , aut v refluxere; quare id præstat, quod promontorium; & partem aqueam æquilibrat, quæ ad partes $r a y$ ferri nitebatur.

IV. Quæ quum ita sint, si ponamus Austrinum sinum aquæ copiam continere quatuor cubicis leucis æqualem, hic in nostro globo non nisi trium, aut quatuor linearum mutationem centri gravitatis efficere potuit; quare nec potuit aquas maris attollere in A inter Belgium, & Britanniam nisi tres, aut quatuor lineas supra antiquos limites; supra nempe eos limites, ad quos ante Austrinum sinum ad Belgii, & Britannicæ litora attollebatur.

Porro hinc sequitur, quod jam monuimus, si ad quædam litora $A R$ mare magnam altitudinem, puta, plurium hexapedarum elatum est, & ad opposita BS pari altitudine depressum, necessario vicissitudines multo majores, nec illi comparandas in orbe nostro contigisse quæ

quæ in regione, ubi modo austrinus sinus est, mare effecit.

826. **NOTA.** Patet minimi momenti esse in theoria, quam tradidimus, sit ne paullo major, aut minor supposita aquæ massa, quæ Austrinum sinum efficit; eadem quippe semper habetur problematis solutio; exempli gratia:

Si dimidio minorem vera hanc aquæ massam sumpsimus, centri gravitatis mutatio Cc , aut cv , sive libellæ mutatio Aa , Bb , non quatuor, at octo linearum erit.

Si contra dimidio majorem hanc aquæ massam supposuimus, centri gravitatis, & libellæ mutatio, non quatuor, at duarum tantum linearum erit.

Methodo magis geometrica problema solvere potuissimus. At quum dere agatur magni momenti, qua tam multi cujusque ordinis, & conditionis commoti sunt, geometricis, & abstrusis solutionibus faciliorem, & omnium capui accommodatam prætulimus, quam vel minus in geometria periti arripere possent, & quæ facillime ceteris phænomenis, a quibus in nostro globo centri gravitatis mutationes orientur, accommodari posset (fig. 1).

Exempli causa, hac nostra methodo facile intelliges, novum mare centies, aut millies majus Austrino sinu fortuito exortum mutationem centri gravitatis in nostro globo effecturum Cc , vel Cv centies, aut millies illa majorem effecturum, quam illa sit, de qua egimus; qua mutatione maris nova altitudo in ra , & depressio in bf , non quatuor linearum esset, sed quadringentarum, aut quatuor millium. Cetera.

MARIS MEDITERRANEI DEPRESSIO.

827. **OBSERVATIO I.** Duorum, aut trium millium annorum spatio maris mediterranei su-

perficiem re ipsa depressam esse recentiores naturæ observatores censent, & nos quoque censuimus; hæc vero depressio in BS, exempli causa, evenisse potuit a novo mari aliquo magis, minusve vasto in AR efformato (fig. 1.)

Nobis tamen videntur recentiores hi *nimiam hanc depressionem* facere, duo simul confundentes, quæ sedulo distinguenda erant, scilicet *maris depressionem, & propin quarum regionum elevationem.*

I. Præcipuarum rationum, quibus probare contendunt maris mediterranei ingentem imminutionem, seu depressionem, una est; quia in mediterraneis Ægypti partibus veterum urbium reliquiæ deteguntur, quæ olim portibus instructæ fuisse videntur, quæque modo in regionibus sunt, quarum solum multum supra maris superficiem attollitur.

At qui hæc asserunt non satis animadvertunt, Nilum quotannis exundantem universam inferiorem Ægyptum lutulentis aquis obruere tribus, vel quatuor mensibus, quibus limitatum deponit; unde solum necessario attollitur.

Ponamus tantum *annuum limitatum* quemvis dimidiam lineam altum esse: tribus annorum millibus inferioris Ægypti solum quingentis lineis elevabitur, quæ pollices 125, seu ferme pedes decem, & semis efficiunt. Quare annuis Nili inundationibus modo Ægypti solum ferme pedibus decem, & semis altius esse debet, quam tres mille ante annos esset; & si supponamus mediterraneum suam eandem altitudinem semper servasse, inferior Ægypti regio, quæ tres mille ante annos supra maris superficiem non attollebatur, nunc pedibus decem, & semis illa altior esset.

Quæ causa inferioris Ægypti solum elevavit, eadem *maris* hæc litora alluentis *fundum* attollere debuit boream versus. Nilus enim
quo-

quotannis immensam in hoc mare limi copiam vehit, qui ad litora congestus, tandem magnos ibi arenæ cumulos efformavit, quibus navium appulsus pluribus in locis modo impeditus est, ad quæ tres mille ante annos facilis, & frequens erat.

II. Alterum, quod afferunt, & quo magnam hanc mediterranei imminutionem, seu depressionem invicte se probare putant, est, plures ad hujus maris oras urbes esse, ut Ostia, & Ravenna in Italia, Forum Julii, & Aquæ mortuæ in Gallia, in quibus olim portus erant, & quæ modo aut a mari dissitæ sunt, aut supra maris superficiem admodum elevatae.

At quum hæc obijciunt fortasse non animadvertunt quæ *peculiares loci causa* harum urbium positionem immutaverint, quæque aut omnino, aut partim saltem a mediterranei depressione non sunt petendæ.

Ostia in Italia urbs ad ipsa Tiberis ostia sita non eum, quem postremis Romanæ reipublicæ temporibus habebat, nunc portum habet. Frequentes, ac lutulentæ Tiberis alluviones, quæ nonnullarum Romæ regionum solum a Cæsaris ætate ad hæc usque tempora ad sexdecim, vel septemdecim pedes extulerunt, alterius quoque urbis solum admodum extulisse debent, portum replevisse, oras in mare produxisse, immanesque illuc arenæ cumulos congestisse, quibus ad portum appulsus navibus perdifficilis, aut impervius fieret.

Idem ferme paucis mutatis de Ravenna ad ostia Padi (a) in Italia sita, de Aquis mor-

L 5

tuis

(a) Quum hac scriberet Auctor geographicas tabulas non consuluit: Ravenna siquidem pluribus passuum millibus a quibusvis Padi ostiis distat. Interpres.

tuis ad ostia Rhodani in Occitania, de Foro Julii inter Argenteum fluvium, & ingentes torrentes duos in Provincia; de Agatha urbe ad ostia Erautii, nec procul ab illis Rhodani, ceterisque.

III. Generatim in antiquis maritimis urbibus, quæ procul a magnis fluviis sitæ portus habent non hominum opera excavatos, cujusmodi sunt Janua, Neapolis, Messana, Constantinopolis, Rhodon, Gades, Cartago nova, nihil apparet, quod grave indicium præbeat, maris superficiem magis modo, quam olim, depressam esse. Si vero re ipsa duobus, vel tribus annorum millibus mediterranei superficies subsedit; certe non tanta hæc depressio est, quantam cum Telliamede vellent recentiores nonnulli naturæ studiosi. Si vero quidquid ex eorum observationibus, ac ratiociniis consequitur attendamus, difficile hinc erit ostendere mediterraneum ab Alexandri ætate ad hanc usque *ultra binas, aut ternas hexapedas subsedisse.*

Potest enimvero in mediterraneo huiusmodi depressio accidisse, ut supra explicavimus, & ostendimus (826). At quæso accidit ne? Hoc nullo monumento certo, & indubitato demonstratur.

828. OBSERVATIO II. Feri potest, ut remotissimis temporibus, quorum prophana historia nullum nobis monumentum reliquerunt, diversæ orbis nostri partes maris aquis successive obrutæ fuerint. Imo verorem ita accidisse verosimillimum est, ut in nostra telluris theoria, & in philosophia religionis jam monuimus. Nulla [enim] nota regio est, ne ex maxime quidem a mari dissitis, magisque super ejus superficiem elevatis in qua illustria, & perspicua monumenta nobis non probent, atque testentur, ibi aliquando mare magis, minusve: diuturno tempore extitisse.

At vero absurdum est, ad hoc grande phænomenon explicandum hypothesim adeo fabulosam, ac philosopho indignam auxilio vocare, ut Telliamedis hypothesis est, quam quoque nonnulli recentiores philosophi adhuc sequi videntur.

I. Ut explicetur qua ratione mare regiones nonnullas modice supra ejus superficiem elevatas invaserit, diuque aquis demersas obtexerit; satis est in orbe nostro supponere diversas diversis temporibus centri gravitatis mutationes, quas diversæ quoque causæ naturales pepererint, ut vulcani, & terræmotus; quorum illi immanes subterraneas cavernas aperire, alii litora sejungere, quorum hiatus aditum aquis dare potuit, quo prorumpentes nova maria efficere potuerunt æque lata fortasse, ac Balticum sit, ac mediterraneum.

Ex his nullo miraculo magnæ haberi potuerunt centri gravitatis mutationes in orbe nostro, indeque non exiguæ altitudinis in maris superficie mutationes (826).

II. Ut vero explicetur qua ratione mare regiones quasdam in immensum veluti supra hodiernam ejus superficiem elevatas superaverit, easque diu obtexerit, cujusmodi sunt Peruvia in America, Thibetum in Asia, Helvetia in Europa, Nubia in Africa, ad quas usque altitudines nulla naturæ vi aquæ evehi potuerunt; hoc necessario illi miraculo tribuendum est, cujus sacræ literæ nobis memoriam servaverunt, *universali nempe diluvio*; de quo alibi (904).

829. NOTA. Contendit Telliamedes, universale hoc diluvium, cujus memoria, ita diffuse in divinis voluminibus descripta, & eorum auctoritate firmata est, cujus quoque memoria in historicis antiquarum nationum traditionibus obscure saltem viget, contendit, inquam, decem, aut duodecim mensium spatio phænomena

na physica efficere non potuisse, quæ nobis a nostro hoc orbe spectanda exhibentur; exempli causa, tam altas, tamque ingentes montium series extollere, hisque montibus ita constantem, atque ordinatam angulorum salientium, & retrocedentium concordiam; tam ingentes cujusvis speciei testaceorum cumulos in medias vastissimas insulas, & in intimas terras a mari remotissimas congregare.

Porro quum universale diluvium contendat hisce phænomenis edendis impar, hoc ipso fabulosam hypothesim suam promovere studet, dignam illam quidem auctore, qui & male historiam legerit, & male naturam scrutatus fuerit.

§30. CONFUTATIO. Ut ea omnia, quæ Telliamedes perperam philosophatus adstruit profus diruantur, satis erit animadvertere.

I. Ingentes illas montium series, quas veri naturæ studiosi terræ ipsi coævas semper censuerunt, quasque propterea unanimes montes primigenios, sive *antediluvianos* appellarunt, nunquam a quavis inundatione, quæ nostro orbi obvenit, efformari potuisse.

II. Patere montes hos primigenios ab eadem ipsa causa, a qua tellus, conditos fuisse; adeoque non ultra inquirendum qua ratione extiterint.

III. Assertam angulorum salientium, & retrocedentium in montibus primigeniis, sive antediluvianis concordiam, phænomenon imaginarium esse, quod nullius theoriæ esse potest.

IV. *Vera illa monumenta*, quæ universalem orbis hujus alluvionem firmissime testantur, facile a brevi diluvio illo, cujus sacræ literæ meminerunt, effici potuisse, & breviori quidem tempore, quam quo miraculosum hoc terræ excidium perduravit, de quo alibi fusius (904). Monumenta autem hæc sunt: montes minores, qui fortuito in ingentibus insulis, & in

& in intimis terris coagmentati fuisse videntur; quosque naturæ studiosi *montes post diluvianos* appellant: innumeri sinus angulis alternis salientibus, & retrocedentibus sæcus longas montium series; & immensa corporum marinarum copia in regionibus maxime a mari dis-
sitis.

NATURÆ METAMORPHOSES PER
TELLIAMEDEM.

831. OBSERVATIO. Recentiores Deistæ nonnulli, sive materialistæ imites (1040) quum Deum æternum, & increatum admittant, *ma-
teriam quoque æternam, & increatam* asserunt; quam Deus hic disponere tantum debet, & animare, & ex illa orbes opacos, seu lucidos condat, vegetabilia, aut animantia, bruta, aut homines.

Hanc eorum systematis partem Telliamedes Indus philosophus amplexus est. Cum illis materiam admittit æternam, & increatam. Hanc ipse pro mentis suæ delirantis libidine in corpora disponit, Deo æterno, & increato curam, & gloriam demens (quod Deistæ, quorum ipse sententiam sequitur, & amplificat non audent) atomos has coordinandi, & animandi, ac naturam visibilem condendi.

832. EXPLICATIO. Ex hac materia orbes opaci, & lucidi per Telliamedem effecti sunt, quibus constat visibile hoc universum. Ast ita effecti sunt, ut nihil in illis sit constanter perseverans. *Perpetuis* in eorum natura *metamor-
phosis* obnoxii sunt. Qui modo humentes sunt, & opaci, ut tellus, igniti, & lucidi olim fuerunt, & adhuc aliquando futuri sunt: qui modo ardentes sunt, & lucidi, ut sol, humentes, & opaci aliquando erant. Tellus, planetæ, cometæ, sol, sidera, omnia in natura al-
ter-

ternæ huic inundationis, & combustionis vicissitudini obnoxia sunt. Exempli causa (fig. 2):

I. Olim tellus nostra, Telliamedes inquit, immensa aquæ copia TMUARN SB obruta fuit, cui universa pars terrea, & solida, ceu nucleus centralis, demersa, & consépulta erat. Immensum hoc aquæ volumen sæculis longe remotissimis successive imminutum est, ut illud quoque per sæcula imminui videmus, radiorum solarium vi, qui aqueas moleculas percutientes eas abripiunt, in atinosphæram evehunt, indeque in vortices planetarum, cometarum, & stellarum transferunt (817, & 820).

Quid inde contigit per Telliamedem? contigit, *nucleum solidum*, & *centralem nostri orbis*, perpetua aquarum, quibus undique obruebatur, evaporatione, & imminutione, tandem ab aquis emeruisse eminentioribus scabræ suæ superficiei partibus. Primævæ hæ insulæ fuerunt, primævæ terræ, quæ primitus totidem veluti erant puncta ab immensa aquarum superficie erumpentia; quæque subinde sæculorum successione protendi, & augeri debuerunt pro successiva in universo hoc orbe aquarum imminutione.

Quid inde per Telliamedem contingere debet, & re ipsa continget? Continget, tellurem nostram, quæ jam potissimam humoris sui partem amisit, quæque in dies magis magisque exsiccat, co tandem adductum iri, ut nihil illius humoris omnino superfit. Quid tunc telluri nostræ fiet? maribus, fluviis, lacubus, nubibus, vaporibus destituta, & denudata solis radiis indefinenter icta, & incandescens, tandem incendetur, & fiet *astrum ardens*: non amplius erit opaca: fiet globus lucidus, verus sol.

II. Tellus nostra ita in solem mutata, arde-

debit, ignis, & lucis torrentes evomet, donec materiam combustibilem, & inflammabilem continebit.

At quum materia hæc in tellure infinita non sit, & perpetuo ignitione, & irradiatione dissipetur, ita tandem exhauriri debet, ut ejus imminutioni primum hac illac indicia appareant, postea tota telluris superficie diffundantur.

Quid inde? *Sol iste tellus* primum in superficie maculis, ac crustis hac illac conspersus erit; quæ magis magisque in dies auctæ tandem veluti perpetuum integumentum fient totam obtegens orbis antea ardentis, & lucidi superficiem: quare iterum in globum opacum convertetur, in planetam scilicet, aut cometam.

III. En itaque qua ratione per *Telliamedem* tellus nostra primum est *globus opacus* undeque aquis obrutus; deinde fit *globus lucidus*, igne, & flammis totus exæstuans; tandem adhuc *globus opacus* partibus omnibus aqueis, & igneis destitutus. Quid igitur in tertio hoc statu telluri continget; quave ratione ex illo emerget?

Crusta hæc, quæ tellurem universam conveltiet in tertia hac metamorphosi, spongiæ, aut, si mavis, lapidibus in calcem redactis similis, immunem vaporum copiam ebibet ab aliis opacis orbibus exhalantium, donec illis omnino imbuta, & satura sit.

Hac ratione iterum immensis aquis globus iste obruetur, quibus totum immersum erit. Hæ plurimis volventibus sæculis iterum imminutæ, & tandem radiorum solarium actione exhaustæ terram aridam perpetuis horum radiorum ignibus exponent, quibus iterum incensa tellus, astrum ardens, & lucens, seu novus sol iterum fiet.

IV. Quas *metamorphoses* per *Telliamedem* subiit,

subiit, & subibit tellus nostra, ut modo explicavimus, easdem quoque ceteri orbes, (planatæ, cometæ, sol ipse, & sidera) subierunt, & subituri sunt; qui propterea modo inter opacos, modo inter lucidos recensentur.

*PLANTARUM, ET ANIMALIUM ORIGO
PER TELLIAMEDEM.*

§33. **EXPLICATIO.** Solida orbis nostri pars innumeris sæculis per Telliamedem, aquis alte demersa fuit; neque toto hoc tempore ullum cacumen, ulla solida illius pars aquis eminebat. At vero tunc tellus minus ne plantis, atque cujusque speciei animantibus abundabat? Nequaquam, ait Telliamedes. Quidquid in arida terræ superficie modo vivit, & vegetat, tunc quoque id omne sub aquis vivebat, & vegetabat. Tunc omnis planta marina erat, omne animal piscis marinus.

I. Et homines, & fœminæ, & respublicæ, & regna, priusquam insulæ, & terræ essent, sub aquis erant. Ibi erant aquilæ, & columbi, ibi leones, & elephantes, ibi quercus, & pomi, ibi omnia priusquam ulla esset ex quatuor mundi partibus, aut regio ulla, in qua modo variæ horum animantium species reperiuntur.

Antequam insulæ essent, & terræ, homines, aves, bruta, totidem species aquaticæ, totidem pisces erant. Species hæ omnes sive rationis participes sive ratione destitutæ in aquis vivebant, alebantur, propagabantur nullo inde emergendi desiderio. Quum vero aquis perpetua evaporatione decrescentibus (§20), pars aliqua nuclei solidi, qui illis obruebatur, emerisset, species hæ aquaticæ, seu pisces hi, homines, elephantes, tigres, tauri, leones, oves, equi, aquilæ, columbi, lusciniæ, passerres, ceterique, sensim sine sensu necessitate potius

tius ducti, quam voluntate, extra aquas vivere, & in sicco degere consueverunt, aerem, quo ambiebantur, respirare, tandem, ut modo, vitam in terris degere.

II. Per Telliamedem æque, ac per Lucretium homines, bruta, vegetabilia a Deo creatore primitus condita non fuerunt. Fortuitus *molecularum organicarum* concursus, quæ miro ordine aptis receptaculis ingestæ simul coagmentantur, eorum mediis in aquis constitutiva physica disponit: rudis materia virtute vivifica nescio qua illas organis instruit, atque animat (817).

III. Tellus per Telliamedem a Deo creatore primitus condita non fuit, ut neque ab universali diluvio devastata fuit, quod, ut in sacris literis describitur, illi fabula est. Materia tantum, & motus, Telliamedes inquit, Deo nihil agente, insulas, & terras, montes & valles, quidquid demum elegans, aut informe nobis in universo orbe nostro conspiciendum exhibetur, mediis in aquis formarunt.

**MOLECULÆ ORGANICÆ PER LUCRETIUM,
ET TELLIAMEDEM.**

834. OBSERVATIO. *Molecula organica* (a), quales a Lucretio, & a Telliamede finguntur omnino ab illis diversæ sunt, quas hoc eodem nomine naturæ studiosi, & physici nuncupant, & de quibus in nostra telluris theoria fusius egimus. (Phys. 557., & 558).

Ut *moleculas organicas*, quales sibi Lucretius, & Telliamedes effingunt, apte concipias: inter organica concipe individuum quodvis, ut
lubet

(a) *Etymologia. Molecula organica* : particula organis instructa. *Molecula*, & *atomus* hic sunt synonyma. (777)

harmonia prodigia operatur, illisque animam, & vitam impertitur (795).

Facile quoque intelligis idem esse, five casus, & rudis materia perfectum animal, & vegetabile efforment; five fœtum tantum, & germen construant.

TELLIAMEDÆI SYSTEMATIS DELIRIA.

835. OBSERVATIO. Impia Telliamedis inventa a philosopho ne recenseri quidem mereantur, nisi peculiarem veluti impietatis sectam constituerent, quæ assertores, & asseclas habuit, & adhuc fortasse per hos dies habet (776).

I. Inane hoc systema fabulæ innixum, quodque ruit sponte sua, nos hic per partes non impugnabimus. Quid enim in iis confutandis immoremur, quæ & sanæ physicae, & rectæ rationi ex adverso opposita potius ægri deliriis, quam philosophi cogitantis, & ex observatione loquentis sententiis sunt comparanda? (818, & 820).

Perpetua aquæ ab uno ad alium globum, a terra ad solem, a sole ad sidera, ab his ad planetas, & cometas peregrinatio præclarum sane est Indi philosophi inventum, neque perfecto nostra hac ætate expectandum.

Neque minoris faciendæ sunt planetarum & astrorum in orbis alternis opacos, & lucidos metamorphoses. Omnes hæc ne unam quidem ex iis valent, quas Ovidius cecinit; potius quam systemati philosophico, alicui de sagis fabulæ inferi merebantur.

Neque Plantarum, & animantium origo ab Indo philosopho excogitata degenerat. Sapienter sane fecisset, si priusquam de animali, & vegetabili regnophilosophari aggrediretur, aliquam primis Anatomes, & historiæ naturalis elementis operam dedisset.

• Quo-

tores hos parum philolophos, & parum hæc observare, & investigare suetos, male interrogasse, non accurate observasse, non bene nationum de hac re judicia percepisse: At vero quidquid de his sit:

Certum est, *ideam Dei naturæ* visibilis domini, illa prioris, & ab illa omnino distincti per hos dies omnibus Europæ, atque Asiæ populis, potissimæ etiam Americæ, & Africæ partis, & notarum insularum incolis communem esse; eamque pariter antiquis rebus publicis, & regnis, quorum historiæ memoriam posteris reliquerunt, communem fuisse; undecumque tandem *hac adeo natura conformis Dei idea* in hominibus enascatur.

Hoc articulo quæritur, num vera demonstratione, & cujus generis demonstratione probatum sit, *hujus idea objectum* re ipsa existere.

837. OBSERVATIO II. Tribus demonstrationum generibus, iisque philosophicis *existentia Dei* firmissime demonstrari potest. Harum notionem genericam tradere opportunum est: aliæ enim a principiis moralibus desumuntur, & *demonstrationes morales* nominantur, aliæ a principiis physicis, & *physica* dicuntur, aliæ a metaphysicis, & *metaphysica* nuncupantur.

Hæ triplicem articuli divisionem, & tribus sequentibus paragraphis argumenta præbent.

838. NOTA I. Diversa denominatio, quam *tria hac demonstrationum genera* obtinent a diversis fontibus, ut patet, derivatur, a quibus *medium demonstrationis* desumitur, cui innituntur (682).

I. Non recte itaque de his demonstrationibus sentiremus, si diversam ab iis obtineri certitudinem arbitraremur; quasi vero demonstrationes morales minorem physicis, & hæ minorem metaphysicis certitudinem facerent.

Certitudo a singulis tribus parta plena est, metaphysica, & mathematicarum demonstrationum cer-

certitudini nihilo inferior. In his enim omnibus, & singulis medium demonstrationis ut verum admissum, atque concessum, æque re ipsa & natura sua cum re demonstranda, Dei scilicet existentia, connexum est (376, & 682).

II. Posito medio demonstrationis in his omnibus admissio ut vero, atque concessio, certitudo a singulis parta æqualis est. Si qua vero in earum certitudine sit diversitas, hæc tantum diverso certitudinis medio est tribuenda, quo ceteris facilius percipiatur, minus sit cavillationibus obnoxium, magisque mentem veritatis suæ luce percellat.

Hinc facile colliges harum demonstrationum maxime & citissime convincentes fore *physicas*: de his altero paragrapho.

III. In demonstrationibus moralibus, & physicis tantum nexus necessario intercedens inter datum medium, & rem demonstrandam ostendi solet. In his, inquam, ostenditur, dato medio, quod adversarius verum admittit, quod demonstrandum est, juxta severiora dialecticæ præcepta necessario consequi.

In demonstrationibus metaphysicis & medium, quo uti volumus, & ejus cum deducendis conexio, prout res postulat, demonstrari potest.

339. NOTA II. Certum est præpostera philosophandi ratione demonstrationes existentiae Dei infirmari posse, siue eas non recte proponendo siue incerto gradu procedendo, siue incertas illis hypotheses adnectendo, siue sophismata illis admiscendo, quæ invictas rationes enervent, & vicient. His omnibus tenebræ demonstrationi circumfusæ veritati in apertam lucem erumpendi aditum præcludunt. Exempli gratia:

I. Nonnulli philosophi de Dei existentia agentes primum inquirunt ejus ne ideam re ipsa habeamus: sit ne hæc innata, an factitia. Deinde aliquo pacto rationes, quibus existentia Dei demonstratur, alligant opinioni, quam de ideæ

ideæ Dei natura, & origine amplexi sunt.

Porro præpostera est hæc philosophandi ratio. Hoc est, ut ajunt, quæstionis statum mutare, & certum ab incerto deducere. Perinde faciunt, ac qui ad statuendam Pythagoricam trianguli orthogonii theoriæ initium faceret ab inquisitione, habeatur ne, & qua ratione habetur idea trianguli orthogonii: atque ex opinione, quam hac de re, amplectitur, demonstrationes proprietatum trianguli hujus deduceret.

Mihi de substantia immateriali, & intelligente, increata, & creatrice cogitanti æque certum est, Dei me ideam habere, ac mihi certum sit, me trianguli ideam habere, quum figuram concipio tribus rectis lineis terminatam; neque mihi amplius scire opus est, idea ne Dei innata sit, an factitia, ut de ideæ hujus objectoratiocinia instituam; quemadmodum scire mihi non est opus, sit ne idea trianguli innata, an factitia, ut trianguli proprietates dignoscam.

Nulla itaque inquisitione de harum idearum natura, ambas in me esse certo judicare possum; ambas siquidem in me sentio; utraque, innata sit, aut factitia, æque mihi naturalis est; & quæcumque earum origo sit, ambæ mihi a natura proveniunt.

II. Deteriori adhuc methodo uterentur, qui existentia Dei demonstrationes ab inani demonstratione deducerent; hujusmodi illa est, quam vocant *demonstrationem per ideam*, cujus vitium, & sophisma alibi patefaciemus (911).

Tunc siquidem sophisma rationi, falsum vero colligantes, non modo quidpiam non demonstrant; imo vero dubiam demonstrationem quamvis efficiunt, & omnis certitudinis basim diruunt.

§. I.

DEMONSTRATIONES MORALES
EXISTENTIÆ DEI.

840. OBSERVATIO. **M**edia demonstrationis, quibus existentia Dei demonstrandæ initium facimus (838.), tria sunt: *existentia legis naturalis* obligatoriæ; *Idea virtutis* non absurdæ; & *communis* hominum *persuasio* de existentia supremi alicujus Entis, a quo visibilis natura primitus condita gubernetur.

I. *Lex naturalis* dicuntur Præcepta quædam obligatoria, a nullo legislatore indicta, mentibus nostris, & cordibus insculpta; quæ omnibus hominibus imposita eorum mores dirigunt, officia invicem servanda indicant, & veram imponunt obligationem & mores ita dirigendi, & hæc officia exequendi.

In lege naturali natura *Præconis vices* gerit; Ipsa enim legem hanc promulgat, & singulis hominibus in intima conscientia indicit. Non tamen ipsa *legislatoris munus* gerit: quisque enim sensu intimo novit, naturam sibi legem, qua captivetur, & adstringatur, non imponere. Si vero ipsa sibi legem statuisset, illam æque abrogare posset; tunc vero lex naturalis, quæ obligatoria supponitur, obligatoria amplius non esset, quum ipsius naturæ sanctioni inniteretur.

Lex hæc naturalis in ordine ad Deum, a quo est, considerata, est *actus ille immanens* divinæ intelligentiæ, & voluntatis, qui quid a creatura intelligente, & libera faciendum, quid vitandum sit indicit, & obligationem non auferendam inducit quæ præcipiuntur exequendi, quæ vetantur omittendi.

Eadem hæc lex naturalis in homine, cui indici-

dicitur, considerata, est *natura lumen a creatore immissum*, quod homini quid tum in moribus, tum in societate faciendum, quid cavendum sit enunciat.

II. *Leges nationales* dicuntur constitutiones quædam generales, quibus natio quæque in politicis, & in civilibus regitur, quæque nationis illius hominibus singulis strictam earum præceptis atque sanctionibus obsequendi obligationem inducunt.

Leges nationales ab humana legislatione pendunt; non ita naturalis. Illæ siquidem ideo sunt, quia ab humana legislatione latæ fuerunt; & cessabunt quoties quæ auctoritas illas tulit, illas quoque rescindet, & abrogabit.

III. *Virtus* in genere morum dicitur firma officii adhæsiō. Itaque virtutis idea, officia, & obligationes exequendas necessario supponit, atque involvit.

IV. *Communis hominum persuasio* dicitur mentis assensus potissimæ hominum partis alicui notæ veritati, quo unanimes de quibusdam rebus judicant, ac sentiunt.

V. *Forum internum* est tribunal naturale in animæ intimo erectum, ad quod actiones nostræ ut rectæ, aut pravæ, ut licitæ, aut illicitæ a iudice irrecusabili, a *cujusque conscientia* scilicet, judicantur.

Conscientia in ordine morali est illa *secreta natura, & rationis vox*, quæ nos monet quæ in quovis vitæ eventu facienda, quæ cavenda sint; quæ nos damnat, aut absolvit: quæ nobis nos ipsos aut reos exhibet, aut innocentem, ut ejus monita sequuti fuimus, aut sequi recusavimus.

VARIE ATHEISMI DE LEGE
NATURALI SENTENTIÆ.

841. OBSERVATIO. Ut apte dignoscamus solidæ quam sint demonstrationes, quas proferre per-

gimus innixas & *legi naturali* obligatoriæ, & virtuti nec stolidæ, neque absurdæ; notandum est in duas veluti sectas atheismum distribui, quarum altera suis principiis stans, at morum philosophia detestanda, nullam naturalem legem admittit, nec ullo modo vitium a virtute distinguit; altera vero a suis principiis recedens, sed morum præceptis proba legem naturalem admittit, & vitium inter, virtutemque discrimen statuit. Binæ illæ demonstrationes contra utramque atheorum sectam non æque valent.

I. Athei quidam sunt, qui libere, seu palam, seu clam, pronunciant, legem naturalem purum putum esse vulgare præjudicium: fraudem, furtum, periurium, incestum, calumpniam, prodicionem, homicidium, & reliqua hujusmodi inania nomina esse, quibus politica, aut inscitia chimæricam criminis ideam adscripserunt: justitiam, probitatem, beneficentiam, amicitiam, rectitudinem, fidelitatem, clementiam, honestatem, sinceritatem, ceteraque hujusmodi ipsa quoque inania nomina esse, quibus politica, & inscitia chimæricam virtutis ideam adjecerunt. Re ipsa in hominum actionibus neque crimina, neque virtutes esse; hæc omnia motus locales tantum esse moralitatis omnis expertes: omnia licere cuicumque suo commodo agenti, & nihil ab aliorum oculis, aut viribus timent.

Contra hos atheos binas a nobis institutas demonstrationes non valere satis patet; neque enim hi ut verum admittunt principium, seu *medium demonstrationis*, a quo veritas statuenda, Dei scilicet existentia, deduci debet. (842, & 851).

Binæ itaque hæ demonstrationes contra hos atheos hoc unum obtinent, ut eos cogant suam morum philosophiam diffamare, ut dialecticam tueantur; & prorsus ejurare principia omnium animis a natura insculpta, & a ratione approbata,

bata, ut *necessarium nexum* eludant inter hæc principia, & Dei existentiam evidenter intercedentem . Porro hoc ipsum est indirecta , & principiorum, quæ rejiciunt, & existentiae Dei his principiis evidenter connexæ demonstratio .

II. Alii athei sunt, qui nulla tergiversatione *legem naturalem obligatoriam* admittunt , a qua sincere fatentur universum humanum genus obstringi in ipso quoque animæ foro interno ; atque ab hujus legis sacræ semper , & sancte servandæ transgressione crimina procedere, ut ex ejus observantia virtutes procedunt .

Hæc altera itaque atheorum secta *legem naturalem* existere fatetur , quæ officia quædam sacra , & inviolabilia semper , & ubique omnibus hominibus in foro interno , & externo injungit ; quæ semper , & ubique obligatoria est, quæ veram , & indubiam distinctionem statuit inter licitum , & illicitum , inter honestum , & inhonestum, inter virtutem , & vitia ; juxta quam , *ratione facultatis suæ obligatoria* ad conscientiae tribunal omnes hominum actiones num honestæ aut inhonestæ , num virtuti , aut vicio conformes sunt judicandæ . In his naturæ , & rationi auscultant .

At enimvero quare , quave ratione lex ista ita obligatoria sit , si nullus sit legislator qui eam tulerit , quique illam servari præcipiat ? Hic atheis hæret aqua ; hic omnis eorum obtunditur impia sagacitas . Post enim viginti , aut triginta sæcula , post omnes ingenii conatus nihil athei non absurdum protulerunt, quo *obligandi proprietatem*, conscientiam adstringendi, discrimen inter vitium , & virtutem statuendi in lege naturali demonstrarent .

Hos atheos a binis nostris demonstrationibus magis directe oppugnari satis patet : admittunt enim ut certum , & inconcussum principium illud , seu medium, quo utraque demonstratio innititur , quodque existentiae Dei manifeste connexum est ,

PROPOSITIO I.

342. Datur *lex naturalis*, sacra, inviolabilis, omnium hominum mentibus, & cordibus insculpta vetans, & reprobans quidquid injustum, & inhonestum est, quædam justa, & honesta præcipiens; a nullo hominum consensu, nec ab ulla eorum voluntate pendens; quæque abolitæ etiam, & abrogatis humanis omnibus legibus vigeret adhuc, & obligaret.

Ergo existit in natura supremus Legislator omnibus legislatoribus prior, & major, qui huic legi vim indit perseveranter obligatoriam. Ergo existit Deus.

DEMONSTRATIO. Ut hæc propositio, quæ maximi momenti est, quæque & naturalis theologiæ, & universæ morum philosophiæ basis est omni rigore demonstretur, satis erit ostendere, legem hanc dari, ejusque obligandi vim ab hominibus non pendere; ita vero esse non posse, quin Deus existat. Hoc brevi, & paucis ostendere facile est.

I. Ponamus, legislatores omnes humanos, unanimi tum ipsorum, tum populorum omnium consensu, & libera voluntate leges quascumque ad hunc usque diem latas tollere, & abrogare. In hac hypothesi patet, *adhuc fore veritum*, alios fallere, mentiri, aliorum bona invadere, innocentem calumniari, imbellem opprimere, necare, male habere, aliis nocere; tum *adhuc fore præceptum* justitiam sequi, veracem esse, parentibus obsequi, filios diligere, stare promissis, miseris in urgenti necessitate opitulari.

Ergo lex existit omnibus humanis legibus prior, lex a nullis humanis sanctionibus, atque statutis pendens: lex ab aliqua invisibili potentia lata jus habente, & dominum, & servum obstringere: lex sancta, & sacra, quæ si religiose servetur, piis ineffabilem animi ju-

cun-

cunditatem parit tunc quoque, quum in ea servanda incommoda, & labores ferendi sint; quæ si infringatur, impios conscientiaë stimulis agitatur, atque urget, tunc quoque, quum sibi nihil ab hominibus violata lege timendum esse certo sciunt.

Evidens ergo est cuicumque oculos claræ luci claudere recusanti, hominibus legem naturalem latam esse, *eamque nulla hominum sanctione existere, & obligare*; ut concordī voce natura, & ratio conclamant.

II. At vero lex ista naturalis ita ne existere potest, & *perpetuam obligandi vim* habere, quin supremus aliquis, & invisibilis Legislatur existat omnibus humanis legislatoribus anterior illisque major, a quo legi primitus data hæc vis fuerit, illique perpetuo servetur semper, & ubique obligandi? Evidens sane est, ita esse non posse.

Tolle enim a natura supremum hunc legislatorem, cui & potestas, & voluntas fuerit me diversis sanctionibus, & morum præceptis servandis obstringendi, quæ in me ipso insculpta sentio.

Jam eo ipso *præcepta ista morum, sanctiones ista anima insculpta*, nullam in me majorem auctoritatem me obstringendi jushabent, quam habeant veteres Gepidorum, & Vandalorum leges, atque sanctiones, seu recentiores Caffrorum, & Hottentotorum.

Tunc hæc morum præcepta, sanctiones hæc mihi ad summum consilii loco erunt, nunquam legis. Tunc ab omni lege obligatoria exemptus & in omnibus affectionibus, & cupiditatibus liber nullam aliam præter impiam *fortioris legem* agnosco. Ad omnia jus habeo in quemcumque, qui me viribus minus valet: utilitas, & voluptas unice me in vita regunt.

Omnia tunc mihi licent: æque tunc, mihi licet & aliena bona furari, & amicum eneca-

re, si mihi utile sit, ac liceat aquam e fluvio haurire ad extinguendam sitim, aut culicem me pungentem manu conterere.

Horrenda hæc sunt, atque execranda, a quibus natura, & ratio abhorrent; quæ tamen necessario, & evidenter consequuntur a quavis hypothese, quæ aut Deum in natura non admittit, aut Deos admittit tantum inertes, nihilque in natura agentes.

Itaque si datur *lex naturalis obligatoria*, evidens est, existere supremum legislatorem ceteris humanis omnibus legislatoribus priorem, majoremque, qui legem hanc cordibus nostris insculpsit, & eam inviolabiliter servari præcipit. Atqui supremus hic legislator omnibus prior, ac major alius ne ab eo esse potest, quem Deum vocamus? ergo quem Deum dicimus existit; ergo existit Deus. Q. E. D.

843. *In adulto, qui plenam rationis ætatem attigit, & perfecte illa utitur, siue barbarus sit, siue moribus excultus, non datur primorum legis naturalis principiorum ignorantia invincibilis.*

DEMONSTRATIO. Lex naturalis, ut modo adnotavimus, & ut intimo sensu noscimus, certis, & indelebilibus notis animæ nostræ insculpta est. Quare fieri unquam nequit, ut ejus principia, & præcepta præcipua ab homine libere, & perfecte ratione utente penitus ignorentur.

Præjudicia, criminum consuetudo, effræntarum cupiditatum perturbatio, & tumultus poterunt quidem in quorundam depravatis animis intimam hanc naturæ vocem infirmare, languidam illam, minus intelligibilem, confusam reddere, atque in iis, quæ minus immediate ab ipsa consequuntur, pervertere.

At neque præjudicia, neque pravæ consuetudines, neque effrænes cupiditates, neque hæc omnia simul illam in anima perfecte ratione.

uten-

inteste prorsus extinguere unquam poterunt .
Ad hoc enim hic ipse rationis usus , quo animæ perfecte pollere supponitur , ab anima tollendus esset , imo natura ipsa immutanda , in qua indelebilibus notis lex isthæc insculpta est , quæque eam nobis edicere , ejusque præcipuâ præcepta iterare nunquam cessat . Q. E. D.

§44. *NOTA . Ignorantia invincibilis* dicitur ignorantia , seu cognitionis defectus , qui nulla mentis attentione , nulloque libertatis usu tolli potest . *Ignorantia vincibilis* est ignorantia , seu defectus cognitionis , qui opportuna mentis attentione , & prudenti libertatis usu a legislatore præcepto tolli potest .

Evidens est , ignorantiam invincibilem nunquam reatum censeri posse , neque reatus causam ; ratio enim , & religio unanimes docent , neminem ad id , quod fieri nequit , teneri .

At æque evidens est , ignorantiam vincibilem non modo a peccato non excusare , imo ipsam sæpius novum peccatum esse ; ratio enim & religio unanimes docent , quemvis ad ea , ad quæ tenetur , pro viribus cognoscenda , ut ipsa exequatur , obligari .

*CHIMÆRICÆ ORIGINES AB ATHEISMO
LEGI NATURALI ATTRIBUTÆ .*

§45. *OBSERVATIO .* Omni ætate *Lex naturalis* maximam atheismo speculandi causam præbuit ; ipsa siquidem & præcipuum credendorum fundamentum est , quod diruere nititur , & machinarum validissima , a qua oppugnatur . Quare quem lapidem non movit Atheismus ab Epicurri ætate ad hunc usque diem , ut aliqua veritatis specie legi huic *fabulosam originem* tribueret , qua in suspicionem caderet origo illa cælestis , a qua tam manifeste procedit ?

At eruditi homines , sapientesque credent ne , omnes Democriti , Epicurri , Dicæarchi , Lu-

cretii, Macchiavelli, Spinosæ, Hobbesii, Cov-
vardi, Collini, eorumque interpretum conatus
post tot impias meditationes tot sæculis nihil
aliud tandem nisi ineptias quatuor de legis na-
turalis origine partim inter se distinctas, par-
tim simul complexas protulisse?

Quidquid enim ab atheismo, ut hujus legis
origo aliunde esse probaretur, quam a Deo ho-
minum creatore, & legislatore, excogitatum,
aut productum fuit, tandem est; legem hanc
originem duxisse per aliquos *ab intima natura
constitutione*, per alios *a politica*, & *prajudi-
ciis*, per alios *a communi societatis utilitate*,
per alios tandem *a tacita hominum conventio-
ne*. En quid tot studia, tot profundæ medita-
tiones tandem pepererint.

846. EXPLICATIO I. Per nonnullos atheos
*lex naturalis in hominibus ab intrinseca eorum
constitutione originem duxit.*

Intima constitutione, & physicis organis ho-
mines, ajunt hi athei, nascuntur dispositi ad
has, vel illas ideas habendas, ad hæc, vel il-
la judicia, ad has vel illas propensiones; ea
prorsus ratione, qua bruta intima constitutio-
ne, & physicis organis disposita enascuntur ad
proprium instinctum habendum; canis, exem-
pli gratia, ad instinctum feras insequendi; mus
ad instinctum a fele fugiendi; ursus ad instin-
ctum, quo solitarius vivat, perdix, ut grega-
tim.

Quare si ab his atheis petas, qua ratione tam
mire consentiant homines in iisdem morum prin-
cipiis admittendis, in rebus quibusdam, ut vir-
tutes, honore afficiendis, aliis vero, ut crimi-
na, detestandis;

Dicent, consensum hunc ab internæ consti-
tutionis, & organorum physicorum similitudi-
ne oriri, qua res ubique eodem modo perci-
piunt; si vero ulterius procedant, addent, con-
cordiam hanc *propensionis quam ad societatem
hæc.*

habent homines, effectum esse; quæ sine tacita, aut expressa conventionem qualdam res ut virtutes, quasdam alias ut crimina habendi, obtineri nequit. Hæc illi.

CONFUTATIO. At evidens est, hujusmodi explicationem ne hilum quidem partem illam phenomeni attingere, quæ potissimum, & ferme unice explicanda erat; *quare scilicet, & qua ratione lex ista naturalis obligatoria sit.* Quidquid enim sive idearum, sive principiorum hæc explicatio continet, nullo prorsus modo ostendit, legem hac origine in homine statutam posse illi fieri obligatoriam.

Quare vitiosa omnino, & antiphilosophica est hæc explicatio; non modo quia plura inania, & absurda ingerit iis, quæ explicat; sed etiam quia nihil eorum explicat, quæ potissimum erant explicanda.

Si materialistarum opera attente perpendas, invenies illa ab initio ad calcem hoc vitio laborare.

847. EXPLICATIO II. Per alios atheos *Lex naturalis a politica, & præjudiciis in hominibus orta est.*

Suprema hominum *lex*, illa *fortioris* scilicet, ajunt hi athei, primitus hinc alios dominos fecit, hinc alios servos. Tunc callida politica imperiosæ violentiæ sociata jura, officia debita, obligationes ibi excogitavit, ubi nec jura erant, nec officia debita, nec obligationes; justum illa ab injusto, licitum ab illicito, meum quod nuncupant, & tuum re ipsa distingui statuit, quæ re ipsa nulla hujusmodi distinctione secernebantur; virtutes excogitavit & crimina, quum re ipsa neque crimina, neque virtutes essent: Deos tonantes effinxit, qui insones tuerentur, reos plecterent; quum neque quipiam insones essent, neque rei, neque Dii ulli, qui ista curarent.

Potens inanibus hisce somniis se fidem adhi-

bere simulavit, quippe quæ auctoritatem suam solida, & immota basi firmabant. Dives quoque: his enim bona sua in tuto locabat. Pauper, & servus ista pariter credere simulavunt, terror enim minis incussus animos illis adimebat, & silentium indicebat.

Credulitas hæc ficta primum, ac simulata paulatim legislationis, & imperii basis effecta est, omnibus tum politicis, tum religiosis sanctionibus sese immiscuit, vires veluti ab origine recedens, & a parentibus ad filios traducta acquisivit; tum temporum successu, & consuetudine indies firmior facta, veluti naturæ speciem induit, & universalis persuasio effecta est.

Hinc leges nationales ortum habuere; hinc *lex ipsa naturalis*; quæ nec olim fuit, nec est modo nisi quod magis receptum est, magisque in nationalibus legibus commune. Porro legem naturalem ita ortam volunt hi athei, ita illam explicant.

CONFUTATIO. Atenimvero hæc explicatio & naturæ ipsi, & rationis lumini consentanea dicenda erit; an potius, & naturæ, & rationis ipsius lumini e diametro adversari?

Quid enim vetat, si hujusmodi physiologia, ac dialectica utar, me pari ingenii acumine, parique soliditate dicere; metaphysicæ, geometriæ, ut philosophiæ morum, principia, a politicæ artibus, & a præjudiciis originem duxisse? quid vetat, exempli gratia, me dicere, olim bina, & bina non fecisse quatuor, olim partem toto minorem non fuisse, sed callidam politicam præpotenti violentiæ conjunctam nullo jure, sed vi voluisse, bina prædia hinc, bina illinc esse quatuor prædia, partem hereditatis tota hereditate minorem esse; tum successu temporum arbitrarium hunc res sumendi modum, inanem licet, invaluisse tamen, & sensim sine sensu hominum animis insedisse, se eorum ideis, ac judiciis insinuassey tandem

in eorum veluti naturam mutatum communem de rebus judicandi rationem effectum fuisse?"

Durum est atheis, se in has angustias conjici, & ad has insanias cogi confugere, ut suam sententiam tueantur; at adhuc durius illis est, concessis etiam deliriis omnibus, quæ ut principia assumunt, nihilo se magis in explicatione, quam asserre conantur, progressos esse. Præcipuum enim, quod explicandum est, & quo non explicato, cetera omnia inania sunt, est quare, quave ratione, si Deus non sit, qui hominum rescuret, & mores regat, *lex ista naturalis sit re ipsa obligatoria*; seu quare, quave ratione malam in se, & detestandam efficiat actionem perduellis, qui magni lucrispe patriam prodit, latronis, qui viatorem enecat, ut ejus spolia rapiat, parricidæ, qui patri venenum propinat, ut citius hæreditatem ineat, aliaque hujusmodi. Hæc non explicare est ærem verberare, nihil explicare.

848. NOTA. At inquires, *nonne satis erit si atheus explicet qua ratione lex hæc naturalis obligatoria videatur, quin re ipsa obligatoria sit?*

Dico primum; neminem adhuc protulisse, neminem unquam explicationem prolaturum duabus hisce congruentem; neque a natura siquidem, neque a ratione principium ullum haberi potest oppositum vocibus, quibus concordet, & vehementer ad nos clamant natura, & ratio, legem naturalem scilicet obligatoriam esse, sacram semper, atque inviolabilem.

Dico deinde inter eos, qui sese student atheos fieri, paucissimos esse; & fore animo ita depravato, ita perverso, ac detestando, qui in dubium revocent, *obliget ne lex naturalis*: ut vero aliquantulum naturæ, & rationi impium hoc systema conciliaretur, demonstrandum fore, non jam legem naturalem non obligare; sed qua ratione obligare possit, non supposita

Dei existentia. Nisi hoc præstent pro atheismo incassum laborant.

§49. EXPLICATIO III. Per nonnullos atheos *lex naturalis a communi societatum utilitate originem ducit.*

Non vis, non fraus, ajunt hi, at sapientia, at libertas, at publicæ felicitatis studium, at communis omnium hominum utilitas primis legibus ortum dedit. Hac naturali *ad societatem propensione*, quam veluti homini inhærentem, & necessario ab ipsa hominis constitutione, atque intimis organis *provenientem* censere possumus, hominibus socialis vita necessaria est, æque ac potus, cibus, & somnus sit.

Quoniam vero humana societas stare nequit, nisi homines in *quibusdam principiis* consentiant, quibus eorum opiniones concordēs fiant, & nisi *quasdam sanctiones* sive constitutiones statuunt; quibus eorum actiones dirigantur; unanimes statuerunt, publica commendatione celebrandas esse actiones quasdam, quæ & societati, & singulis utiles futuræ visæ sunt, atque has insignire voluerunt nominibus fortitudinis, prudentiæ, probitatis, beneficentiæ, largitatis, munificentiae, grati animi, fidelitatis, decoris, temperantiæ; contra vero publico odio afficiendas statuerunt actiones alias, quas societatis, & singulorum felicitati magis alias, alias minus noxias arbitrati sunt, easque vocarunt ignaviam, injustitiam, perfidiam, avaritiam, ingrati animi vitium, simulationem, prodicionem, latrocinium, homicidium. Unanimes statuerunt communi societatis bono, singulos homines ad nonnulla facienda teneri, ab aliis omnes abstinere debere, neminemque aut illa omittere, aut hæc perpetrare posse, quin omnibus injuriam faciat, & omnium odium, ac detestationem mereatur.

Hinc politicæ primordia; hinc prima vitii, & virtutis distinctio; hinc primæ leges nationa-

na-

nales; hinc *lex ipsa naturalis*; quæ re ipsa nihil aliud est, nisi quidquid sapientius, communius, utilius reperitur & in primis politicæ principiis, & in primis legibus nationalibus, & in prima virtutum, & vitiorum distinctione. En tibi quænam per hos atheos sit legis naturalis origo.

CONFUTATIO. Explicatio hæc fabulosa magis, quam philosophica duo præcipua, ut binæ præcedentes, vitia continet, quæ proclive est in apertum proferre; universum enim rerum ordinem invertit, & legem naturalem destruit origine ipsa, quam illi tribuit.

I. Ante quamvis hominum consensionem, ante inquisitionem quamvis eorum, quæ hominum generi utilia, aut noxia esse possint, naturæ auctor singulorum animæ sacram, atque inviolabilem *legem* insculpsit, *naturalem* scilicet, quæ jubet esse justos, veridicos, beneficos, quæ mentiri vetat, fidem fallere, aliena rapere, aliis nocere.

In ordine morali lex ista naturalis sapienti, ac benefica naturæ auctoris providentia ad commune humanarum societatum bonum est ordinata; at vero non commune harum societatum bonum hanc legem protulit. Ita in ordine physico ad universi bonum; & harmoniam confert *lex universalis gravitationis*; non tamen universi bonum, & harmonia legem gravitationis universalis naturæ peperit.

II. At vero supponamus nullam aliam legis naturalis originem esse, quam quæ illi ab his atheis tribuitur.

In hac hypothesi, quid mihi, & ceteris, imo & iis qui ejus occasio fuerunt, eamque sacramento servare sponponderunt, erit lex ista naturalis? inane nomen erit, re vacuum; neque enim quempiam obligandi vim habebit. Quare enim, quæ ratione me, puta, obligare poterit?

Poterit, inquit fortasse; propterea quia lex est universalis humanæ societatis, cujus ego pars sum. Belle quidem; ast hæc pura est *petitio principii* (738). Qua enim ratione probabunt, me ad universalem humanæ societatis legem servandam teneri, cujus ego pars sum, si nullus supremus Legislator mihi hanc obligationem imponit?

Reponent ne, obligationem hanc a me ipso mihi esse impositam; quum siquidem in ceterorum societate vivam, aut re ipsa, aut tacite me mihi onus imposuisse legem hanc servandi, quæ omnium humanarum societatum fundamentum est? Adhuc perbelle; attamen hæc quoque vera est *petitio principii*. Qua enim ratione mihi probabunt, me teneri promissis stare, quæcumque sint, quum nullus supremus legislator mihi hoc onus imponat?

§50. EXPLICATIO IV. Per exiguum atheorum numerum *lex naturalis apud homines fundata est in pacto tacito inter ipsos inito*, quo sibi invicem veluti jurejurando promiserunt, se hanc legem in omnibus sequuturos ut normam, ad quam quisque actiones suas conformaret.

Ratione pacti hujus taciti, inquit, lex naturalis semper, & ubique est obligatoria, etsi nullus Deus existat, & quo vim hanc habeat obligandi:

Exempli gratia, pactum tacitum initum erat inter Carolum Quintum Hispaniæ regem, & Atabalippam Peruviæ Incam sese invicem solio non depellendi; & ratione tantum pacti hujus taciti Carolus quintus Peruviam invadens rem fecit illicitam, atque injustam.

Unica hæc atheorum secta est, quæ legi naturali veram, & permanentem obligandi vim adscribat, quæque huius facultati fundamentum invenire studuerit.

CONFUTATIO. Hæc atheorum secta etsi in morum philosophia minus improba, non tamen

men ceteris magis valet in metaphysica , & dialectica ; quidquid enim hic profert , & falsa suppositione innititur , & inepta petitione principii .

I. *Falsa suppositio* est pactum tacitum , quod me inter , & Marochii regem , exempli gratia , initum supponitur , quo nos ita tacite invicem spondimus , quando , aut quomodo ignore , alterum alteri damnum non illaturos necessitate , aut ratione non suadente ; nobis invicem opem in urgente necessitate laturos ; & in omnibus id , quod dicunt legem naturalem , tamquam agendi normam , secuturos .

II. *Petitio principii* eadem est , quam modo supra deteximus . Petitur quippe principium , quum dicitur , pactum hoc tacitum per se obligare ad legem naturalem servandam , quæ hoc ipso obligatoria fiat , nullo supremo legislatore hanc obligandi vim illi tribuente ; & quum probatum supponitur quod probandum esset , pactum hoc tacitum scilicet posse per se obligare , nullo supremo legislatore illud obligatorium reddente .

PROPOSITIO II.

851. Virtutis , & criminis idea non est quid chimæricum ab animi imbecillitate , aut ab illusione prognatum , a præjudiciis , & a rationis abusu confirmatum . Brevi : *crimen* non est nomen inane . *Virtus* non est stultitia , aut infania .

Ergo existit supremus natura nostra dominus , qui essentialè , & inalienabile jus habet , affectiones nostras captivandi , facultates animæ nostræ circumscribendi , actiones nostras dirigendi , libertati nostræ omnino imperandi : dominus infinite purus , infinito sanctus , qui crimen edit , & abominatur ; cui virtus grata , & accepta est ;

est; qui illud vetat, atque proscribit, qui hanc amat, & præcipit. Ergo existit Deus.

DEMONSTRATIO. Ut summa evidentia constet, quare in hypothesi, quod Deus non existeret, stultitia, & insania esset ad virtutis normam vitæ rationem instituere; & quare in eadem hypothesi qui virtutem nullo pacto sequeretur, ille solus sapiens, & prudens esset; fatis erit tantum & virtutis, & criminis, & sapientiæ notiones proponere, atque perpendere.

EXPLICATIO I. *Virtus* fere semper, ut bene novimus, aliquid arduum est, quod aggredimur, aut desiderii, & affectibus nostris obfistentes, aut vitæ commoda a nobis abdicantes, ut Deo placeamus, aut alios juvemus.

Hinc sequitur, virtutis exercitium esse semper actuum arduorum, & naturæ incommodorum seriem; illi siquidem ita agentes obfistimus, & vim inferimus. Porro, nisi Deus existat, omnia hæc ardua, quæ superamus, omnia hæc molesta, quæ perferimus, relata ad ipsum, frustra, & inaniter a nobis fiunt, & perferuntur; at æque frustra, & inaniter, si ad homines referantur; sive quia fieri vix potest, ut illi morale horum actuum meritum probe cognoscant, & recta lance perpendant, sive invidia, sive animi levitate, sive ingrati animi vitio, sive alia depravatione iniqui, & injusti; quin si illos æquos, etiam, rectosque supponamus, & virtutis meritum apprime cognoscentes, (quod in hominibus perrarum esset), nihil pretiosum habent, quo rependant.

Quæ quum ita sint, si virtutem sequi vera sapientia est, hæc non erit, nisi si existat Deus, qui a nobis & voluntatis nostræ sacrificia sibi oblata, & hominibus officia in ejus obsequium præstita exigendi jus habeat; qui & naturæ nostræ vehementiores affectiones ut coerceamus a nobis jure præcipiat, & libertati nostræ leges imponendi jus habeat,

EXPLICATIO II. *Vitium* ut hominis actio consideratum, & ut ordinis moralis violatio, semper est injuria aut Deo, aut hominibus illata, ut nobis ipsis, cupiditatibus nostris scilicet, aut commodis obsecundemus.

Hinc porro sequitur, vitiosos actus, atque vitii consuetudinem fere semper a perceptionum earum illecebris derivari, quas ratio ejurare & contra quas conscientia insurgere potest; quas tamen natura libentissime sequitur, spe quidem sæpius frustrata, semper tamen sperans se in iis, quæ appetit, nequaquam deceptum iri.

Enimvero, si Deus in natura non existit, quid in se improbabit homo vitio deditus, criminibusque sordescens? nihil. Deum negligens, ut suis cupiditatibus obsecundet, nihil negliget, nemini injuriam inferet; hominibus damna, & molesta pariens, nihil aget, quo illi jure dolere possint, aut conqueri.

EXPLICATIO III. *Sapientia* est in eo sita, ut res apte percipiantur, & ut vitæ ratio principiis, præceptisque rerum naturæ congruentibus dirigatur. Contra vero stultitia, aut fatuitas in eo sita est, ut res præpostere percipiantur, & vitæ ratio rerum naturæ consona non habeatur. Age vero: Si Deus non existeret, quis *vere sapiens* esset, homo virtuti, an vitio deditus? Certe hic postremus.

Si enim non existit Deus supremus dominus, ac legislator, cui liberas hominis facultates dirigendi, & coercendi jus sit, patet tunc has hominis facultates sola natura limitari, ac circumscribi; easque illimitatum jus habere, ut in id omne ferantur, quod eas allicit, ut id omne proterant, atque evertant, quod ipsis obstitit, ut sibi, suis commodis, suis libidimbus omnia, quæ possunt, subjiciant. Tunc patet cuique hominum nullum aliud bonum, vel malum fore, nisi physicum, & unicum cujusque

que hominis finem, quo existit, tunc fore bonum illud assequi, malum hoc præcavere.

Quamobrem in hac hypothese patet, *unicam tunc singulis hominibus vitam, & morum rationem fore sapientiæ, & rationi consonam*; eamque in eo positam esse, ut detestanda proprii commodi lex, cum æque detestanda fortioris lege apte componatur; ut in omnibus, & ubique tantum quod placet, quod juvat, quod delectat assequi quisque studeat, nulla arte, nulla vi non adhibita, quum ex his nulla vitia sit, & aliorum damna, & detrimenta quævis nihili habendo.

Ergo in hac hypothese vera insania est ad asperas virtutis inanis leges vitæ, & morum rationem instituere, quum illa nomen re vacuum sit; & veras voluptates, & vera commoda chimæris mente tantum confictis postponere.

Ergo in hac hypothese ii tantum exosi, & omnium diris devoti homines sapientes erunt, & recta ratione utentes, qui virtute, vitioque contemptis, conscientiae stimulis neglectis, omni arte, ac studio, & quovis ceterorum damno, ac detrimento suis cupidinibus obsecundantes, voluptates, & commoda sua tantum quærunt. Si Deus non est, pari eloquentia, ac philosophico acumine, ait civis Genevensis, solus improbus recte ratiocinatur.

CONCLUSIO. Evidens ergo est, si Deus in natura non est, fatuum, ac stultum esse, qui sese ullo virtutis principio regi finit, quique ullo vitii, aut criminis metu a quoquam abstinet.

Atqui hæc consequentia horrenda nimis est, ac detestanda, ac propterea evidenter falsa; ergo hypothesis quoque, a qua fluit, & cui connexa est, evidenter falsa est. Ergo manifeste absurdum est supponere, nullum existere supremum naturæ dominum, ac legislatorem.

Ergo evidenter verum est, *supremum dominum,*

num, ac legislatorem in natura existere, a quo virtus præcipitur; sentimus enim illam nobis præcipi; & a nemine, nisi ab ipso nobis præcipi posse, a quo crimen prohibetur; sentimus enim, prohiberi crimen, & ab ipso tantum prohiberi posse. At vero supremus hic dominus, ac legislator alius ne esse potest ab eo, quem Deum dicimus? ergo quem Deum dicimus existit. Ergo Deus existit. Q. E. D.

§52. *NOTA.* *Lex naturalis*, ut jam monuimus, molestissimum, atque insensissimum atheis argumentum est. Si enim legem naturalem admittunt, quæ vere lex, & obligatoria sit, necessario supremum Legislatorem admittere coguntur, a quo lex ista obligandi vim habeat. Si vero legem naturalem, quæ vere lex, & obligatoria sit, non admittunt; necessario ut vera admittere coguntur principia omnium maxime falsa, absurda, ac detestanda; cujuscumodi sunt, nullum re ipsa inter justum, & injustum, inter honestum, & inhonestum dari discrimen; virtutis principiis, & rationibus duci stultitiam esse, & fatuitatem, neque magis criminis reum esse parricidam, qui patrem, aut filium jugulat, ac venator sit, qui coturnicem, aut perdicem interficit.

I. Inanes conatus, quibus athei insudarunt, ut demonstrationis a naturæ lege desumptæ vim eluderent, satis indicant, non e re facturos theologos, ac philosophos, si *medium hoc demonstrationis* deferrent; hoc enim omnium captui accommodatur; & si recte adhibeatur, conclusionem parit æquæ certam, atque evidentem, ac quævis ex Euclidæis esse possit. *Exempli causa.*

Sint hæ duæ propositiones conditionales.
 „ Si existit lex naturalis obligatoria, existit
 „ Deus. Si existit triangulum rectilineum, ha-
 „ bet tres angulos, qui simul duobus rectis
 „ æquivalent “.

In-

Ingenue fatebimur, in his duabus conditionalibus primum consequens nobis æque certum, atque evidens videri, ac alterum videatur (712).

II. Deismus, qui *legem naturalem obligatoriam* admittit, negat vero pœnas paratas illam infringentibus, aut præmia illam servantibus, non in iisdem cum Atheismo angustiiis est, quum agitur de proprietate *obligatoria* in hac lege statuenda. Deismus enim *Deum legislatorem* fatetur, qui in sua legislatione tunc etiam observantiæ exigendæ jus haberet, quum nec pœnas refractariis intentaret, nec præmia obedientibus promitteret. Deista Deo iustitiam affert, non supremam auctoritatem.

Quare in hypothesei atheismi Virtus stultitia, & fatuitas esset; sibi etenim gravis, & molesta esset, ut chimæricæ legi nullam obligandi vim habenti obtemperaret.

At non item in hypothesei Deismi virtus stultitia esset, & fatuitas, ut sæpius quidam magis enthusiastæ, quam philosophi pronunciarunt. Neque enim æternus Legislator jus amitteret leges obligatorias ferendi, etsi, si fieri posset, iustus non esset iis, quibus leges istæ sacræ, & inviolabiles indicuntur.

COMMUNIS HOMINUM PERSUASIO DE ALICUIUS INVISIBILIS DIVINITATIS EXISTENTIA.

Hic ostendemus primo, hanc universalem hominum persuasionem esse *phenomenon certum & indubitatum*: deinde, hoc *phenomenon maxime simplex esse, & natura conforme*; tertio hoc *phenomenon validam esse probationem existentia Dei*. Ex his duæ procedent sequentes observationes, quibus alia generica propositio innitetur.

§53. OBSERVATIO I. *Hanc in hominibus com-*

communem persuasionem dari, minime dubium est; ipsa siquidem ab omnium gentium aënali-
bus confirmatur.

Semper, & ubique, apud antiquas, recen-
tioresque nationes, apud barbaras æque, ac
apud excultas, apud idolorum cultrices, &
idola non colentes communis hæc in omnibus
hominibus invaluit persuasio; in natura visibili
aliquam esse *invisibilem Potentiam*, cujuscum-
que naturæ sit, cujus oculus omnia videt, cu-
jus brachium ad omnia extenditur, quæ res
mundi hujus curat, quæ hominibus beneface-
re, iisque mala immittere potest; quæ eorum
virtutes, & vitia adnotat, quæ probos bene-
volentia prosequitur, improbos odio, cujus a-
morem, patrociniū, beneficentiam sibi concili-
are possunt religiosi donis, sacrificiis, cultu,
cujus ultrix justitia aliquando religiosa reorum,
quibus pœnas minitatur, pœnitentia placari
potest; a qua nemo reus, quum punire vult,
se se eripere potest.

I. Certum est primo apud veteres nationes om-
nes Græcis, & Romanis notas hanc persua-
sionem viguisse. Hoc nobis monumenta omnia
historica, quæ antiquitatis supersunt, plane
testantur.

Testis esto Marcus Tullius, qui notat, nul-
lam nationem esse, a qua Deus aliquis non
colatur, barbaras quoque, etsi divinitatis ideam
deformant, tamen Deum aliquem esse fateri:
*Nulla est gens tam fera, tam barbara, qua
etsi ignoret qualem Deum habere debeat,
tamen habendum non sciat: nemo tam imma-
nis, cujus mentem non imbuerit Divinitatis
opinio. Multi de Diis prava sentiunt: id enim
vitioso more effici solet; omnes tamen esse vim,
& naturam divinam arbitrantur.*

Testis esto Plutarchus philosophus, qui ur-
bes, pagosque inveniri posse ait, in quibus nec
leges, nec artes sint, quæ vix domos habeant;
in

in quibus Deus aliquis non colatur, nullam inveniri. *Peregrinantibus multas continget occurrere urbes sine musis, sine studiis literarum, sine legibus, sine auri, & argenti usu; quibus ignota sint theatra, & gymnastica exercitationes; quibus etiam nulla sint domus, sed tuguria: nusquam autem stat urbs, aut oppidum, quibus nullus sit Deus.*

II. Certum deinde, universalem hanc persuasionem apud omnes gentes quatuor mundi partium incolas, quas ratione commercii novimus, hac ætate vigere; exempli gratia, apud omnes Europæ nationes, quæ omnes aut Christi, aut Mahumetis religionem profitentur & quarum æque præcipuum dogma est, Deum unum esse; apud omnes excultas Americæ nationes, quæ aut Christum colunt, aut principibus Christum colentibus subditæ sunt; apud magnas omnes Asiæ nationes a mari Baltico ad mare Kamschatka, a mari glaciali ad Arabicum sinum, & ad Oceanum Indicum, quæ omnes aut Christianæ sunt, aut Judææ, aut Mahumetis, aut Bramhæ, aut Confucii legem sequuntur; apud omnes Africæ nationes, quæ alicujus momenti sint, quibus aut Christi, aut Judæorum, aut Mahumeris religiones, quæ ubique ad maris litora, tum etiam plurimum in intimis terris magnæ illius peninsulæ dominantur, Deum supremum, & unicum, increatum, & creatorem annunciarunt.

Pleræque ingentes nationes hujus orbis incolæ falsas sibi effinxerunt divinitatis ideas, illi quædam attribuerunt, aut illi inesse putaverunt, quæ ejus naturæ, sive existendi, sive agendi modo, ullo unquam pacto convenire possunt. At vero inter has nulla per hos dies est, ne ex illis quidem, quæ idola colunt, quæ plane divinitatem aliquam supremam non agnoscat, cui ceteri minores Dii subsint, quæque illis quoque dominetur (370).

III. Si quoque verum esset, quod peregrinantes nonnulli nimia fortasse credulitate testantur, barbaras quasdam nationes, parvas illas, quidem, atque efferatas hoc & superiore sæculo inventas esse, in quibus nullum esset hujus persuasionis vestigium; non proinde persuasio hæc, quam probavimus, *universalis hominum persuasio* esse desineret; quum enim de moralibus quæstio est, minima universalis exceptio, nihilo æqualis habenda est; & parva barbarorum hebetum turma universo humano generi comparata infinite minimo æqualis censenda est.

§54. OBSERVATIO II. *Universalis hujus persuasionis origo* nihil habet arduum, aut intellectu difficile, quodve dubitationem excitare possit, an re ipsa detur, ut ex universa veteri, ac recentiori historia probatum est. Quid enim opus fuit, ut persuasio hæc oriretur, & invalesceret apud varias orbis hujus nationes? fatis fuit, ut aliquando in singulis *homo nasceretur natura ad observandum, & cogitandum compositus*, (quorum innumeri quavis ætate, & in quibusvis gentibus nasci potuerunt), qui & res, & ea, quæ a rebus illustriora procedunt, perpenderet; qui a principio manifeste vero quæ manifeste consequuntur colligeret; qui a phænomeno plane certo aliquid huic phænomeno evidenter connexum deduceret.

I. Ponamus, exempli gratia, alicubi nationem esse non omnino feram, & stupidam, in qua nondum persuasio hæc orta sit. Quid opus erit, ut persuasio hæc in illa oriatur, & invalescat? fatis erit si in ipsa sit homo aliquis illi similis, quem descripsimus, observans, & de observatis cogitans, cui aliquod ex illustrioribus naturæ phænomenis, (quod maxime obvium est,) spectandum occurrat, puta *pulcherrimus ordo* in universi orbis partibus elucens, aut *lex ista naturalis*, quæ omnium hominum animis insculpta est.

Hic

Hic mirum hunc ordinem in universa natura elucentem intuens, & speculatus, judicet, fortuito casu, tam eleganter, tam ordinate res a se disponi non potuisse; & audeat suspicari, aliquam in natura *invisibilem intelligentiam* esse, quæ hanc pulcherrimam rerum omnium dispositionem mente conceperit; aliquam *invisibilem Potentiam*, quæ ad hunc prototypum omnia disposuerit.

Hic ipse legem hanc naturalem animadvertens omnium animis impressam, eamque semper, & ubique vim obligandi habere concipiens, quam vim a nulla re visibili obtinere potest; suspicetur, aliquem esse in natura *invisibilem Legislatorem*, a quo lex ista hominum animis insculpta fuerit, & vim acceperit humanos legeslatores ipsos obstringendi, quin unquam tolli, aut abrogari possit.

III. Postea hic observator ceteros convocans quæ cogitavit, quæque suspicatur illis communicet, rationesque addat, quibus in hanc suspensionem adductus est. Mirabuntur illi, ac obstupescunt, modo recta ratione utantur, nova hac veritatis luce perculsi: cito hominis hujus suspicio, seu potius insignis isthæc detecta veritas per omnium ora volitabit, atque in omnium animis radices aget; præsertim quum illam omnes adeo rationi consentaneam inveniant, ut animus illam percepisse, atque novisse gaudeat; & præterea mirandum in modum illam deprehendant universæ tum intelligenti, tum intellectu carenti naturæ congruentem, ut ejus ordo tum physicus, tum moralis per ipsam solam explicetur.

Ex qua ratione in hac, & in quavis alia natione & idea *Entis supremi*, cui universa visibilis natura sublit, oriri possit; & *communis persuasio*, Ens istud in visibili natura re ipsa existere; sive hujus ideæ, & persuasionis objectum re ipsa exillat, sive non existat.

PRO.

PROPOSITIO III.

855. Si *communi hominum persuasioni* stare velimus, in visibili universo aliqua invisibilis Potentia existit, quæ naturæ dominatur; & qua commoda, & adversa proveniunt, quam colere, & revereri debemus. Ergo *hæc potentia existit. Ergo Deus existit.*

DEMONSTRATIO. Non semper communis aliqua persuasio certa rei probatio est. Quare ostendendum modo est, persuasionem, de qua quæstio, certam facere divinæ existentiae probationem.

I. Certum est primo, persuasionem hanc universo hominum generi insidere non potuisse, nisi eorum naturæ, & rationis, seu potius eorum, quæ naturæ, & rationis fundamenta sunt, & ab his inseparabilia, influxu, & ministerio. Secus, qua ratione per omnes ætates, & ubique gentium communis hæc persuasio oriri, propagari, firmari potuisset? præsertim quum gentes tam moribus, natura, voluntate, sententiis diversæ sint; quæ ferme infinitæ varietates a stirpium, a cæli, a legum, ab educationis, a vitæ rationis diversitate enascuntur; atque hoc inter perpetuas opinionum, voluntatum, morum, ambitus, cultus vicissitudines, quas in hominibus universis & rerum ipsarum instabilis fluxus, & naturæ ipsius & rationis quoque in aliquibus volubilitas simul conjunctæ pepererunt.

Qua igitur ratione communis hæc hominum persuasio perpetuo stetit? suadente eorum voce, quæ *concordia, & immutabilia* in hominum natura, & ratione sunt.

Natura omni ætate, & ubique gentium hominibus edixit, aliquam *invisibilem potentiam* esse, quæ rebus omnibus præsit: vocem hanc hominum ratio confirmavit: hominum genus

his vocibus auscultavit, & ab his vocibus in hominibus orta est persuasio.

II. Certum quoque videtur *unanimem hanc atque constantem naturæ*, & rationis vocem fallacem esse non posse, neque ea suadere, quæ falsa, inania, a præjudiciis exorta sint.

Si enim unanimem, atque constantem naturæ vocem erroris, falsorum judiciorum, falsarumque persuasionum fontem hominibus esse posse dicamus; quodnam illis tutum supererit veritatis criterium, quo verum a falso, certum ab incerto secernant? Profecto evidens est, aut nihil in humanis cognitionibus certum esse: aut hoc certum esse, unanimem scilicet, constantemque naturæ, & rationis vocem universim, & perseveranter humanum genus non decipere.

Quid itaque unanimis ista naturæ, & rationis vox, quam mendacem dicere nefas est, quæque objecti sui veritati manifesto connexa apparet, quid, inquam, hominibus omni ætate, & ubique gentium enunciavit? In natura *invisibilem potentiam* esse, a qua regitur, a qua prospera, & adversa procedunt, quam colere, & revereri oportet. Ergo potentia hæc re ipsa in natura existit.

Atqui quid, nisi id, quod Deum dicimus, ista potentia sit? hoc ergo in natura datur; ergo in natura existit Deus. Q. E. D.

856. **NOTA.** Postrema propositio a nobis statuta fortasse alicui non satis firma demonstratione munita in ordine morali censebitur; *medium enim demonstrationis*, cui innititur, communis scilicet hominum persuasio, non omnibus fortasse videri poterit satis nota, & concessa, ut inconcussa inde demonstratio deduci possit.

Lex naturalis, fortasse quis inquiet, medium demonstrationis est passim notum, atque concessum, unicuique enim in animæ intimo impress-

pressum inest; ab hoc igitur tamquam certo principio exordiri tuto possumus, ut Deum existere directe demonstremus.

Idea quoque *virtutis*, & *visi* medium demonstrationis est passim notum, concessum, omnium animis insculptum, a quo pariter tamquam principio certo Dei existentia indirecte deduci potest.

At communis hominum persuasio, quæ animis non inest, quæ ab historia satis imperiecte colligitur, satis ne certa est, ut verum demonstrationis medium esse possit? Ita dubitanti respondeo.

Ne quæramus modo, num statuta propositio certam demonstrationem præbeat sive absolutam, sive hypotheticam. Hoc omisso, confidenter pronunciamus, medium hoc demonstrationis *phenomenon maxime attendendum* in ordine morali nobis visum esse, quum aliqua ratione nobis a natura ipsa oblatum sit, ut philosophice illo utamur ad Dei existentiam illustri, & valido ratiocinio comprobendam. Quod quum totis viribus præstare conati simus; quam vim sive absolutam, sive hypotheticam inde hauserit probatio nostra, aliis judicandi provinciam relinquemus.

OBJECTIONES REFELLENDAE.

Ut demonstrationem legi naturali innixam atheus eludat, diversas æque inanes origines illi affingere cogitur. Ut demonstrationem a vitii, & virtutis idea deductam eludat, eo adigitur, ut dicat, hanc ideam omnino factitiam, & arbitrariam esse; quod enim nos vitium dicimus, aliæ gentes, aut aliæ ætates, nulla naturæ, aut rationis offensione, virtutem vocare poterunt. Tandem ut probationem eludat a communi hominum persuasionem de Dei exi-

stentia desumptam, contendit, hoc medium æque unius Dei, ac plurium deorum existentiam probare. Age vero singula perpendamus.

**FONTES A QUIBUS LEX NATURALIS
PROVENIRE POTEST.**

857. OBJECTIO I. Lex naturalis aut a natura nostra provenire potest, quæ ita comparata sit; aut a principum politica, qui hanc legem excogitarunt, ut ipsi suam auctoritatem & populi disciplinam superstruerent, aut ab aliqua hominum conventionem, qui societatem instituire volentes, eamque sine legibus stare non posse sentientes, hanc sibi ipsitulerunt, mutua eam servandi sponsione, sive a communi aliquo præjudicio, quod a primis hominum parentibus admissum, ab his in filios, ac nepotes ad nos usque traductum sit. Ergo lex naturalis cum Dei existentia necessario non connectitur. Ergo lex naturalis haberi potest, quin Deus existat.

858. RESPONSIO I. Supra jam diximus, inane quidpiam concipi, si lex naturalis non obligatoria concipiatur, nullumque ex fontibus fabulosis hic illi perperam adscriptis posse illam facere obligatoriam (845).

I. Lex naturalis in nobis ipsis, atque in animæ intimo insculpta est. At quum evidens sit, naturam nostram se ipsam non formasse, evidens quoque est sese ipsam cum hac lege non condidisse, sive se hanc legem in animæ nostræ intimo non insculpsisse.

II. Natura humana sibi relicta nullam sibi legem, qua obstringatur ponere potest. Si vero ipsa sibi hanc legem imposuisset, evidens est, qua ratione eam ferre potuit, eadem ipsam, quum libuerit, tollere posse, & abrogare; ut supra monuimus.

Quoniam lex ista in natura nostra existit,
eam-

eamque prorsus obstringit ; necesse profecto est, eam ab aliqua *invisibili Potentia* latam esse , cui natura nostra subiecta sit, ipsumque naturæ auctorem ipsius quoque auctorem esse . Natura legis hujus præco est, non origo .

859. RESPONSIO II. Principes hac naturæ lege uti sane potuerunt ad propriam , & ad subditorum utilitatem .

At principes medium hoc in natura *præexistens* invenerunt, non illud in natura ipsi creaverunt . Ita quoque sæpius humani animi affectus ad fines suos assequendos adhibuerunt, non tamen hos in hominum animis procrearunt ; sed existentibus jam, & inventis usi sunt .

860. RESPONSIO III. Certum est omnes homines hac lege naturæ obstringi .

At quid hanc legis hujus servandæ in hominibus universis obligationem statuit ? non sane sanctiones ullæ arbitrariæ, quas ipsi ediderint, & quas libertate sua utentes ipsi obligatorias leges esse voluerint ; sed *sanctiones necessaria* , quas ipsi suis animis impressas , & præexistentes invenerunt , quasque unicuique anima ipsa illis obligatorias esse significavit ante quancumque eorum conventionem, & antequam de utilitate tum reipublicæ , tum singulis inde sequutura quidquam cogitassent .

I. Humanæ naturæ auctor homines condens, quos socialem vitam vivere destinabat, iis legem tulit communem , & obligatoriam, quæ omnia recto ordini subjiciens tum commune ; tum privatum bonum intendit ; & cujusvis animæ munus esse voluit legem hanc sibi , & suo nomine indicare , eamque semper & ubique sacram , atque intemeratam habere .

Hinc vero in omnibus tum antiquis , tum recentioribus nationibus ex cultis æque , ac barbaris *una, eademque natura lex*, ejusque magis minusve explicita cognitio eluxit , & viguit .

II. At vero, si Deus non est, ut impie contendunt athei, qui supremus Dominus, ac legislator jus habuerit, & adhuc habeat hominum voluntates obligandi, quare quivis homo communi huic legi tenebitur?

Reponent, ratione *propria utilitatis*, quæ hanc legem esse, & vigere postulat. Ergo propria cujusque utilitate cessante, lex quoque cessabit; non erit ergo lex illi, cui utilitatem non pariet. Lex ergo ista universalis nec pauperem obstringet, qui sine patrimonio natus propriam utilitatem in divisione bonorum facta antequam nasceretur non inveniet; nec divitem, qui fundos augere finitimorum detrimento sibi utile fore sentiet. Quum itaque propria cujusque utilitas unica lex sit, id unum uterque eniti debet, alter, ut bona, quæ non habet, sibi comparet, alter ut quæ habet amplificet, & hoc cujuscumque detrimento; nec metus, aut animæ stimuli curari jam debent, quibus insanum vulgus agitur legem inanem violando sola propria utilitate fundatam, quæque evanescit, quum a propria cujusque utilitate amplius non sustinetur.

861. RESPONSIO IV. Qui ab *universali præjudicio* ortam velit universalem naturæ legem, satis indicat, se nunquam præjudiciorum originem, progressum, & effectus attente perpendisse.

Quis quæso ratione sua recte utens falsum præjudicium dicat communem omnium hominum persuasionem, quæ nunquam neque a sensuum, neque a cupiditatum illusionem ulla nasci potuit, quæque unanimi, & immutata naturæ, & rationis voce roboratur? Qua jam ratione veritatem homines noscent, si unanimis naturæ, & rationis vox mendax sit?

Communi hac omnium hominum persuasionem in visibili natura *invisibilis Legislator* existit, cujus infinite sancta, infiniteque timenda aucto.

auctoritas sacras sanctiones servari præcipit, quæ cordibus nostris insculptæ desideria, & affectuum nostrorum illecebras sæpius cohibent, atque alligant. Falsum ne præjudicium dici poterit hujusmodi persuasio, quæ a primis humani generis parentibus universæ posteritati transmissa fuit? Evidens est, talem esse non posse. Siquidem,

I. Scimus primò, falsa præjudicia omnia aut a sensuum, aut a cupiditatum illusionè in hominibus oriri.

Atqui omnino patet, hujusmodi persuasionem neque a sensibus oriri posse, qui objectum insensibile nequeunt semper, & ubique male percipisse; neque a cupiditatibus, quæ nunquam homines adducere potuerunt, ut legem statuerent, aut supponerent, qua ipsæ coercentur, & castigantur, & invisibilem Legislatorem infinite sapientem, sanctumque, cujus vel sola cogitatione terrestunt.

II. Scimus quoque, falsa præjudicia sensim sine sensu infirmari, & destrui, tum rerum inconstantia, tum diversis res inspiciendi modis, qui diversis ætatibus varii sunt; tempore scilicet, & animadversione. Atqui hæc duo non modo hanc in hominibus persuasionem non infirmarunt, imo potius roborarunt. Non ergo falsum præjudicium est hujus persuasionis origo.

III. Primi humani generis parentes intimam hanc ipsi quoque vocem audierunt, qua monentur homines, existere legem naturalem, eamque obligatoriam; homines enim erant; & lex ista ubique naturæ nostræ insculpta est. Lex ista ab ipsis cognita filius vel in ipsa infantia annuciata fuit; hi vero quum jam ætate firmiori rerum rationem investigare cœperunt, hanc ipsam legem, quam a parentibus esse audierant, sibi ipsis insculptam invenerunt. Ita per progenies legis hujus cognitio tradita est.

Si vanum præjudicium est legis naturalis obligatorię persuasio propterea quia a parentibus, & magistris eam dari didicimus; vanum quoque præjudicium erit tenere, totius partem toto minorem esse, & duo tertio æqualia inter se quoque æqualia esse: hæc siquidem a prima ætate a magistris, & parentibus edocui fuimus.

QUA RATIONE, ET IN QUIBUS LEX NATURALIS IMMUTATA FUERIT.

862. OBJECTIO II. Si re ipsa animis lex naturalis morum directrix insculpta esset aut a natura, aut a naturæ auctore, posset ne vitii, & virtutis idea ita arbitraria, & varia in hominibus esse? possent ne eadem actiones honestæ, & probæ a quibusdam gentibus haberi, ab aliis turpes, & detestandæ? attamen quam varia hac de re judicia a veteri, recentiorique gentium historia colligimus?

Veteres Galliæ, Colchidis, Palestinæ populi pie, & religiose se agere putabant suis falsis diis humanas victimas immolantes. Homicidium, imo parricidium ipsum religiosum opus habitum fuit.

Hac nostra ætate quidam Americæ, novæ Zelandiæ, novi Belgii populi nullo conscientię stimulo homines jugulant, ut eorum sanguinem bibant, & carnibus vescantur: imo quoque parentes in senium devexos jugulant, ut eorum carnibus cum amicis epulentur.

Veteres Romani ceterum honesti vitiis quibusdam nefandis non erubescabant. In aliquibus Thraciæ, atque Indorum regionibus quidam cæstro correpti homines sanctimonia insignes habentur, qui Parisiis aut igni traderentur, aut stultorum domicilio includerentur.

RESPONSIO. Certum est hominibus legem naturalem latam esse, cujus *principia* ubique
ca-

eadem sunt, & omnium animis immutabiliter insculpta.

At æque certum est, legem hanc ipsam ita universalem, ubique uniformem, ubique in principiis suis immutabilem, ut omnes historiæ testantur, horrendum in modum & consequentiis, & applicatione deformatam fuisse; & homines, quum hac unica lege ducuntur, facile moribus, & religione a recto tramite declinare.

Ex hisce duobus, quæ certa sunt, evidenter sequitur, ut in nostra philosophia religionis fufius ostendimus, legem naturalem vere primam esse homini morum magistræ; at in perfecta divinæ providentiæ in homines æconomia, *legem hanc non unicam esse morum directricem*, nec unicam facem, cujus lumine mentes hominum illustrentur ad mores recte instituendos.

Ut singulis hujus objectionis partibus aliqua methodo respondeamus, illam ad tres quæstiones adducemus. Sunt ne in lege naturali quædam immutata principia, in quibus omnes homines consentiant? Si hæc principia sunt, quare omni ætate lex ista in consequentiis, & applicatione tam turpiter deformatæ fuit? Ita ne certum est, ut quidam recentiores philosophi contendunt, virtutis, & vitii ideam arbitrariam esse, ac variabilem?

863. QUÆSTIO I. *Sunt ne in lege naturali quædam veluti principia certæ, & immutabilia, de quibus omnes homines consentiant?*

RESPONSIO. Ut firmum, omnibusque obvium huic morali problemati fundamentum jiciamus, fingamus, *æcumenicum veluti universi humani generis concilium* coram nobis cogi; quo omnium gentium veterum, ac recentiorum, cultarum, ac barbararum legati conveniant, & libere sententiam ferant.

Hisce congregatis assurgat quispiam, & im-

mani voce, quæ ab omnibus exaudiri possit, & intima pervadere, ab omnibus quærat; sit ne gens ulla, quæ licere censeat, aut censuerit unquam, nulla reatus nota *alteri nihil contra molienti nocere*; aut alicui urgente necessitate præsto *opem*, quam facile ferre possis, *recusare*; aut *parentes injuria afficere*, quos natura observantia prosequendos suadet, aut *filium inedia, & infirmitate languentem negligere*, quem natura diligendum suadet; aut *beneficia, nullo grati animi indicio rependere*, aut *aliena rapere* nullo ad illa jure, aut *promissis non stare*, quum natura isthæc sancte servanda doceat?

Quid ad hæc universi humani generis legati? mirabuntur omnes, indignabuntur, feroci silentio, ac torvis oculis quæstionis auctorem intuebuntur, hisce signis veluti ab eo & ipsi petentes, qua ratione unquam suspicari potuerit, in terris gentem ullam esse morum institutione feris ipsis deteriorem?

Sunt ergo in naturæ lege quædam veluti ejus immota principia, quæ nationes omnes & sacra, ac servanda, sive cultæ illæ fuerint, sive barbaræ, semper suspexerunt. Porro principia hæc iis, inter cetera, opposita sunt, quæ hæcenus ab omnibus gentibus rejici, & execrari demonstravimus.

II. Si hæc ab omnibus admissa *legis naturalis principia*, non recte servata, imo ubique violata fuerunt; hæc legis infractiones semper conscientiæ improbatio, & stimuli comitantur. Quare violationes hæc non modo incertam, aut dubiam legem hanc non faciunt; imo vero in illa perpetuo jus probant homines suis edictis obstringendi; nunquam enim homo ab his recedere potest, quin intimis conscientiæ objurationibus, ac stimulis obnoxius sit.

III. Inter hæc precipua legis principia ab omnibus admissa; unum est quo cetera omnia
emi-

eminenter , aut virtute contineri videntur , quodque propterea veluti primum sacræ hujus legis principium haberi poterit , hoc scilicet : *semper alteri fac , quod tu ab illo jure exigere posse putares , si tu ejus loco esses , ille tuo .*

Alterius hominis statum semper attendere debeo , quo me cogitatione locem , ut recte semper judicem quid illi debeam : si me tantum attendo , nimis parum a me pro illo petam ; si illum tantum , nimis a me petam ; si illum , & me simul attendo , mentis , & cordis rectitudo semper indicabunt , quid pro illo a me postulent sacra jura , & nunquam abroganda hominis , fratris , filii , parentis .

864. QUÆSTIO II. *Si certa , & inconcussa in natura lege principia sunt , quibus causis lex hac in consequentis , & applicationibus omni ætate turpiter deformata fuit ?*

RESPONSIO . Quæ causæ ita legem hanc deturparunt ad tres præcipuas adduci possunt ; & hæ sunt , pravæ cupiditates , prava exempla , falsæ rerum ideæ .

165. EXPLICATIO I. Prima in legis naturalis consequentiis & applicationibus corruptiosis causa *prava cupiditates* fuerunt .

Initio temporum , & omnibus ætatibus , nostra hac quoque ætate quosdam lex naturalis limines statuit liciti , & illiciti , justi , & injusti , honesti , & inhonesti , qui humanis cupiditatibus non satis arridebant , puta voluptatis , avaritiæ , ambitionis cupiditatibus .

Hæ tunc coarctatæ , atque hisce angustiis obseptæ , & indociles hæc fræna pati olim fecerunt , quod modo faciunt ; aut legem eludere , aut illam perperam interpretari , aut falsas a primis legis principijs consequutiones deducere studuerunt .

Avarus , voluptuosus , ambitiosus omni arte , omique studio efficere conati sunt , ut suarum cupiditatum obstaculo ipso magis exardentium objecta , quæ a lege vetita censebantur , tamen

licita, honesta, permiffa essent, aut viderentur: juxta nimis notum, nimisque receptum adagium: *Sanctum est quod volumus.*

At vero, ut objectum a lege vetitum, avaro, voluptuoso, ambitioso licitum, & honestum videretur, necessario in his a prava cupiditate ratio decipienda, aut obcæcanda erat; consuetudo inducenda erat res aliena specie intuen- di; & ratione jam decentia, & connivente lex naturalis deformanda, falsis ab ea deductis consequentiis, eaque perperam rebus accommodata.

Itaque cupiditates humanæ, jugum non ferentes primæ, si naturam ipsam spectemus, causæ fuerunt, quibus naturæ lex deformari, ac corrumpi cœpit.

866. EXPLICATIO II. Altera in legis naturalis consequentiis, & applicationibus corruptionis causa fuerunt *prava exempla.*

I. A prima humanarum societatum origine, *audaces grassatores* extiterunt, qui rapinis onusti, & sanguine scædi, honore, & commendatione excipiebantur, & victores appellabantur.

Tunc vero ideæ injustitiæ, necis, rapinæ, aliorumque a naturæ lege omni anathemate proscriptorum, in hisce grassatoribus omni laude cumulatis sese jungentes ideis fortitudinis, auctoritatis, potentix, aliorumque hominem maxime allicientium, speciem mutare visæ sunt, & odium tollere, quod natura in earum objecta concitabat.

II. Apud plurimas nationes Dii, & Deæ extiterunt omnibus vitiis sordescentes, & hæc eadem suadentes, quæ numina thure, aris, victimis colebantur.

Tunc horum vitiorum ideæ, quæ Diis hisce aut historia, aut fabula tribuebat, sese ideis inanis hujus divinitatis permiscentes, id omne exuere visæ sunt, quod in illis turpe, atque impium esse sacra naturæ vox conclamabat.

III. In regnis omnibus semper republica vitio-

dofioribus regum vitia quacumque assentatores aulici commendabant, atque imitabantur; hos eorum quoque assentatores commendabant, & sequebantur. Tunc vero idea vitii intima conscientia expostulante, veluti evanuit, & auctoritatis, potentiae, gratiae, hilaris vitae speciem induit.

Inter tot, tantaque, quæ universim contra naturæ legem, corruptis hominum moribus, conjurarunt, non sane mirum illam aliquanto immutatam fuisse; mirum magis non omnino extinctam, & abolitam fuisse.

867. EXPLICATIO III. Tertia corruptionis causa in legis naturalis consequentiis, & applicationibus fuerunt *falsa nonnulla rerum idea*. Exempli gratia.

I. *Falsa* in hominibus *religionis idea* ortæ sunt. Hinc fanatici furor, nullo animi horrore humanas victimas falsis numinibus immolantis.

Incertis iste fanaticus naturæ, & rationis vocibus monitus *invisibilem divinitatem* in natura existere, cui cultus maxime religiosus, & maxime augusta sacrificia debentur; ideam hanc & persuasionem pervertens, stulte arbitratus est, si hominem, si concivem, si filium ipsum immolaret, se quid majus, quid excellentius, quid religione dignum magis oblaturum, quam si arietem, aut taurum Diis offerret; ac proinde homicidium, & parricidium ipsum, etsi ab universali naturæ lege vetitum, tamen sacrum, ac licitum fieri ratione religionis, aut numinum, quorum cultu perpetrabatur.

II. *Falsas* quoque homines habuerunt *perfectionis ideas*. Ab his in insanos, fortasse etiam in turpes errores adacti sunt enthusiastæ nonnulli Brahmæ, & Mahumetis asseclæ; ad dam quoque nonnulli Christianorum nomine insigniti.

Hi omnes persuasionem ducti, Deum dignum esse,

esse, cui maxima quæque, & perfectissima offerantur, atque huiusmodi illa esse, quæ naturæ maxime ardua, ac difficilia; Enthusiastæ hac idea, atque hac persuasione perperam interpretata decepti, plura sibi facienda statuerunt superstitiosa, & absfona; quorum quædam & naturam ipsam, & rationem depravare possunt, dum utramque ad perfectionis apicem evehere videntur.

III. *Falsa* in hominibus fuerunt *honoris idea*. Hinc veterum, recentiorumque bellatorum quorundam exortus error, qui sibi persuadere student, homicidium crimine carere, quum ad barbaras quasdam honoris leges a Gothis inventas barbaris ignorantia, & erroris temporibus, perpetratur; quibus tamen legibus, & naturæ, & nationum, & religionis leges opponuntur.

IV. *Falsas juris ideas* homines habuerunt aut a falsis principiis ortas, quæ ut vera temere assumpserunt, aut a principiis veris, a quibus falsa deduxerunt.

Inde tot principum errores, tot reipublicæ administratorum, tot theologorum, qui tot cruenta bella aut indixerunt, aut suaserunt, aut probarunt, tot injusta facinora, violenta, atque hostilia, ut inania quædam jura aut tuerentur, aut amissa sibi iterum vindicarent.

Inde tot barbarorum errores, qui aut in adustis Africæ desertis, aut in palustribus Americæ silvis ferocientes se posse putant jure belli eos jugulare, aut servituti addicere, quos in pugna capiunt.

Inde nonnullorum Romanorum Pontificum error, qui *adulterinis quibusdam Decretalibus* misere decepti se regum, atque nationum, bona fide puto, arbitros crediderunt; unde tot bella inter Christianos exarscrunt, ut inane hoc

ejus Existentia. Demonstrationes. 321
hoc jus, & evangelio minime consentaneum
tuerentur. (a).

V. *Falsas pietatis in parentes ideas* homines
habuerunt. Hinc, si vera narrantur, Antro-
pophagorum error, qui natura non horrescen-
te parentes jugulant, ut iis vescantur.

Naturæ legis principia eadem apud omnes
gentes sunt, siue excultæ illæ sint, siue bar-
baræ; at quæ ex iis magis, minusve remota
deducuntur, mirum in modum varia esse pos-
sunt pro diversa mentium rectitudine, ac præ-
judiciis. Exempli causa: in moralibus axioma
est tam ab excultis, quam a barbaris nationi-
bus admissum; *parentes jus habere, ut eos filii*
reverentia, & amore prosequantur.

Quid ab hoc axiome inferunt *exculta men-
tis homines*? Filios honesto loco natos, quum
parentes ægra valetudine, aut senectute labo-
rantes vident, eos debere amore prosequi, ju-
vare, solari, si molesti sint patienter ferre, do-
nec extremum diem obierint, vita functis quo-
que obsequio non deesse, sed eorum exuvias de-
centi, & religioso funere ut tumulentur curare.

Quid ab eodem axiome inferunt *antropo-
phagi*, de quibus sermo? Parentibus vitam in
extrema senectute, non nisi gravem, molestam
miseram, atque exosam esse (certe etiam in bar-
baris ætas illa ægritudine, & molestiis abun-
dare debet); quare filiorum munus esse, pa-
rentes a tot crumnis liberare præmaturo inte-
ritu, qui illis beneficii loco erit, eorum vero
reliquias nullo digniori tumulto condi posse,
quam filiorum, & amicorum sinu; hoc itaque
sepulcro condendos esse, ut post obitum etiam
in eorum substantiam convertantur, quos ma-
gis dum viverent dilexerunt.

Hinc

(a) *Joan.* 13. *Y.* 36. *Matth.* 22. *Y.* 20. *Rom.*
13. *Y.* 1. *Petr.* I. *cap.* 2. *Y.* 18.

Hinc vides, qua ratione ab eodem legis naturalis principio, pro diversificationis gradu diversa admodum deducantur; & qui fieri possit, ut verissima, & ubique eadem sint hæc principia, licet diversis omnino modis rebus applicentur.

863. QUÆSTIO III. *Certum ne est, vitii & virtutis ideam ita variam, atque arbitrariam esse, ut nonnulli recentiores philosophi contenderunt?*

RESPONSIO. Sane naturæ lex diversis temporibus sæpe deformata fuit, etsi non in principiis, saltem in consequentiis, & applicationibus ab innumeris tum antiquarum, tum proximorum ætatum nationibus. Hoc testantur impia sacrificia, nefariæ prostitutiones, dira morum præcepta veterum ethnicorum; tum quoque scelera his similia, quibus fordescunt barbaræ nationes Africæ, Asiæ, Americæ, & insularum veterem, & novum orbem interjacentium.

At vero ab his omnibus ita ne deformata fuit hæc lex, ut in dubium revocaretur ejus existentia, ut suspicio excitaretur, non easdem, magis, vel minus claras, ab hominibus haberi *notiones boni, & mali morales*, æqui, & iniqui, honesti, & inhonesti, virtutis, & vitii, ut nonnulli philosophi recentiores contenderunt? facile est falsam hanc eorum opinionem ostendere.

Certum est, nullam esse, aut fuisse nationem sive excultam moribus, sive barbaram, cujus historiæ meminerint, & mores descripserint, quæ paradoxum a nobis confutandum comprobet; nulla quippe est, in qua nitida, & expressa legis naturalis cognitio non deprehendatur, tum distincta boni, ac mali moralis, justi, & injusti, honesti, & inhonesti, vitii, & virtutis notio, atque idea, etsi sæpius perperam applicetur.

Ergo

Ergo judicio analogico (179) jure præsumimus, nullam neque ex nationibus, quæcumque sint, quarum mores nobis ignoti sunt, hisce notionibus, atque ideis carere.

II. Certum est, pravæ hominum cupiditates ubique legi naturali silentium indicere conatas esse, & virtutis, & vitii ideas deformare. At enimvero id ne omnino assequutæ sunt? Non item. *Naturalis enim rectitudinis*, sive *conscientiæ vox* æque in natura hominis est, ac sint pravæ cupiditates; & ut vox hæc omnino obmutesceret, natura ipsa extinguenda esset. Pravæ hæc cupiditates quum fervent, videntur quidem rectitudini naturali, sive conscientiæ imperare, & silentium indicere; at quum mutescunt, quum ratio vires explicat, assurgit naturalis rectitudo, arguit, improbat, increpat, minas intentat, legem profert, ex lege judicat; cupiditates tunc obmutescunt, & sese ipsas condemnare saltem coguntur, si semper ad rectum non convertuntur.

III. Certum est, plurimum apud veteres mundi dominos Græcos, & Romanos nefaria deorum suorum exempla ad vitia in virtutes transformanda valuisse; at hæc exempla id omnino assequi non potuerunt; æque elata siquidem, nisi & magis, *natura*, ac *superstitionis vox* apud illos erat: si vero *superstitio* sæpius vitium extollebat, semper *natura* virtutem extulit.

Quare apud Græcos, & Romanos contra Deorum vitiis scædorum, & vitia suadentium auctoritatem semper *Natura* superstitione fortior legem suam vindicavit, & in vitium invehiri nunquam desit; & ad fabulosum Olympum relegatis Diis, Priapo obscæno, Jove incesto, Ganimede infami, Venere mœcha, Marte fero, atque universa turpium Deorum cetera, Scipionis continentiam, Lucretiæ castitatem, Cæsaris clementiam, Titi beneficentiam,

tiam, amorem erga patriam Codri, & Reguli, Orestis, & Pyladis amicitiam, conjugalem Agrippinæ, & Germanici amorem, immotam Socratis, & Catonis virtutem in terris adoravit.

869. NOTA. Paradoxum hic a nobis confutandum tantum *apocryphis* recentiorum quorundam peregrinantium *narrationibus* innititur quos si audias, nationes sunt, quæ nonnulla virtutum, & laudandorum facinorum loco habent, quæ nos vitia, & nefanda crimina esse arbitramur.

I. At primo, temere ne, & nulla adhibita critice, iis omnibus fides habenda est, quæ peregre redeuntes passim venditant, quum plerumque nec accurati sint, nec philosophi, & magis mira, quam vera sectantes? An non philosophi quidam, ut Lockius, & Montagnius, qui scepticas opiniones suas ex hisce narrationibus excerpterunt, præmaturo judicarunt, atque trutina uti neglexerunt?

„ Semper miratus sum (inquit Volterius in
„ suis philosophicis stromatibus) sapientem Lockium, quum tam bene initio operis sui de
„ humano intellectu ideas innatas confutasset,
„ contendisse nullam esse boni, & mali notionem omnibus hominibus communem. In
„ hoc illum errasse puto. Quorundam ille peregrinantium narrationibus innititur referentium, in quibusdam nationibus a parentibus natos vorari, imo & matres quum parere desierunt. Alibi inter divos recenseri enthusiastas quosdam, qui asinas foeminarum loco habent;

„ At enimvero nonne Lockio de harum
„ narrationum veritate suspicandum erat? Aut
„ perperam videre, aut perperam referre, quæ
„ viderint sæpissime peregrinantes solent; præcipue vero in gentibus, quarum sermonem
„ non intelligant, legis abusum pro lege summe.

„ mere , & de gentis moribus ex re unica ,
 „ cujus quoque rationes ignorantur , judicium
 „ ferre . Eat Persa Uliſſyponem , Madritum ,
 „ Goam quo die a fidei quæſitoribus aliquis
 „ morte plectitur ; putabit ille , Chriſtianos Deo
 „ humanis victimis ſacrificare . Legat ille vul-
 „ gares totius Erûopæ ephemeridas : putabit
 „ nos lunæ effectibus credere , quum illos ri-
 „ deamus .

„ Quare ſi quis mihi peregre veniens dicat ,
 „ exempli cauſa , barbaros eſſe , qui pietate in
 „ parentes illos vorant , primum reponam , de
 „ rei veritate valde dubitandum ; deinde , ſi
 „ hæc vera ſint , non obſervantiæ in parentes
 „ ideam tollere , ſed potius barbaram obſequii
 „ erga illos rationem eſſe , & *horrendum legis*
 „ *naturalis abuſum* . Neque enim cenſendum
 „ eſt , ab illis parentes enecandos eſſe credi ,
 „ niſi ut illos aut ab effœtæ ſenectutis incom-
 „ modis , aut ab hoſtium furore liberent . Si
 „ vero tunc in filiali ſinu conduntur , ne a
 „ victoribus vorentur ; mos iſte , ferus licet ,
 „ & a quo mens refugit , tamen certum in il-
 „ los pietatis indicium eſt “ .

II. Præterea etſi verum eſſet , gentem eſſe
 tam barbaram , tam brutis comparandam , quæ
 nullam morum rationem noſcere , aut ſequi vi-
 deretur ; ſive inter excultas nationes exiguam
 hominum partem extremo aliquo angulo inclu-
 ſam , quæ non niſi falſam morum rationem ha-
 bere videretur ; jure ne propterea diceremus ,
 nec legem naturalem eſſe , nec univerſalem mo-
 rum rationem , neque ullum inter vitia virtu-
 tesque diſcrimen ? „ quaſi vero omnes naturæ
 „ voces , ait eloquenter civis Genevenſis , po-
 „ puli unius depravatione ſilerent ; & ſi quan-
 „ do monſtra naſcuntur , ſpecies extingueren-
 „ tur “ .

Si cum Lockio , & Montagnio opinemur ,
 nullam in hominibus legem naturalem eſſe ,
 nul-

nullam certam, & constantem morum rationem; quod homines fuerint, & adhuc sint, in quibus morum ratio a ceterorum hominum ratione diversa sit; quare non eodem jure dicamus, neque rectæ rationis usum, neque ullum certum homines habere veritatis dignoscendæ criterium; propterea quia exiguus angulus est Londini, quem Bodlam dicunt, alter similis Parisiis, quem Domunculas vocant, quorum inquilini ideas habent, & judicia a ceterorum hominum ideis, atque judiciis omnino diversa?

Sane multo plures in hominibus ex his postremis fuerunt, qui imbecillitate, ac dementia aut nullas, aut falsas rerum ideas haberent, quam ii omnes sint, de quibus peregrinantes narrant, quique aliquo rationis lumine gaudentes, nec legem naturalem, nec boni, malique discrimen, nec quid justum, & honestum, quidne iniustum, & inhonestum, quid virtus, quid vitium sit, novisse videantur.

COMMUNIS HOMINUM PERSUASIO DE EXISTENTIA DEI.

870. OBJECTIO III. Posita hac communi hominum persuasione supremæ, & invisibilis alicujus Potentiæ visibili naturæ dominantis, hæc persuasio æque unius Dei, ac plurium Deorum existentiam probat; antequam siquidem Christiana religio institueretur, maxima hominum pars plures Deos colebat, & Polytheismo (a) addicta erat. Nihil ergo probat communis hæc persuasio; aut enim nimis, aut falsum probat. (55).

RESPONSIO. Contra Atheismum disputantes,

(a) *Polytheismus*. Opinio, qua plures esse Deos tenet supremos visibilis natura dominos. Ἀπολὺς multus, multiplex, & θεός, Deus, divinitas

tes, qui in natura nullum Ens supremum admittit a quo regatur, ab hac incidenti quæstione præscindimus, *sit ne hoc Ens unum, aut multiplex.* De hac, quæ nihil habet cum Atheismo, de quo modo quæstio, alibi agemus.

Nihil itaque contra philosophicam probationem, quam impugnat, valet hæc objectio (855) nisi si supponatur, humanum genus universum æque semper persuasum fuisse de plurium diversorum deorum existentia, iac de existentia alicujus divinitatis in genere; siue distincta illa sit, siue non, siue unica, siue multiplex; tunc vero manifeste falsum supponeretur. Si quidem:

I. Ex historia sacra, & ex antiquissimis profanæ historiæ monumentis habemus, idololatriam, & polytheismum aliquot tantum post diluvium sæculis cœpisse. Quare initio duo, aut tres mille anni fluxerunt, quibus humanum genus de Divinitatis existentia persuasum erat, quin hæc persuasio polytheismi deliriis infecta esset.

II. Polytheismus sensum orbem invadens divinitatem divisit, & deformavit, non tamen propterea intimam divinitatis existentis persuasionem amisit; neque enim nisi hac persuasionem arbitrio suo divinitatem in sole, in luna, in igne, in planetis, in animantibus, in aliis rebus collocabat, in quibus mens illusa illi divinæ naturæ vim & attributa indicare videbatur.

III. Polytheismus orbe diffusus nunquam communis hominum opinio, aut persuasio fuit. Universæ siquidem historiæ plane testantur, plures, ingentesque nationes semper extitisse, quæ polytheismum non admittebant, quæcumque ceterum earum religio esset, siue idola colerent, siue averfarentur, siue superstitiosum cultum, siue rectum, & probandum adhiberent.

Hujusmodi erant Sineses, qui aut cælum ipsum,

ipsum, aut cæli auctorem, & dominum colebant: Persæ, & Peruvienſes, qui solem tantum: Hebræi, qui unice verum Deum: Zoroastri discipuli, qui ignem tantum; Brachmanes Indi, qui testibus Strabone, Porphyrio, & nonnullis sanctis Patribus, unicum Deum supremum adorabant; quique, testibus pluribus nostræ ætatis peregrinantibus, præsertim vero Anglo Hotvvello, qui annis triginta in Bengalæ regno commoratus est, etiam per hos dies etsi superstitionibus addicti sint, unicum Deum tamen, spiritum increatum, & creatorem agnoscunt.

IV. Nationes ferme omnes, quæ aut polytheismum statuerunt, aut admiserunt, *Divinitatem supremam* agnoscebant, cui cetera omnia nationis numina subessent. Hæc apud Græcos & Romanos aliquibus erat Jupiter, aliis Fatum, cui ceteri Dii omnes suberant; hæc fortasse erat Knef apud Ægyptios, Mythra apud Bactrianos, Oromazes apud Persas, Teutates apud Phœnicios, & Gallos, Tanfana, aut Irminſul apud veteres Saxones, Amida apud Japonios, Michapoux apud barbaros Americæ borealis, Sommonacodom apud Siameses, reliquique.

Si sacra prophanis, fabulam veritati comparare licet, dii secundarii polytheistis id ferme erant, quod angeli Hæbreis, supremi scilicet numinis ministri, aut nuncii.

V. In nationibus, in quibus polytheismus magis vigeat, optimis disciplinis exculti viri, a vulgi deliramentis immunes, alii magis, alii minus aperte Eos supremum agnoscebant, quod unicum visibili naturæ præesset. Hujusmodi inter alios innumeros erant Cicero inter Romanos, Cyrus inter Persas, Socrates inter Græcos, Confucius inter Sinenses, Ptolemæus Philadelphus inter Ægyptios.

VI. Nostra hac ætate Christiani omnes, Judæi.

dæi, Mahumetis sectatores, Bramhæ, & Confucii, ferme omnes scilicet orbis universi ex-cultæ nationes Deum unicum, & eundem Deum unicum unanimes fatentur. Inter exi-guum barbarorum numerum, hominū fœcem, per hos dies polytheismus relegatus est.

Falsum est itaque, polytheismum esse con-stanter *communem hominum persuasionem*. Fal-sum propterea, demonstrationem a constanti hominum de existētia Dei persuasione dedu-ctam a polytheismo infirmari posse, qui nun-quam hujusmodi persuasionis objectum fuit.

871. NOTA I. Inter deliras polytheismi fa-bulas tria sunt, quæ a philosopho recenseri me-rentur: sunt hæc *Theophania, Theandria, & apotheoses*; quæ in primis veterum nationum historiis insertæ sunt, & quarum origo fortasse detegi poterit. (a).

I. Ex historia sacra, & antiquissima homi-num traditione invisibilis divinitas sese diversis temporibus, ac locis sensibili specie primis pa-triarchis ante, & post diluvium manifestam præbuit; sive ut iis utiles veritates revelaret, sive ut iis leges, aut præcepta indiceret, sive ut eos peculiari, & miraculoso patrociniō fo-veret.

Tunc vero familiæ, quæ universum humanum
genus

(a) ETYMOLOGIA. Theophaniæ. Divinita-tis visiones; seu, Divinitas visibilis effecta. A *θεός*, Deus, & *φρῶω*, video.

Theandriæ. Quarundam divinarum natura-rum natura humana conjunctio. A *θεός*, Deus, & *άνθρωπος*, *άν* pos. homo, vir.

Apotheoses: ritus, quibus vir, aut fœmina inter Deos referebantur, & nihil jam cum pro-phanis hominibus commune habere censebantur. Ab *απο*, quæ vox hic conditionem indicat, quam quis obtinet, & *θεός*, Deus.

genus erat, per varias orbis partes diffusæ diversis post diluvium temporibus *communem hanc persuasionem* secum asportarunt; Deum scilicet, hominum, quorum ipse pater communis est, curam gerere; & paternæ hujus curæ ratione sese aliquando viris, quos peculiari benevolentia prosequitur, universi humani generis bono videndum præbere.

Hinc in plerisque primitivis nationibus orta *Theophaniarum idea*, sive Dei apparitionum. Hæc, quæ a vero eventu originem traxit, a fabulis deinde, confingi, mutari, ac innumeris modis deformari potuit.

II. Ex sacra historia, & constanti veterum Hebræorum traditione initio temporum primus homo, & prima scæmina prævaricati se, & posteros perdiderunt. (334). Deus ipse naturæ auctor legem ab ipsis violatam indixerat, ipse sententiam in illos prolatam pronunciavit. At eorum crimen redarguens, & pœnam enunciâns spem illis Deus reliquit *mirandi reconciliatoris*, cujus meritis in ejus gratiam redirent.

Mirandus hic reconciliator ab ipsis, & a posteris aliquid homine majus, & *Ens divinum* censi debuit, ut inter Deum, & homines mediatoris munus agere posset.

Post diluvium variæ patriarcharum familiæ per primam hominum patriam ad quatuor mundi plagas dispersæ secum *communem hanc persuasionem* asportarunt; necessarium scilicet esse hominem Divinum, qui homines Deo reconciliaret.

Hinc vero apud Indos, Seres, Persas, Scytas, Assirios, Ægyptios orta *Theandriarum idea* cujus objectum erant Dii humanæ naturæ conjuncti. Hanc vero ideam fabula deformare, superstitio illa abuti potuit; at verum illi in natura, & religione fundamentum fuit.

Hinc admodum probabile est, in India, in Sinenſi regno, in Thibeto Foë ortum habuisse.

buiffe, Knef in Ægypto, Teutatem in Phœnicia, Sommonæodom in Siam, Amidam in Japone, Jovem in Græcia; cetera.

III. *Apotheofes* a populorum aut amore, aut admiratione, aut terrore certiffime ortæ sunt. Aliquid homine majus, & vere divinum homines se videre putaverunt in viris quibusdam aut militari virtute, aut animi dotibus, aut beneficentia longe ceteros antecellentibus.

Hinc homines aut dum adhuc viverent, aut post obitum inter Deos relati. Hinc illustribus his heroibus, qui patriam aut servabant, aut ulciscabantur divini honores tributi; iis quoque qui præstanti ingenio, & mirandis inventis ceterorum commodis, & utilitati non vulgarem in modum consulebant.

Vilis assentatio, & abjecta servitus successu temporis impiis, ac nefariis hominibus humani generis probro natis eisdem honores decreverunt. Exinde apotheosis, quæ primum vana superstitio tantum fuit, & turpissimum in religione vitium invexit, & maximo reipublicæ detrimento fuit.

Hujus facis hominum, & brutorum, plantarum, vilissimarumque rerum cultus non longe inter se distabant. Quare hinc originem traxit apud Ægyptios canis Anubis cultus, & Beli apud Babylonios, & reliquorum. Hinc quidquid in idololatria absconum est.

IV. Ex hætenus de polytheismo propositis satis patet qua ratione a veritate ipsa fabula oriri potuerit; quave etiam ratione impia quædam superstitionis deliria aliquando, & facta quædam historica, & nonnullas præcipuas veræ religionis veritates comprobent, atque confirmant.

872. OBJECTO IV. Etsi Deus non existeret supremus naturæ universæ dominus, ac legislator, adhuc in hominibus & naturæ lex, & leges nationum essent, ut nunc sunt, quæ-

cumque earum origo, & undecumque earum vis obligatoria sit. Ergo harum legum existentia necessario existentiam Dei non supponit, neque cum ejus existentia connexa est.

RESPONSIO. Si Deus non existeret supremus naturæ dominus, ac legislator, cujus suprema voluntas humanam libertatem coercendi jus haberet, patet, ut jam ostendimus, naturæ legem, ac proinde & nationum leges vim nullam vere obligatoriam habituras, adeoque nec veras leges futuras. Quare stultum esset illis obsequi, easque servare, quum illas infringere nobis alicui esset utilitati. *Natura lex* imbecille præjudicium esset a stultitia natum, a consuetudine confirmatum, a ratione contemnendum. *Nationum lex* quæcumque tyrannidi comparanda esset, quæ naturalem libertatem tolleret, cui quilibet civis jure perpetuo obistere posset, & obedientiam recusare, quoties nihil eam violans a se fortiori sibi timendum esset.

I. *Natura lex est intima natura, & rationis vox summi Legislatoris decreta nobis indicens.* Si ergo summus hic legislator non existat, cessat naturæ lex, nullam jam ipsa vim, aut auctoritatem habet; nihil jam est, nisi præjudicium, & chimæra.

II. *Nationis lex est voluntas solemniter manifestata legitima auctoritatis jubentis; quæ ideo tantum jubendi jus habet, quia supremus natura Dominus sacra sue auctoritatis partem illi communicavit, ut justitia, & ordo servarentur.* Non existente itaque supremo hoc naturæ domino, cessat nationis lex, nullam habet auctoritatem, neque ullum obstringit, nisi qui impune eam infringere nequeat (842, & 851).

III. *Jus aut in naturæ, aut in nationis lege fundatur, a qua traditur, & protegitur.* Si ergo non existat Deus supremus legislator, neque lex amplius, neque jus, neque justitia in

ho-

hominibus est . Quare omnia licent illi , qui omnia impune audere potest .

§73. **NOTA .** Hinc colliges quid atheorum natio esset , si hujusmodi natio existere posset , & mores habere suis principiis conformes .

In ea virtutes illæ jucundissimæ , quæ societatis basim , & beatitudinem efficiunt (rectitudo , ingenuitas , honestas , liberalitas , beneficentia , fidelitas , probitas) vana tantum nomina , & inania essent ; aut tantum virtutes essent , quatenus eas habenti , aut habere simulanti præsentem utilitatem parerent .

In ea atrociora crimina nihil animum moverent , nisi si quando ex illis infamia , aut securris timeretur .

In ea crimina illa , quæ tenebris obvolvi possunt , & ea , quæ audaces plena in luce perpetrare non verentur , nullo fræno coercerentur , neque illa secretus ullus naturæ horror præcederet , aut conscientiaæ stimulus comitaretur .

In ea nulla vera virtus esset neque in universa natione , neque in ullo ejus membro . Ibi enim virtutis larva , & probitatis simulatio sufficeret ; in athea natione siquidem idem simulatio præstabit , quod vera virtus , si eandem famam , & auctoritatem pariet .

§. I I.

DEMONSTRATIONES PHYSICÆ EXISTENTIÆ DEI .

§74. **I**llæ dicuntur *demonstrationes physicae existentia Dei* , ut alibi diximus , quarum *demonstrationis medium* a physico rerum ordine , & a visibili natura desumptum est (§37) .

I. *Primum demonstrationis medium* , quo utemur

mur ad existentiam Dei demonstrandam, erit *Admirandus natura ordo*, sive mira hæc rerum harmonia, & relatio, qua inter se tam apte partes junguntur, cæque singulæ peculiari suo muneri aptantur, qua partes toti respondent, & fini, ad quem totum est ordinatum, quique luculentissime apparet effectus ab ideis infinite magnificis, variis, accuratis productus, quæ non nisi ab infinita intelligentia concipi, nec nisi ab infinita potentia perfici possunt.

II. *Alterum demonstrationis medium* ad existentiam Dei demonstrandam erit *existentia regni animalis, & regni vegetabilis*, in quibus a perpetua individuorum destructione immutabilem in speciebus perseverantiam enasci videmus, in quibus prima rerum origo aut materiæ, aut casui tribui nequit, nisi manifesto rationis abusu, in quibus omnia manifeste, & necessario causam primam, infinite intelligentem, & activam annunciant, a qua vegetantibus organa, animantibus organa & anima tributa fuerunt.

III. *Tertium demonstrationis medium* erit *materia motus* ut in terra, & in immensis cæli spatiis observatur, cujus prima existentia, & perseverantia evidenter supponit primi motoris existentiam a materia, ejusque modificationibus essentia distincti, infiniteque activi, & intelligentis.

IV. *Quartum demonstrationis medium* erit *ipsa materia existentia*, illius præsertim, quæ nobis magis præ manibus est, terræ scilicet, & aquæ; quæque evidenter apparet, habere in se non posse æternum, & sœcundum existentia suæ principium, nec aliter, nisi creatione existere potuisse; creatione, inquam, quæ opus summi Entis est mentis nostræ captum superans, certum tamen, & indubitatum.

875. NOTA. Ex quatuor hisce demonstrationis mediis, ex tribus primis præsertim, fieri

ri nobis videntur æque solidæ, & convincentes philosophicæ demonstrationes, ac præcipuæ geometrarum mathematicæ demonstrationes sint quæ in Cartesio, in Neutono, in Archimede, in Euclide inveniantur. Exempli gratia.

I. Sit hoc entymema mathematicum. In triangulo ABC angulus A, & angulus B valent simul gradus centum, & triginta; ergo tertius angulus valet gradus quinquaginta.

Sit deinde hoc aliud entymema philosophicum. In natura visibili habetur ordo mirabilis, in quo mirum in modum, & perseveranter causæ effectibus, media finibus, partes toti, totum suo fini respondent; Ergo in natura visibili existit causa infinite intelligens, & activa, a qua mirus hic rerum ordo conceptus, atque productus fuit.

Ingenue fateri non verebimur, postremam hanc consequentiam æque certam, atque evidentem, ac prima sit, nobis videri. Si vero quis eam minus certam nobis ostendat, celebrem illum Pyrrhonem tantum habebimus *rerum philosophum*, qui contendebat contra dialecticos, concludens ratiocinium non dari, contra musicos, non dari sonum, contra arithmeticos, non dari numerum, contra geometras, nec corpus dari, nec extensum.

II. Si a nobis quæras cur de primæ consequentiæ objecto nunquam dubitatum sit, at de alterius objecto aliquando sit dubitatum; respondebo, horum a nobis rationem redditam in secundo volumine nostræ philosophiæ religionis a numero 213 ad 278.

PROPOSITIO I.

876. In visibili hac rerum universitate habetur ordo mirabilis elucens in constanti astrorum motu, in elementorum æquilibrio, in animalium organis, in intima, & extima planta-

rum structura, in totius visibilis naturæ harmonia, tum partium inter se, & cum eorum fine, tum earum cum toto, & universali ejus fine.

Ergo in visibili rerum universitate existit infinita Potentia, & Intelligentia, a qua mirabilis hic rerum ordo conceptus, & conditus fuit; ergo existit Deus.

DEMONSTRATIO I. Evidens est, aut nihil in hominum ideis, & judiciis certum esse; aut mirum hunc supra expositum rerum ordinem, & partium inter se, & cum toto, & finibus harmoniam certo, & necessario, ubicumque sunt, *causam intelligentem, & activam* supponere, quæ concipiat, disponat, co-ordinet, prævideat machinarum, quas construit relationem cum effectu, quem intendit, & mediorum cum fine sibi proposito, partium singularium cum cujusque fine, & totius cum generico fine, ad quod ordinatum est.

I. Evidens ergo est, visibilis naturæ universitatem, in qua pulcherrima, quæ concipi possit elucet rerum omnium harmonia, & mirus ordo, necessario supponere *Causam 'infinite' intelligentem, & infinite activam*, quæ simul omnia concipiens, & intimas rerum relationes mente comprehendens, & materiam paraverit, & partes disposuerit, & eas omnes ordinans totum quoddam effecerit, quod admirationem sibi conciliet & indocti spectantis tantum, & sapientis quæ spectavit meditantis.

II. Evidens est, aut philosophiam hominum ingenium hebetare, & obtundere tantum aptam esse; aut omnino ab ipsa atheismum proster-nendum.

Quisnam astronomus cælos intuens *triplicem illum motum* (a) observare potest, in quo (si datur

(a) *NOTA.* Cælum universum videtur habere

datur) in sole, & stellis, fortasse potentiae prodigientia magis, quam parsimonia elucet; in quo vero mirum in modum potentia, & sapientia elucet, si re ipsa in tellure tantum est; quin Deum existere dignoscat infinite potentem atque sapientem, a quo tam mirus, & hominum captum superans, rerum ordo dispositus sit, & conservatus?

Quis naturae studiosus ea quae in natura apparent, nosque proxime ambiunt observans, animantium, aut vegetantium organa contemplari poterit, quin Artificis infinite intelligentis, & industrii manum aperte detegat aequae in tinea, & brucho, ac in cere, & elephante, in herbae folio, aut musco, ac in cedris Libani, & Norvegiae quercubus elucentem? At vero qua ratione in his divini artificis manus apparet? profecto infinitis luculentis, variis, exactis ideis prototypis; infinitis physicis artificiis ad ea, quae intendit, obtinenda opportunis, & in unaquaque specie diversis; infinitis fibris mobilibus, musculis motoribus, tubis, valvulis, organis cujusvis figurae, & magnitudinis, omnibus infinita scientia elaboratis, quarum alia ad aerem hauriendum, alia ad lucem admittendam,

alia

bere simul & motum diurnum, quo ab oriente in occidentem circa polos, & axem mundi convertitur; & motum annuum, quo in anni huius spatio ab oriente in occidentem circa eosdem polos, eundemque axem convertitur, & tertium motum quo annis 25740 ab occasu in ortum circa polos, & axem ecliptica convertitur. Magnum hoc phenomenon, quod Ecclesiastes aliqua ex parte refert, ut validissimum existentiae Dei argumentum fuisse a nobis explicatur in astronomia nostra, quarto volumine Theoria nostra entium sensibilium. (Phys. 1131. 1165. 1194. 1313. 1314. 1323. 1327. 1341. 1347. 1349. 1350.)

alia ad fluida traducenda ordinata sunt, alia ad nutrimentum capiendum, & elaborandum, ad succos nutritios secernendos, perpurgandos, distribuendos, unde corpus crescat, & vegetet; alia ad speciem ita propagandam, ut per progenies non degeneret. (342).

Quis mechanicus piscium branchios, volucrum alas, quadrupedum structuram observans mechanicam infinite intelligentem, & industrem, nullaque humana arte, nulloque ingenio imitandam non admiretur, quæ omnia hæc organa in hisce tribus animantium speciebus efformaverit?

Quisnam geometra videns omnia in natura visibili proportionem præferre; ejus leges omnes accuratissimis calculis subjici posse; vires motrices ejusdem potentiae mechanicæ, exempli gratia, semper esse in directa vectium ratione; centripetas ejusdem planetæ aut cometæ vires in quovis orbitæ suæ ellipticæ puncto semper esse in duplicata inversa radiorum vectorum ratione; centrifugas ejusdem planetæ, aut cometæ vires in quovis suæ curvæ puncto semper esse in triplicata inversa radiorum vectorum ratione; gravia quævis libere cadentia dato instantium numero ad gravitationis centrum motum accelerare juxta numeros impares, & spatia percurrere quadratis temporum proportionalia; quis, inquam, geometra ista considerans non agnoscet, intelligentiam infinite geometricam materialis naturæ formationi præfuisse, eamque adhuc conservare; naturamque cæcam, & inertem omni rationum, ac proportionum quarumcumque cognitione destitutam patenter ostendere, geometricas leges, quibus perseveranter regitur ab actione semper subsistente supremi Domini originem ducere, qui infinite intelligens, & infinite liber omnia in ipsa juxta immutabiles fines, ad quos ipsam condidit, operatur.

III. Evidens est, aut nihil esse, quod in hominibus absonum, & rationi oppositum dici possit, aut eum jure censeretur *ratione carentem*, qui aut regium palatium Parisiis, aut Divi Petri templum Romæ conspiciens, suspicari vellet, magnifica hæc ædificia, artis miracula, aut a se, aut a fortuito atomorum concursu coaluisse.

At enim vero quanto majori jure absonus erit censendus, & ratione carens atheismus, quum asserat, magnum hoc universi ædificium in quo infinite sapientior ordo, & partium harmonia elucet, a se, casu, fortuito atomorum concursu conditum fuisse?

Vos me censetis, (ajebat auditoribus suis Plato) intelligenti anima donatum, quod in verbis meis ordinem dignoscitis: ergo mundi ordinem intuentes, animam haberi infinite intelligentem judicate.

IV. Evidens est *mirum esse ordinem rerum* in natura visibili, atque ab hoc supponi causam infinite intelligentem, & potentem, a qua conceptus, & dispositus fuerit. Ergo hæc causa existit.

Atqui hujusmodi causa non nisi id esse potest, quod Deum dicimus; ergo hoc existit, Ergo existit Deus. Q. E. D.

PROPOSITIO II.

877. In natura visibili innumeræ sunt *animantium, & vegetantium species*, quarum origo, & conservatio sine manifesto rationis abusu inertæ materiæ, aut cæco casui tribui nequeunt.

Ergo in natura existit *causa prima entium viventium, & vegetantium, quæ infinite intelligens, & activa cuique vegetantium speciei organa, cuique animantium speciei organa & animam impertita est.* Ergo existit Deus.

EXPLICATIO. Regna duo, animale, & vegetabile maximum semper atheismo negotium faceffunt; nullum enim phænomenon hoc evidentius Dei existentiam demonstrat. Hinc omni ætate totis viribus contendit, semperque incassum, ut inconcussam hanc demonstrationem eluderet. Hinc puerilia sophismata, absurdæ hypotheses, principia contradictoria, ut impium systema cum hoc phænomeno conciliaret, quibus id tantum assecutus est, ut mendacis, absurdi, & deridendi nota illi altius inureretur. (782).

Existunt modo & homines, & bruta, & plantæ, quorum individua in dies pereunt, species semper subsistunt. Præsentis ætatis individua a superiori ætatis individuis sive mediate, sive immediate producta fuerunt; hæc ab illis sæculi adhuc superioris, atque ita porro, donec ad ea prima individua perveniamus, a quibus cetera cujusvis speciei provenerunt.

At quomodo *prima cujusvis speciei individua*, puta humanæ, quam ad ratiocinia nostra evolvenda assumemus, esse cœperunt? Hæc a rudi materia, aut a cæco casu effingi potuerunt, an vero a causa infinite intelligente, & activa, a materia, & casu prorsus distincta? Hoc eorum organa, & animatio plane definient.

Si cum Spinoza, cum auctore systematis naturæ, ceterisque materialistis admittatur *series ascendens infinita successivarum generationum* quarum quævis a præcedente procedat; infiniti effectus sine causa admittentur, sive infiniti effectus, quorum nullus sine præcedente causa existere potuit, & quibus prima causa defuit, a qua omnium existentia necessario pendebat.

Perinde hoc est, ac si vellem catenam infinitis annulis compositam ad centrum gravitantis in caput meum suspensam consistere, propterea quod quivis annulus ab eo, cui inser-

tus

tus est, sustinetur, etsi nullus primus annulus sit, qui ceteros sustinentes sustineat.

878. DEMONSTRATIO I. Dico primo, *organa regni animalis, & vegetabilis existentiam Dei demonstrare.* Facile est hoc ostendere.

I. Supra ostendimus, *materiam sibi organa effingere non posse*; quælibet enim organorum structura præviam eorum ideam statutam supponit; per ipsos vero materialistas repugnat, materiam antequam organis instruat cogitare, aut ideam ullam habere (795).

Quare hic tantum quæritur, num in regno animali, & vegetabili organa sint, quæ in sua causa intelligentiam, cogitationes, ideas prototypas supponant, & num hæc alii, nisi illi, quod Deum dicimus, convenire possint. At vero quid cuique in natura, aut anatome erudito exhibet individuum quodvis regni animalis, aut vegetabilis?

Machinam admirandam exhibet, in qua nihil inutile est, nihil necessarium deest, ubi omnia ad munus aliquod ordinata sunt, omnia illud exequuntur, ubi infinita machinamenta mira concordia agunt, quorum quædam inermi oculo, alia non nisi exquisitis vitris armato cospiciuntur.

Partes plurimas exhibet magis, minusve solidas, quæ totam machinam regunt, & in ea aliæ vectium, aliæ torcularium, aliæ plani inclinati, aliæ axis in peritrochio vices agunt.

Fibras plurimas exhibet longitudinales, & transversales, nonnullas retis specie, nonnullas in fasciculos collectas; quæ contrahi, & extendi aptæ funium trahentium vices agunt ad motus diversis machinæ partibus communicandos sive internos, sive externos, ut animalis, sive vegetabilis natura postulat.

Cribra innumera, tubosque exhibet cujuscvis figuræ, & magnitudinis, qui per universam machinam diffusi, & valvulis, & anastomosis

bus instructi alii adspirantium, alii prementium anthliarum vices gerunt; hi venarum, aut arteriarum aut succum, aut sanguinem ad universas vegetabilis, aut animalis partes deferentium, quibus nutriatur, vigeat, iterum propagetur; quos succos mira ejus intima organa elaborarunt.

II. *Humanum corpus* ipsum quam admirandum intelligentiæ, & potentiæ opus! a quonam alio artifice, nisi ab eo, quem Deum dicimus, elaborari potuisset machina hujusmodi, in qua considerata intellectus deficit, & se illius præstantiæ omnino percipiendæ imparem agnoscit?

Atheus sui impii systematis mordicus tenax hominem contemplatus, pervicaciter dicat, se nihil in homine videre, nisi *machinam* fibris mobilibus, & elastris moventibus instructam. Demus. At saltem, si vel minimum in anatomicæ, & mechanicæ versatus est, nisi omnino cæcus, aut automa sit, machinam videbit omni admiratione dignam, cujus constructio artificem supponit intelligentia, & industria humano cuivis artifice infinite præstantem.

Tum vero, etsi non nisi machinam in homine videat, jam systema suum ejurabit, & vel invitus Dei, quem in natura non videre nititur, existentiam fatebitur; Dei illius, inquam, qui solus lucem oculo, oculum luci, aurem sono, sonum auri efformare potuit; qui solus mira illa organa, & invisibilia construere potuit, quibus cor agit, & universæ animalis machinæ vitam communicat; qui solus humani corporis machinam construere potuit, in qua tenuitas robori, levitas solidati, partium multiplicitas totius simplicitati conjuncta est; in qua pars quævis cum alia ipsam movente conspirans, alias movet, a quibus deinde & ipsa moveatur.

III. At vero supremus iste artifex minus ne
ad-

admiratione dignus est in organis quercus, pomi, floris, herbæ, musci construendis? sive in aquilæ, leonis, ceti, salaris, reptilium, muscarum, animalculorum minimorum, quam in hominis machinamento? Nonne in his omnibus mechanicum artificium apparet non nisi a causa infinite intelligente, & activa concipiendum, & perficiendum?

IV. Quæ quum ita sint *omnia organica* sive animalia, sive vegetabilia vel solis suis organis *causam primam* invicte demonstrant existere infinite intelligentem, & potentem, sine qua nunquam existere potuissent, & a qua prima omnium specierum origo est.

§79. DEMONSTRATIO II. Dico deinde, *regni animalis animationem invicte existentiam Dei demonstrare*. Facile hoc quoque præstabitur.

I. Alibi demonstrabimus, modo demonstratum id supponemus, quod instinctus ipse, & ratio concordēs cujusvis ratione utenti satis indicant, *puram materiam scilicet quavis figura, & quovis motu donatam neque cogitare posse, neque sentire, ac proinde nec cognoscere, nec meminisse, nec gaudere, nec dolere, nec timere, nec desiderare.*

Quare quum in universo regno animali, quidquid Cartesii commentum dicat, principium sentiendi sit; patet, in eo aliquid esse præter materiam, & nihil materiæ commune habens; nequit enim materia utcumque in organa conformata sentire, adeoque potiori jure neque quid sentiens producere.

Quum ergo in hominibus sit principium sentiendi, & cogitandi, patet in hominibus aliquid præter materiam esse, & nihil materiæ commune habens; quum materia utcumque in organa conformata nunquam sentire possit, aut cogitare, adeoque multo minus alteri rei vim sentiendi, & cogitandi communicare.

Con-

Concipe hominem automa, aut serpentem automa exquisitissima Vocansonii arte elaboratum, in quo omnia ad naturæ ipsius exemplar disposita, atque perfecta sint. Sensum tuum intimum appello. Quandiu in hoc automate non nisi materiam & motum conceperis, quæcumque ejus mechanica actio sit, cogitandi, aut sentiendi vim in illo non concipies magis, quam in horologio horas sono repetente, aut in organo, quo passerem Canarium canere erudis, concipias.

Age vero, *hoc*, unde pender cujusvis individui animatio, hoc, quod sentit in quavis brutorum specie, quod in hominibus sentit, & cogitat, quodque a materia produci nequit a quonam in quovis individuo produci poterit, nisi ab aliqua causa natura ipsa a materia distincta, infinite materia præstantiori, quæque natura ipsa sit infinite vita, intelligenita, sensus?

Entia itaque omnia animata, sive ratione gaudeant, sive careant, invicte ostendunt non organis tantum, sed anima quoque existentiam *Causa prima* natura sua infinite in se, & per se viventis, sine qua nunquam existere potuissent, & a qua omnium specierum regni animalis origo est, & singulorum animantium permanens animatio.

II. Philosophiæ historia consentire videtur, & ejus ratiocinia confirmare saltem in *humana specie*, quæ sola ab historia attendi meruit, & quæ præ ceteris a philosophia consideranda est., Historiæ omnes sacræ, & profanæ, „ inquit initio physicæ suæ doctus, & acutus „ Muschembroekius, nos docent, ante non „ nulla sæcula tellurem admodum incolis frequentem non fuisse. Quare ad priora sæcula ascendentes, minorem semper hominum „ copiam inveniemus; & tandem in duobus „ primis tantum sistemus,

„ At

„ At enimvero qua ratione *primi hi duo or-*
 „ *bem ingressi sunt?* non sane propria virtute;
 „ neque enim tanta in nobis est, ut ea a no-
 „ bis existere possimus; neque ab aliis homi-
 „ nibus creati fuimus; ceterum duo primi nun-
 „ quam fuissent. Hi fortuito atomorum con-
 „ cursu fingi non potuerunt; ceterum quoti-
 „ die alios, atque alios eadem ratione forma-
 „ tos videremus. Præterea ab atomorum con-
 „ cursu *atomorum congeries*, nunquam homo
 „ anima, & corpore constans formari posset.
 „ Necesse est igitur causam multo ceteris
 „ præcedentibus præstantiorem agnoscere, quæ
 „ *hominis corpus* formaverit, & modo prorsus
 „ admirando *anima* conjunxerit, quæ substan-
 „ tia est natura omnino diversa. Q. E. D.

PROPOSITIO III.

380. In visibili hac rerum universitate datur
motus permanens, cujus productio, & conser-
 vatio non nisi enti natura a materia, ejusque
 proprietatibus distincto, infinite potenti, &
 intelligenti tribui potest.

Ergo in visibili hac rerum universitate præ-
 ter materiam datur invisibile principium movens,
 omnino a materia distinctum, natura sua infi-
 nite intelligens, & activum, a quo materia
 motus initium habuit, & conservatur. Ergo
 existit Deus.

DEMONSTRATIO. Sive *experientia*, sive
ratio consulatur, evidens est, motum hunc,
 qui in hac rerum universitate habetur, & per-
 manet, necessario, & absolute connexum esse
 cum *primi motoris* existentia, qui omnino a
 materia, ejusque proprietatibus natura distin-
 ctus sit. Facile vero est hoc ostendere.

I. Certum est, *materiam se ipsa, suisque*
viribus non moveri; experientia enim, & ratio
 concordantes nos docent, materiam ipsam, quam
 ma-

magis præ manibus habemus, ut ea est, quæ aquam, terram, metalla, varia mixta componit, non nisi *intrinsecam inertiam*, & *intrinsecam ad motum*, & *quietem indifferentiam* habere; eamque aptam quidem esse motum suscipere, si hic illi ab extrinseca causa imprimatur; ineptam vero sibi motum excitare, nisi illi hic a causa extrinseca communicetur; æque ineptam esse aut motum sibi impressum amittere, aut oppositum, aut diversum assumere, nisi a causa extrinseca ad hanc mutationem determinetur (759, & 1222).

Si experientiam consulam, deprehendam, argillæ cumulum, marmoris, ligni, aut metalli frustum, aquæ, aut lactis amphoram, aliaque hujusmodi immota persistere ubicumque locentur; nisi a causa aliqua extrinseca removeantur; quod sane ita perseveranter contingere non deberet, si materia, quæ diversa hæc corpora constituit, in se, & a se, sive in suis elementis, sive in suis partibus, non *intrinsecam inertiam*, sed *intrinsecum principium motus* haberet.

Si rationem consulo, deprehendo, quascunque mihi materiæ ideas efficiam, ex his nullam esse, quæ in materiæ natura motum repræsentet; nullam contra, quæ in ejus natura *indifferentiam ad motum*, & *quietem* non referre videatur. Deme enim cogitatione motum materiæ cuiusvis, puta, globo ferreo, qui e tormento explosus aut in mœnia, aut in navem hostilem feratur, sive odoris corpusculis e rosa effluentibus, sive radio lucis a speculo in oculum remisso; sane concipies, amisso motu, non propterea materiæ hujus qualiscunque intimam naturam mutari; & amissa motus modificatione eandem materiam, ut in casu, eundem globum, eadem odora corpuscula perseverare, nova quidem quietis modificatione, ac natura nihil immutata,

Quum

Quum vero tum ratio, tum experientia *intrinsecam inertiam* ita evidenter probent in quibusvis materiæ speciebus, quas maxime observatione perpendere possumus, quare, judicio analogico (179), non id ipsum statuamus de quavis alia materiæ specie, quam non ita facile observationi subicere possimus; præsertim in hypothese *materia homogenea*, quæ tum maxime philosophica est, tum maxime vero similis, & per hos dies a physicis, & naturæ studiosis passim admissa? (*Phys.* 142, & 152).

II. Certum est, *materiam*, *qua in motu est* *sive in terrestri globo, sive in cælestibus motum habere a primo motore a materia natura ipsa distincto*. Ut enim ad motum excitaretur immensa hæc materiæ copia, quam in rerum universitate certo moveri videmus, plane absurdum esset *aliam materiam in motu* supponere, quæ motum illi inderet, quam moveri videmus; semper enim explicandum esset undenam huic alteri materiæ motrici motus obvenerit; hæc ipsa siquidem æque iners natura, & ad motum, & quietem æque indifferens esse debet, ac illa sit, cui motum indere supponitur.

Semper ergo, ut petitio principii evitetur, ad primum motorem ab hac materia motrice sive vera, sive conficta distinctum confungendum erit, a qua materia universum alterius materiæ motum sive in nostro globo, sive in cælestibus oriri vellent.

Si cum Spinoza, pluribusque materialistis in materiali natura supponatur *circulus infinitus motuum*, qui omnes alter ab altero, secundus a primo, tertius a secundo, primus a postremo producantur; perperam supponentur infiniti effectus sine causa; supponentur enim infinitæ substantiæ agentes, quarum nulla a se habeat intimum, & primum agendi principium.

III. Certum est, *primum hunc materia motorem natura ab illa distinctum necessario esse*

esse potentia praditum humana infinite majori. Si enim homo in se, & a se vim re ipsa motricem habet, quod minime certum est; constat saltem hominis vim non nisi ad minimam illius materiæ partem extendi posse, quam in immensa rerum universitate moveri conspiciamus (1223, & 1226):

IV. Certum est, *primum hunc materia motorem natura ab illa distinctum intelligentiæ praditum esse humana infinite præstantem.* Non nisi enim intelligentia infinite humanæ præstans noscere potest, & quovis temporis instanti determinare, nullo excessu, nullo defectu, quid motus in rerum universitate produci debeat, & re ipsa producat accuratissime ad constantes, & immutabiles naturæ leges. Exempli gratia.

Quænam intelligentia, quæ humanam infinite non excederet, quovis momento temporis nullo excessu, nullo defectu noscere, & determinare posset in universo animali regno, ipsam motus quantitatem, quam in quavis specie, & in quovis individuo habere debent solida omnia, liquida, fluida, nervi, muscoli, fibræ, membranæ, brevi partes omnes mechanicæ, & tenuissima harum partium filamenta, ut ab opportuno, & regulari cujusvis partis motu, totius aptus, & conveniens motus, ut cujusvis speciei natura, & cujusvis individui conditio postulat, consequatur.

Quænam intelligentia, nisi humana infinite major, posset quovis temporis momento noscere, ac definire, nullo excessu, aut defectu in universa cælorum immensitate ipsam centrifugi, ac centripetæ motus quantitatem, quam in quovis ellipticæ suæ orbitæ puncto obtinere debet quivis cometa, quivis primarius, ac secundarius planeta, ut quilibet in tota sua periodo, etsi perpetuo radii vectores contrahantur, aut extendantur, eam habeat semper in
quo-

quovis puncto *vim centripetam*, quæ sit prorsus in inversa quadratorum variabilium horum radiorum vectorum ratione; & *vim centrifugam*, quæ in ipsa inversa sit variabilium cuborum horum radiorum ratione? Aut nihil est apud homines demonstratum; aut mirabilis hic planetarum, & cometarum motus intelligentiæ infinitæ in natura materiali existentiam ineluctabiliter demonstrat (875).

V. Patet, *primum hunc materia motorem ab ipsa distinctum*, aut eum esse, quem Deum dicimus, aut ens intelligentia, & activitate humana infinite majori preditum, cui Deus facultatem perseveranter impertiatur varios motus, quos in natura deprehendimus, producendi. Quare jam demonstratum est, id, quod Deum dicimus, in natura materiali existere; siue illam a se, & immediata, ac perseverante actione sua moveat, quod vero similis videtur; siue mediis aliis causis sibi subordinatis, sua potentia instructis, & a sua intelligentia directis; quod fortasse *αδωατος* non est dicendum.

Ergo quocumque modo materialis naturæ motus concipiatur, evidenter hic motus existentiam demonstrat primi motoris omnino a materia distincti, & qui necessario is est, quem nos Deum dicimus. Ergo Deus existit. Q. E. D.

PROPOSITIO IV.

381. In spatio infinito, quo circundamur, est *immensa materia copia*, qua confecti sunt orbes lucidi, & opaci, & corpora cetera quæcumque his adnexa.

Ergo in natura visibili existit ens increatum, & creans, sine quo materia nunquam existere potuisset. Ergo existit Deus.

EXPLICATIO. Certum est, *materiam existere*, illam scilicet, qua componuntur tellus, planetæ, cometæ, sol, stellæ, eorumque atmo-

mosphæræ, quæcumque sint. At a quo tempore materia hæc existit? an ne æternum natura sua, aut aliquando esse cœpit? patet, inter hæc duo medium non dari, & altero rejecto alterum esse admittendum.

I. *Materia aternitatem* admittunt athei, qui Deum in natura negant, aut Deum in illa negant quidpiam agere; & *Deista æquivoci* nonnulli, qui inter Deismum, & atheismum medium tenent, & Deum æternum admittentes materiam quoque illi coæternam admittunt.

Hi Deum visibilis naturæ auctorem non negant, primum tantum ejus opus negant, *creationem* scilicet *materia*. Deus, inquiunt, has atomos, hæc corpuscula, substantias has elementares e nihilo non eduxit, quæ modo solem, stellas, planetas, cometas, cetera quæcumque corpora rerum universitatis physice constituunt. Corpuscula hæc elementaria æque ac Deus, æternum extiterunt intrinseca naturæ exigentia. Initio vero temporum Deus infinita sapientia, & potentia post indefinitum sæculorum numerum in materia hac præexistente operatus juxta ineffabiles ideas suas prototypas ex illa solem, tellurem, stellas, planetas, cometas, corpora quævis trium regnorum, animalis, vegetabilis, fossilis, omnem demum visibilem naturam formavit. Quare si illos audias, formatione tantum, non creatione Deus naturæ auctor fuit.

II. *Materiæ creationem* omnes philosophi passim admittunt, qui rationi obsistere non statuerunt, ut sacris voluminibus auctoritatem demere niterentur. Sentiunt hi cum Moyse, Deum solum æternum extitisse; initio temporum, sex nempe, aut septem mille ante annos Deum vera creatione corpuscula hæc elementaria e nihilo eduxisse, & quibus cælum, terramque formavit. Quare per hos philosophos, qui & numero, & doctrina ceteris longe præstant,

stant, Deus naturæ auctor fuit, primo elementis hisce existentiam tribuens, quibus illam componere statuerat; deinde hæc elementa in diversas massas distribuens ad diversos fines ordinatas; tandem quamlibet massam, & rerum speciem diversis immutabilibus legibus subiiciens, a quibus persistendi, ac perdurandi vim obtinerent. Hæc Moyfis discipulorum, ac rationis philosophia est, ut propositionem, quam apte percipere oportet, demonstrantes ostendamus.

Ut hanc itaque plane statuamus, ostendemus primo, nulla solida ratione materiæ æternitatem probari, ejusque creationem denegari. Deinde, si materia æterna admittatur, necessario, & frustra plures chimæricas, & repugnantes hypotheses esse admittendas, quæ omnibus, quas habemus, materiæ ideis opponuntur. Tertio, si materia tantum creata admittatur, id prorsus admitti, quod sacræ literæ, traditio veteris, novique testamenti, experientia universa, & ratio unanimes admittendum suadent.

882. DEMONSTRATIO I. Dico primo, *nulla solida ratione materia æternitatem probari, ejusque creationem denegari.* Ut vero hoc demonstretur satis erit varia fundamenta proponere, quibus materiæ æternæ assertores sententiam suam adstruere nituntur.

I. Primum horum fundamentum est *gratuita sententia suppositio*. Audacter proferunt, atque definiunt, materiam æternam esse; neque ulla ipsis ratio est ita proferendi, nisi quod materiam æternam gratis supponere cœperunt.

Philosopho sane indigna ratio, quum nil nisi circulus vitiosus, & absurda sit petitio principii (738, & 739).

Hac tamen passim utuntur materiæ æternæ asser-

assertores; raro enim aliam inquirunt, qua in sententia obfirmantur.

II. Alterum fundamentum eorum præsertim, qui se philosophos dici volunt, est celebre axioma philosophicum: *ex nihilo nihil fieri*. Materiam itaque æternam dicunt propterea quia, si ex nihilo vera creationeeducta fuisset, verum esset contra hoc axioma, aliquid ex nihilo factum fuisse.

At enimvero philosophica ne ratione hoc axioma ab iis sumitur, atque adhibetur? Non ita esse jam ostendimus, quum aliquot Lucretii sophismata detegeremus.

Tunc ostendimus, hoc axioma, quo Lucretius abusus est, & quo omnes materiæ æternæ assertores æque abutuntur, ad inficiandam *materia creationem*, nisi sophisma confingendo, aut inepte principium petendo adhiberi non posse (798).

III. Tertium quod adstruunt fundamentum alii nonnulli materiæ æternæ assertores, qui se quoque philosophos dicunt, est, *creationem mente comprehendere non posse*; sive percipi non posse qua ratione materia creari potuerit, & a nihilo, seu a pure possibili ad veram existentiam transire.

At enimvero hæc ipsa ratio, quæ ut philosophica objicitur, nonne omnibus numeris antiphilosophica est? Quid ergo? propterea quia nequeo concipere qua ratione in me enascuntur idææ, cogitationes, sensationes, sensus intimi, motus involuntarii, & voluntarii; non credam in me ideas esse, cogitationes, sensationes, sensum intimum, motus involuntarios, & voluntarios? propterea quia concipere nescio quomodo in vegetabilibus organa, in animantibus organa, & anima formentur, jure in his neque organa, neque animam esse dixerō? creationem ergo materiæ non credam, quod apte
non

non percipio qua ratione a causa æterna infinite intelligente, & activa creari potuerit? & jure credam materiam æternam esse, etsi non melius, imo minus concipiam qua ratione materia a se æterna esse potuerit? Quam philosophiam!

Audiant modo hæc Lockii verba materiæ æternæ propugnatores. „Materia, vos dicitis, æterna fatenda est. Quare? quia percipere nequitis quomodo ex nihilo facta fuerit. Quare ergo vox ipsos æternos non judicatis?

„Ajetis forsam, vos ita non judicare, propterea quia a viginti, aut triginta annis esse cœpistis. At si petam quid intelligatis, quum vos dicitis, qui ab eo tempore cœpistis esse; vobis fortasse hærebit aqua. Materia, qua constatis, tunc esse non cœpit, ceterum non jam æterna esset: tantum disponi tunc, & formari cœpit ut opus erat ad vestrum corpus componendum. At vero hæc partium dispositio non est vos, neque enim principium illud cogitans constituit, quod in vobis est.

„Quando nam itaque principium hoc cogitans, quod in vobis est, esse cœpit? si nunquam cœpit, jam vos æternum ens cogitans fuistis: quod absurdum super vacaneum est confutare, donec aliquis ita demens, ut hoc asserat, non inveniatur. Si vero noscere potestis, *ens cogitans a nihilo factum fuisse*, ut omnia non æterna facta esse debent; quare pariratione non fateamini ab æquali potentia ens materiale a nihilo educi potuisse se?

IV. Quartum, quod astruunt materialistæ nonnulli, qui se & philosophos, & religiosos dici volunt, est *sensus æquivocus*, quem in sacris Moyseis libris vox ista *creavit* potest obtinere; potest enim, quum de materia sumitur, & tran-

& transitum a nihilo ad existendum, & a chaos ad ordinem significare. *In principio creavit Deus calum, & terram.*

At vero vocis hujus *creavit* sensus æquivocus, si tamen in hoc æquivocatio est, nonne satis ad transitum a nihilo ad existentiam significandum determinatur cujus philosopho, & ipso rationis lumine, & philosopho religioso a perpetua hebræorum, & christianorum fide?

§§3. DEMONSTRATIO II. Dico deinde, si materia æterna admittatur, necessario, & incassum plurimas admittendas esse hypotheses plane chimericas, & repugnantes, quæ omnes, quas habemus, materia ideas destruunt, aut oppugnant.

I. Primo, si materia æterna est, quænam erit ejus natura? Evidens est, tunc materiam a se, & essentia sua existere; ac proinde neque in natura sua, & perfectionibus aut a se, aut ab extrinseca causa limitari potuisse; si vero nullo modo limitari potuit, jam, & natura, & perfectionibus erit infinita; si ita materia infinita est, jam arenæ granum, ligni frustum, aquæ gutta, luti particula erunt totidem substantiæ natura, & perfectione infinitæ; quod manifeste falsum, & absurdum est, omnibusque materiæ ideis oppositum, quas ratio, & experientia nobis compararunt (759, & 761).

Frustra ad argumenti vim eludendam, & ad absurdum vitandum reponent materialistæ, arenæ granum, ligni frustum, argillæ cumulum ita ab eorum æterna essentia *in natura*, & perfectionibus limitari, essentiæ exigentia talem extensionem, talem soliditatem habere, & nihil ultra. Infirma sane responsio, quam non satis perpenderunt, qui hæc sententiam suam fulcire arbitrantur.

In Dei creatoris hypothesi facile intelligimus

mus qua ratione arenæ granum, ligni frustum, argillæ cumulus non nisi illum habeant perfectionis gradum, quem illis suæ essentiae omnino contingentis auctor, a quo omnino pendent, communicavit. At in hypothēsi materiæ increatæ quomodo concipiamus, eorum essentiam independentem, necessariam, ita perfectam, ut æternum *fœcunda in sua propria existētia* fuerit, natura, & perfectione finitam esse?

II. Præterea si materia æterna est, quam *perfectiōes illi propria* notam habebunt? Evidens est, si materia æterna est, hanc aliquas modificationes, aliquos existendi modos æternum habuisse; sine modificationibus enim, & sine aliquo existendi modo materia concipi nequit.

Si vero modificationes, & existendi modos æternum habuit; evidens est, hos materiæ essentiales esse; ut ipsa materia siquidem increati, & æterni sunt.

Si vero aliquas modificationes, & existendi modos essentiales habet materia, evidens est, a materia necessario hos inseparabiles esse, quam semel modificaverunt; nulla enim substantia quidquam sibi essentiale amittere potest, quin esse definat.

Quare evidense est, si materia quævis elementaris, puta, calamus, quo modo scribo, æternum extitit cum modificatione motus, *materiam hanc æternum motum iri*, quin unquam quiescere possit, aut motum ab eo, quem æternum essentia sua habuit, diversum admittere; & si materia quævis elementaris, (puta globus ferreus, aut plumbeus, quos e tormento bellico, vel e venatoria fistula pulvis pyrius jam jam ejaculaturus est), æternum extitit cum modificatione quietis, *eam æternam quieturam*, quin unquam motum concipere possit.

Atqui hæc omnia aperte falsa, & absurda sunt, & omnibus ideis ex adverso opposita,

quas materiæ nobis ratio, & experientia suffecerunt.

884. DEMONSTRATIO III. Dico tandem, *admittere tantum materiam creatam, esse facris literis, perpetua veteris, novique populi Deo fidelis fidei, experientia, & rationi consentire;* ut cuique non obstinato animo rationi repugnanti facile est ostendere.

I. Experientia, & ratio de materia magis observationibus nostris obvia, & analogice de ea, quæ minus obvia est, concordēs docent, ut antea demonstravimus, *materia inesse inertiam radicalem, & absolutam ejus natura perpetuo inherentem, sive universalem, & perpetuum intrinsecæ, & naturalis activitatis defectum; arenæ granum, limum, marmor, lignum, metallum, corpus quodcumque nullam a se veram activitatem habere; & si quam habet actionem, eam a causa a se distincta habere* (758, & 880).

Per hos dies de intrinseca materiæ inertia, & activitatis defectu omnes philosophi vere hoc nomine digni, & naturæ studiosi cum Newtono, & Cartesio consenserunt.

II. Nonne igitur evidens est, substantiam, qualis materia est, quæ lapidem, exempli gratia, aut argillam constituit, cujus naturæ inest *inertia radicalis, & absoluta, & universalis, ac perpetuus activitatis defectus, nunquam per se æternum existendi principium esse potuisse infinite activum, & fecundum, unde propria ejus existentia emanaverit?*

Nonne evidens est, hujusmodi principium æternum existentiae supponere in materia, quæcumque sit, *essentialem, & infinitam activitatem, quam ab hoc subiecto, materia scilicet quacumque, necessario, & evidenter excludit radicalis hæc inertia, quæ ubique apparet, & quæ ejus naturæ veluti basis est, & fundamentum?*

Evi-

Evidens ergo est, materialem substantiam, eam, exempli gratia, quæ in atomos divisa, aut in elementa magnitudine, & figura diversa lapidem constituit, aut argillam, aut lignum, aut metallum, sibi non fuisse *æternum existendi principium*; quod in ipsa intrinsecam, & infinitam activitatem supponeret, quam evidenter non habet, & quam intrinseca ejus inertia evidenter excludit.

Evidens ergo est, substantiam hanc materialem, quæ existit, & a se existere nequit, accidentalem suam existentiam habere *ab aliqua substantia increata, & creatrice* a materia natura omnino diversa, quæ nihil cum intrinseca materiæ inertia commune habeat, & essentia infinite in se, & a se activa sit (761).

Evidens ergo est, substantiam hanc materialem a causa increata, & creatrice infinite activa, & æternum essentia sua existente accidentalem existentiam habentem, non potuisse esse cœpisse nisi *creatione proprie dicta*, quæ verus transitus est a nihilo, seu a pura possibilitate ad existentiam.

885. CONCLUSIO. Jam ostendimus, nulla ratione solida materiæ æternitatem probari: ex hac hypothese absurda innumera consequi, hanc vero hypothesis iis omnibus adversari, quæ in materia experientia, & ratione ipsa dignoscimus.

Confidenter propterea petimus quid ultra requiratur, ut demonstretur, materiam non esse æternam; eam esse cœpisse, & non nisi creatione existere potuisse?

Evidens est, aliquid æternum existere, ceterum nihil modo existeret. Quare æterna aliqujus existentia, sive Dei, sive materiæ, veritas est, earum, quæ humana mens amplectitur, maxime certa, ac demonstrata.

At quæritur quid illud sit, quod æternum extitit, Jam vero contradictoria, & absurda,

quæ hinc materiæ æternitatem consequuntur, hinc solida argumenta experientia suffulta quæ materiam creatam probant, evidenter ostendunt, ut vidimus, materiam non esse æternam.

Ergo materia nunc existens, actione extitit infinite potente, & activa *causa increata*, & *creatrix*, quæ non nisi illa esse potest, quam Deum dicimus. Ergo existentia materiæ existentiam Dei demonstrat. Ergo Deus existit.
Q. E. D.

886. NOTA. *Cratio mundi hujus visibilis* dogma est ex præcipuis Hebræorum, & Christianorum, quod per successiva sæcula explicite, & perpetua traditione transit in universam Judæorum gentem, in Christianos omnes, & Mahumetis asseclas, qui omnes semper tenuerunt, *Deum cali, terra, & omnium, quæ sunt, creatorem esse.*

Hoc ipsum Dogma eodem certe modo, sed fabulis deformatum, ad plurimas alias gentes veteres, novasque transit. Exempli gratia,

Ad antiquos Persas, qui Oromazem, sive Ens supremum ajebant esse creatorem cæli, & terræ.

Ad omnes Bramhæ sectas, quæ tenebant, Ens supremum primo innumeras angelorum legiones creasse, deinde angelorum principum munus imposuisse cetera omnia visibilia creandi.

Ad fere omnes Æthiopas illius Africæ regionis, quam litus aureum vocant, qui tenent, Ens supremum increatum albos, & nigros homines, cælum quoque, & terram creasse.

Ad barbaros Americæ borealis Canadenses, Virginienſes, Mississipienses, qui, teste Patre Hennepino, veram mundi visibilis creationem admittunt, at pluribus, iisque ridiculis, & absurdis modis illam explicant; & dogma hoc traditione feryantes, fabulis eorum ignorantia, & barbarie dignis illud deformatunt.

ENTIUM CONSERVATIO.

387. Ut in ordine politico, & morali, ita in physico res iisdem principiis, quibus conditæ fuerunt, subsistunt, & conservantur.

I. *Elementa corporum*, sive substantiæ illæ elementares, quæ eorum sunt principia physica, & quæ ratio indicat esse infinite varia minimis eorum massis, & figuris, esse cœperunt *verâ creatione*, libero effectû potentiæ infinite activæ; neque existentiam amittere possunt, nisi *verâ annihilatione*, quæ non nisi ejusdem infinite activæ potentiæ, a qua existentiam habuerunt, effectus esse potest.

Quare elementa corporum inter quascumque mundi hujus vicissitudines semper necessario existent, donec Deus eadem potentia ad illa ad nihilum redigenda non utatur, qua ad illa creanda usus est.

II. *Orbes lucidi, & opaci*, immanes hæ materiæ massæ, quæ singulæ mundum veluti constituere videntur in diversis spatii infiniti partibus, neque ullum in se continere videntur dissolutionis, aut destructionis principium, a divini artificis manu diversis genericis finibus, constructæ, & elaboraræ fuerunt; nec esse desinent, donec in divina imperscrutabili mente perseveret *finis generalis*, ad quem a Deo in natura dispositæ fuerunt.

Quare barbarus, & hebes omnino sit oportet, qui timeat aliqua naturæ perturbatione, & ordinis varietate fore, ut aliquando sol noster extinguatur, & tellus confringatur. Si quando hæc corpora dissolvi, aut destrui debent, ut animantibus omnibus, & vegetantibus accidit; continget hoc non intrinseca earum constitutione, aut alio irregulari eventu; sed sola, & expressa Dei voluntate, qui ni-

nihil in natura inepte disponit, sed potest in illa nihil velle, quod æternum sit.

III. Variæ *animantium*, & *vegetantium species* totidem veluti microcosmi sunt, constitutione, & legislatione infinite varii, quos singulos Deus initio peculiari cuique fine creavit, & quos perpetuæ destructioni subiecit perpetua constitutivorum physicorum alteratione; & perpetuo voluit existere perpetua eorundem physicorum principiorum reproductione.

Quare variarum animalium, & vegetantium specierum existentia inter tot intima destructionis principia, & tot destructionis causas, quibus obnoxie sunt, necessario consequitur in immutabilibus Dei decretis ex mira organica cujusque speciei structura (342).

888. NOTA I. *Entium conservatio* postremis duobus sæculis: magnas inter philosophos controversias excitavit.

Consentiunt omnes, magnum hoc phænomenon Dei opus esse; non ita vero in ejus natura, & modo, quo sit, concordēs sunt.

889. EXPLICATIO I. Per Deistarum potiorē numerum, & per Leibnitium, qui nihil cum Deistis commune habet, entium conservatio non nisi *indirecta* est; consistens scilicet in causarum destruētium defectu.

Per hos itaque res in primo statu perseverant vi primæ actionis, qua extiterunt, & cui nihil opponitur; ita ut, si Deus esse desineret, natura adhuc suo ordine procederet, &, ut est, perseveraret ratione primæ constructionis, primi motus illi impressi, & legum generalium, quibus ab initio subiecta fuit.

CONFUTATIO. Pater, sententiam hanc consentaneam non esse notioribus, quas nobis præbet sana philosophia de supremo Dei dominio, de materiæ inertia, de animæ natura, de motus phænomenis; ut ex dictis, & ex dicendis facile apparebit.

890. EXPLICATIO II. Cartesius, cujus sententiam Bayleus avide amplexus est, sensit entia conservari *conservatione directa positiva, qua est permanens omnium physicorum constitutivorum creatio.*

Quare in hac sententia substantiæ materiales, & immateriales postquam a Deo creatæ fuerunt, in se habent *intrinsecam tendentiam ad nihilum*; ita, ut si vel unico instanti potentia, quæ eas creavit, in ipsas agere cessaret, ut in earum creatione egit, ipsæ a se, nulla Dei actione, nulloque decreto ad nihilum, a quo eductæ fuerunt, reverterentur.

CONFUTATIO. Patet sententiam hanc cum sanæ philosophiæ notionibus de creatione, & libertate conciliari non posse.

I. *Creatio* est, ut in scholis dici solet, *transitus a non esse ad esse*. Qui vero dici possit, substantiam existentem a non esse ad esse perpetuo transire? Ad hoc opus esset, ut simul existens esset, & non existens.

II. Substantia intelligens, ut homo, aut angelus, *liber* esse nequiret *primo suæ existentie momento*, etsi quibusvis mentis luminibus donatus supponatur; neque enim primo hoc momento animadversio, deliberatio, determinatio exerceri potuerunt. Si ergo per sæculum quovis instanti hæc substantia creatur; quodvis hujus sæculi instans illi erit, quod primum suæ existentiae instans fuit; instans scilicet sine libertate.

Hoc ipsum fuit, quod celebrem sophistam Bayleum ad Cartesii sententiam de entium conservatione tanto studio amplectendam impulit. Vidit enim, sententiam hanc semel statutam illi in religionem arma suggerere; nec diu neglexit illis magna eloquentia uti in hominum libertatem, quæ universæ religionis fundamentum est.

891. EXPLICATIO III. Per potio-rem, sapien-

pientio remque philosophorum numerum entiam conservatio est *conservatio directa negativa*; quæ est simplex perseverantia, seu non revocatio decreti liberi, & efficacia, quo res initio temporum extiterunt.

I. Concipimus, si Deus in res existentes agere cessaret, omnes adhuc extituras, at sine actione, in iisdem spatii partibus, in quibus essent eo momento, quo Dei actio cessaret.

Hæ res tunc actione, & motu essent destitutæ, earum enim actio, & motus a Deo est; nulla tamen ex his substantiis in nihilum rediret; neque enim magis a se in nihilum redire possunt, ac a se creari possint; neque minor potentia, aut actio requiritur ad aliquid in nihilum redigendum, quam opus fuerit ad illud e nihilo educendum.

II. Quo igitur sensu in postrema hac sententia verum est, *conservationem perseveranti creationi æquivalere*, puta, in homine? Hoc sensu, quod si Deus vel unico instanti motum, & actionem producere cessaret, a quibus vita hominis pendet; homo illico interiret.

Hominis corpus, & anima adhuc subsisterent; etsi Deus in utrumque agere cesseret. At in hac hypothesi binæ hæ substantiæ omnino inertes quavis actione destitutæ nihil altera in alteram influerent, non amplius homo ideas, cogitationes, sensationes, sensus, motum, vitam haberet.

Quare quodlibet vitæ nostræ instans quin re ipsa nova creatio sit, nobis vere, & re ipsa semper Dei auctoris nostri novum beneficium est, quo vivimus, agimus, sumus; ut monebat Apostolus maxime excultæ nationis princeps Areopagitas: *In ipso enim vivimus, movemur, & sumus.* Act. 17. v. 28.

892. NOTA II. At vero a quo tempore habetur hæc rerum conservatio; seu a quo tempore mundus iste ita dispositus, quem videmus, existit?

A se-

A sexaginta, aut septuaginta sæculis juxta Moyſis chronologiam: a multo majori sæculorum numero juxta fabuloſas Indorum, veterum Ægyptiorum, & Chaldæorum chronologias; ab indefinito sæculorum numero, juxta Epicurum: æternum, juxta Ariſtotelem, & veteres Academicos.

Inter quatuor has ſententias poſtrema, Ariſtotelis ſcilicet, in ſe, & per ſe abſurda evidenter eſt. Tertia, Epicurri, ſyſtematiſevidenter falſi, & chimærici corollarium eſt. Altera veterum Indorum, Ægyptiorum, Chaldæorum fabulatorum, omni probatione, ac probabilitate denudata eſt. Prima, Moyſis diſcipulorum, unica hiſtoriæ, criticæ, rationi eſt conſentanea, ut in quinta ſeſtione noſtræ philoſophiæ religionis fuſius oſtendimus.

OBJECTIONES CONFUTANDÆ.

Quibus innititur atheiſmus, ut demonſtrationes exiſtentiæ Dei *a phyſico rerum ordine* deductas eludat, ſunt caſus, combinationum theoria, materiæ ignotæ vires, entis immaterialis ἀκατάληκτος, mundi æterni, & æternis vicifſitudinibus obnoxii hypotheſis. Hæc omnia apertam in lucem proferentes ad trutinam revocemus.

CASUS FORTASSE PULCHERRIMI HUIUS NATURÆ ORDINIS CAUSA,

893. Omnium fortasſe validiſſima, & eloquentiſſima exiſtentiæ Dei demonſtratio illa eſt, quæ *a pulcherrimo natura ordine* deſumitur.

At pulcherrimus iſte ordo in univerſa natura conſpicuus exiſtentiæ Dei non demonſtrat, principii infinite intelligentis, & activi, ſi fieri poſſit, ut præſens naturæ diſpoſitio caſus tantum effectus ſit. Atqui hoc fieri poſteſt, nul-

lo intelligente principio hunc ordinem disponente. Probatur.

Infinitus atomorum numerus, casu, & nullo consilio in immenso vacuo motarum infinitas diversas combinationes evidenter admittere potest. Atqui in infinito diversarum combinationum numero & præsens naturæ combinatio evidenter continetur. Ergo hæcevidenter una ex illis est, in quam coire casu potuerunt infinitæ atomi casu, & nullo consilio in motu positæ.

RESPONSIO. I. Longe minus absurdum esset aut regium Parisiense palatium, aut Romanum Divi Petri templum, præclara artis miracula, casu erecta fuisse fortuito lapidum concursu, nulloque dirigente architecto, sive alia duo ingenii miracula, Iliadem, & Æneidem casu in aliqua typographia, aut terræmotu, aut fortuita typorum projectione composita fuisse, nulla mente immortalium horum poematum pulcherrimas res, atque imagines disponente; quam cum atheis velle, *pulcherrimum rerum ordinem*, qui in universa natura conspicitur, nulla intelligentia, & simplici casu, atque atomorum concursu prodiisse.

Quare ergo primum absurdum nullos unquam assertores habuit, alteri, etsi longe majori, nunquam defuerunt? ratio hujus est, quia hominum parum interest fuerint ne Clagnys, aut Perrotus in Gallia, Bramantes, & Michael Angelus Bonarotus in Italia, Homerus, & Virgilius apud Græcos, & Romanos; multum vero effrænatarum humanarum cupiditatum interest, in natura Deum esse infinite sapientem.

II. Infinitus atomorum casu agitarum numerus infinitas habere potest *combinationes irregulares*, in quibus nullus ordo genericus apparebit a peculiaribus partium ordinatis dispositionibus resultans; cujusmodi sunt ædificii alicu-

cujus diruti rudera, aut typorum terræmotu everforum cumulus.

At infinitus atomorum cumulus casu motarum regularem combinationem admittere nequit, in qua causæ effectibus, media, finibus respondeant, totum ubique partibus, & hæ sibi ipsis invicem consentiant. Patet, hanc combinationem, quum datur, necessario ab intelligentia procedere, quæ operi, in quo elucet, præfuerit. Atqui hujusmodi evidenter est, quæ in mundo hoc visibili apparet, rerum distributio.

III. Etsi falso supponeremus, fortuitum atomorum concursum in universa natura eandem partium juxtapositionem, efficere potuisse, quæ modo habetur, non propterea atheismus pulcherrimi hujus ordinis, quem in mundo invitus videt, vim contra se pugnans eluderet.

Neque enim est simplex elementorum juxtapositio, quæ mirum hunc naturæ ordinem efficit; est vero conveniens proprietatum physicarum delectus in diversis substantiis elementaribus quodvis totum constituentibus, qui ordinem parit; exempli gratia, hic partium magis, minusve adhærentium delectus, ibi partium magis aptarum motum admittere, & aliis communicare, eumque tali, vel tali quantitate, illic partium aptarum motui resistere, & nimiam actionem impedire, aliaque hujusmodi.

Omnino in naturali historia, in anatome, in chemia, in physica, in sana philosophia jejunos sit oportet, qui suspicetur, hunc rerum delectum, a quo mirus hic ordo naturæ exurgit, tum in toto, tum in partibus singulis ab atomorum concursu emergere potuisse, & a simplici atomorum juxtapositione perseveranter perdurare.

IV. Alibi adnotavimus, casum, ut ab atheismo concipitur, fatuitatem esse ab omni philosophiæ, & rationis imperio eliminandam (804).

Pater, inanem atheismi casum nihil unquam præstare posse; eosque, qui aliquando *casus effectus* dicuntur, ut inopinati eventus, ut concretiones, & stalactites quædam, aliaque hujusmodi, quæ mira videntur, nihil commune habere, cum eo casu, quem perperam atheismus supremum naturæ artificem esse vellet.

Hi effectus casus philosophico oculo inspecti a *generalibus legibus* consequuntur a supremo naturæ auctore in ipsa libere statutis, & ad sapientissimos fines suos ordinatis; nec casus opera dicuntur, nisi ut indicemus, nos modum ignorare, quo in illis generales naturæ leges ad phænomenon efficiendum operatæ sint.

FORTUITARUM COMBINATIONUM EFFECTUS ALIQUANDO IIS SIMILES, QUI AB INTELLIGENTE PRINCIPIO DIRIGUNTUR.

§94. OBJECTIO II. Certum ne est, casu in natura *regulares combinationes* produci non posse? an non contra ex ipsa combinationum theoria demonstratum est, aliquando casu rerum combinationes regulares fieri posse, quæ ingenii intelligentis opus videbuntur? exempli gratia typi casu projecti; cur Horatii, aut Ruffoi odem, Sophoclis, aut Cornelii tragœdiam, Homeri Iliadem, aut Virgilii Æneidem componere non poterunt? Ut hæc probem sumo prima quatuor Æneidos verba: *Arma, virumque cano*, & sic procedo.

Notæ typographicæ quatuor vigintiquatuor combinationes admittunt; si ergo quatuor tantum typos conjungere deberem, quibus prima Æneidos vox: *Arma* conficitur, unius sponsonem facere deberem contra vigintiquatuor, me eos casu fortuito conjungentem effecturum regularem combinationem *Arma*. Ergo illos vicies, & quater casu componens, pari utrinque spon-

sponsione, unius scilicet, & unius, mihi contendendum erit, me hanc eandem regularem combinationem effecturum (*Mathem.* 114).

Sexdecim notæ diversis combinationibus 3327591769676800 componi possunt. Si ergo sexdecim tantum notas componere deberem, quibus prima quatuor *Æneidos* verba constant, unum deponere deberem contra 3327591769676800, me regularem combinationem effecturum: *Arma, virumque cano*; ergo iterum par utrinque sponsio facienda esset, si contenderem, casu me componentem vicibus 3327591769676800 hos sexdecim typos, hanc eandem regularem combinationem effecturum.

Itaque semper numeros augendo pro ratione numeri typorum casu componendorum, & vocem voci, versum versui addendo, tandem unius contra unum sponsio mihi facienda erit, immenso sæculorum numero tandem in eam combinationem incidere debere, quæ integram *Æneidem* referat.

Quum itaque casuseam notarum typographicarum dispositionem adducere possit, quæ *Æneidem* referat, quare casus idem fortuita atomorum conjunctione, ut Epicurus arbitratus est, nequeat eam regularem conjunctionem efficere, quæ sit hæc rerum universitas?

RESPONSIO. Magnus Neutonus, qui omnium optime combinationum theoriam callebat, nullam graviolem de Dei existentia demonstrationem haberi arbitrabatur, quam quæ a pulcherrimo hoc natura ordine desumi potest. Recens Sophista Premontvallius aliter a Neutono, ceterisque recte cogitantibus sensit. Ab ipso primum excogitata fuit inanis objectio nunc confutanda. Porro hæc contradictoria sibi est; intelligentiam enim ibi supponit, unde intelligentiam vult excludere; casum inde excludit ubi vult casum agere; omnes rerum ideas evertit, ut minus absurda atheorum sententia videatur.

I. Ra-

I. Ratiocinium, quo contenditur, *Æneidem* puro casu, nulloque consilio componi potuisse, nonne sibi contradictorium est?

Hoc primo supponit notas typographicas præ-existentes, quibus literæ insculptæ fuerint aptæ *Æneidem* conficere potius, quam *Iliadem*, aut poema aliquod Arabicum, aut Sinicum: quibus non habitis, omnia ruunt. At enimvero notæ hujusmodi, ita aut conflatae, aut insculptæ nonne intelligentiam supponunt, quæ iis efformandis præfuerit; & quæ eas efformans finem aliquem intenderit, & finem unum potius, quam alium?

Supponit deinde hoc ratiocinium, typos hos unum in locum omnes coadunatos esse: ibi manum agentem esse, & hanc illos casu colligentem velle tamen eos disponere lateribus ad verba referenda opportunis; ibi, si capsulæ, & prælum, & atramentum desit, esse tamen solum stabile, & perpetuam fulcrorum seriem, quæ typos hos & ante, & post fortuitam eorum combinationem regant. At vero hæc omnia casum ne tantum supponunt? nullum ne mentis intelligentis consilium, quod typographicam hanc *Æneidos* editionem, aut præcesferit, aut comitatum fuerit?

Abeant modo typi hi casu per immensum spatium lati, alii supra, alii infra, alii boream, aut austrum versus, alii ad ortum, aut ad occasum; & interea donec sua *Æneis* efformetur, illi otium supererit, quo ideas suas rectius componere possit.

Quid igitur ex hoc ratiocinio, quod philosophice spectatum aliquid verum falso mixtum habet, inferri poterit? nihil sane quod irreligioso sophistæ faveat; neque casum ante naturam & ejus leges quidquam regulare ullo modo parere potuisse; tantum vero: *posita natura, ejusque legibus, posse ex combinationum legibus regulares quasdam combinationes fieri, quas*

cau-

causa immediata illas producentes non intendunt .

Exempli gratia , talis ludenti unius contra triginta sex sponsio facienda esset , se quovis talorum jactu duodecim habiturum ; & unius contra duodeviginti , se quinque , & quatuor prolaturum , & sic de ceteris . Pari modo in sortibus ducendis , in quibus millies mille fortes sint , unum mihi contra millies mille spon- sione deponendum esset , me primam sortem , unam tantum extrahendo , ex urna educturum . Pari adhuc modo typos quatuor , qui primam *Æneidos* vocem referunt , eos tamen in oportuna latera conversos , casu conjungens , unius , contra viginti quatuor sponsonem facere deberem , me regularem combinationem vocem hanc referentem effecturum .

Item legimus , pictorem iracundia , & tæ- dio correptum in tabulam penicillum colore im- butum coniecisse , in qua frustra diu canis an- helantis os spumans effingere studuerat ; atque hoc fortuito jactu egregie spumam illam pictam fuisse , in qua frustra pictor pingenda desuda- verat . Si vera res est , hæc quoque legum com- binationum sequela est ; pictor nempe ita pe- nicillum conjiciens , illi , nullo consilio , mo- tum eum ipsum mechanicum indidit , qui ad spumam hanc in canis ore fingendam require- batur ; eo prorsus pacto quo talis ludens iis nul- lo consilio eum motum imprimit , qui ad nu- merum , qui emergit , producendum est neces- sarius . (804) .

III. Certum est *in natura dari combinatio- num leges* ; imo eas calculo definiri posse . At leges hæ non modo mirum hunc naturæ ordi- nem , & miras motus leges , quibus natura di- rigitur , efficere non potuerunt ; imo vero ipsæ *ab hoc ordine , & ab his legibus* pendent ; quæ nec esse potuerunt , nec perseverare possunt , nisi intelligentia infinite sapiente eas producen- te ,

te, & conservante; a qua omnia in natura disposita fuerint, & a qua leges naturæ immutabiles fuerint impositæ aptæ hunc ordinem, & partium dispositionem perpetuo in ipsa servare.

Impium ratiocinium, quod confutamus, rerum ordinem universum pervertit, in naturæ combinationum leges statuit, quæ non nisi præsentis naturæ ordinis, & motus legum sequela esse possunt, antequam & naturæ ordo, & motus leges existerent. Imo & eo vitio laborat, quo cetera omnia atheismi ratiocinia, *petitione* scilicet *principii*, quæ id ipsum, quod statuendum esset, jam statutum supponit.

IV. Exultat ratiocinator hic noster dum *suam combinationum theoriam Epicurri atomis applicat*. Habeo, inquit, atomorum numerum finitum, qui propterea finitum tantum combinationum numerum admittit: habeo sæculorum numerum infinitum, qui infinitos mihi exhibet in his atomis diversos motus, ac proinde infinitos veluti fecundos jactus infinitis diversis combinationibus. Si hos diversos atomorum motus per infinita, quibus extiterunt, sæcula consideremus veluti totidem peculiare jactus casu factos, patet, finito jactuum numero æquali finito combinationum numero, quas hæ atomi admittere possunt, mihi pari utrinque sponione contendendum esse, *presentem naturæ combinationem* eventuram; & in jactuum numero centies, seu millies millies, sive infinities majore, quam numerus combinationum sit, quas hæ atomi possunt admittere, mihi sponionem faciendam esse centum, seu millies millium, sive infinite magnam contra unitatem, me hanc naturæ combinationem affecuturum. At verò æternus atomorum motus in vacuo infinito nonne æquivaleret infinitis singularibus jactibus, qui casu fierent?

Nego, æquivalere. Æternus atomorum motus quaquaversum in vacuo infinito infinitis peculiaribus

culiaribus jactibus non æquivalet, quicafu fierent contra obstacula apta illas continere, & cogere, ut quavis vice novas inter se combinationes inirent. Quum enim atomi duæ supponerentur æternum divergentibus directionibus moveri, quam quæso in dies, & sæcula combinationem invicem facerent, motu illas æternum magis magisque sejungente?

V. At enimvero si & adversario *quatuor illa falsa* concederemus, *qua sua theoria se statuere arbitratur*; atomos scilicet æternum extitisse, eas æternum moveri, leges combinationum æternum extitisse; & ab his tribus unico instanti *eandem atomorum juxta positionem* enasci potuisse, quæ nunc in natura est; quid tandem sententiæ sue favens concessissemus? Nihil. Quid enim ex hisce deliriis consequetur? Hoc unum, nempe hanc atomorum juxta positionem, quam tanto labore aliquo æternitatis instanti assequutus est, immediate subsequenti æternitatis instanti necessario destructum iri, quo necessario nova orietur juxta positio atomorum & nova rerum combinatio; ut in cylindris ferreis, in quibus cassæi semina torrentur, præfens eorum juxta positio, quam a cylindri rotatione obtinent, immediate sequenti instante eadem rotatione mutatur. Quæ quum ita sint ab omnibus adversarii nostri conatibus nihil unquam consequetur, quod miro huic naturæ ordini, quem ipse casu ortum vellet, vel minimum quidem comparari possit.

VI. Innumeris aliis modis hæc sophismata conteri, & everti possent; at enimvero non hoc operæ pretium est. Nemini illa ratione utenti fucum facient. Quum minus absurdum atheismum his exhibere nitatur auctor, homines erudiet, non majorem in hoc stadio gloriam sperandam esse, in quo frustra Epicurus, & Lucretius longe majori ingenio desudarunt, quam hactenus eorum assēclę adepti sint, & de
in-

incredulitate æque ac de moribus verum esse Horatii effatum: parentes natis præstare. *Ætas parentum pejor avistulit nos nequiores, mox daturus progeniem vitiosorem.*

**MATERIÆ VIRES IGNOTÆ FORTASSE
CAUSA PHÆNOMENORUM OMNIUM,
QUÆ IN NATURA CONSPI-
CIUNTUR.**

§95. OBJECTIO III. Materiæ natura, & proprietates nobis satis notæ non sunt, ut definire possimus quousque ejus vires extendantur; ut statuere possimus, ipsam sese disponendi, & in organa conformandi facultatem non habere. Non ergo asserere possumus, materiam ad mirum hunc rerum ordinem, quem in mundo conspiciamus, efformandum ineptam esse; ipsam aut animal, aut vegetabile effingere non posse; & alia hujusmodi.

RESPONSIO. Hac objectione ea omnia continentur, quibus Atheismus, & Materialismus aut impugnant, aut se tuentur. Itaque opportunum est ostendere quam inanis, & lapsabunda sit, quam religioni, & philosophiæ iniuriosa; quamque frustra repetatur ab iis, qui illam tam sæpe non objiunt, nisi quia ejus principia nunquam bene perpenderunt.

I. In sententia discipulorum Neutoni, Cartesii, Lockii, Malebranchii, recentiorumque philosophorum, qui rejectis veteribus Aristotelis entelechiis, ipsas pariter Leibnitii monadas admittere recusarunt, *materia ex se, & natura sua nullam omnino potentiam, aut vim habet*; quidquid vero actionis in se habere videtur, illi extrinsecus accidit a permanente summi sui Auctoris actione ad quasdam immutabiles leges ab ipso statutas. (1216, 1219, 1222).

Quare inter philosophos nemo est per hos dies, præter eos, qui *veteres entelechias*, &
occul-

occultas qualitates Peripateticorum a Leibnitio in sua monadum sententia ab oblivione revocatas, adhuc tuentur, qui sentiat, activas materiæ vires non satis dignosci, ut definiri possit quo usque ejus vis, atque energia, & activitas extendatur; per philosophos omnes siquidem materia potentia est iners tantum, & passiva. (177, & 759).

II. At vero, sint adhuc qualitatum, & virium occultarum in materia assertores. Facile erit iis ostendere, a viribus his occultis materiæ recto ratiocinio manifesta absurda plane consequi.

Ratiocinio enim ei plane simili, quo utuntur materialistæ, ut probent, non constare *mirum naturæ ordinem* a materia non prodiisse, propterea quia omnes materiæ vires, & proprietates non cognoscimus, pari soliditate, & ad dialecticæ leges ostendam ego, neque definitum esse, Iliadem, aut Æneidem, quam forte sub scrutis, aut in veteri arca repererim ab hac ipsa arca prinitus productas fuisse, propterea quia non satis constat quibus occultis viribus, ac proprietatibus instructa sit hujus arcæ materia; imo eadem dialectica ostendam, definitum non esse, hujus arcæ, aut aliam quamvis materiam efficere nequire circulum quadratum, sphaeram cubicam, hominem animam, & corpore destitutum, partem toto majorem, quantitates duas tertiæ æquales, & inter se inæquales; fieri enim potest, ut inter ignotas materiæ vires aliqua sit hæc portenta apta producere.

Quum hæc absurda in hoc ratiocinio materialista plane sentiat, sui absurda non sentiet? Omnia eodem principio innituntur, eidem objectorum speciei applicata, ad eandem formam & ad idem exemplar confecta. Si unum absurdum est, cur non & alterum?

III. Etsi materia quidquid in ipsa virium,
aut

aut proprietatum cernimus a se haberet ; adhuc saltem certum est, *in materia ignotas vires, aut proprietates supponi non posse, quæ cum proprietatibus in ipsa perseveranter notis stare nequeant.*

Quare quum experientia, & observatio nos plane certos fecerit, materiam non nisi gradu finito aliquam *positivam proprietatem* habere ; asserere potero, eam hanc ipsam proprietatem gradu infinito non habere, etsi universas materiæ proprietates non cognoscam.

Pari modo quum experientia, & observatione plane certus ero, materiæ *propietatem aliquam negativam* perseveranter inesse, puta, se ipsam loco movendi incapacem esse ; quin universas ejus proprietates agnoscam, asserere potero, ipsam positiva proprietate huic e diametro opposita non gaudere.

Evidens ergo est, etsi omnes materiæ proprietates non cognoscantur, adhuc cognosci posse, eam proprietatibus carere, quas ipsi inesse vellet ineptum hoc atheismi sophisma. Hoc jam ad illud evertendum satis, superque est.

IV. Materiæ naturam non ita dignoscimus, ut *accurate definire possimus* quousque ejus vis, ac potentia feratur ; aut ut decernere possimus omnes, quas habet proprietates, effectus, ac phænomena omnia, quæ parere potest.

At ejus naturam satis novimus, ut *negative* virium suarum, ac potentiae sphaeram *definiamus* ; sive ut certi simus, iis quibuscumque, quas habet, viribus, & proprietatibus sive notis, sive ignotis, hæc, aut illa phænomena, hos, vel illos effectus parere non posse, qui in sua causa proprietates necessario postulant, quæ cum materiæ proprietatibus omnino stare nequeunt.

Quæ quum ita sint, etsi *explicite* omnes materiæ vires, & proprietates non cognoscam, experientia, & ratione mihi demonstratum est,

ma-

materiæ proprium esse *activitatis defectum*, quo inepta est sibi motum imprimere; & *intelligentia defectum*, quo inepta est, saltem priusquam organice efformata sit, a se cognoscere quid bonum, quid malum sit tum in ordine morali, tum in physico, tum in metaphysico, & pure intelligibili.

Brevibus verbis, mihi experientia, & ratione demonstratum est, materiam natura sua inertem, & intellectu carentem esse; quæ duæ proprietates negative infinitam eam activitatem & intelligentiam a materia excludunt, quas proprietates mirus in natura universa, ejusque partibus rerum ordo in sua causa necessariopostulat.

V. Quum materiæ proprietates, ac vires nominamus, facile intelliges nos illi proprietates aut vires activas non tribuere ab intima ejus natura emanantes; nihil enim in ea has proprietates, aut vires indicat; quidquid vero in ea proprietatum, aut virium est a naturæ auctore, & ab ipso tantummodo emanare potest. (759, & 762).

Quare hic de materiæ proprietatibus loquentes ab earum principio præscindimus: tantum dicimus, etsi hæc a materia ipsa emanarent, non propterea aptam fuisse *mirum rerum ordinem* producere, qui in natura conspicitur, & qui non nisi a substantia a materia distincta, proprietatibus materia infinite excelsioribus, & nullo pacto illi convenientibus donata, proficisci potest.

**DEUS FORTASSE MATERIÆ ENERGIA, SIVE
IDEA ABSTRACTA, ET AMPLIATA,
HUMANARUM PERFECTIONUM.**

896. OBJECTIO IV. Nullam nobis ideam ejus effingere possumus, quem theologi Deum vocant. Hic vero theologorum Deus non nisi
ma-

materiæ energia esse potest, quam incitiam, & timor divinitatem a materia, ejusque proprietatibus distinctam effecerunt; sive *inanis perfectionum collectio*, quæ simul stare nequeunt, magna ex parte ex hominis idea mutuatarum, quas mens sola collegit, & amplificavit objectum abstractum efformans, quod non nisi in idea existere potest.

Cælum intonuit, mare fremuit, tellus contremuit, ignis aut immensas silvas absumpsit, aut immanes montes disjecit; & ignarum vulgus terrore percitum ignotam horum horrendorum phænomenorum causam temere adoravit, quæ non nisi ipsa naturæ energia esse potest.

Admiratione perculsi homines aliquem viderunt ceteris eminere virium robore, alium mentis acumine, hunc justitia, illum clementia, beneficentia, aliisque virtutibus. Eorum mens virtutes has exaggeravit, atque præter modum amplificavit: eas a subjecto abstrahens sejunxit; ac deinde in cumulum omnes colligens *unum totum* per ideas confinxit infinite magnum, atque perfectum. Hoc vero Totum mente confictum, & perfectionibus, quæ simul stare nequeunt, confectum, ab homine abstractum, & ex homine formatum hominis Deus factum est.

Ceterum si quod in natura bonum, & recte ordinatum est Dei theologorum existentiam probat; quod in illa malum, & nullo ordine accumulatum est, hunc Deum non existere probat.

Hoc re ipsa sophisticum ratiocinium est auctoris systematis naturæ, de cultus religiosi in hominibus origine, cultu, & objecto. (816).

RESPONSIO. Tria, vel quatuor patenter falsa hac objectione continentur, quæ palam proferre valde opportunum est.

I. Falsum est primo, ut experimentalis sensu cuique innotescit, nullam nos ideam ejus habere

bere posse, quod philosophi, & theologi Deum vocant; sentio enim, me optime percipere quid theologi, & philosophi intelligant definitione, quam Dei tradunt; patet vero id cujus nulla haberi potest idea, concipi non posse. Quod vero ego sentio, quilibet alius æque sentire potest.

Quum de Deo cogito nullam ideam habere possum illi similem, quam materiæ habeo; ut de materia cogitans nullam ideam illi similem, quam Dei habeo, habere possum. At Dei ideam habere possum, & habeo illi similem, quæ haberi debet substantiæ infinite natura sua intelligentis, & activæ, omnino a materia diversæ, & perfectione materiam infinite superantis.

Ideam, quam Dei habeo, non adæquata, & comprehensiva est, quæ mihi quidquid ejus objectum est exhibeat; si vero hic defectus est, idem defectus ideis inest mihi materiam, animam, aquam, aerem, ignem referentibus; quæ sane idæ veræ sunt. Attamen idea, quam habeo, Dei, etsi incompleta, ut omnes necessario sunt rerum omnium physicarum idæ, tamen satis clara, & distincta est, ne ejus objectum cum alio confundam: nihil vero præterea hac in re rigidior philosophia postulare potest. (107, & 412).

Hæc idea Dei in nobis efformatur ut ipsa materiæ idea; neque hæc sane in objecto suo illa clarior est. (217, 317, 323, 481, 854, 1392).

II. Falsum deinde est, ut nos docet historia gentium omnium, quæ unum Deum adorant, eas Deum hunc adorantes, non nisi *materialis natura energiam*, juxta ipsarum principia, & ideas, adorasse.

Naturalis instinctus, atque ipsum naturæ lumen, undecumque sit ortum, homines rationis participes ubique docet, in visibili natura *invisibilem potentiam* esse, a qua natura ipsa
pen-

pendet, quæ in ea bonum, & malum distribuit, nihilque habet cum hac natura commune. Porro hæc invisibilis potentia ipsa est, quæ colitur a gentibus unum Deum adorantibus.

In calamitatibus consternatæ gentes *invisibilis hujus potentia* opem implorant, quæ elementis dominatur, & bona, aut mala pro sua voluntate distribuit; at nunquam profecto de aeris, ignis, maris mugientis, terræ concussæ, atque hiantis energię ope imploranda cogitaverunt.

Ipsa divinitatis existentis idea in gentibus religiosam spem, aut ejus religiosum metum excitavit; non vero timor existentis divinitatis ideam, aut persuasionem peperit. Quod vero impius poeta cecinit, timorem scilicet Deos fecisse, id philosophis non nisi poetica, at absurda idearum everio videri potest. *Primus in orbe Deos fecit timor.*

At quæso quid atheis est hæc *materia energia*, quam veluti Achillem suum tanti faciunt? Hoc definire semper magno studio declinaverunt. Si de hoc illos urgeas, cito nosces, hanc materiæ energiam in eorum ideis indigestis nihil tandem esse nisi inane nomen, & *qualitatem occultam* peripateticis magis tenebricosam; ut non semel monuimus. (759, 762).

III. Falsum quoque est, ut optime norunt qui aliquam philosophiæ & theologiæ navarunt operam, Deum theologorum esse tantum *humanarum perfectionum collectionem*, quas *phantasia* indefinite amplificaverit.

Per omnes philosophos, & theologos Deus non jam est perfectionum mente aggregatarum collectio, sed *unica est substantialis perfectio* infinita, & natura infinite simplex; quæ quidem metaphysica abstractione in infinitas diversas perfectiones dividi potest ratione æquipollentiæ suæ intrinsecæ perfectionibus omnibus,

bus, quæ excogitari possint; at re ipsa & in se per philosophos, ac theologos omnes una, atque unica est, infinita, & natura infinite simplex. (921, & 940).

Philosophi, ac theologi in hominibus deprehendentes intelligentiam, fortitudinem, rectitudinem, veracitatem, justitiam, clementiam, aliasque hujusmodi virtutes, censuerunt quidem limitatas has hominum perfectiones ab aliqua invisibili substantia derivari, quæ natura sua esset infinite intelligens, activa, potens, omni denique perfectionum genere infinite cumulata; nunquam tamen ita stolidi fuerunt, ut ex humanis perfectionibus mente cumulatis sibi objectum cultus confingerent.

Ceterum humana intelligentia, aut fortitudo, exempli gratia, duplicata, quadruplicata, & indefinite aucta nunquam erit nisi quid finitum, & limitatum, nullo pacto infinitæ intelligentiæ, & potentiæ conferendum, quam in Deo philosophi, & theologi concipiunt, & adorant. Iniquum igitur est censere, has illarum tantum amplificationem esse. (449).

Deus itaque philosophorum, & theologorum nullo pacto collectio est mente conficta inanium perfectionum; at est *substantia infinite simplex*, cujus existentiam universa visibilis natura demonstrat: *substantia perfectione infinita*, cujus perfectio, quocumque modo mente concipitur, & dividatur, nihil habet simile perfectioni cuicumque, quæ in visibili natura deprehendatur. (265, & 940).

IV. Falsum denique est, mala, & ordinis perturbationem, quæ in visibili natura sint, demonstrare Deum non existere; etsi verum sit, bona, & ordinem Dei existentiam demonstrare.

Ordinis, & bonorum existentia necessario in visibili natura causam primam supponunt, a qua hic ordo, & hæc bona sint: Porro prima hæc causa, ut jam tot modis demonstravi-

mus, non nisi id, quod Deum dicimus, esse potest.

Mali, & ordinis perturbati existentia ita Dei non existentiam non demonstrant, ut imo certissime Deum existere demonstrent. Hoc malum siquidem, hæc ordinis perturbatio in aliquo tandem sunt, in quo omnia mala non sunt, nec ordine perturbato: hoc vero, in quo omnia nec mala sunt, nec ordine perturbato, puta, homo, brutum, tellus nostra existere non potuit, etsi, si ita lubeat, malis, & ordinis perturbatione deformata, nisi ejus actione, quem nos Deum dicimus. (948, 950).

Quare mala, & ordinis perturbatio in natura visibili duas præcipuas veritates tantum probant, quas fufius sequenti sectione statuemus: absolutam scilicet perfectionem in rebus creatis repugnare; & rerum creatorem esse naturam, & actionibus suis infinite liberum. (960, & 966).

Eadem ratione mala, & ordinis perturbatio in natura visibili *duorum primorum principiorum oppositorum* existentiam non probant, qualia Manichæi admiserunt; possunt enim non probare nisi aut libertatem, aut justitiam primi unici principii, quod in natura supremum dominium habeat. Ceterum duo prima principia, quæ Manes admisit, essentia ipsa repugnant, ut alibi ostendemus. (930, & 950).

ENTIS IMMATERIALIS, A QUO MATERIALIS NATURA CREATA, ET ORDINATA FUERIT, INCOMPREHENSIBILITAS.

397. OBJECTIO V. Facilius est materiam se modificantem, atque ordinantem percipere, quam ens invisibile, a quo modificetur, & ordinetur. Ibi unica occurrit difficultas, percipere scilicet qua ratione materia agat; hic bi-

næ occurrunt, nempe & materiam percipere ,
& ens invisibile in ipsam agens.

Ceterum quid absurdi accideret si dicamus ,
terram, & aquam , exempli gratia , paulatim
in vegetabilia , in fossilia , in animalia trans-
formari? quare hæc elementa non dixerim a-
pta a se & suis viribus facere, quod illa quo-
tidie facere vides?

Terra, & aqua , fortasse dixeris, ideas con-
cipere prototypas , easque sequi nequeunt ; at
quæso, teneor ne has ideas, ad quarum exem-
plar res formatæ sint , in natura admittere ?
Oculis ad videndum , pedibus ad ambulandum
utor: at quis me certum facit, oculos, & pe-
des mihi in eum finem appositos , ut iis vi-
deam , & ambulem ? Ego arbitrio meo illis
hunc usum tribuo , & ad hunc finem eos in-
stituo; ut baculo , cui insisto , ut perspicillo ,
usum ipse , & finem applico .

RESPONSIO. Tria obiectio continet singil-
latim perpendenda.

I. Prima objectionis pars *omnes rerum ideas*
evertit. Non enim tantum difficile, sed *admirabile*
est percipere , materiam infinitas prototypas
ideas habere posse; contra verò minime arduum
est Ens intelligens admittere , quod infinitis
ideis, & omnipotenti voluntate materiam dis-
ponat.

In planetarum, & cometarum motibus phy-
sicum machinamentum dignosco , quod illimi-
tatam potentiam , & intelligentiam præferat;
in animalium, & vegetantium organis mira de-
prehendo consilia infinite varia, optime ad cu-
jusque individui finem tendentia, & optime fi-
nes hos assequentia. Nonne absurdum esset ar-
tificium admittere sine artifice, prototypum si-
ne intelligentia , & tales ideas sine Ente su-
premo, sine Deo?

II. Altera objectionis pars *vitium* continet
omnibus ferme atheorum ratiociniis commune ,

petitione principii scilicet, qua supponitur quod probandum est.

Supponit primo, naturam a se, & motum habere, quem in ea cernimus, & sapientes motus leges, quas in ipsa dignoscimus; etsi certum sit, materiæ propriam inertiam esse, ejus motum aliunde illi immitti; & motus leges, quibus regitur, non nisi ab intelligentia statui potuisse, quæ infinitas ideas ad infinitos fines assequendos habuerit.

Supponit deinde, materiam sibi suis viribus organa comparare in vegetantibus, & animantibus; etsi evidens sit, ad organa corpori tribuenda præviam prototypam ideam requiri, adeoque, & intelligentiam; & in ipsis materialismi principiiis nulla in materia nondum organis instructa intelligentia est; per materialistas enim non nisi per organa materia cogitans sit, & intelligens.

III. Tertia objectionis pars *inane effugium* continet, quo ratio erubescit; atheismus exultat. Ut gravissimum argumentum eludant a *causis finalibus* desumptum (298), Epicurus, & Lucretius, & post ipsos materialistæ omnes eo adducti sunt, ut dicerent, *nihil in natura visibili ad finem ullum ordinari*; omnia casu facta, nihil ratione finis; exempli gratia, non oculum ad videndum, non aurem ad audiendum, sed quum oculus, & auris ita casu constructi fuerint, nulla prævia eorum idea, qua in finem aliquem ita fierent, altero quidem usum fortuito, ut videremus, altera, ut audiremus; ut senex baculo utitur, qui illi casu ad manum obvenit, ut incertos suos gressus regat; etsi lignum hoc, quod in eum usum adhibet, non ideo formatum fuerit, ut hominis gressibus dirigendis inserviret.

Inane hoc effugium, quo *finem naturalem* a rebus excludere contendunt athei, propterea quia *in finem aliquem arbitrarium* adhiberi possunt, ostendunt.

offendit tantum, humanam mentem, quum impio alicui systemati pervicaciter adhæsit, rationem potius, quam impiam sententiam suam ejurare paratam esse.

898. OBJECTIO VI. Si Deum increatum & creatorem admitto, innumera absurda, & contradictoria evito, ut in incertitudinis, & tenebrarum abyssum me præcipitem agam. Quid enim est Deus iste, quem non concipio? Infinito ne in spatio existit, aut in aliqua tantum spatii portione? Curnam materiam, & mundum creaverit, cujus non indiget? cur entia sensu donata, quorum pleraque misera sunt, & quæ e nihilo nunquam educere satius fuisset? Quaquam ex parte Deum hunc increatum, & creatorem considerem, nec in ejus natura, nec in ejus finibus, nec in ejus actionibus quidquam intelligo.

RESPONSIO I. Plurimis inconcussis demonstrationibus jam constat, *Deum hunc increatum & creatorem existere*. Si vero existit, evidens est, omnia in illo incomprehensibilia esse debere. Si enim existit, inter illum, & nos necessario infinitum intercedit.

Quare perspicuum est Entis hujus increati, & creantis existentiam a nobis admittendam esse, etsi nunquam clare percipere possimus & quid sit, & quomodo operetur; docet enim nos ratio, & incomprehensibile, quoties demonstratum sit, esse admittendum.

II. Obscuritas, & incomprehensibilitas semper adnexa naturæ, & actioni rerum visibilium, earum existentiam dubiam non efficit; quare ergo obscuritas, & incomprehensibilitas necessario adnexa naturæ, & actioni Entis supremi a quo solo visibilia sunt, & esse possunt ejus existentiam dubiam efficiet?

Dubitem ne egomet de mea existentia propterea quia non comprehendo qua ratione existam, vivam, cogitem, agam? Non sane.

Quare ergo de Dei existentia dubitem, quæ æque ac existentia in ea mihi demonstrata est, (mea siquidem sine sua esse nequit), hac inani ratione, quod scilicet nequeam comprehendere quomodo Deus existat, & agat? Scepticum agere, quod res comprehendere nequeant, est se veris idearum ideis destitutum, & in philosophia jejunum profiteri.

III. Etsi non comprehendamus quomodo Deus in spatio infinito existat, cum in illo existere tenendum est; suam enim actionem in omnibus spatii partibus, quas observare possumus palam ostendit. Etsi finem ignoremus, quo Deus materiam creavit, mundum formavit, entibus aut felicibus, aut miseris vitam, sensum tribuit; omnia hæc ab ipso facta fuisse tenendum est: sine ipso enim nihil horum existere potuisset.

IV. Quomodo in nobis *substantiarum idea* fiant alibi ostendimus, ibique pariter ostendimus, materialium substantiarum ideas in nobis nihil substantiarum spiritualium ideis clariores esse. Quare incomprehensibilitatem Entis immaterialis, æterni, increati, & creantis obijcere philosopho indignum est. (216, & 219).

**MUNDUS ÆTERNUS, ET PERPETUIS
VICISSITUDINIBUS OBNOXIUS.]**

399. OBJECTIO VII. Æternitas non magis materiæ, quam Deo repugnat; si ergo Deus æternus admitti potest, & materia æterna admitti poterit.

RESPONSIO. Deum æternum admittere est quid incomprehensibile, sed evidenter demonstratum admittere. At æternitatem materiæ admittere est non modo quid incomprehensibile, sed quid evidenter falsum, absurdum, omnibus, quas habemus, materiæ notionibus oppositum admittere. Hanc diversitatem, quæ non-

nondum fortasse a philosophis aptam in lucem prolata fuit, plane patefacere maxime opportunum est.

I. Nihil est in *idea Dei*, nihil in *experientia*, & *observationis testimonio*, quod Dei æternitatem excludat.

Contra vero, & ex *materiæ idea*, & ex *diversis illius ab experientia, & observatione cognitionibus* duo sunt, ejus nempe *inertia*, & *imperfectio*, quæ ejus æternitatem excludunt.

Quare Deum æternum admittentes nihil neque ejus *ideæ*, neque ejus *naturæ cognitionibus* ab experientia, & observatione petitis oppositum admittimus, Contra vero *materiamæ cognitionibus* ab experientia, & *observatione* petitis oppositum admittunt.

Quæ itaque philosophicæ rationes vetant materiam æternam admitti, Deum æternum admittere non vetant. Non itaque ab eo, quod Deus æternus esse possit, inferre licet & materiam æternam esse posse.

II. Quum semel invictis demonstrationibus probatum est, Deum infinite activum, & intelligentem existere, *æternitas existentia sua vera sua existentia corollarium est.*

Si enim Deus infinite intelligens, & activus re ipsa existit, patet, *ipsum a se existere*, essentiali suæ naturæ exigentia, infinita intrinseca sua activitate, ante omnia tempora, æternum, Ceterum nunquam eam, quam habet, & actio sua demonstrat, existentiam habere potuisset.

III. Contra vero quum probe certi sumus materiam existere, *non propterea a vera ejus existentia æternitatem ejus existentia inferre possumus*; quærendum enim superest num ejus existentia ab ipsa sit, an vero a Dei infinite activi, & intelligentis actione procedat.

Age vero si *ideas*, & *notiones materiæ* ab

experientia, & ratione petitas consulamus; quid de ejus existentia proferemus? ratione ducere dicemus, materiam non a naturæ suæ exigentia existere, sed ab aliquo principio infinite activo, cujus actio eam existere fecerit. Evidens enim est, argillam, exempli gratia, aut saxum, in quibus experientia, & ratio perpetuum *intrinseca activitatis defectum* nobis indicant, in se essentialem, & infinitam activitatem habere non posse, quæ sola potuisset hæc corpora æternum existentia efficere.

900. NOTA. Nullum sane phænomenon philosophica meditatione, & admiratione dignius est *æterna alicujus rei existentia*. Nihil hoc certius, nihil ~~enim~~ *primo*, *aliquid æternum existere*; ceterum nihil esset modo. Si enim in æternitate vel unum instans fuisset, quo nihil extitisset, patet, nihil unquam existere potuisse; nihilum enim nec sibi, nec alteri nihilo existentiam impertiri potuisset.

II. Evidens est deinde, in aliquo, in Deo, sive in materia, sive in utroque æternum fuisse *intrinsecam, & infinite activam existendi exigentiam*; sine hac enim, hoc quod æternum extitit, æternum existere non potuisset.

Quare aliquod *principium infinite activum* ita æternum extitisse æque certum, & evidens est, ac quælibet ex Euclidæis propositionibus esse possit.

At enimvero hoc, quod intima exigentia æternum extitit, Deus ne est, an materia? Evidens est, omnia demonstrare Deum esse: certum est, experientiam, & rationem ostendere, non esse materiam. Ergo æterna Dei existentia, non vero materiæ, est admittenda.

III. Quoniam demonstratum est, aliquid æternum *intrinseca* exigentia extitisse, atque hoc necessario in natura sua æternum a se secundas proprietates, & vires *intrinsecas* habere debere,

bere, quas evidenter materia non habet; quid inde sequitur?

Sequitur primo, *Ens infinite ætium, & intelligens*, omnino a materia distinctum, a se, & essentia sua æternum extitisse. Deinde hoc ipsum Ens dato tempore, & *creatione proprie dicta* materiam omnem, quam videmus, & ineptam agnoscimus a se, & suis viribus existere, e nihilo eduxisse.

IV. Equidem qua ratione Ens æternum materiam creare potuerit, quave ratione materia a nihilo, sive a statu puræ possibilitatis ad statum existentiae transire potuerit, non concipio.

At non nisi difficultatem, aut obscuritatem unicam *in materia creatione* offendo; contra vero in materia æternitate absolutam impossibilitatem, & patentem contradictionem. Ceterum materię æternitatem multo minus, quam creationem, comprehendo.

901. OBJECTIO VIII. Quod hodie existit heri existere potuit, centum ante annos, mille, milliesmille, atque ita porro in infinitum. Ergo mundus visibilis, ut modo est, æternum existere potuit.

RESPONSIO. Simili ratiocinio, sive sophismate probari posset, Iliadem, aut Æneidem, nullo auctore, æternum extitisse. Quum vero evidens sit; quæcumque hisce poematis antiquitas tribuatur, tandem ad aliquod eorum initium deveniendum esse, & fatendum ab aliqua substantia intelligente ipsi priore, composita fuisse; eadem ratione evidens est, etsi remotissima antiquitas mundo huic tribuatur, tamen aliquod illi existendi initium esse statuendum; fatendumque ab ente increato, & creante e nihilo eductum fuisse, quod ipsi mundo præextiterit sæculis infinitis.

I. Docet ratio, mundum visibilem existere potuisse, ut nunc est, a multis centenis sæcu-

lorum millibus, & a tempore quocumque finito; at vero semper existendi initium illi tribuendum est, utcumque indefinite a præsentī tempore remotum; Et hæc de hujus existentiae possibilitate.

II. Ratio physicis, & historicis monumentis suffulta docet, mundum hunc, qui ab indefinitis sæculis existere potuisset, re ipsa non nisi sex, aut septem mille ante annos existere cepisse. Et hæc pro vero hujus existentiae tempore.

Monumenta historica, & physica, unde hæc colligimus, sunt & *sacra litera*, quæ nobis creationis hujus epocham tradiderunt, & *historia prophana*, a qua recentem tum nationum, tum scientiarum, atque artium originem habemus; ut in tractatu quinto nostræ philosophiæ religionis ostendimus.

IMPIA, ET ANTIPHILOSOPHICA TELLIAMEDIS COMMENTA.

902. OBJECTIO IX. Nihil recentem telluris, & mundi originem probat, inquit Telliamedes. Fieri enim potest (& nihil obest), ut omnia ab indefinitis sæculis extiterint, incendia vero, & per universum orbem inundationes, ut alibi exposuimus, plurimis vicibus orbis nostri faciem immutaverint; ut veteres montes diruerint, ut novos efformaverint, ut omne animantium genus flammis absumpserint, ut ea in aquis iterum deinde producerentur; ut artes omnes jam olim ad perfectionis apicem elatas penitus deleverint, ut deinde in novis generationibus lente iterum excitarentur. (818, & 832).

I. Certum est, inquit Telliamedes, aquas maris sæculorum decursu imminui. Atqui hæc constans aquarum imminutio nonne plane probat, olim tellurem universam immensa aquarum

rum copia obrutam fuisse , & aliquando omni aqueo humore exhausto , ipsam incensum iri , & globum lucidum , seu verum solem effectum iri ?

II. Immenſa marinorum teſtaceorum copia , quæ lapidefacta in montibus , aut accumulata ſub terra in innumeris plagis etiam a mari remotiſſimis deprehenduntur , invictè probat univerſam tellurem olim marinis aquis obrutam fuiſſe ; varia hæc teſtaceorum lapideſcentium , & accumulatorum ſtrata olim in fundo maris fuiſſe , ubi viventium frequentes erant coloniæ conchis involutæ .

Itaque ſi tellus ita immenſis aquis ubique , & in ipsis ſummis altiſſimis montibus obteſta fuit ; evidens eſt , terreſtria omnia animantia , homines , plantas omnes a mari originem ducere ; neque incredibile eſſe , quod nonnulli peregrinantes narrant , parvas nempe hominum marinorum colonias inventas eſſe .

III. Recens nationum , ſcientiarum , artium origo nulla ratione probat , ab innumeris ſæculis orbem noſtrum non exiſtere ; fieri enim poteſt , ut poſtquam nationes creverint , poſtquam ſcientiæ , & artes inventæ , ac per plura ſæcula perfectæ fuerint ; innumeris vicibus perierint pluribus telluris incendiis , quæ ſimul , & nationes , & ſcientias , & artes abſumpſerint .

IV. Tellus incendio combuſta , & incolis orbata iterum fiet globus opacus , paulatim humorem iterum hauriet , iterum immenſo oceano obruetur , tunc vero ex *moleculis organicis* , quæ prius homines , bruta , plantas componebant , & quæ in univerſæ telluris incendio intactæ , & inoffenſæ manent , iterum tellus in mediis aquis incolis frequens fiet .

Moleculæ organiæ hominum , exempli gratia , caſu in mediis aquis collectæ , ſolis calore fermenteſcent ; atque hac fermentatione puerulos germinabunt , quibus natura aptum ali-

mentum sufficiet. Pueruli isti pisces quum adoleverint sub aquis multiplicabuntur; ibi republicas, & regna condent, donec aquas iterum minui viderint, a natali eorum solo recedere, & aquatica eorum domicilia deserere.

Neque absonum, inquit Telliamedes, neque fabulosum hoc phænomenon videri debet; certo enim nonnullorum peregrinantium testimonio constat, in quibusdam maribus *homines pisces* vivos fuisse, quorum quoque aliqui a piscatoribus capti publico spectaculo expositi fuerunt.

V. Post incendium tellus iterum immensis aquis obtegetur, in quibus intimi aquarum cursus erunt, ut in mari modo deprehenduntur. Porro hæ aquæ ita diverso cursu profluentes sæpius sibi occurrent, & earum impulsu pluribus in locis *arena cumulos* elevabunt, qui aquarum tenacitate conglutinabuntur, & solis calore subinde obdurescent, & lapidescent, postquam, imminutis aquis, diutius radiorum solarium vim experti fuerint. Hinc *prasens montium origo* in postrema orbis nostri metamorphosi; hinc Alpes ortæ in Europa, Taurus in Asia, montes Lunæ in Africa, Nivariæ mons, (vulgo Picus Teneriffe), in oceano occidentali, Andes in Peruvia, mons Bartholomæi in Mexico.

Objectio hæc *principia omnia* continet, quibus Telliamedes innititur, & secum recens quædam mitium Atheorum, sive severiorum deistarum secta. Ut hæc omnia clare, & solide confutemus, ea singillatim totidem responsionibus expendemus.

903. RESPONSIO I. Alibi ostendimus, *perpetuam maris imminutionem*, cui universum innititur Telliamedis systema, phænomenon esse falsum, inane, fabulosum, physicæ oppositum, absurdum, *αδυνάτο*. Maris aquæ locum mutare possunt, imminui non possunt (820).

Si mare a nonnullis urbibus, quas olim al-
luebat, recedit, aut si sinus aliqui, qui olim
portus erant, nunc supra maris superficiem sunt
elevati; hoc ideo est, vel quia maris aquæ
decurrentes paulatim ad quædam litora arenas,
& terras accumulunt, quas magna copia fluvii
& torrentes in mare vehunt; vel quia mare,
scopulis, aliisque obstaculis, quibus coerceretur,
terræ motu disiectis, in plagas ruit sua
superficie inferiores, & alio pergit novos sinus
& *nova maria* protendere. Hinc in orbe no-
stro variæ centri gravitatis mutationes; hinc
variæ *maris alvei mutationes*; hinc physica
phænomena omnia, quæ Telliamedes veram
aquarum imminutionem esse contendit (823 &
827).

904. RESPONSIO II. Omnes naturæ studiosi
cum Telliamede consentiunt, partes omnes or-
bis nostri aut simul, aut successive aquis obru-
tas fuisse. Universam hanc inundationem *dilu-
vium universale* nuncupamus, quacumque de
causa, & modo quocumque mirum hoc phæ-
nomenon contigerit.

I. Universale hoc diluvium, cujus tam per-
spicua ubique terrarum monumenta adhuc ex-
tant in altissimis etiam montium verticibus,
omnino *ex naturali rerum ordine haberi nequit*:
Evidens quippe est, causam physicam nullam
terræ impertiri, dein adimere tantam aquæ co-
piam potuisse, quæ supra terras non modo, sed
& supra altissimorum montium cacumina attol-
li potuerit; neque aquas modo in orbe nostro
existentes cogere, ut contra gravitatem, &
omnes hydrostaticæ leges supra terras omnes
altissimas ab intimis orbis visceribus assurgerent.

Non nisi itaque vero, & primæ classis, ut
ajunt, miraculo magnum hoc phænomenon con-
tingere potuit; quare nulli ex fabulosis & a
philosophia alienis causis a Telliamede allatis
est tribuendum,

II. At

II. At Deus omnipotens, qui pro voluntate sua naturæ leges servat, aut suspendit, rationibus iustitiam, & sapientiam suam decentibus, *magnum hoc, ac tremendum phænomenon miraculo operari potuit*; sive in immensum maris, & fluviorum aquas dilatando, sine immensam hanc aquarum copiam cogens contra gravitatem suam ab intimis terræ visceribus erumpere, & immeni volumine quaquaversum super omnes terræ partes successive, & diuturno tempore diffundi; sive aliis modis ipsi nihil arduis, quos nostrum non est investigare.

Hic tantum scire operæ pretium est, diluvium, ut in sacris literis narratur, satis evidenter virium habuisse, ut anni unius decursu terræ superficiem everteret, ut plura in loca immensos arenæ, argillæ, lapidum cumulos congereret, aut alibi aquarum decurrentium impetu profundas valles angulis alternis salientibus, & retrocedentibus medias inter terras, mediosque montes excavaret; ut irregularibus stratis maximam testaceorum, plantarum, metallorum, omnis generis corporum copiam diserneret; ut in montium antediluvianorum cavernis, hominum, piscium marinorum, & fluviatilium, quadrupedum, avium, reptilium cujusque speciei cadavera deponeret, ut omnia tandem phænomena produceret, quæ eversa mundi hujus devastati superficies prudenti, & accurato observatori exhibet, & quæ insanis Telliamedis deliriis ansam dederunt; ut in nostra entium sensibilibus Theoria, & in nostra philosophia religionis jam adnotavimus.

III. Mirum nobis videtur, celebrem Buffonium, quem Plinium Galliæ iure appellamus, nonnullis Telliamedis somniis subscribentem arbitratum fuisse, successiva, & per plura sæcula perseverante inundatione opus fuisse, ut anguli illi alternis salientes, & retrocedentes formarentur, & tanta copia testacea illa in

cu-

cumulos congerentur, quæ passim intra terras consēpulta deprehenduntur, non vero paucorum mensium inundationem ad hoc satis fuisse, cujusmodi fuit diluvium in sacris libris memoratum: ex his vero phænomenis colligit Buffonius, mare mille, & ultra annos in terris, quas modo incolimus, consēdisse. Mirum, inquam, videtur, Buffonium ita sensitse; siquidem admissio universali diluvio, quod ipse non negat, patet, miraculosam hanc inundationem, ut a nobis exhibetur, & ut re ipsa evenisse videtur, facile omnia ea nonnullis mensibus efficere potuisse, quæ Buffonius ab alluvione annorum mille, & ultra repetenda esse contendit.

Ponamus aquas omnes, quæ oceanum occidentalem efficiunt, infinita Dei actione compulsa modo a profundis suis receptaculis erumpere, & immensa velocitate in Siberiam, aut in Mogolis regna irruere. Patet, immanem hanc aquæ cōpiam ab Americæ litoribus in veterem orbem prorumpentem, & magno impetu Europæ, Asiæ, & Africæ regiones inundantem, in eas secum a maris fundo abrepturam immensam omnis generis piscium, testaceorum, & plantarum marinarum copiam, quæ omnia hac illac disperget, & coacervabit, & ad varias profunditates deponet in Mauritania, in Syria, in Gallia, in Germania, in Perside, in Indorum, & Sinenſium regionibus, in Siberia, in Japone; seque deinde in immensos ramos temere decurrentes dividendo, ex occurſu altissimorum montium, modo convergentes, modo divergentes, omnes quas incolimus regiones vastaturam, profundas abyssos excavaturam alternis angulis salientes, & recedentes; immanes arenæ, terræ, lapidum, animantium, vegetabilium, fossilium cumulos erecturam, quos tempus deinde montes efficiet; ubique horrenda supernaturalis hujus vastationis mo-

numenta relicturam, quæ a nulla causa physica produci potest, & satis apta erit ejus imago, quam nos diluvio in sacris libris conscripto tribuimus. Age vero, ut ista fierent innumera ne sæcula, ut Telliamedes contendit, mille ne saltem anni, ut illustis Buffonius censet, requirentur? Nequaquam; unus, aut alter mensis satis esset.

IV. *Diluvii recordatio* magis, minusve explicite in omnium veterum nationum historia, & traditione perseverat; apud Hebræos nomine diluvii Noemi; apud Chaldæos, diluvii Xisuthri; apud Sinenses, diluvii Puen-Cuus; apud Ægyptios, & Græcos, diluvii Deucalionis, apud Indos, aliis nominibus. Quæ quum ita sint miraculosæ hujus vastationis veritas nobis & a sacris literis, & ab historia gentium, & ab ipsa naturali historia confirmatur.

Ut ostendamus, miraculosi hujus phænomeni memoriam in plerarumque veterum nationum historica traditione servatam esse, satis erit hic in prophana antiquitate eruditis in memoriam revocare, Berosum Chaldæum, qui paulo post Alexandri expeditionem scripsit, expressis verbis Arcæ mentionem facere, qua humanum genus salvum factum fuit, & quæ post diluvium in Armeniæ monte confedit; Nicolaum Damascenum ethnicum philosophum, & historicum, qui Augusti ætate vivebat, libro nonagesimo sexto historiæ suæ scribere, diluvii tempore hominem fuisse, qui arca, seu navi ad Armeniæ montem appulit, & commune excidium effugit; hujus vero arcæ reliquias diu in illo monte perstitisse; Abydenum Aristotelis discipulum, illique carissimum in sua historia Chaldææ, & Assyriæ, cujus fragmenta aliquot Eusebius nobis servavit, plurima de hoc diluvio narrare omnino Auctori Geneseos contentanea; Lucianum philosophum celebri suo tractatu de Dea Syria minuta quædam, & peculiar-

liaria memorandi hujus eventus describere, quæ Moyſi plane conſentiunt. Celebrem Varronem Romanorum doctiſſimum de tempore loquentem, quod primum hominem, & diluvium interceſſit (*ab hominum principio uſque ad cataclifmum*) tremendum hoc phænomenon fermeut in ſacris libris legitur, retuliſſe; Sinenſium annales dicere, olim tellurem aquis obrutam fuiſſe, ſolumque Puen-Cuus, ejusque domum ab univerſa hac alluvione incolumem evaſiſſe; Joannem Lætium in ſua Indiæ occidentalis deſcriptione, Marcum Leſcarbotum in ſua hiſtoria Novæ Franciæ, & complures alios, qui in Americanorum mores inquiſiverunt, teſtari, in variis Americæ populis *constantem diluvii traditionem* inveniſſe; & incredulam Boulangerium in ſua Antiquitate detecta & ipſum cenſere, pleraſque antiquitatis conſuetudines totidem monumenta eſſe viciffitudinis, quam orbis noſter ſubiit, quum diluvio demerſus fuit.

905. RESPONSIO III. Univerſæ telluris inundationes, & incendia a Telliamede ſomnia- ta, ut recentem nationum, ſcientiarum, artium originem oppugnaret, ut mundo indefinitum, ſeu æternum ævum tribueret, non niſi deliria ſunt a ratione ejurata, ab inſcitia orta, perperam naturæ accommodata.

I. Patet, diluvia hæc, atque incendia, quæ omnibus hydroſtaticæ, pyrologiæ, phyſicæ legibus, & rectæ rationi opponuntur, nunquam re ipſa in natura exiſtere potuiſſe; nunquam igitur nationes, ſcientias, artes extinguere, & renovare potuerunt.

II. *Montes, ut modo ſunt* monumentum phyſicum ſunt, quod & æternitatem ab Ariſtotele mundo attributam, & metamorphoſes a Telliamede ſomnias plane commentitias probant.

Si enim tellus æterna eſſet, ut cenſet Ariſtoteles; patet immenſam materiæ copiam, quam plu-

pluviæ, & procellæ ab elatioribus terræ partibus ad inferiores trahunt, tandem post infinita sæcula omnia complanare debuisse.

Si vel semel tantum universa tellus incendio absumpta fuisset, ut est Telliamedis sententia, patet, nihil postea montes, quos nunc habemus, attollere, nihil plantas, & animalia, quæ conspiciamus, effingere potuisse.

906. RESPONSIO IV. *Molecularum organicarum* commentum, quæ casu mediis in aquis collectæ in puerulos assurgunt, fortasse alicui fabulæ insertum pueros oblectare posset; at in opere philosophico non nisi derisione est confutandum (817, & 854).

Neque magis attendi merentur phynca, & historicæ probationes, quibus inani huic fabulæ fulcrumentum quæritur. Tantum addam, sæpius & rationi, & dialecticæ, & sententiæ propriæ injuriosum esse, qui iis auctoritatibus vim tribuit, aut tribuere simulat, quibus paradoxa statuere contendit.

I. Prima ratio, qua Telliamedes contendit, hominum genus, & analogice animalia omnia terrestria primitus a mari orta esse, in eo sita est, quod olim mare universæ telluris solidam superficiem obruit; adeoque neque homines, nec bruta in solida hac superficie existere potuisse, nisi prius sub ipsis aquis extiterint.

At hujus sententiæ falsitatem satis jam ostendimus; quare nil opus est, ut in hoc chimærico, & deliro systematis Telliamedæi fundamento diruendo diutius immoremur.

II. Altera ratio, quam Telliamedes usurpat, ut philosophice probet, hominum generi, & analogice tauris, equis, arietibus, scimiis, lupis, cervis, aquilis, columbis, terrestribus omnibus animalibus aquaticam originem esse tribuendam, quibusdam *historicis auctoritatibus* innititur, quibus asseritur, in quibusdam maribus homines pisces inveniri, qui procul dubio

bio primorum illorum maris incolarum, antequam temporum, & rerum vicissitudinibus terram incolerent, progenies sunt.

At enim vero narrationes evidenter absurdæ, aut saltem fabulosæ, nulla critices trutinæ ut veræ admittendæ sint, propterea quia in adulterinis quorundam peregrinantium commentariis, aut chartis magis adhuc incertis leguntur? Quid hic quæso de Indo philosopho judicemus? aut quas europæorum, quibus ipse scribebat, mentes esse arbitrabatur (869)?

Post bina sæcula, quibus & maria omnia, & oræ omnes maritimæ frequenti navium appulsu plurimis nationibus jam notæ sunt, quo prodigio factum est, ut *nemo sana mentis homo, & eruditus* esse noverit, aut crediderit, hos *homines pisces* dari, quorum homines terræ incolæ non nisi coloniae sint?

Si vero, ut Telliamedes memorat, piscatores aliquando aliquem ex his *hominibus piscibus* cœperunt; qui fieri potest, ut tam rari phænomeni fama ubique non percrebresceret? qui fieri potest, ut lucri cupiditas mundi arbitra aut mercatores, aut piscatores non impulerit regi alicui, aut celebri alicui Academiæ aliquem ex his hominibus piscibus exhibere; quum eum magno pretio emptum iricerto scirent?

III. Tertia ratio ad probandum, primitus animalia terrestria omnia a mari orta esse, Telliamedi est, quia species omnes, & quadrupedum præcipue suas analogas, aut similes in mari habent. Novimus enim lupum marinum, aliaque hujusmodi. Quare ergo & humana species suam analogam in mari non habeat?

At Telliamedes, errore sane ridiculo, *nomini similitudinem* cum naturæ similitudine hic commutavit. Inter animalia marina siquidem hic recensita, & ea, quæ in terris vivunt, nihil est, quod *speciei identitatem* ostendere, & statu-

tuere possit. Neque enim magis porcus, equus, aries marinus porcum, equum, arietem terrestrem referunt, ac alectaurum, aut lucius elephantem referat; neque magis scimius marinus terrestrem, ac Thynnus centum pondo, murem, aut mustellam; neque magis asinus marinus terrestrem, ac sisimbrii aquatici manipulus, aut galla querna aquilam, aut cuniculum; neque magis canis marinus terrestrem, quam solar columbum, aut passerem canarium. Idem ferme de omologis aquaticis, & terrestribus speciebus dici potest; ut facile videre est apud naturæ studiosos, & præsertim in Lexico historiæ naturalis.

907. **RESPONSIO V.** Neque felicior est Telliamedes in iis, quæ excogitavit ad primævam montium constructionem explicandam. Admissis enim vel omnibus Indi philosophi principiis, seu mavis deliramentis, pronum est ostendere ex iis unquam nec Alpes, nec Andes, nec Nivariæ montem, nec alios oriri posse (fig. 2.).

I. Quæcumque sit aquarum in profundo mari decurrentium causa physica, certum est, maris aquas perpetuo decurrentes aut a fluviis in mare procurrentibus, aut a litorum, & montium directione aquas cohibentium cursum hunc obtinere (Phys. 1475).

Atqui quum tellus universa $M A N B$ aquis obruta erat ad $R S T V$, nec ulli montes aderant V, R, S, T (loquimur in commentitia Telliamedis hypothese), neque fluvii erant, qui in mare procurrerent, neque montes aut intimi, aut extimi, qui liberam immensarum aquarum $M V N S$ evolutionem interciperent.

Nequibant igitur tunc aquæ oppositos decursus habere, quibus ingentes arenæ cumuli huc illuc congererentur, nisi ventorum vi.

II. Physica, & naturalis historia concordēs docent, ventos natura maxime varios, & in-

sta-

stabiles esse. Nunquam igitur potuerunt venti in immensa illa aquarum copia constantes atque perpetuos *oppositos decursus* efficere.

Quare si venti, & aquæ decurrentes medijs in aquis ingentes arenæ cumulos R, S, T, V unquam cogere potuerunt, evidens est has arenas ita a ventis, & aquis per aliquot horas, aut dies collectas, opposita subinde aquarum, ac ventorum vi dirui, & asportari debuisse, quum nondum obduratæ, aut lapidifactæ in solidam massam coierint.

III. Etsi, quum solidus orbis nucleus A N B M ab aquis emergere cœpit, cacuminibus magis prominentibus, aliquis extitisset harum arenarum cumulus a postremis aquarum occurribus relictus; patet adhuc, ceteros cumulos R, aut T, nulla ex parte suffultos perpetuo aquarum ambientium impulsu, & agitatione ex legibus gravitationis, & percussionis dissolvi debuisse, in propinquas abyssos dejici, reliquis solidis terræ partibus, & arenis æquari, priusquam solis calore, & aliis physicis causis obdurescere potuerint.

IV. Nunquam igitur montes, quos videmus, artificio a Telliamede excogitato, aut alio quovis ab ejusdem notæ auctoribus fomniato, in aquis fieri potuerunt. „ Vanis cogitationibus eo „ usque adducti sunt nonnulli (inquit Volte- „ rius in fatuitatum hac ætate prolatarum „ prospectu), ut vellent montes a mari for- „ matos fuisse; quod æque verum est, ac ve- „ rum sit mare a montibus emanasse “.

Veritati itaque maxime consonum est, *Tellurem a Creatoris manu montibus præcipuis, & vallibus instructam, ut modo est, prodisse*; excipe tamen mutationes nonnullas, quas in ipsa aut miraculosa diluvii vastatione, aut a phænomenis, quæ a generalibus naturæ legibus a Deo statutis, atque servatis consequuntur, contigisse putandum est (*Phys.* 499, & 515).

§. III.

DEMONSTRATIONES METAPHYSICÆ
EXISTENTIÆ DEI.

908. OBSERVATIO. *D*emonstrationes metaphysicæ existentia Dei illæ dicuntur, in quibus homo sese in se ipsum veluti recipiens, nihil utens cognitionibus, quas naturæ, suarumque legum, rerum physicarum, aut moralium habere possit, seque tantum, & entia, quibus circumdatur, considerans, invenit in *intelligibili idearum ordine*, & in iis, quæ ideæ istæ necessario supponunt, aut trahunt, unde plane de Dei existentia certus fiat. Exempli gratia.

I. Nihil perpendens numquid præter me existat, num sol, num tellus, num homines sint; nondum perpendens quid ipse sim, num intelligens tantum, an ex duplici substantia compositus, num naturæ lex obligatoria detur, num virtus, num mundus visibilis, in quo mirus rerum ordo certis, & sapientissimis legibus dirigatur; *me existere sentio, & scio*. Hoc mihi medium erit demonstrationis, a quo mihi ex solo intelligibili idearum ordine optima existentia Dei demonstratio fluat.

II. Si, & a morali rerum ordine abstracte perscrutando abstinens, & nullam in physico rerum ordine, ejusque legibus quibus regitur, aut in machinamento, quo movetur, atque animatur, aut in mira partium singularum inter se harmonia dignosceudis operam navans, tantum certus sum, *extra mere ipsa entia contingentia existere*, sive extra me existere homines, bruta, plantas, quæ non necessario existant, & quæ existere incipiunt, & desinunt; *simplex entium horum contingentium existentia*,
si mi-

si mihi certa fiat, erit mihi ex solo intelligibili idearum ordine perfecta, & plena existentia Dei demonstratio.

III. Binis hisce metaphysicis demonstrationibus philosophi recentiores nonnulli cum Cartesio, Fenelonio, Malebranchio, Leibnitio tertiam addunt in sola Dei idea fundatam, in idea scilicet, quæ nobis adorandum hoc ens exhibet aut ut *ens infinitum*, aut ut ens necessarium; ita ut data dumtaxat idea entis infiniti, aut entis necessarii, & nullo alio supposito eris hujus existentiam necessario respiciente, demonstrative sequatur, ens hoc existere.

At verò quum asserta hæc demonstratio, quæ passim *demonstratio per ideam* nuncupatur, nobis re ipsa purum sophisma videatur, seu inepta petitio principii, seu tandem incommoda cavillationum series; non modo illam non admitteremus, imo ex professo confutabimus, & vitia, quibus laborat, palam faciemus.

PROPOSITIO PRIMA.

909. Certus sum, me existere, & cogitare; æque rudis, ac doctus quisque sibi dicere potest.

Ergo existit ens essentialiter existens, & intelligens, causa prima, & fons aternus omnis existentia, & intelligentia. Ergo existit Deus,

DEMONSTRATIO. Quum probationes metaphysicæ, quæ propositionem hanc statuere debent, jam veluti a se necessario aliquibus præcedentibus propositionibus inferi debuerint; hic tantum eas iterum indicabimus, quo ordine procedant ostendemus, probationum summam vim tantum proferemus, & apte illas propositioni probandæ adhibebimus.

I. Etli fortasse nesciam quid sit mea existentia, certo tamen scio, me existere; habeo enim
exi-

existentiæ meæ sensum intimum. Æque certus sum, ex me, & meis viribus me non existere; nihil enim in me sentio, aut concipio exigens, me semper extitisse, aut aptum efficere me existentem, si non existerem.

Quare ante me aliquid extitit a me distinctum, a quo mihi obvenit existentia hæc contingens, quam non semper habui, imo quam memoriæ & totius intelligentiæ meæ testimonio non nisi paucos ante annos habui.

At vero *hoc*, quod ante me extitit, & a quo accidentaliter existentia mea mihi obtigit, est ne & ipsum, ut egomet, ens contingens, & transitorium? Si ita sit, nec ipsum a se, & viribus suis, ut nec ego, extiterit. Quare necessario ad *primum existendi principium* deveniendum erit, quod in se, natura sua, solisque suis intimis viribus essentialem, & æternam existentiam habuerit. Sine hoc principio siquidem essentiali, & æterno omnis existentiae fonte patet fore, ut nunquam quidpiam extiterit, a quo ego existentiam habuerim.

Absurdum, atque insanum esset *seriem ascendentem infinitam* admittere humanarum generationum a filio in patrem, a qua descenderem. In hac enim serie pater, avus, proavus, atque ita porro in infinitum omnes erant *entia* quo ad originem *pure passiva*, æque ac ego sum; dicendum ergo esset, *naturam*, quo ad *existentia acquisitionem pure passivam*, fuisse *principium efficiens eorum existentia*; quod rectæ rationi ita opponitur, ut nihil magis (379).

II. Etsi fortasse nesciam quid intelligentia mea sit, certus tamen sum, me esse ens intelligens, sensum enim intimum habeo inearum idearum, ac cogitationum, judiciorum quoque, ac ratiociniorum, omnium denique intelligentiam meam constituentium.

Atqui *intelligentia hac* æque ac existentia mea, in me contingens est, & accidentaliter.

Non

Non ergo egomet mihi intelligentiam, ut nec existentiam impertitus sum. Si ergo ante me entium intelligentium series extitit, a quibus existentiam, & intelligentiam acceperim, qui tamen, ut egomet, non nisi contingentem existentiam, & intelligentiam habuerint; necessario ad *primum intelligentia principium* ascendendum erit, quod in se, natura sua, & ex intrinsicis viribus simul cum essentiali, & æterna existentia essentialem quoque, & æternam intelligentiam habuerit; sine enim hoc principio essentiali, & æterno omnis intelligentiæ fonte, patet, nihil unquam fore, a quo ullo pacto neque immediate, neque mediate intelligentia mea provenire potuerit.

III. Quare quum sentiam me existentem, & intelligentem esse, mihi ex solo intelligibili idearum mearum ordine demonstratum erit, existentiam, & intelligentiam meam necessario existentia principii æterni per se essentialiter existentis, & intelligentis esse connexam; sive ex eo, quod ego existens sim, & intelligens, necessario *æternum existentia, & intelligentia principium* in natura existere debere.

Atqui principium hoc modo memoratum a se, & essentia sua æternum existens, & intelligens id est, quod ego Deum dico; ergo quod Deum dico existit. Ergo Deus existit. Q. E. D.

PROPOSITIO II.

pro. Mihi certo constat, (sibi quisve sive rudis, sive doctus dicere potest), re ipsa in hoc mundo visibili existere entia contingentia, seu quæ ita existunt, ut non necessario existant.

Ergo existit ens necessarium, seu quod non existere repugnat, quod intrinseca essentia sua exigentia necessario existit, quod entia contingentia ad existendum determinavit, Ergo existit Deus.

Tom. II.

R

DE-

dicerem; et si centum singula unius pondo singulatim sumpta cum centum pondo æquilibrium non faciant, facere tamen *simul collecta*; adeoque id forsam de entibus contingentibus dici posse, quorum collectio sufficientem existendi rationem continere potest, quæ in singulis non inveniatur.

Inane effugium hoc est æquivocatione prorsus innixum. Quodlibet pondo *quid positivum est*, quod æquivaleret centesimæ parti centum pondo, & quod centies sumptum efficit re ipsa centum pondo; contra vero quælibet *existendi insufficiens* est *pura negatio*, quæ si vel centies, vel millies, vel infinities sumatur, nihil positivum unquam est, & nihilo æqualis est.

II. Si entia omnia visibilia contingentia sunt, seu ad existendum, & non existendum indifferentia, patet primo, entia hæc nunc existentia nunquam exitura fuisse, nisi ab aliqua præexistente causa ad existendum determinata fuissent.

Patet deinde, causam hanc præexistentem nunquam in entium contingentium existentiam influere potuisse, nisi ipsa in se veram existentiam habuisset, aut essentiali naturæ suæ exigentia, aut *prima causa* influxu, ad quam tandem confugiendum postremo erit, quæ non nisi a se, & essentiali naturæ suæ exigentia existat.

Quæ quum ita sint sola entium contingentium existentia, entium visibilium scilicet, nihil attentis eorum organis, anima, ordine, harmonia, necessario supponit, ac plane probat *entis necessarii*, seu essentiali naturæ suæ exigentia existentis, & cui non esse repugnat, existentiam.

Atqui hoc ens id est, quod Deum dicimus; ergo quod Deum dicimus existit. Ergo Deus existit.

CONCLUSIO GENERALIS.

911. OBSERVATIO. Diximus, & iterum dicimus; *Dei existentia* nobis summa certitudine demonstratur triplici demonstrationum genere, quas protulimus, in singulis enim *medium demonstrationis* sive ex ordine morali, sive ex physico, sive ex metaphysico desumptum; semper cum existentia Dei necessario, & evidenter connexum est.

I. Etsi unum tantum demonstrationis genus, puta, *ex ordine physico* desumptum, satis sit, ut Dei existentia invicte demonstretur, non propterea cetera ut inutilia rejicienda sunt, sese enim singula mutuo adjuvant, & alterum alteri vim, & lucem adjicit; ab iis vero simul sumptis demonstratio exurgit, cujus vis persuasiva omnium mediorum, quibus innititur, viribus simul collectis respondens, tanta est, quanta in qualibet rigidiori geometrica demonstratione inveniri possit.

II. Quum vero ad humanam mentem perficiendam non minus opportunum sit sophisma solvere, quam veritatem statuere, modo acutissimum sophisma evertere aggredimur, quod *veris demonstrationibus existentia Dei* a nobis jam traditis aliquando adjici solet, eisque potius officit quam robur addat. Ita sæpe honestus mercator si adulterinum nummum probatis immixtum offenderit, illum ab his summa fide secretum abaco suo clavo configit, ut ejus vitium propalam innotescat.

III. *In asserta hujus demonstrationis per ideam analysi* quam aggredimur & linguam, & methodum in philosophicis scholis usitatam usurpavimus: tum quia ad eas præsertim hæc demonstratio spectat, in quibus de ipsa adhuc configitur, tum quia hac methodo, atque hoc sermone sophisticas propositiones, in quibus to-
tum

tum vitium latet, facilius metaphysicis distinctionibus evolvemus; sive tandem quia hac methodi, & sermonis diversitate clarius monebuntur ii, ex nostris lectoribus, qui hanc acutissimam, at nullius momenti disquisitionem non curant, hic jam primam hujus tractatus sectionem omnino explicitam esse, & absolutam, cujus metaphysica hæc disputatio mantissa, & appendix est; seque nullius opportunæ cognitionis jactura, eam totam, quanta est, præterire posse.

Quod detegere, & solvere pergitur sophisma hoc nomine appellari non meretur, nisi quia præpostera philosophandi ratione veritatem alioqui certissimam, & optime demonstratam, statuere intendit. Philosophi nonnulli, inter quos celebris Leibnitius nonnulla proposuerunt, quibus argumentum hoc in veram demonstrationem converteretur; at quidquid adhuc excogitatum est, nequaquam illud a sophismatis nota liberavit. Si quis aliquando ab hac asserta demonstratione omne vitium adimeret, novam sane Dei existentiae demonstrationem haberemus.

„ Quæ sequuntur ad alteram sectionem usque
„ ab auctore latine conscripta fuerunt; eaque
„ nos ad verbum ex autographo exscripsimus.
„ Hæc te, benigne lector, monitum volumus,
„ ut quidquid laudis, aut censuræ stylus meretur, id totum auctori tantum tribuatur.

„ *Interpres.*

DEMONSTRATIONIS AB IDEA DEI PETITÆ
EXAMEN PHILOSOPHICUM.

OBSERVATIO. **P**Ræter varias, quas modo attulimus, & exhibuimus divinæ existentiae demonstrationes, metaphysicam aliam divi-

DEMONSTRATIONIS ILLIUS
ARTIFICIUM .

OBSERVATIO. Qui vitiosam hanc demonstrationem ab idea *Entis infiniti* petitam propugnant , hunc in modum in stabiliendo suo sophismate solent procedere .

I. Deum definiunt *Ens simpliciter* ; idest ens infinitum , & infinite simplex in suis perfectionibus , ens omnem a se negationem , & imperfectionem excludens .

II. Probant , & demonstrant inesse nobis hanc *Dei ideam* , quæ ipsis unicum est demonstrationis suæ medium ; idque facile , & plenissime evincunt ; tum per sensum cujusque intimum , quo unicuique innotescit se habere ideam infiniti , de quo varia affirmat , aut negat ; tum per cognitionem , quam habemus finiti indeterminati , cujus finitudo indeterminata non potest cognosci , nisi per infinitum . Negationes enim non cognoscuntur in semetipsis , sed in ente positivo , cujus ipsæ sunt formale exclusivum (235 , & 395) .

III. Probant , & demonstrant , hanc *Dei ideam* habere *objectum intrinsece possibile* , seu objectum , quod nullam includat attributorum intrinsecorum oppositionem , aut incompatibilitatem ; idque etiam facile , & plenissime evincunt . Nam in idea entis simpliciter , entis infinite , & simpliciter entis nulla includitur negatio , nihilque proinde includitur , quo possit objectum illius ideæ reddi in se ipso intrinsece repugnans .

IV. Ex istis principiis , quæ instar totidem axiomaticum metaphysicorum , aut mathematicorum habent , nemine refragante , sic argumentantur ; sic suam demonstrationem ab *idea Dei* petitam erunt .

Objectum ideæ Deum repræsentantis , in-

cognoscamus finitum indeterminatum, cumque negationes non cognoscantur in se ipsis, sed in ente excluso; evidens est, finitum indeterminatum non cognosci a nobis, nisi præsupponatur in nobis aliqua cognitio, ac proinde aliqua idea infiniti (448).

III. Concedimus etiam *Obiectum illius idea* ens infinitum, aut ens simpliciter repræsentantis, non esse intrinsece chimæricum, nullam intrinsecam involvere repugnantiam. Ens enim non repugnat cum ente per aliquid positivum, sed tantum per aliquid negativum. Cum autem ens simpliciter, seu ens exclusivum omnis negationis nihil dicat, & nihil includat, nisi ens: nullum potest includere constitutum intrinsecum, quod ipsius existentia intrinsece obstat, aut repugnet. Hactenus igitur recte procedunt, & inconcussa stant stabilien-
dæ demonstrationis principia.

IV. Vitium totum, & sophisma est in conclusionibus, quæ ab istis principiis deducuntur: in quibus conclusionibus deducendis *intrinseca attributorum convenientia* cum absoluta, & adæquata existendi capacitate perperam confunditur. Quod sophisma ut detegamus, & manifestum faciamus, in morem quasi anatomicum disseccanda nobis erunt varia argumenta, quibus stabiliri videtur vitiosa hæc demonstratio: in quibus argumentis ita interdum contigua, ita interdum immixta veritati est falsitas, ut aliam cum alia confundere sit valde pronum; ut aliam ab alia secernere non facilis sit labor.

V. Verum antequam ad hæc disseccanda, & expendenda argumenta progrediamur, attendat sedulo lector philosophus quas hic partes agamus; observetque diligenter dum vitiosa demonstrationis sophismata expendimus, & detegimus, *nihil nobis positive stabilendum incumbere*; sed unicum hic nobis esse negotium, ut ostendamus quo pacto sine ulla omnino absur-

ditatis, aut falsitatis nota evitetur, & vanum reddatur quidquid patrocinari videtur artificiosæ huic argumentationi, cui legitimæ demonstrationis vim, & laudem denegamus. Quod si præstiterimus, attigimus scopum.

**SOPHISMATICA DILUUNTUR ARGU-
MENTA.**

DICES I. Habemus *ideam entis infiniti*; & objectum illius *ideæ* est possibile; ergo illud objectum existit. Unde ex sola entis infiniti idea per legitimam conclusionem demonstrative deducitur existentia entis infiniti.

RESPONDEO. Distinguo antecedens. Objectum illius *ideæ* est possibile possibilitate intrinseca, quæ nullam in objecto intrinsecam existendi impossibilitatem dicit, quæ nullam ex parte objecti intrinsecam ad existendum repugnantiam importat, concedo antecedens. Objectum illius *ideæ* est possibile possibilitate adæquata, quæ dicat aut existentiam actuatam, aut existentiam actuabilem, subdistinguo; & illud innotescit nobis vi illius *ideæ*, nego antecedens; & illud non innotescit nobis vi illius *ideæ* sed per aliud motivum, concedo antecedens, & nego consequentiam.

I. Quando inest mihi idea entis omnem in se perfectionem intelligibilem includentis, omnem a se imperfectionem intelligibilem excludentis, scio, objectum meæ *ideæ* esse possibile *possibilitate intrinseca*; seu illud objectum intelligibile nihil includere in se ipso, quod repugnet existentiae.

At nondum scio an objectum meæ *ideæ* sit possibile *possibilitate adæquata*, quæ dicat ordinem ad existentiam habitam, aut habendam, ad existentiam actuatam, aut actuabilem, seu an illud objectum intelligibile, quod nullam in se, & ex se habet existentiae repugnantiam, possit re vera habere veram, & realem, & actua-

actuataam existentiam aut a se ipso, aut ab alia causa.

II. Certum quidem est, & demonstratum, ens infinite perfectum habere realem, & actuataam existentiam; nam quidquid agit evidenter existit.

At illud non est certum nobis, & demonstratum vi ideæ ipsum repræsentantis ut ens infinitum; sed per existentiam nostram, & per existentiam aliorum contingentium, quæ primam aliquam causam infinite perfectam demonstrant in rerum natura existentem.

DICES II. In *idea entis infiniti*, aut entis infinite perfecti includitur essentialiter existentia; ergo de ente infinite perfecto, vi solius ideæ illius entis, affirmari debet existentia.

RESPONDEO. Distinguo antecedens. In *idea entis infinite perfecti* includitur existentia actuata, nego antecedens; existentia intelligibilis, præscindendo an sit actuata, aut non actuata, concedo antecedens.

In *idea entis infinite perfecti* nihil aliud includitur, præter intelligibilem hanc non repugnantiam illorum attributorum, quibus concipitur infinite perfectum. Intelligibilis illa attributorum non repugnantia facit illud ens possibile possibilitate intrinseca; rem facit autem possibilem possibilitate adæquata, quæ dicat ordinem ad existentiam habitam, aut habendam; nisi supponatur, quod illud ens possit habere aut a se ipso, aut ab alio ente hanc existentiam, quam non excludunt attributa ipsius intelligibilia.

I. Evidens est, quod ens infinite perfectum non possit existere ab alio; alioquin non foret ens infinite perfectum, ens independens, ens, quo nihil melius esse, aut excogitari potest. Non haberet enim perfectiones illius entis, a quo receptam haberet existentiam, & cui soli conveniret nomen entis infinite perfecti.

Fateor ideam entis infiniti objective spectatam nullam includere impossibilitatem. Nec inde sequitur ideam entis infiniti objective spectatam includere veram possibilitatem adæquatam: datur enim medium, nempe præscindere ab hac adæquata possibilitate.

I. Vitium argumentationis in eo situm est; quod ab intrinseca proprietatum convenientia concludatur ad possibilitatem rei absolutam, & adæquatam; quod est a parte concludere ad totum. Possibilitas enim rei absoluta, & adæquata dicit duo: nempe *intrinsecam sociabilitatem* attributorum, quibus constare debet res, & *principium activum*, quod attributa illa in se sociabilia possit actuare, & existentia facere (122).

Res exemplo fiet sensibilis. Si nullus existeret Deus, ut supponunt athei, alter sol foret possibilis possibilitate intrinseca, quæ nihil aliud est, nisi intelligibilis attributorum sociabilitas: *corpus* enim, & *lucidum* sunt duo attributa, aut duæ proprietates, quæ evidenter sese non excludunt in altero sole, & quæ alterum hunc solem faciunt possibilitate intrinseca possibilem.

Attamen *alter ille sol* non foret possibilis possibilitate adæquata, quæ dicat ordinem ad existentiam actuatam, aut actuabilem: impossibile enim foret, ut alter ille sol, cujus nec materia, nec forma existit, haberet unquam veram, & realem existentiam; propter defectum *principii activi*, quo actuaretur intelligibilis hæc alterius hujusce solis intrinseca possibilitas.

II. In ente infinite perfecto *principium activum*, quo actuatur intrinseca ipsius possibilitas, est ipsamet entis ipsius essentia. Sed illud non demonstratur ope solius ideæ representantis ens infinitum, ens simpliciter, ens omnem in se perfectionem intelligibilem includens.

Quo

Quo igitur medio demonstrabitur illud? demonstrabitur ope alterius ideæ, quæ supponat tamquam certam, & tamquam demonstratam entis infiniti existentiam; & quæ ab hac suppositione, tamquam ab axioma certo, & indubitato proficiscens, naturam, & essentiam entis illius existentis scrutatur, & introspicit.

Sic philosophice procedet illa demonstratio. Certum, & evidens est, quod existat ens infinitum. Evidens est autem ab ipsius existentis idea, quod non existat ab alio; ergo ab ipsius existentis idea evidens est, quod existat a se.

DICES V. Triangulum, circulus, alter sol, mons aureus affirmantur absolute possibiles, adæquate possibiles, vere, & simpliciter capaces realis existentiae, ex eo præcise, quod in ipsorum idea nulla includatur intrinseca attributorum repugnantia. Ergo a pari ens infinitum debet dici absolute possibile, adæquate possibile, vere, & simpliciter capax realis existentiae, ex eo præcise, quod in ipsius idea nulla includatur intrinseca attributorum repugnantia (123).

RESPONDEO. Distinguo antecedens. Triangulum, circulus, mons aureus, alter sol affirmantur absolute possibiles, adæquate possibiles, vere, & simpliciter capaces realis existentiae, ex eo præcise & duntaxat, quod in ipsorum idea nulla includatur intrinseca attributorum repugnantia, nego antecedens: ex eo, quod in ipsorum idea nulla includatur intrinseca attributorum repugnantia, & quod præterea, & aliunde constet existere *principia activa*, quæ possint intrinsecam illam attributorum non repugnantiam actuare, concedo antecedens, & nego cum paritate consequentiam.

I. In priori casu supponimus existere homines, qui possint figuram triangularem, aut figuram circularem in se non repugnantem actuare: existere Deum infinite potentem, qui possit
aut

aut alteri soli, aut monti aureo in se non repugnanti dare existentiam.

II. In posteriori casu non apparet ex sola entis infiniti idea, an intelligibilis illa Entis infiniti non repugnantia intrinseca possit, & exigat actuari. Ergo in illa entis infiniti idea non includitur possibilitas adæquata, quæ dicat ordinem necessarium ad veram, & realem existentiam habitam, aut habendam.

In idea entis simpliciter, entis infiniti, includitur dumtaxat, quod ipsius objectum nullam involvat contradictionem, aut repugnantiam, vi cuius a se existentiam excludat; non includitur autem, quod idem objectum debeat, aut possit actu habere hanc existentiam, quam a se non excludit.

DICES VI. Sequeretur ex dictis, existentiam non esse, aut non demonstrari actualem, & essentialem in Deo: falsum, & impium consequens; ergo & antecedens.

RESPONDEO. Nego sequelam. Ex dictis nihil aliud sequitur, nisi quod existentia Dei actualis, & essentialis non demonstratur per solam entis infiniti ideam.

Hanc in modum recte, & philosophice demonstrabis existentiam Dei actualem, & essentialem. Existentia mea, ordo naturæ, series generationum humanarum, existentia materiæ, existentia singulorum contingentium, essentialiter supponunt, & evidenter demonstrant existentiam alicujus *Causæ primæ* infinite intelligentis, & infinite activæ. Ergo prima illa causa, quæ sese per suos effectus demonstrat existentem, existit a se, & per se; ergo prima illa causa, quæ existit a se, & per se, existit essentialiter, & ab æterno. Demonstratur consequentia.

I. Causa illa prima existit a se, & per se. Si enim existeret ab alio, non esset prima causa,

ab aliis perfectionibus indistincta, concedo antecedens. Similiter distinguo consequens. Ergo existentia actualis essentialiter includitur in idea entis omnem perfectionem complectentis; includitur, inquam, eo modo, quo ibi includuntur perfectiones ab ipsa indistinctæ, concedo consequentiam; includitur alio modo, quam quo ibi includuntur perfectiones ab ipsa indistinctæ, nego consequentiam.

I. In rebus quibuscumque existentia non distinguitur realiter ab essentia. Existentia actuata identificatur cum essentia actuata, & existente: existentia intelligibilis cum essentia intelligibili (110 & 111).

Allucinantur igitur, & errant, qui existentiam sibi fingunt tamquam proprietatem a ceteris rei proprietatibus distinctam, & ceteris rei proprietatibus quasi supervenientem. Existentia enim non est perfectio ab aliis perfectionibus distincta (129).

II. In idea perfectionum infinitarum existentium includitur essentialiter existentia actuata, & existens, quæ cum ipsis identificatur. At in idea infinitarum perfectionum mere intelligibilium non includitur essentialiter existentia actualis, sed tantum *existentia mere intelligibilis*.

Si perfectiones, quæ repræsentantur ab idea Dei, sint actuatæ in Deo; actuata est, & ipsa Dei existentia, sed ita tamen, ut non sit aliquid distinctum a perfectionibus actuatis. Si perfectiones, quæ repræsentantur ab idea Dei, spectentur in statu meræ intelligibilitatis, præscindendo an sint existentes, aut non existentes; existentia, quæ in ipsis concipitur, non est aliquid actuatum, sed aliquid mere intelligibile, & aliquid penitus indistinctum ab illis perfectionibus intelligibilibus. Unde existentia semper sequitur rationem perfectionum, & cum ipsis identificatur.

III. Si

III. Si forte mens humana in idea entis intelligibilis infinite perfecti repræsentet sibi existentiam actualem; ridebit mens humana se nulum habere motivum asserendi, quod talis existentia actualis de objecto ideæ suæ sit affirmanda; quia non affirmatur indistincte de objecto intelligibili quidquid in ipsius idea repræsentatur; sed id dumtaxat, quod tali objecto essentialiter, & evidenter convenire concipitur, & judicatur (413).

IV. Ad rationem objectioni adjunctam, qua scilicet probatur, existentiam actualem includi essentialiter in idea entis omnem perfectionem includentis, ex eo, quod esse sit aliquid melius, quam non esse, distinguo similiter. Melius est esse, quam non esse, ita ut *esse* dicat novam aliquam objecti per ideam repræsentati perfectionem, nego; ita ut *esse* non dicat novam aliquam objecti per ideam repræsentati perfectionem, sed novum dumtaxat ejusdem objecti statum, circa quem nihil docet idea objecti illius repræsentativa, concedo.

Quære a geometra utrum triangulo rectangulo, cujus habet ideam, melius sit esse, quam non esse. Respondebit tibi, easdem præcise triangulo rectangulo existenti, & triangulo rectangulo simpliciter intelligibili esse proprietates geometricas, sed in diverso statu conceptas.

Similiter quære a philosopho utrum enti infinito, cujus habet ideam, & in quo sibi repræsentat quidquid est perfectionis intelligibilis, melius sit esse, quam non esse. Respondebit tibi easdem præcise enti infinito existenti, & enti infinito simpliciter intelligibili esse perfectiones objectivas, sed in diverso statu conceptas.

Itaque, ut fatebitur geometra, se non posse vi solius ideæ triangulum rectangulum sibi repræsentantis affirmare existentiam de triangulo re-

rectangulo; sic fateatur necesse est philosophus se non posse vi solius ideæ ens infinitum sibi repræsentantis, affirmare existentiam de ente infinito.

DICES IX. Sequitur ex dictis, quod existentia non alio modo includatur in idea Dei, quam includitur in idea aliorum entium. Falsum consequens; ergo & falsum antecedens. Probo minorem. Existentia est essentialis Deo, & accidentalis aliis entibus; ergo existentia alio modo debet includi in idea Dei, quam includitur in idea aliorum entium.

RESPONDEO. Concedo majorem, nego minorem. In idea Dei directâ non magis videtur, & deprehenditur existentia Dei actuata, quam in idea alterius solis videtur, & deprehenditur existentia alterius solis actuata.

Ad probationem distinguo antecedens. Existentia est essentialis Deo; & vi ideæ directæ entis infiniti cognoscitur, existentiam actualem esse Deo essentialem, nego antecedens: & vi dumtaxat *idea reflexa* jam demonstratam ab effectibus Dei existentiam supponentis, cognoscitur, existentiam actualem esse Deo essentialem, concedo antecedens, & nego consequentiam.

Quando jam demonstratum est existere ens infinitum, in idea entis infiniti existentis includitur, quod existat a se ipso; ac proinde quod ab essentiali sua exigentia existentiam habeat. Illud autem non includitur in idea entis infiniti non supponente illius entis existentiam.

In idea causæ infinitæ, quæ agit, includitur evidenter existentia: non includitur evidenter existentia in idea causæ infinitæ, quæ simpliciter concipitur.

DICES X. Essentia prior est existentia; Ergo in rebus essentia, & existentia falso asseruntur indistinctæ.

RESPONDEO. Distinguo antecedens. Essentia prior est existentia prioritate rationis, quæ nul-

ideam lucis emissæ . Contra vero lucere posterius est posterioritate rationis , quam existere : quia emissio lucis supponit , & includit essentialiter existentiam corporis , a quo emittitur lux .

Similiter iterum in Deo , aut in homine , aut in alio quolibet ente , vel dum præsupponitur , quod essentia , & existentia inter se realiter identificentur , *essentia* prior est prioritate rationis , quam existentia ; quia idea essentiae præscindit ab idea existentiae ; seu quia possunt concipi constitutiva rei cujuscumque essentialia quin concipiantur ut habentia existentiam . Contra vero existentia posterior est posterioritate rationis , quam essentia ; quia idea existentiae essentialiter supponit , atque includit aliquam essentiam , quæ sit existens ; seu quia non potest concipi aliqua existentia , quin concipiantur aliqua rei constitutiva essentialia , in quibus sit tamquam in suo subjecto physico hæc existentia (79 , & 111) .

Hinc , ab illa *rationis prioritate* , quæ inest essentiae relate ad existentiam , non sequitur , quod essentia sit entitas , aut perfectio realiter distincta ab essentia ; sed sequitur dumtaxat , quod essentia possibilis , seu intelligibilis sit attributum metaphysicum generalius , quod præscindit ab attributo minus generali existentiae ; & quod existentia actuata sit attributum metaphysicum minus generale , quod includit attributum generale essentiae possibilis (194 , & 225) .

II. Inter scientias divinas , de quibus agemus inferius , datur similis *prioritas rationis* petita a vario statu , in quo concipiuntur a nobis varia scientiarum divinarum objecta (984 , 999 , 1023) .

Quamvis omnis in Deo scientia sit æterna , & simplicissima ; scientia tamen divina spectari potest ut multiplex , ratione objectorum aut simpliciter possibilem , aut conditionate futurorum ,
aut

aut futurorum absolute, ad quæ terminatur simplicissima illa Dei scientia.

Scientia *simpliciter possibilem* prior est prioritate rationis, quam scientia conditionate futurorum; quia prius est aliquod objectum esse simpliciter possibile, quam esse futurum sub tali conditione, si poneretur talis a Deo conditio.

Scientia *conditionate futurorum* prior est prioritate rationis, quam scientia futurorum absolute; quia prius est tale objectum esse futurum sub tali conditione, si talis poneretur conditio, quam esse absolute futurum.

Unde scientia *absolute futurorum* est duabus aliis scientiis posterior posterioritate rationis.

Futuritio absoluta rei sub tali conditione supponit, & includit futuritionem rei hypotheticam sub tali conditione, si talis poneretur conditio. Futuritio hypothetica rei sub tali conditione, supponit, & includit veram rei possibilitatem.

DICES XI. Recte demonstratur existentia Dei per ideam *entis necessarij*; ergo existentia Dei recte demonstratur ab ipsius idea. Probo antecedens. Quidquid includitur essentialiter in idea rei debet affirmari de re; juxta fundamentale omnium omnino scientiarum principium. Atqui existentia essentialiter includitur in idea entis necessarij, seu in idea entis ex essentia sua ad existendum necessitati; ergo existentia debet affirmari de ente necessario.

RESPONDEO. Nego antecedens. Idea Entis necessarij est idea quædam complexa, quæ conflatur ex idea entis, & ex idea necessitatis: sicut idea montis aurei est idea complexa, quæ cuditur ex idea montis, & ex idea auri: sicut idea hominis volantis conflatur, & cuditur ex idea hominis, & ex idea volatus.

I. Ab idea entis necessarij non magis infer-
tur

tur realis existentia Dei, quam ab idea *hominis necessarii* inferitur realis existentia talis hominis; quia idea entis necessarii non magis est ex se, & per se connexa cum existentia reali sui objecti; quam idea hominis necessarii est ex se, & per se connexa cum reali objecti sui existentia.

Demonstratio hæc ab idea *Entis necessarii* desumpta minus habet apparentis veritatis, quam demonstratio ab idea *Entis infiniti* petita, quam jam funditus evertimus. Commune utrique vitium est, quod ab utraque supponatur, affirmandum esse indiscriminatim de rebus quidquid ideæ nostræ rebus attribuunt, aut affingunt (413).

II. Ad probationem concedo majorem, & distinguo minorem. In idea entis necessarii essentialiter includitur existentia actuata, nego minorem: existentia possibilis, subdistinguo; si per existentiam possibilem intelligas ordinem ad existentiam actuatam, aut actuabilem, ad existentiam realem habitam, aut habendam, circa quod nihil includit, & nihil excludit hæc idea, nego minorem, & consequentiam.

Certum est, & evidens existere *Ens necessarium*, seu ens ex essentia sua ab æterno determinatum, & necessitatum ad existendum. Nisi enim existeret tale ens, nihil unquam existisset (758, & 900).

At illud non est certum, & evidens ex sola entis necessarii idea, sed ex contingentia variorum entium sensibilibum existentia. Hæc enim variarum entium sensibilibum existentia contingens, ut supra demonstravimus, supponit evidenter, & ineluctabiliter in rerum natura *causam aliquam necessariam*, quæ nunquam fuerit indifferens ad existendum; quæ ab æterno fuerit ad existendum ab essentiali sua exigentia necessitata. Nihil autem tale, aut simile probat, aut docet sola entis necessarii idea.

DI-

evidens ab obscuro fiet dependens ; quod sanam philosophandi rationem minime sapit.

Vitiosam in hoc genere demonstrationem tenuit post Cartesium Malebranchius, quam alibi jam exposuimus, & confutavimus; & cujus vitium hic ulterius oculis subijcere vanum, & superfluum foret (474, & 839).

CONCLUSIO. Inter varia, quæ hæcenus cudit humana mens sophismata, nullum unquam extitit, quod possit æquiparari subtilissimo huic sophismati, in quo ab idea *Entis infiniti* eruitur existentia Dei : nullum, quod tam ingeniosæ artis habeat ; quod ita omnem sinceræ veritatis præseferat speciem ; cui ementitam genuinæ demonstrationis larvam extrahere ita sit difficile. Ab illo autem sophismate, quod honestum aliunde, & pium foret, si falsitati inesse posset honestas, & pietas, quid resultabit unquam vel in iis, a quibus bona fide posset instar metaphysicæ demonstrationis admitti ? Nihil resultabit unquam, nisi *anxia, & indignans convictio*, quæ veritatem ita sibi demonstratam semper conatur excutere : vel dum excutiendæ tali veritati, & demonstrationi sese videt, & sentit imparem.

Inconcussa igitur, & indubitata stet *Dei existentia* solidis, & amicam menti lucem, & persuasionem affundentibus undequaque ineluctabiliter stabilita demonstrationibus : nec sophismaticis unquam suffulciatur adminiculis, quæ ipsam, si fieri posset, ancipitem, & ruinofam efficerent.

S E C T I O II.

DE I N A T U R A.

912. **OBSERVATIO.** Quæ cujusvis de Deo tractationis præcipua pars est, majorisque momenti.

Tom, II,

S

men-

menti, ea certe est, qua ineffabilis hujus entis existentia statuitur, ac demonstratur; hoc enim fundamento solide statuto, ac recte demonstrato, reliqua omnia tantum corollaria sunt, quæ deducantur, aut applicationes hujus veritatis primariæ, quæ subinde faciendæ sunt.

Hac altera sectione, in qua de Deo jam existente increato, & creatore agendum est, totidem diversis articulis ejus simplicitatem, providentiam, libertatem, potentiam, scientiam perpendemus: quæ omnia ipsa quidem dignissima sunt, quæ a philosopho meditentur, at magna ex parte intellectui humano impervia sunt; ad eum enim spectant, qui etsi cogitationes omnes nostras occupare mereatur, quum tamen natura nobis sit infinite præstantior, semper a nobis necessario infinite distat.

ARTICULUS PRIMUS.

DEI SIMPLICITAS.

913. OBSERVATIO. EST ne divina natura ens simplex, an compositum? Hoc erit totius primi hujus articuli argumentum.

Antequam tamen acutissimam hanc, & sublimissimam inquisitionem aggrediamur, opportunum cenfeo præviā diversarum opinionum notionem tradere, in quas philosophi diversi abierunt.

914. OPINIO I. Veteres materialistæ, quos recentiores pecudum more sequuti sunt, Deum materialibus partibus compositum statuerunt. In ipsorum enim sententia, & systemate, nihil Deus fuit, præter substantiarum, quibus visibilis natura constat, collectionem. Jupiter est quodcumque vides, quocumque moveris.

Patet, divinam naturam nihil materialibus sub-

substantiis commune habere; ipsa siquidem intelligens est, materia non item.

915. **OPINIO II.** Platonici nonnulli apud Græcos, & Romanos, tum & hæretici aliquot primis æræ christianæ sæculis, ut Anthropomorphitæ, Deum fecerunt *corpore, & spiritu compositum*. Naturam visibilem considerabant ut corpus organicum, cujus Deus anima esset.

Patet, divinam naturam non esse materia & spiritu in unum totum coalescentibus compositam. Binarum quippe harum substantiarum conjunctio esset aut accidentalis, & tunc Deus esset ens mortale, & periturum; aut essentialis; & dicendum esset, duas diversas naturas, quarum una nullo modo est alia, & inter quas nulla essentialis relatio concipitur, qua altera ab altera invicem pendeat, essentialem tamen inter se rationem dicere, qua altera ab altera invicem pendeat.

916. **OPINIO III.** Philosophi nonnulli *intrinsecarum perfectionum compositionem* in Deo admiserunt. Divinam naturam hi consideraverunt ut ab infinitis perfectionibus invicem distinctis resultantem, quarum una non sit alia, quarum tamen collectio Deus sit. Hæc Gilberti Porrai in magna Rhemenfi synodo anathemate damnati sententia fuit (312).

Patet, divinam naturam non esse quid compositum perfectionibus re ipsa inter se distinctis. Si enim divina natura esset *perfectionum re ipsa invicem distinctarum collectio*, harum perfectionum una quod alia continet non contineret, una non esset alia; harum nulla esset in se infinita; harum quælibet in se, & in propria natura limitata esset, & finita.

Quare hujusmodi perfectionum collectio, quæ singulæ in se finitæ, & imperfectæ essent, semper esset *Totum finitum, & imperfectum*, adeoque nunquam Deus esse posset. Totum enim a suis partibus omnibus constituentibus

simul sumptis distingui nequit; si vero partes omnes totum constituentes in se imperfectæ; & finitæ sint, fieri nequit, ut totum, quod semper partium suarum constituentium naturam necessario participat, sit in se totum infinitum & infinite perfectum.

917. OPINIO IV. Nonnulli philosophi *compositionem potentiarum, & actuum* in Deo admiserunt. Exempli causa, in divina natura, ut in humana potentiam cognoscendi concipiunt, & accidentalem actum, quo cognoscit; potentiam agendi, & actum accidentalem, quo fit agens; potentiam decernendi, & actum accidentalem, quo decernit.

Actus hi, inquiunt, sunt quid naturæ divinæ intrinsecum; accidentalis enim ejus modificatio sunt sive transiens, sive permanens; non tamen *natura divina perfectio* sunt; neque enim illi melius est habere volitionem, quæ mundi existentiam decrevit, quam volitionem, quæ mundi non existentiam decrevisset; cognitionem habere, qua mundum existentem cognoscit, quam cognitionem, qua mundum non existentem cognovisset; atque ita de ceteris.

Vitio laborat hæc opinio, propterea quia *actus contingentes, & transitorios* in Deo statuit sine necessitate, ut potentiam objecto conjungat. Hujus articuli, imo & tractatus decursu ostendemus, actus hoc in Deo esse superfluos.

918. NOTA. Sectatores sententiæ *modificationes accidentales cognitionis, aut voluntatis* in Deo admittentis, contendunt, opinionem hanc nihil *divina natura simplicitati* officere; & hoc, quia modificationes hæc accidentales per ipsos naturam divinam non constituunt; & tantum sunt ejus effectus intrinseci.

Non cessat, inquiunt, anima humana esse substantia natura simplex, etsi intrinsecas cognitionis, voluntatis, gaudii, doloris modificatio-

tionem habeat, quæ illi accidentales sunt, nec intrinsecam ejus essentiam constituunt. Quare ergo natura divina non amplius esset substantia in se simplex, si similes accidentales modificationes haberet, quæ ipsam nullo pacto constituerent, & in ipsa esse incipere possent, & desinere, nihilo intrinsecæ, & substantiali suæ perfectioni addito, vel adempto?

Formalitatum Scotisticarum assertores non ita sententiam suam tueri possunt, quæ omnino divinæ naturæ simplicitati adversatur; per illos enim formalitates hæ invicem distinctæ sunt ipsamet divinæ naturæ constitutiva (306, & 310).

919. OPINIO. V. Potior philosophorum pars nullam in Deo compositionem admittit neque substantia, neque modificationum. Per hos philosophos, Deus est substantia omnino infinite simplex; quæ semper fuit, & semper erit quod modo est, nihil novi acquirens intrinseci, nihil amittens ullo modo, aut in genere ullo.

Deus, inquiunt, cognoscit, Deus decernit. At Dei cognitiones, & decreta non sunt actus suæ intelligentiæ, & voluntati accidentales: sunt ipsi natura ipsa divina ut immediate ad ea, que repræsentat, aut decernit, terminata.

Exempli causa, ut Deus *res quascumque cognoscat*, non necesse est, in ipso accidentalem rerum ideam, aut imaginem formari. Satis est ejus naturam essentialiter intelligentem, essentialiter rerum repræsentativam existere, & res esse objective intelligibiles.

Ita quoque, ut Deus *rerum existentiam decernat*, non necesse est, volitionem accidentalem in ipso fieri, qua ad rerum existentiam volendam determinetur. Satis est, suam voluntatem, quæ non nisi ejus natura est, immediate ad res decernendas terminari.

920. NOTA: Quod unice in postrema hac sententia negotium faceffit, est concipere quæ

ad libera Dei decreta spectant, nullo in Deo actu accidentali admissio, quo fiat decernens. Exempli gratia, concipere qua ratione Deus, nulla naturæ suæ accidentali volitione, libere *mundum creare decreverit*, potius quam illum non creare.

Rem hanc hujus sententiæ sequaces ita explicant. Divina voluntas, inquiunt, essentialiter activa est, & essentialiter ad decernendum vel non decernendum determinata. In ipsa nulla unquam fuit indeterminatio; hæc enim aut cognitionis, aut activitatis defectum necessario supponit. In hoc *voluntas divina* essentialiter ab humana differt; hæc enim, quæ essentia sua nec cognoscens, nec activa est, actibus accidentalibus indiget, quibus ab intrinseca sua indifferentia emergere possit, ut decernat, vel non decernat.

Quid itaque opus est, ut divina voluntas essentia sua in se determinata ad hoc, vel illud decernendum, potius hoc, quam illud æternum decernat? satis est, si se libere potius huic, quam illi objecto applicet, seque potius ad hoc, quam ad illud objectum terminet; quod duo tantum dicit; *voluntatem divinam*, scilicet, & *objectum decretum*; nullo intermedio actu decernente supposito, aut incluso.

P R O P O S I T I O.

921. *Divina natura, seu physica Dei essentia est unica substantialis perfectio, spiritualis, illimitata, infinite simplex, & infinito diversarum perfectionum, quæ omnes infinita sint, numero æquivalens.*

DEMONSTRATIO. Quum demonstratum sit, Deum increatum, & creatorem, hominis & rerum universitatis auctorem existere;

I. Hoc ipso evidens est, Deum hunc esse *substantiam*; necessario enim in se, & per se existere.

stebat antequam entia, quæ existere fecit, crearet, antequam scilicet naturam animatam, & inanimatam e nihilo educeret.

II. Evidens est, Deum hunc esse *substantiam intelligentem*, ac proinde spiritualement; ab ipso enim emanat, & ab ipso tantum emanare potest quidquid in natura visibili habetur ordinis & harmoniæ; quidquid intelligentiæ in homine invenitur.

III. Evidens est, Deum hunc esse substantiam in suis perfectionibus illimitatam, sive *substantiam infinite perfectam*; quum enim essentia sua existat, in natura, & perfectionibus suis limitari non potuit neque a se, neque ab extrinseca causa; aliunde vero ejus opera perfectionem quamvis finita perfectione infinite majorem in ipso manifeste annunciant.

IV. Evidens est, substantiam hanc divinam esse *substantiam natura infinita simplicem*. Repugnat enim, aut partibus compositam esse, aut perfectionibus re ipsa inter se distinctis, quarum nulla in se infinita esset, & quarum collectio totum infinitum esse non posset (916).

V. Evidens est, substantiam hanc divinam, sive substantialem hanc Dei perfectionem *infinite diversarum perfectionum numero æquivalere*, quæ omnes infinitæ essent; si enim physicum rerum ordinem attendamus, videmus, unicam hanc substantialem Dei perfectionem omnia concipere perinde ac si infinita intelligentia tantum esset; omnia movere, ac si tantum infinita activitas esset; si vero ad metaphysicum rerum ordinem meditationes nostras convertamus, percipimus, unicam hanc substantialem Dei perfectionem esse debere beneficam, ac si tantum esset bonitas infinita: justam ac si tantum infinita justitia esset: veracem, ac si tantum infinita veracitas esset; in promissis fidelem, ac si tantum infinita fidelitas esset; atque ita de ceteris. Q. E. D.

922. **NOTA.** Philosophis magis acutis, quam nos simus, inquirendi curam relinquimus, in quo consistat ea, quam *Dei essentiam metaphysicam* appellant; sive quodnam in Deo eminens attributum sit, a quo tandem in genealogico rerum ordine reliqua omnia Dei attributa procedant.

Semel tantum philosophico certamini adfui-
mus de ingeniosa hac, inanique quæstione:
num Aseitas sit primum Dei attributum; ita,
ut hoc ceterorum omnium sit veluti radix; an
vero dignitas hæc *attributi radicis infinitati*,
an potius *independentia* sit tribuenda; qualita-
ti scilicet entis infiniti, vel qualitati entis in-
dependentis.

Heroes ambo latis humeris, acri, atque al-
tisona voce horam ferme conflixerunt; obla-
trarunt, clamoribus sane multis, rationibus fer-
me nullis, ut in hujusmodi pugnis evenire so-
let. Lassis jam auditoribus, lassique ipsi, qui
modo alternis, modo ambo simul conclama-
bant, tandem ex abrupto finem disputandi fe-
cerunt, nec qua ratione a disputando cessarent
scientes ipsi, neque quid disputantes effutie-
rint. In infinito enim vocum profluvio nihi lau-
ditum fuit, quod recte statutum esset, ac proba-
tum: hoc porro tantum probarunt ambo, neu-
trum scilicet quæstionis statum, neutrum ad-
versarium, neutrum se ipsum intellexisse.

Tunc vero nimis abstrusas hæce quæstiones
ad rerum ideas perturbandas tantum aptas esse
censuimus, ad ingenia vitianda, & ad tempus,
quo nil pretiosius, inaniter terendum; eas
propterea a philosophicis, a theologicis regio-
nibus esse procul amandandas.

C O R O L L A R I A

923. **COROLLARIUM I.** *Inter divinas per-
fectiones, sive inter diversa absoluta Dei attri-
buta nulla re ipsa datur distinctio.*

DE-

DEMONSTRATIO. Quum divina natura, ut jam ostendimus, omnem partium, & attributorum compositionem essentialiter excludat; patet, id omne, quod perfectionis in Deo concipimus, re ipsa non nisi unam, eandemque substantialem perfectionem esse, cui nos diversa nomina assignamus pro diversis respectibus, sive pro diversa ratione, qua illam consideramus. Quare patet, in Deo unam perfectionem ab alia non esse distinctam; adeoque inter perfectiones, sive attributa non nisi *distinctionem rationis* admitteri posse, quæ nullam in rebus, quæ ejus objectum sunt, re ipsa distinctionem supponit (323).

I. *Quare Sapientia Dei est Dei natura, sive essentia, quatenus omnia cognoscens, & omnia sapientissime disponens.*

II. *Omnipotentia Dei est divina essentia, quatenus potens id omne producere, aut operari, quod in se absolutam repugnantiam non dicit, ut existat, aut fiat.*

III. *Æternitas Dei est essentia divina, quatenus nunquam esse cœpit, aut esse desinet; quatenus existens ante omnia tempora intelligibilia, & infinitum post omnia tempora intelligibilia extitura.*

IV. *Immensitas Dei est essentia divina, quatenus omni existenti, & possibili materiæ præsens, nullo intrinsecæ suæ indivisibilitatis detrimento.*

V. *Providentia Dei est essentia divina, quatenus sapientibus, & aptis mediis res omnes creatas sive animatas, sive inanimatas, intelligentes, aut intellectu carentes ad diversos suos respectivos fines dirigens, atque perducens.*

VI. *Scientia Dei est essentia divina, quatenus necessario veritatis cujusque sive speculativæ, sive practicæ repræsentativa.*

VII. *Libertas Dei est essentia divina, quatenus ab omni coactione immunis, nulloque obstaculo in voluntatis suæ determinationibus,*

& in activitatis suæ operationibus impedita ; quatenus causam quamvis excludens , quæ illi necessitatem agendi possit inferre , aut ne extra se agat impedire .

VIII. *Immutabilitas Dei* est essentia divina , quatenus cujusvis vicissitudinis , aut mutationis incapax , sive in natura sua , quæ nihil acquirere , aut amittere potest , sive in suis judiciis , quæ nulla nova cognitione mutari possunt , sive in suis dispositionibus , quæ æternum statutæ , tempore definito certissime effectum formantur ,

IX. *Bonitas Dei* est essentia divina , quatenus semper benefica , aut semper ad benefaciendum infinite propensa .

X. *Iustitia Dei* est essentia divina quatenus ferius ocius cuique juxta merita in ordine morali retribuens , & condigna virtutis præmia , condignas quoque criminibus pœnas disponens , & adjudicans .

XI. *Misericordia Dei* est essentia divina quatenus homines peccatores ad pœnitentiam invitans , & meritas illis a iustitia infligendas pœnas condonans , si vere ipsos admissorum pœniteat .

XII. *Sanctitas Dei* est essentia divina , quatenus vitii omnis , aut moralis defectus incapax : quatenus hominibus inviolabiles morum leges proponens , quibus justum ab injusto , honestum ab inhonesto , virtus a vitio , sive a crimine discernitur .

XIII. *Veracitas Dei* est essentia divina , quatenus necessario veritatem amans ; quatenus necessario mendacium odio habens ; quatenus incapax unquam fallere , aut mendacio favere . Cetera .

924. *NOTA . Dei attributa* vocantur diversæ perfectiones , seu diversi existendi , & agendi modi , quos in Deo dignoscimus , sive rationis , sive fidei lumine . Inter attributa , quæ ita

ita in Deo cognoscimus, alia absoluta sunt, alia relativa.

I. *Attributa absoluta* dicuntur illa, quæ universæ divinæ naturæ, five omnibus tribus divinis personis simul sumptis conveniunt. Hujusmodi sunt, quæ in præcedenti corollario indicavimus.

II. *Attributa relativa* vocantur illa, quæ non universæ naturæ divinæ conveniunt, sed tantum divinis personis seorsim, & singillatim sumptis. Ita *Paternitas*, quæ Patri tantum: *Filiatio*, quæ Filio, aut Verbo tantum: *Spiratio*, quæ Spiritui Sancto tantum convenit, attributa relativa sunt. At vero hic fides incipit, scientia desinit.

III. *Attributa absoluta* sunt perfectiones, quas habere melius est, quam non habere. Contra vero attributa relativa non eæ perfectiones sunt, quas habere melius sit, quam non habere.

In Deo melius est omnipotentem esse, quam non esse; at in una ex divinis personis non est melius Paternitatem, quam Filiationem, aut Spirationem habere.

925. COROLLARIUM II. *Attributa negativa proprio dicta in Deo non sunt.*

DEMONSTRATIO. Ratio hujus est, quia in Deo negatio, aut perfectionis privatio non datur. Quare quæ negativo modo Dei attributa enunciantur, re ipsa positivam perfectionem exprimunt, eamque in Deo respiciunt.

Exempli gratia, *attributum impeccabilitatis* essentialem in Deo voluntatis suæ rectitudinem exprimit. Ita quoque *attributum immutabilitatis* immutabilem in Deo naturæ, scientiæ, judiciorum, decretorum stabilitatem exprimit.

926. COROLLARIUM III. *Formalitates inter se natura distinctæ in Deo cum Scotistis non sunt admittendæ.*

DEMONSTRATIO. Volunt Scotistæ in Deo

Infinitas esse distinctas formalitates; exempli gratia, formalitatem, qua tantum sapiens est, alteram, qua tantum potens, tertiam, qua tantum bonus, quartam, qua tantum justus est, atque ita porro de reliquis; ita ut quælibet harum formalitatum re ipsa in se, & natura sua a quavis alia formalitate distincta sit; omnium vero harum formalitatum collectio Deus est (306, & 312).

Et si alibi omnia hæc Scotistica commenta protriverimus, non abs re erit iterum quam falsa, & absurda sint ostendere.

Formalitarum Scotificarum, quæ omnes inter se formaliter & natura distinctæ sunt, quarumque collectio Deus est, una non est alia, una alterius perfectionem non habet, quælibet in se finita est, & limitata, nulla est essentia, & perfectione infinita: formalitas siquidem sapientiæ, exempli gratia, per Scotistas ipsos, nullo pacto est formalitas potentiæ, aut formalitas justitiæ; atque ita de ceteris.

Ergo totum ex hac formalitarum collectione resultans, est quid effectum ex partibus in se finitis, & imperfectis. Atqui hoc totum non nisi finitum, & natura sua imperfectum esse potest; non ergo unquam erit id, quod Deum dicimus, ut jam ostendimus (916, & 921)

927. COROLLARIUM IV. *Deus nullum habet attributum, siue perfectionem perfectibilem.*

DEMONSTRATIO. Ratio hujus est, quia Deus, si existit, in se omnem quæ haberi possit perfectionem, omnemque perfectionis gradum continere debet; id omne denique, quod habere melius est, quam non habere (754, & 921).

Hinc patet quare, & qua ratione in philosophicis, & theologicis scholis dici soleat, *Deum esse purum actum*; seu, quod in idem recidit, Deum potentiam esse, quæ omnes actus per-

fe-

festivos, quos habere potest, æternum habuit. Hac *existendi*, & *essendi* ratione Deus a quovis alio ente essentia differt (175).

I. In homine, exempli gratia, potentia intrinsecæ, & naturales magis, magisque perfectibiles sunt; in dies augeri, roborari, perfici possunt.

Hujusmodi est potentia cognoscendi, quæ novis ideis, novisque cognitionibus in dies augeatur, atque perficitur. Ita potentia ratiocinandi suis actibus quoque in dies perficitur; & judicandi & ratiocinandi consuetudine ad res apte percipiendas, & distinguendas in dies aptior evadit. Ista potentia exterius agendi, puta, incedendi, saltandi, scribendi, canendi, dimicandi, onera attollendi, actibus suis, & agendi consuetudine, in dies (ceteris paribus) facilius, atque perfectius activa fit.

II. Contra vero in Deo *nulla est* potentia, quæ novum perfectionis neque accidentalis gradum acquirere possit; Deus enim quidquid perfectionis habere potest, æternum habuit, quidquid melius est habere, quam non habere æternum habuit, sive cognitionum, sive potentia, sive proprietatum ad ordinem moralem spectantium, sive generis alius cujuscunque, Deus æternum habuit.

Quidquid Deus hodie est, fuit heri, erit cras, fuit ante omnia sæcula intelligibilia, erit post omnia sæcula intelligibilia, nullo alicujus intrinsecæ perfectionis augmento, aut decremento.

POLYTHEISMUS, ET MANICHÆISMUS.

928. EXPLICATIO I. *Polytheismus*, sive plurium Deorum cultus unum est ex humanæ mentis deliriis, quorum veram causam, aut originem invenire non ita proclive est.

I, Videtur primum polytheismus ex male per-

ce-

cepta naturali religione ortum habuisse. Notio aderat confusa Dei in visibili natura existentis, quem colere, & timere oportebat; hanc non satis claram notionem sequuti homines Deum in diversis rebus, in quibus se ejus attributa videre putabant, colere cœperunt (871).

II. Videtur deinde polytheismus non nisi multo post diluvium vigere, & dilatari cœpisse. Primis mundi ætatibus paucæ illæ familiæ, quæ universum humanum genus erant unicum tantum ens supremum, Deum increatum, & creatorem noscebant, & adorabant.

929. EXPLICATIO II. *Manichæismus*, sive impium systema binos in natura Deos admit- tens, tertio æræ christianæ sæculo ortus est.

Infantiæ, sive delirii hujus auctor fuit servus quidam Persa primum Curbicus, deinde Manes appellatus, qui ut eorum, quæ nobis prospera, & adversa accidunt, rationem redderet, tum virtutum, ac vitiorum, *binæ* in visibili natura *æterna principia* invexit omnino inter se distincta, & diversa, atque inter se perpetuo confligentia; quorum alterum boni physici, & moralis, alterum mali physici, & moralis causa esset. Ab his per Manetem prospera, & adversa, virtutes, & vitia tum cuique peculiariora, tum gentibus communia; ea ratione, qua modo unum, modo alterum principium alteri virtute, & potentia prævalebat (896).

Duorum principiorum æternorum, & oppositorum opinio a quibusdam veteribus philosophis æque impiis, ac rudibus excogitata fuit, quorum meminit Plutarchus in libro de Iside, & Osiride. Ab his opinio hæc ad Manetem transiit, qui illam iis omnibus deliriis, ac commentis convescit, quæ somniarunt pseudo prophetæ quidam primis æræ christianæ temporibus *Gnostici* nuncupati. Rex Persarum Maneti vivo corium detrahi jussit; satius fortasse fuisset illum aliquo stultorum ergastulo includere.

930 COROLLARIUM V. *Polytheismus, & Manichæismus systemata sunt evidenter falsa, & absurda.*

DEMONSTRATIO. I. Si plures Dii, plura æterna principia haberentur, evidens est, unius naturam non fore naturam alterius; secus non duo Dii, sed unus, essent. Evidens est, neutrum horum fore ens infinitum intelligentia, potentia, perfectione; quum enim distincti sint, intelligentia, potentia, perfectio unius non illa alterius esset. Evidens est, neutrum horum fore Deum; neutrum enim esset ens infinitum, ens independens, ens supremum.

II. Si dumtaxat mundus hic visibilis spectetur, cuique ratione utenti, modo intimæ animi sui voci auscultare velit, facile erit unius, atque unici Dei existentiam inferre. Ex hoc enim cuique obvio iudicio, hanc scilicet rerum universitatem re ipsa existere non posse, eamque esse *Totum unicum* ita dispositum, ut singulæ ejus partes ad eundem scopum tendant, perpetuam nempe, & uniformem hujus totius evolutionem; ex hoc, inquam, iudicio facile quivis speculator *ad causam primam, & unicam* cognoscendam perveniet, quæ non nisi unus Deus esse potest.

OBJECTIONES SOLVENDÆ.

931. OBJECTIO I. Qua ratione Dei simplicitatem cum *vera extensione*, quam in ipso supponit necessario ejus immensitas, sive substantiæ suæ ubique existentia, concilies? Substantia infinite simplex potest ne simul esse Romæ, Parisiis, in Saturno, in Syria, in universa rerum immensitate, imo infinitum ultra? Atqui Deus ubique existit; ubique enim agit; & actio ubi est ibi necessario existentiam supponit. Ergo Deus non jam substantia infinite simplex,

plex, sed est substantia re ipsa extensa, adeoque partibus composita, quarum aliæ extra alias sint.

RESPONSIO. Sæpius jam monuimus, in iis quæ perfectius cognoscimus, semper aliquid obscurum, & abstrusum esse, quod intellectus noster apte percipere numquam potest; in iis vero, quæ cognoscimus certum ab incerto non infirmari. Hoc in universa philosophia præ oculis semper habendum est (56).

Dei immensitas philosophorum omnium consensu est, *divina natura ubique existentia*. At quomodo divina natura ubique existit? Hac super re in varias sententias abeunt.

Volunt alii, eam re ipsa ubique existere non cognitione, & actione tantum, sed & ipsa substantia. Volunt alii, eam, non substantia ipsa, sed tantum cognitione, & actione ubique existere.

- 932. SENTENTIA I. Per Cartesianos divina natura *nullam omnino neque realem, neque formalem, neque virtutalem extensionem* habet. Deus, inquit, substantia sua nullibi existit; Deus enim spiritus est; spiritus autem proprie loquendo nullibi existunt; quum locus per eos non sit nisi materia extensa; cum qua spiritalis substantia nihil commune habet, aut habere potest. Deus vero ubique *cognitione, & actione sua* existit; omnia quippe ubique cognoscit, & operatur, quin ibi *substantia sua* existat.

CONFUTATIO. Multifariam sententia hæc oppugnari, & confutari potest.

I. Quid est nullibi esse, nisi nullo pacto existere?

Deinde quid sibi vult hoc ubique existere actione sua, non natura, & substantia? Qui concipias, substantiam agere ubi non sit? Agit, inquires, efficaci sua voluntate. At Dei actionem ita explicans, difficultatem obnubilas, non sol-

solvis. Quid enim est voluntas efficax ubi nulla substantia sit, cui hæc voluntas insit, & a qua effectum sortiatur?

II. Evidens est, *Divinam naturam ipsa substantia sua ubique existere*; ubique enim operatur; atqui actio ubi est ibi necessario existentiam supponit; causa vero, quæ aliquo in loco non sit, pro loco illo perinde est, ac si non existeret.

933. SENTENTIA II. Per Scotistas in natura divina nulla datur *realis* extensio, sed habetur *extensio formalis*. Deus, inquiunt, non modo cognitione, & actione ubique existit, sed etiam natura sua, quæ infinitis distinctis formalitatibus constat. Formalitas, qua constituitur existens Parisiis, non ea est, qua constituitur existens Romæ, aut in Saturno. At vero formalitates hæc distinctæ nullam in ipso faciunt substantiæ diffusionem: harum enim omnium collectio non est, seu non facit in Deo nisi unam, eandemque indivisibilem substantiam (306, & 312).

CONFUTATIO. Pater, sententiam hanc Scotisticam a fabuloso systemate tantum derivatam confingi; præterea nullo pacto quæ explicanda sunt explicare.

Quid enim in Deo concipiamus, quum *formalitatem* audimus, qua Deus constituitur existens Parisiis, & quæ hoc ipso unum evadit ex divinæ naturæ constitutivis? hac enim formalitate fit, ut Deus cognoscat Parisios, ut Deus agat Parisiis, ut Deus existat Parisiis.

934. SENTENTIA III. Per Thomistas nulla in Deo datur extensio realis, sed *extensio virtualis*, quæ consistit in æquivalentia infinitis substantiis distinctis spiritualibus in omnibus spatii infiniti punctis dispositis, in quibus materia aut existit, aut existere posset.

I. Deus, inquiunt, substantia sua & in Saturno, & in tellure existit; ibi enim, & hic agit.

II.

II. At non propterea (pergunt) sequitur , Deum realem extensionem habere ; ad hoc enim opus esset , ut substantiæ suæ pars in Saturno esset , altera in tellure ; quod omnino fieri nequit in Ente , in quo omnis partium compositio repugnat.

IV. Quare , tandem inferunt , necessario in Deo virtualis extensio admittenda est ; & dicendum , divinam naturam etsi infinite essentia sua simplicem , infinitis distinctis substantiis æquivalere , quæ in omnibus spatii infiniti punctis essent dispositæ ; sive natura divina concipiatur ut habens *existentiam infinites repetitam* , sive fateamur , hac ex parte ipsam nullo pacto mente concipi posse .

935. SENTENTIA IV. Philosophi nonnulli pure , & simpliciter in Deo *realem* , & *infinitam extensionem* admittunt , quæ tamen nullo pacto extensioni materiæ similis sit .

I. Deus , inquiunt , ubique substantia sua existit , ubique enim in universa existente natura agit ; etsi millies mille alios mundos crearet extra mundum hunc existentem , concipimus in ipsis eodem pacto acturum . Exempli gratia , existit in terra , in sole , & in omnibus punctis intermediis .

II. At in quovis puncto totus omnino existit ; & extensio ejus realis , quam non nisi materiæ existentis , aut possibilis extensio metiri potest , cui tota indivisibili substantia sua correspondet , nihil cum reali materiæ extensione commune habet ; Materiæ enim extensio necessario semper est a partibus inter se distinctis , & invicem extra se positis .

936. CONCLUSIO. Harum omnium disquisitionum hæc itaque conclusio sit .

I. Evidenter demonstratum est , divinam naturam partibus distinctis constare non posse .

II. Evidenter quoque demonstratum est , divinam naturam in universa rerum universitate

age-

agere, & operari, adeoque ipsam substantia sua ubique existere.

III. Ergo divina natura, nullo infinitæ simplicitatis suæ detrimento, potest ipsa substantia sua in universa rerum immensitate existere. Ergo quocumque nomine vocetur hæc *natura divina in universa rerum immensitate existentia*; sive dicatur extensio realis, sive virtualis, certum est, ipsam in Deo dari, nihilque ejus simplicitati officere.

937. OBJECTIO II. Qua ratione concipiamus, infinitam omnium infinitarum perfectionum collectionem esse unicam re ipsa substantialem perfectionem infinite simplicem? Qua ratione concipiamus, Deum, nulla intrinseca voluntatis, & actionis mutatione, e non creatore creatorem factum fuisse? Qua ratione concipiamus, Deum nobis modo amicum esse, modo inimicum, modo e judice nostro patrem fieri, modo e patre judicem, nulla in ipso cognitionum, aut judiciorum vicissitudine?

RESPONSIO. Sæpius jam monuimus, inter Deum, & nos infinitum intercedere; & eum, qui in Deo attributum aliquod admittere recuset, propterea quia in illo aliquid inveniat, quod mente comprehendere nequeat, se hoc ipso in philosophandi ratione plane rudem fateri.

I. Fieri potest, ut unica *substantialis infinita perfectio* æquivaleat, limitato nostro percipiendi modo, infinitis distinctis perfectionibus. Unica siquidem substantialis infinita perfectio, ratione suæ infinitatis, infinitorum diversorum effectuum causa, & origo esse potest; quos, ut mente distinguamus, vocamus modo effectus sapientiæ, modo effectus potentia, hos justitiæ, illos beneficiæ, aut misericordiæ; atque ita de ceteris; etsi omnes ab eodem unico principio emanent, quod nos ideis præcisivis in plura partimur (317, 323).

II. Deus mundi dato tempore creandi voluntatem æternum habuit; porro divina hæc voluntas semper subsistens, & immota in Deo perseverans re ipsa dato tempore id effecit quod æternum statuerat dato tempore efficere. Quid in hoc ullam in Deo intrinsecam mutationem eo instante, quo e non creatore creator effectus est, indicat, aut supponit?

938. NOTA I. Quum Deum ut extra se operantem concipimus, ideo *exigentiam intrinsecæ mutationis* perperam concipimus, quia Deo, fortasse nec attendentes, nostram agendi rationem tribuimus.

I. Nos, ut a non actione ad actionem transitum faciamus, semper aliquo conatu, aut aliqua sive corporis, sive mentis contentione indigemus, qua vera in nobis intrinseca mutatio fit; & Deum quoque concipientes simili ratione a quiete ad actionem transire, in ipso quoque, falso hoc iudicio, intrinsecam mutationem nostræ similem concipimus.

II. At vero quum Deus sola sua efficaci voluntate agat; nullo conatu, contentione, aut intrinseca mutatione nulla indiget, ut effectus ab ipso decretus consequatur. Ipse vult; & quod æternum voluit, tempore ab ipso statuto contingit.

939. NOTA II. Pari modo quum Deum concipimus modo nobis amicum, modo inimicum, ideo *intrinseca mutationis exigentiam* perperam concipimus, quia nostrum amandi, aut odio habendi modum nulla ratione Deo tribuimus.

I. Homo amicus est benevolentiae affectu naturæ suæ accidentali, quo ad amico benefaciendum inclinatur; inimicus vero est averfationis affectu naturæ suæ accidentali, quo ad inimico malefaciendum inclinatur. Homo ab amore ad odium, aut ab odio ad amorem transire nequit, quin ejus natura accidentalem quidem, at veram subeat mutationem,

II. Contra vero Deus non est amicus, aut inimicus, amans pater, aut tremendus iudex, nisi ratione infinitæ rectitudinis immutabilis essentiae suæ, quæ omnia recte procedere semper exigit. Quum nos iusti sumus, in nobis Deus objectum præmiorum suorum videt; quum rei sumus in nobis punitionum suarum objectum videt. En Dei in nos odium, & amorem.

III. Quum nos a virtute ad vitium, aut a vitio ad virtutem transitum facimus, nulla in divina essentia mutatio fit, quæ ex amica fit inimica, aut vice versa: tota mutatio extra hanc essentiam est; terminus aut objectum divinæ essentiae mutatur, non ipsa. Post mutationem nostram a recto in pravum, aut a pravo in rectum, ipsa eadem est, quæ prius, nulla mutatione, nihiloque addito, vel dempto.

940. OBJECTIO III. Certum est, si Deus existit, ipsum necessario in se omnes, quæ haberi possint, perfectiones habiturum, ipsas terræ, solisque perfectiones, hominis, bruti, vegetabilis, fossilis; quæ omnes re ipsa distinctæ sunt, quæque sæpius naturæ diversitate simul esse nequeunt. Qua vero ratione perfectionum ita distinctarum collectio una sit tantum substantia infinite simplex? imo vero qua ratione perfectiones hæc, quæ simul esse nequeunt, substantia una esse possint?

RESPONSIO. Deus, ens omni perfectionum genere infinitum in se omnes, quæ sunt, aut esse possunt, perfectiones habet, aut *formaliter*, aut *virtualiter*, aut *eminenter*. At non inde sequitur, ipsum *formaliter* ullam habere ex finitis, & limitatis perfectionibus, quæ in rebus creatis reperiuntur.

I. Divina essentia perfectionem substantialem *formaliter* habet infinitam, & infinite simplicem infinito perfectionum diversarum numero æquivalentem, quæ omnes infinitæ sint: hæc enim perfectio in Deo re ipsa est, cum sua natura,

quibus insident. Deus *virtualiter* corporum motorum vim habet mechanicam; ipse enim immotus id omne efficere potest, quod vires motrices agere, aut agere videntur. *Omnia movet immotus.*

941. NOTA. Innotescit hic quam absurdum sit hoc nonnullorum atheorum ratiocinium: *Deus omnes, quæ sunt, aut esse possunt perfectiones habet; ergo Deus est ens chimericum.*

Patet nullam esse hanc atheorum conclusionem; nisi si admittatur chimærica hypothesis, divinam nempe naturam intrinsece constitui *formali perfectione* solis, terræ, hominis, bruti, vegetabilis, fossilis, ceterorum; quam hypothese Theistarum sententiam esse velint.

At enimvero certum est, nihil unquam fuisse in Theistarum, gentium scilicet quarumcumque Deum increatum, & creatorem admittentium, sententia, quæ hæc hypothesis statui possit. Quare nemo unquam rectus, & sanæ mentis homo hac hypothese ad impietatem adstruendam jure uti potuit (396).

A R T I C U L U S II.

P R O V I D E N T I A D E I.

942. OBSERVATIO. **A**Theus Dei existentiam impugnans ejus quoque providentiam proinde impugnât. Deista Deum admittit, ejus providentiam negat, aut saltem eam providentiæ partem, quæ *supernaturalem rerum ordinem* respicit, & moribus, ac religioni fundamentum præbet.

Contra atheos Deum existere jam ostendimus. Nunc contra deistas, quos alibi satis descripsimus, divina providentia demonstranda est. (771, & 772).

DIVINÆ PROVIDENTIÆ NOTIO.

943. DEFINITIO . Divina providentia in Deo, & extra Deum considerari potest: in suo principio, & in suis effectibus.

I. *Providentia interior*, & in Deo est ille actus immanens Divinitatis, quo Deus media decernit apta res omnes creatas ad proprium cuiusque finem perducere.

Patet, providentiam ita consideratam nihil esse a Deo distinctum, sed Deum ipsum esse, quatenus ea decernentem, & operantem, quæ rerum creatarum natura, & finis postulat.

II. *Providentia exterior*, & extra Deum, est mediorum delectus, & applicatio, quibus Deus res creatas conservat, & ad suum finem perducit. In homine præsertim *naturalem*, & *supernaturalem rerum ordinem* hic consideramus.

Bini siquidem hi rerum ordines ad hominem ad plenum, perfectumque finem suum perducendum sunt instituti: hic autem est Deo obtemperare in hac vita, & illo frui in futura.

944. NOTA . Ut cavillationes quamplures de divinæ providentiæ theoria præscindamus, hæc adnotemus.

I. Divina providentia in suo principio, ac fonte, in Deo scilicet considerata, infinite perfecta est; est enim *actus ille immanens divinitatis* ipsi identificatus, qui sapientia infinita dirigente, & infinita beneficentia movente media decrevit apta res quasque ad propositum cuique finem perducere.

II. Divina providentia extra Deum, & in suo termino considerata, nempe in *generico rerum ordine* tum naturali, tam supernaturali a Deo statuto eam omnem perfectionem habet, quæ & Deum ejus principium, ac fontem decet, & quæ rebus creatis ejus objecto, & termino congrua est; ipsa siquidem a se aptissima est

est omnia cujusque speciei individua ad finem a Deo cuique propositum perducere.

III. Deus naturæ, & religionis auctor natura sua infinite liber, infinite ideis dives, infinite actione fecundus *aliam ab ea, qua nunc est in natura providentiam* statuere potuisset, quæ & in se perfectior, & homini tum pro hac, tum pro futura vita gratior esse potuisset.

IV. At vero Deus infinite sapiens, ac potens, qui nihil vitiosum, nihil ineptum, nihil ad finem propositum inopportunist facere potest, in operibus suis externis ad *optimum*, aut perfectissimum non tenetur; siue quod natura omnino liber est, siue quod optimum, aut perfectissimum in se repugnat, ut alibi ostendemus.

V. Hæc externæ providentiæ pars, quæ ad *supernaturalem rerum ordinem* in homine spectat, nimis a simplici de Deo tractatu aliena est, quæ omnibus numeris, ac pro dignitate pertractetur. Quare præcipua tantum principia statuemus, quæ supernaturalem hanc providentiæ divinæ partem respiciunt; ipsam siquidem satis jam solide, ac dilucide in nostra philosophia religionis exposuimus, ostendimus, ac vindicavimus.

RERUM FINIS.

943. DEFINITIO. *Rerum finis* in genere est ratio illa, qua a Deo creatæ sunt, siue munus, cui a Deo destinatæ sunt. *Providentia* vero *externa* res creatas respiciens sita est in diversis tum generalibus, tum peculiaribus mediis, quæ Deus illis sufficit, ut finem, cui destinatæ sunt, assequantur.

I. *Res tantum materiales* finem tantum naturalem habent; media vero a providentia suf-

fecta ad finem hunc assequendum præcipue sunt impulsus, attractio, affinitas, ceteræque tum generales, tum peculiare naturæ leges (Phys. 73, 78, 80, 88).

II. *Bruta omnia* ipsa quoque non nisi naturalem finem habent; media vero, quibus ea providentia ad hunc finem adducit, sunt organa, instinctus, & substantiarum, a quibus afficiuntur, cum his organis, atque hoc instinctu relatio.

III. *Hominum genus* & finem habet naturalem in hac vita ad ordinem physicum, socialem, & moralem limitatum; & finem supernaturalem, quo ad virtutes superioris ordinis exercendas elevatur, quibus novi generis beatitudinem in nova, & æterna vita mereatur.

Media, quibus utitur providentia, ut homines ad finem naturalem adducat, sunt organa, instinctus, & ratio.

Media quibus utitur, ut finem suum supernaturalem assequi possint, sunt supernaturales illustrationes in potentiis intellectivis, & supernaturales motiones in potentiis affectivis, quæ media duo a naturæ, & rationis viribus haberi nequeunt; sed necessario a celesti, & supernaturali gratia procedunt, ad quam natura humana nullum per se jus habet.

946. PROPOSITIO *Datur re ipsa divina providentia, quarerum universitatem, & homines curat; quæ physicum, & moralem ordinem servat; quæque diverso modo vitia, & virtutes respicit.*

DEMONSTRATIO. Dei providentia non minus, ac ejus existentia elucet; ergo hæc illam trahit: hæc providentia in omnibus, quas divinitatis habemus, notionibus inclusa est; in universa rerum natura illam intuemur.

EXPLICATIO I. *Divina providentia in omnibus, quas divinitatis habemus, notionibus, inclusa est. Hoc facile quisque dignoscet.*

I. Di-

I. Descendit hæc primo *ex idea Dei infinite sapientis*, qui laboris expers res a se creatas curare, & bona eis providere potest; neque enim frustra eas esse facit; qui quoque suæ ipsius infinitæ sapientiæ ratione vult creatas res ad finem tendere, propter quem existunt; ceterum neque juxta ideas suas, nec recte operaretur; qui eadem sapientiæ suæ ratione, & infinitæ suæ rectitudinis bona rebus creatis providens debet propterea media illis sufficere, quibus & conserventur, & finem ipsis statutum assequantur; sive ipsæ cæca necessitate ducantur, sive intelligentes sint, & libere operentur.

II. Descendit deinde *ex idea Dei infinite sancti*, qui ratione essentialis suæ rectitudinis ordinem moralem magis etiam, quam physicum amans necessario velle debet, ut *moralis ordo* in entium intelligentium, & liberorum mentibus, & cordibus vigeat, atque fervetur; necessario proinde diverso modo virtutem, & vitium spectare debet, illam diligere, cujus totum meritum, & præstantiam penitus novit; hoc odisse, cujus deformitatem, ac pravitatem omnem percipit; quare quidquid in ordine morali malum est detestari, quidquid bonum ad probationem prosequi debet; ac proinde virtutem præcipere, quæ hujus ordinis exercitium est, crimen vetare, quod hujus ordinis violatio, & everfusio est.

III. Descendit tandem *ex idea Dei infinite justæ*, cui cum in omnes res creatas sive intelligentes, sive intellectu carentes summum jus sit, necessario ratione essentialis suæ rectitudinis velle debet, ut omnia ordini tum physico, tum morali subiecta sint, quos statuit, & servari decrevit; qui postquam virtutem præcepit, crimen vetuit, nequit, quin justus esse desinat, & a statutis recedat, æquis oculis virtutem, & crimen aspicere; propterea ratione essentialis hujus, sibi que naturalis rectitudinis condi-

gna præmia virtuti tribuere, condignas pœnas crimini infligere debet, sive in hac vita, sive in futura.

Hinc sequitur, ex ipsa idea Dei, atque ex præcipuo humanarum cognitionum principio (417) demonstratum esse, divinam providentiam re ipsa haberi, quæ mundum, & homines curat, quæ tum moralem, tum physicum ordinem tuetur; falsum vero, & absurdum evidenter esse, Deum naturæ dominum, qui phycas leges immotas servat, nihil *moralium legum* aut observantiam, aut violationem curare, ut Deistæ contendunt; neque sibi obsequentes, ac fideles diligere, aut præmio afficere; neque sibi refractarios indignatione prosequi, aut pœnis mulctare.

EXPLICATIO II. *Omnia in natura adorabilem providentiam nobis annunciant.* Si enim non sit divina providentia, quæ res creatas omnes curet, quæ generalem, & peculiarem visibilis naturæ ordinem statuerit, & adhuc dirigat:

Qui fit, ut aeris, aquæ, ignis, lucis, succorum, & salium terrestrium particulæ ita ad amussim delectæ sint, & congruant diversis animalium organis, & vegetantium fibris?

Qui fit, ut æterna elementorum pugna, æternus corporum inter se conflictus motum, quo natura visibilis animatur, & fœcundatur, non extinguat?

Qui fit, ut omnes plantarum, & animalium species perpetuo serventur, quin primigeniam naturam mutant, quin eorum organa, & structura vitietur, quin sese invicem destruant?

Qui fit, ut mare, & tellus perseveranter omnium viventium speciebus alimenta ea ipsa præbeant, quæ eorum organis, & indigentiae sunt consentanea; & ut in quavis specie conservationis subsidia semper sint destructio-
nis

nis causis proportionalia ; ita ut ex perpetua individuorum destructione speciei perpetuitas ad creatoris mentem exoriatur?

Qui sit , ut hominum species , quæ præ ceteris in natura attendi debet etsi stirpibus , legibus , præjudiciis , physicis propensionibus admodum varia , semper , & ubique virtutem honore , vitium horrore prosequatur ; nisi divina manu primitus hominum animis insculptæ fuerint , & perpetuo insculpantur universales illæ , & immutabiles leges , quæ in ipso ordine physico *moralem ordinem* statuunt?

Sane cæcus sit oportet , qui inter tot illustra phænomena , quæ divinam providentiam perpetuo , & ubique annunciant , divinam hanc providentiam non videat.

Divinam ergo providentiam existere , æque ratione , experientia , probationibus metaphysicis , & facto ipso demonstratum est. Q. E. D.

OBJECTIONES SOLVENDÆ.

947. OBJECTIO I. Deum infinite sapientem , & infinite magnum non decet in rebus creatis curandis , quæ coram ipso infinite viles sunt , occupari : earum indigentias , conflictus , bonas , vel malas qualitates attendere , quæ ipsi maxime exigua sunt , & nullius momenti ; ut regem potissimum dedeceret vermes , & insecta , quæ in eius hortis nascuntur , curare , eorumque gressus , & opera studiose persequi .

Non est igitur providentia divina , quæ mundum , homines , bruta , plantas , & reliqua curet ; aut si est , ipsa tantum species , quas Deus servare vult , curat , non vero individua , quæ sive sint , sive pereant , nihil ejus interest .

RESPONSIO. Vulgaris hæc , ac trita similitudo , nec minus absurda , unicum re ipsa Deismi fundamentum est . Hoc subtrahe Deismo , nuspiam stabit . *Dei magnitudo , hominis*

utilitas duo illa sunt, quæ tantum habent Deistæ, quæ objiciant, ut probent, nullum esse Dei cultum, religionem nullam: Deum nec virtutes, nec hominum vitia curare; a Deo neque præmia, neque pœnas in hac, aut in altera vita expectandas esse. Hæc omnia vero inepta hac, atque ad aurium fastidium repetita comparatione innituntur: Deus est homini quod Rex vermi.

At enim vero comparatio hæc, in qua tamquam victores exultant deistæ, ita ne victrix philosopho videatur? verum ne omnino censeas, Deum non alia ratione ad res creatas referri, quam ut rex ad vermes? & Deum dedecere, earum necessitates, & opera attendere ut regem dedeceret vermium necessitates, & actiones curare?

I. Si modo Deum infinite sapientem, & infinite magnum dedecet res creatas coram ipso infinite viles curare; seque earum servatorem, legislatorem, patrem communem ostendere; quare Deum hunc infinite sapientem, & infinite magnum initio temporum pari ratione non dedecuit res has infinite viles creare, aut formare, ordinem physicum, vel moralem statuere, quo regerentur, conservarentur, ad finem cuique statutum adducerentur?

Si Deum non dedecet rerum existentiam velle, cur quæ hanc existentiam necessario consequuntur velle eum dedeceat? Si Deum non dedecet finem velle, cur Deum dedeceat media velle, a quibus necessario finis hic pendet?

Si vero Deus speciem curat, qui speciei individua non curet, ut perperam deistæ nonnulli contendunt? quid tandem species est, nisi omnium individuorum collectio? qua vero ratione magis de specie, quam de individuis Deo cura sit?

Ex his sane patet, si atheismus magis in principiis suis absurdus est, Deismum magis in consequentiis.

sequentis absurdum esse; re vero ipsa ambo systemata ut vitiosissima tum a dialectica, tum a morali damnari.

II. Si nihil commodi, aut utilitatis Deus infinite magnus, infinite dives, infinite in se, & a se beatus modo sperare potest physicum, & moralem rerum ordinem conservando; quo, quæso, sui commodo, aut utilitate moveri potuit initio temporum, ut rerum creatarum bono ordinem hunc physicum, & moralem statueret? an non omnino præpostera philosophandi ratio est, *quid Deum velle, aut agere debeat inquirere*, utilitatem, seu commodum investigando, quod illi a rebus obvenire possit?

Quasi vero voluntates in Deo non essent, nisi quæ aut *a suis indigenitis* determinarentur, aut *ad objecta infinita* terminarentur. Quasi vero ratio ipsa aperte non deceret, Deum velle, & velle debere, nulla sui commodi, aut utilitatis causa, quidquid necessario postulat essentia suæ rectitudo, decretorum suorum executio, rerum a se creatarum natura, atque exigentia.

III. Ut autem modo magis ad comparationem, quam deistæ tanti faciunt, accedamus; verum ne est in hac, quam veluti geometricam æquationem proferunt, ita se habere omnino primum terminum alteri, ut tertium quarto? Verum ne est non alio pacto homines, resque alias creatas a Deo creatore esse considerandas, ac a magno rege vermes hortorum suorum considerandi sint?

„ *Œconomia providentiæ*, ait eloquens orator quidam philosophus, ecclesiasticæ historiæ, & mirabilibus naturæ phænomenis concors innumeras diversitates exhibet *inter respektus*, quos *ad homines Deus habet*, & eos, quos rex quispiam ad telluris vermes habere potest.

„ Rex hic vermibus hisce animam intelli-

gentem non est impertitus : Deus nobis intelligentem animam impertitus est. Rex hic neque innumeris inflicis suppliciis, neque innumeris magnificis præmiis ostendit, se de horum vermium vivendi ratione curam gerere : Deus hisce suppliciis, atque hisce præmiis ostendit, se ad hominum vivendi rationem invigilare. Rex hisce vermibus erga se obsequium non injunxit asserimus ; nos a Deo nobis illi obsequendi munus injunctum esse. Rex cum his vermibus fœdus nullum iniit : Deus nobiscum fœdus iniit. Rex hisce vermibus æternam beatitudinem comparare nequit : Deus illam nobis comparavit.

Rex, quantumvis magnus, homo est ; adeoque mente infinitum & ipse limitatus est ; quare absonum esset, illum, qui regno gubernando operam omnem navare debet, minimis, ac futilibus occupari. At vero ita ne nos de Deo sentimus ? Solis directio, mundi regimen, horum omnium formatio, quæ in natura enascuntur, universi orbis moderatio totam hanc, quam colimus, intelligentiam nequaquam occupant. Dum cogitatione omnia quæ creata sunt, & creari possunt completitur, quodvis individuum ita illi præsens est, ac si in illo tantum occuparetur.

948. OBJECTIO II. Si Deus rerum ordinis physici, & moralis auctor, & conservator esset, tot ne imperfecta, & incongrua videremus in ea universa visibilis naturæ parte, quæ magis observationibus nostris obnoxia est ? Essent ne in tellure, quam incolimus tot immensæ regiones intolerabili calore adustæ, tot aliæ æterno gelu inhospitæ, tot horrendi montes, tot herbæ lethiferæ, tot noxia insecta, tot fera bruta, quæ nunquam infinitæ sapientiæ opus esse dicenda sunt ? Obnoxii ne essent homines tot tenebris in mente, tot pravis affectibus, tot morbis, quibus cruciantur, tot ne
cri-

crimina perpetrarent, tam virtutis fastidientes essent, tot ærumnis vexati, tam felicitate carentes; quibus omnibus miseram, ac pereuntem vitam vivunt?

Si Deus infinite sapiens, atque infinite potens visibilem naturam condidisset, & moderaretur, nonne naturam condere debebat imperfectam minus, & minus vitiis deturpatam? non ne ordinem in illa tum physicum, tum moralem statuere debuisset multo meliorem, ac perfectiorem?

RESPONSIO. Si quis hæc sincero animo objiceret, quæ atheismo, & deismo commixta sunt, is se parum in sana philosophia, rectaque dialectica versatum ostenderet.

I. Omni jam soliditate demonstratum est, visibilem naturam, quocumque vitiorum cumulo deformata supponatur, non nisi Dei manu conditam esse, & conservari. Hoc jam tota præcedenti sectione ostendimus.

Quare *natura imperfectio* nequit esse medium philosophicum, quo Dei existentia, aut providentia impugnetur; nisi si demonstraretur (quod omnino fieri nequit), a Deo nihil, cui imperfectio insit, produci posse.

II. Quidquid in visibili natura *perfectio* est, id evidenter Dei existentiam ostendit, a quo tantum ipsa existere potuit, & a quo tantum perseverat, a quo & esse cœpit.

Quidquid in ea *imperfectio* est, id tantum indicat, quod jam aliunde novimus, Deum scilicet, a quo condita fuit, necessitate non cogi ea tantum facere, quæ omnino perfecta sint; sive quia Deus & natura, & actione omnino liber est, sive quia in re quavis creata absolute perfectum in se, & per se repugnat (964, & 969).

949. **NOTA I.** Evidens est, *exiguum hunc orbem, quem incolimus*, ut nobis sese spectandum exhibet, nobis, frustra contra oblatrantibus

bus atheismo, & deismo, præclarum divinæ providentiæ spectaculum offerre; ut facile quisque ratione utens deprehenderet, & ut altera præcedentis demonstrationis parte jam ostendimus.

Quibus itaque rationibus divinæ providentiæ in hoc orbe nostro existentia impugnatur? Ratione vitiorum, inquiunt, & imperfectionis in ipso exurgentis ex immensa quorundam montium altitudine, ex intolerabili zonæ torridæ ardore, ex immenso frigidarum zonarum frigore, ex plantis letiferis, est quibusdam noxiis insectis, ex voracibus feris, aliisque hujusmodi.

At unde nam colligent, hæc omnia esse *veros defectus* seu veras imperfectiones in rerum universitate? quid si contra sint necessaria quædam veluti machinamenta, unde totius terrestris machinæ perfectio exurgat? Certum est in orbe nostro imperfectiones esse, quæ tolli possent; at nihil probat, ea, quæ hic obijciuntur, in horum numero esse recensenda.

In iis omnibus, quæ in natura visibili probe novimus, nihil est, quod ad finem ordinatum non sit summo illo artifice dignum, a quo conditum fuit. Quare ergo, quave ratione definiemus temperiei diversitatem, anni temporum varietatem, magnam Alpium, atque Andium altitudinem, tigrides, scorpiones, cicutam, arsenicum, ceteraque hujusmodi in visibili natura inutilia esse, & vitiosa, quibus ipsa imperfecta, & deformis fiat?

950. NOTA II. Evidens quoque est, *humanum genus*, ut est in quavis mundi regione, etsi vitiis, ærumnisque obnoxium, tamen nobis ubique divinam providentiam patefacere, qua primum conditum fuit, & perseveranter subinde organis instructum, atque anima donatum. Quibus itaque rationibus divina providentia in homine impugnatur? ex mentis tenebris, ex pravis affectibus, ex morbis, quibus

bus cruciatur, ex morum vitiis, quibus deturpatur. At enim vero quibus argumentis probari poterit omnia hæc hominis vitia, defectus hos omnes cum divina erga hominem providentia stare non posse?

I. Hominis mens, inquiunt, *tenebris, & ignorantia* laborat.

At undenam constat, Deum infinite sapientem, at infinite liberum majorem cognitionum copiam homini impertiri debuisse; quæ fortasse nullius fuissent usus, ut homo finem a Deo illi statutum assequeretur; quæque fortasse neque magis felicem, neque magis virtutis amantem hominem fecissent?

II. Homo, adhuc inquiunt, *animo ad pravitatem proclivi* est.

At undenam constat, a Deo conditore hominis animo hanc ad malum proclivitatem primitus inditam fuisse; non vero, ut nos fides docet, eam a voluntario, & libero naturalium facultatum abusu in homine exortam esse?

Undenam deinde constat, hanc ipsam ad malum proclivitatem, undecumque orta sit, homini esse non posse, ut fides docet, nunquam deficiente gratiæ cælestis auxilio, verum virtutis, & meriti supernaturalis uberrimum fontem?

III. Homo, pergunt iterum, *natura plurimis infirmitatibus obnoxius* est.

At enim vero undenam constat, Deum infinite sapientem, & infinite liberum, qui entia æternum duratura condidit, entia peritura condere non potuisse? Deum hunc ipsum, qui entia condidit doloris, & sensus expertia, alia sensu prædita, & doloribus obnoxia condere non potuisse; si utraque universi partes sunt, illudque constituunt juxta sapientissimas divini artificis ideas, quæ tamen semper mentis nostræ captum aliqua ex parte exsuperant?

IV. Homo, tandem inquiunt, *morum deprava-*

uatione sese satis prodit omnino alienum a Divinis institutis, quibus asseritur ad recte vivendum, & ad æternum gaudendum conditus fuisse.

At undenam constat, Deum infinite sapientem, & infinite liberum, qui *entia* condidit omnino necessitate *agentia*, & quæ nullo modo a fine, ad quem ordinata sunt, recedere nequeunt, alia *entia libere agentia* condere non potuisse, quæ facultatibus suis naturalibus, pro voluntatis libidine uti, aut abuti possint?

Constat ne, Deum infinite sapientem, & infinite liberum uti non potuisse jure, ac facultate sua creandi entia libera ideo, quia ex his plura *libertate sua abuterentur*, & fontia, atque misera fierent; quum illa bene uti possent, & juxta sanctissimam, ac beneficentissimam Dei voluntatem, ut sibi merita in præfenti vita, & beatitudinem in futura compararent?

V. At enim vero hic animadvertentem est, ut alibi monuimus (924); ea quæ contra divinam providentiam objici possunt a malo tum physico, tum morali desumpta, ab exiguo electorum numero, a magno reproborum, aliisque hujusmodi, plene, perfecteque solvi non posse; nisi ad hoc & fidem simul, & naturalem, ac supernaturalem ordinem in auxilium vocemus; ex quibus simul sumptis, tota *externa providentia* efficitur erga hominem. Quare si plura hac de re desideres, consule sectionem septimam nostræ philosophiæ religionis.

ARTICULUS III.

LIBERTAS DEI.

951. OBSERVATIO. **D**atur in Deo vera libertas; at omnia in Deo libera non sunt. Deus natura necessitatus, actione tantum liber est. Quare *divina libertatis* claram, atque perspicuam ideam habere maxime necessarium est.

I. Libertas Dei neque ejus existentiam respicit, quum necessario, & essentiali naturæ suæ exigentia existat; neque ejus cognitiones; necessario enim omnia cognoscit, & nihil ignorare potest; neque internas naturæ suæ operationes; nos enim de tribus divinis personis, quæ tres simul Deus sunt, fides docet, Patrem necessario generare Filium, & Spiritum Sanctum necessario a Patre, & Filio procedere.

II. Quare divina libertas est *facultas extra se agendi, aut non agendi*; Sive *facultas se ad agendum determinandi, aut non determinandi*, quæ aliquod objectum naturæ divinæ extrinsecum respiciat.

Exempli causa, Deus fuit æternum liber in creatione mundi visibilis; æternum enim libere hujus mundi creationem decrevit; initio vero temporum libere hanc æternam voluntatem exequutus est.

952. NOTA I. Libertas Dei est *immutabiliter permanens*; Deus enim natura ipsa est cujusvis mutationis incapax; & quod semel libere decrevit, & voluit, id semper libere decernit, & vult.

Si, exempli gratia, æternum se libere determinavit mundum dato tempore creare, hanc, vel illam salutarem gratiam in his, aut illis rerum circumstantiis Aristo conferre, *Deus æternum liber*

capere, cui immutabiliter insistat; sequitur, Dei libertatem ejus immutabilitati neutiquam opponi, neque immutabilitatem libertati; quare in Deo attributa *libertatis*, & *immutabilitatis* optime stare possunt.

954. NOTA III. Philosophi omnes sentiunt, *Deum naturam esse immutabilem*: hæc enim essentialiter semper eadem fuit; siue suis perfectionibus, quæ nec augeri, nec minui, nec mutari possunt; siue *suis decretis*, quæ æternum statuta, statuto tempore certissime effectum sortiuntur.

Tota vero hac de re quæstio inter illos est, num æterna Dei decreta aliquam in eo mutationem primitus postulaverint. Hinc *sententia una*, quæ de Dei immutabilitate consentientes, in hac explicanda diversæ sunt.

I. Harum una statuit, Dei decreta esse tantum divinam essentiam, & objectum decretum; quæ duo nullam in Deo dicunt mutationem.

II. Altera statuit, Dei decreta esse modificationes divinæ naturæ accidentales. At vero hæc accidentales modificationes quum æternum in Deo fuerint, & semper perseverent, nec ipsæ in illo ullam dicunt mutationem; nunquam enim sine his modificationibus fuit, & nunquam erit (917, & 919).

FATUM ETHNICORUM, ET MAHUMETANORUM.

955. EXPLICATIO. Omni tempore norunt homines, visibilem naturam ab *invisibili potentia* regi, quæ eventus dirigit, & cui homines obistere nequeunt. At quot de hac invisibili potentia falsa somniant, & adhuc somniant!

Græcorum, & Romanorum religio in universa visibili natura *Fatum* admittebat; potentiam nempe, seu divinitatem invisibilem ceteris omnibus minoribus diis superiorem, quæ
ipsa

ipsa necessitate ducta immutabilibus suis decretis universo rerum, & eventuum nexui absolutam necessitatem inducebat.

Necessarius hic rerum, & eventuum nexus a fati immutabilibus decretis procedens, *Fatum* dicebatur. Hoc omnia complectebatur, ne exceptis quidem humanis actibus, qui magis liberi videbantur. Quare juxta eorum religionem nulla in universis rebus dabatur *vera libertas*; omnia siquidem ineluctabiliter a Fato pendebant; quin ipsum quoque cæca potentia erat, & necessitate ductum.

956. NOTA I. Stoici hanc Græcorum, & Romanorum religionis partem, seu totam hanc de Fato sententiam in sua philosophia re ipsa admittebant. At nullam hujus invisibilis potentiae, quam *Fatum* appellabant, distinctam notionem habebant; eam tamen veram causam arbitrabantur hujus rerum, & eventuum nexus, quæ in eorum systemate æternum, & necessario ita consequuntur, ut nihil nexum hunc tollere, aut immutare possit.

Ut hæc Stoicorum sententia christianæ fidei de divina providentia congrueret, duo necessario in illa mutari deberent; admissa scilicet *invisibili potentia* qua natura perseveranter regitur, & gubernatur, fatendum esset, invisibilem hanc potentiam *nulla in natura sua necessitate obstringi*, eamque *nulla necessitate humanas voluntates obstringere* in iis actibus, qui liberi dicuntur.

957. NOTA II. Mahumetani, & hæretici nonnulli bina vitia Stoicorum sententiæ, quæ modo exposuimus, in veri Dei naturam transtulerunt; Deum quippe faciunt autens necessitate ductum, aut cujus decreta nobis necessitatem inferunt.

Exempli gratia, in Mahumetanorum de Fato sententia, homo noctu Constantinopoli pugione confossus in ictu moritur, non tantum quia

quia mortali vulnere transfixus fuit ; sed quia *ejus hora advenerat*, seu quia ita omnia Deus æternum disposuerat , ut ea morte illa hora moreretur.

Hoc Mahumetanarum effatum (*ejus hora advenerat*) nimium sæpius temere a christianis quoque profertur , qui non satis animadvertunt ; in veræ fidei nostræ principiis *plures eisdem homini esse horas conditionales* ; & qui annos natus octoginta e vita decedit , si prorum e ponte se in fluvium conjecisset ætatis anno vigesimo , illam *suam horam* tunc fuisse deprehendisset .

Divina providentia in christianæ fidei principiis quæcumque contingunt prævidet , atque permittit ; & non semper res disponit ideo , ut hic , vel ille effectus sequatur , quorum aliqui a sola hominum pravitare procedunt .

OPTIMISMUS LEIBNITII (a).

958. EXPLICATIO . Celebris Leibnitius summo vir ingenio , qui Germaniam patriam suam illustravit , quique inter clarissima sæculi proxime superioris , & hujus quoque lumina recensendus est , indignans vidit atheos , atque Deistas divinam providentiam criminari , hasque contumeliosas criminationes desumere præsertim ex veris , sive apparentibus naturæ , physici , ac moralis rerum ordinis defectibus . Ut contumelias has omnes de medio tolleret , & uno ictu impietatis hydræ capita omnia obtruncaret celebrem suam *optimismi* sententiam excogitavit , quam in sua Theodicea exposuit , & explicavit . Opus hoc plane mirum est , in quo singularis elucet ingenii fecunditas , atque

(a) Etymologia . *Systema in optimi , seu perfectissimi idea fundatum* .

que sublimitas, quodque etsi a veritate recedat, tamen ab iis ipsis, qui veritatem amant legi, & magni fieri meretur. Auctoris autem sententia hæc est.

I. Deus, inquit Leibnitius, in se liber est *libertate absoluta*; in se enim, & a se veram habet agendi, aut non agendi potestatem, quidquid velit, decernendi, aut non decernendi, mundum, exempligratia, creandi, vel non creandi.

At hæc absoluta libertas *necessitati hypothetica* in Deo conjuncta est, quæ in illo ab ipsa naturæ suæ perfectione derivatur; Deus enim, postquam sese ad agendum libere determinavit, puta, ad mundum creandum, fieri nequit, quin a sapientia, & bonitate sua intrinsece necessitatus sit potentia sua activa omnium perfectissimam actionem ponere, quæ poni possit; & inter objecta, quibus hæc potentia applicari potest, illud producere, quod omnium optimum sit, & perfectissimum.

Ante omnia tempora, ante res omnes creatas mente nos cum Leibnitio feramur, ut inde Dei, qui creaturus est, actionem perpendamus.

Deus essentia sua in se ipso, & a se ipso beatus, libere sese determinat mundum creare, cujus nihil indiget.

Hac capta determinatione, cujus objectum adhuc indeterminatum est, Deus infinita intelligentia sua infinitos videt *mundos possibiles*, qui omnes ab ipso existentiam postulare videntur. At inter hos quem eligit Deus, ut illi existentiam impertiatur? Nisi omnium optimum & perfectissimum eligit, inquit Leibnitius, Deus a *sapientia* sua, seu *bonitate* recederet. Intrinsecam ergo a binis hisce attributis necessitatem habebit omnium optimum, ac perfectissimum inter possibiles mundum creare. Hæc est ejus *necessitas hypothetica*.

Ratio, qua Deus intrinsecam necessitatem habet optimum potius, quam minus perfectum inter possibiles mundum creandi, est, quia Deus nihil agere potest sine *ratione sufficiente*, seu sine ratione, quæ ipsum ad agendum movere digna sit, quæque ejus actionem Deo dignam reddat; quare nulla ratio esset a sapientia sua & bonitate probanda, qua ad imperfectiorem mundum perfectiori præferendum adduci posset. Major vero perfectio in mundo possibilium optimo ratio est Deo infinite sapienti, & infinite perfecto, solida, atque sufficiens, si Leibnitium audias, cur Deus optimum præ minus perfecto mundum creet.

II. Deus, pergit Leibnitius, si mundum creare se libere determinat, intrinseca necessitate orta a naturæ suæ perfectione, tenetur omnium possibilium optimum mundum creare, ut modo explicavimus. Quum ergo evidens sit, *mundum hunc* creasse, sequitur mundum hunc esse omnium possibilium optimum, & perfectissimum.

Mundus hic, aut hæc rerum universitas non est Totum, omni ex parte absolute perfectum. At hæc perfectionum, & imperfectionum simul permixtarum collectio, quibus hic mundus constat, aliquid melius, atque perfectius est, inquit Leibnitius, quam quævis alia cujusvis possibilis mundi perfectionum, & imperfectionum collectio.

III. Quæ ratione Deus intrinseca necessitate ex ipsa naturæ suæ perfectione profecta adductus fuit, ut mundum omnium possibilium optimum crearet: nec mundum hunc hactenus nisi in suis physicis constitutivis, & veluti in formem considerando; ita eadem intrinseca necessitate debuit in substantiis a se creatis, quibus mundum hunc formare intendebat, animatis, & inanimatis, intelligentibus, & intellectu carentibus *genericum rerum ordinem* statuere,

re, qui ordinum omnium in rebus possibilium optimus esset, & perfectissimus.

Atqui Deus statuit, & ipse tantum statuere poterat genericum hunc rerum ordinem, quo universa natura visibilis animata, & inanimata, intelligens, & intellectu carens modo regitur, & gubernatur. Ergo *hic rerum ordo genericus* a morali, physico, naturali, & supernaturali ordine exsurgens, quo rerum creaturarum modo universitas regitur, est quovis alio possibili rerum ordine melior, atque perfectior.

Neque experientia, inquit Leibnitius, a theoria dissentit. Ille enim est optimus rerum ordo, in quo *leges simplicissima* nulla unquam innovatione indigentes perseverantes maximam diversorum effectuum copiam pariunt, qui singuli finem sibi statutum fortiuntur. Atqui huiusmodi sane est hic genericus rerum ordo, quo Deus naturam a se creatam, atque formatam regit, & qui ab ordinibus physico, morali, naturali, & supernaturali coalescit.

IV. Ex hac theoria ita statuta desumit Leibnitius *genericam responsionem* criminationibus quibuscumque, quas in divinam providentiam congerit impietas illi physici, & moralis mundi imperfectiones objiciens; atque ita procedit.

Si quid imperfectum inest morali, ac physico rerum ordini, vitium hoc non creatori imputandum est, qui mundum possibilium omnium optimum condidit; sed *intima rerum natura*, quæ majorem totalem perfectionem in se non admittebant, quæque in earum collectione quid melius esse non poterant.

Homo, & tellus solitarie non sunt sumendi, neque a rerum universitate, cujus partes sunt, sejuncti. Quod enim partis imperfectio aliquando videtur esse, totius bonum, atque perfectio est. Ut vero certo definiatur, id, quod in homine vitium, aut imperfectio videtur,

tur, re ipsa vitium esse, aut imperfectionem; cognitio requireretur infinite extensa, quæ totam rerum universitatem, cuius homo, & tellus partes tantum sunt, simul complecti posset.

Mundus hic, etsi imperfectionibus, & vitiis non immunis, tamen erit omnium optimus, si est, ut esse debet, illa rerum collectio, & universitas, in qua, perfectionibus vitia compensantibus, a minima malorum summa maxima exurgat bonorum summa.

Malum physicum, & malum morale, de quibus tot clamores sunt, non semper omni ex parte vera mala sunt; imo aliquando plurimum, magnorumque bonorum causæ sunt. Exempli gratia, Tarquinii adulterium tyrannos Roma expellit, & florentissimæ reipublicæ initium est. Neronis, & Diocletiani persecutiones martyrum triumphos pariunt. Pœnitentium peccata Dei misericordiam exaltant; reproborum vero impœnitentium æterna reprobatio infinitam Dei justitiam æternum manifestabit. Mala ergo hæc varia, inquit Leibnitius, in universali divinæ providentiæ ordine, & in generica mundi œconomia aliquam in se habent veram *rationem boni*; bonorum enim summam pariunt summa malorum longe majorem.

En tibi celebrem *Leibnitii optimismum*, systema scilicet ingeniosissimum, & omnium maxime philosophicum, quæ ab humanis mentibus excogitata sint. Ingeniosum ejus artificium adhuc ostendimus: lapsabundam ejus basim duabus sequentibus propositionibus diruemus.

959. NOTA. Pater Malebranchius in suo *Tractatu de natura, & gratia*, acutissimo ingenii, & phantasie opere hoc optimismi systema nova methodo pertractavit, illudque omnibus ingenii conatibus fulcire studuit; quin & genericæ prototypæ Dei creatoris ideæ, qua naturam condidit, & religionem instituit, veluti colligavit.

At

Ac quum pluribus ingenii ornamentis hoc systema fucatum proposuerit, non propterea firmiori fundamento illud communivit. Quare ut in fabula vorticum, ita in optimismi fabula statuenda oleum, & operam perdidit.

PROPOSITIO PRIMA.

960. *Inest Deo vera, & perfecta libertas omnem sive absolutam, sive hypotheticam necessitatem excludens.*

DEMONSTRATIO. Posita ineluctabiliter demonstrata existentia Dei, entis scilicet omnem, quæ haberi possit, perfectionem excludentis, ut prima hæc propositio demonstretur, tantum inquirendum est ex præcipuo humanarum cognitionum principio quid hujus entis existentis idea necessario includat, & excludat (417, & 754.).

I. Deus, cujus natura universa ineluctabiliter existentiam, & infinitam perfectionem demonstrat, natura infinite perfectus est, & necessario id omne habens, quod melius est habere, quam non habere. Atqui *libertas tum absoluta, tum hypothetica* vera perfectio evidenter est, quam melius est habere, quam non habere; evidenter enim melius est libere, quam non libere agere; melius in actione non dependere, quam dependere. Ergo hæc *libertatis perfectio* divinæ naturæ inest. Ergo in Deo vera est, & perfecta libertas quamcumque necessitatem sive absolutam, sive hypotheticam essentialiter excludens.

II. Ut Deus aut a sua sapientia, aut a sua bonitate necessitatem haberet hoc potius, quam illud creandi, puta omnium, qui esse possint, optimum mundum, potius quam aliquem bonitate, & perfectione inferiorem, necesse esset; mundum hunc omnium optimum esse Deo ipsi aliquid melius, aliquid ipsi utilius, magis-

gisque necessarium. Evidens enim est ex ipsa rerum idea, Ens infinite perfectum, & infinite independens ad agendum moveri, & determinari non posse nisi ab ipsa sua voluntate, aut ab aliquo motivo, quod ipsum directe respiciat; si enim agendo ab aliquo sibi extrinseco dependeret, non amplius ens infinite perfectum, atque infinite independens esset. Quare si Deus ideo determinatus fuit hunc mundum creare, quod omnium optimus ipse sit, necesse est, hanc majorem mundi perfectionem fuisse aliquid Deo ipsi melius, quam alius quivis mundus minus perfectus.

At enimvero ex ipsa Dei idea evidens est, creationem pugilli arenæ, floris structuram, culicis animationem aliquid futurum fuisse æque Deo bonum, atque utile, qui a se æternum beatus fuit, ac esse potuerit initio temporum universæ naturæ visibilis, & invisibilis, animatæ, & inanimatæ, intelligentis, & intellectu carentis creatio; æque, ac esse quoque posset nunc innumerabilium mundorum creatio multo perfectiorum & hoc existente, & quovis alio; ut quamprimum demonstrabimus.

Quare intrinseca rerum perfectio non est *ratio sufficiens*, ut Deus ad agendum necessario determinetur; qui quum in se ipso, infinite dives, atque beatus sit, nihil sibi boni, aut utilis a creatis rebus percipere potest; qui quum natura ipsa infinite independens sit, nequit ad agendum moveri, aut determinari nisi ab ipsa sua voluntate, quam infinita sua sapientia, ac bonitas dirigit; quique proinde in actione sua, aut in actionis applicatione necessitatem experiri nequit neque ab hac infinita sapientia, neque ab hac bonitate infinita, in quibus nihil potest intrinseca rerum perfectio, ut necessitatem inducat.

Quare si mundos duos possibiles inæqualis per-

perfectiōnis supponamus, Deus necessitatem experiri nequit neque a sua infinita sapientia, neque ab infinita sua bonitate, ut unum præ altero creet; ante siquidem quemvis rerum ordinem ab ipso decretum, atque statutum infinita ejus sapientia, & bonitas non magis exigunt perfectioris mundi, quam minus perfecti creationem.

Deus igitur dirigente infinita sapientia, & infinita sua bonitate movente adhuc est in se infinite liber; neque ullam habet *absolutam* agendi, aut non agendi *necessitatem*; neque ullam habet *hypotheticam necessitatem*, si supponatur determinatus ad agendum, ad creandum, vel producendum unum præ alio ex objectis possibilibus, perfectius præ minus perfecto. Q. E. D.

PROPOSITIO II.

961. *Mundus hic non est omnium possibilium optimus, ut contendit Leibnitius.*

DEMONSTRATIO. Ut veritas hujus propositionis plane eluceat, satis est adnotare duo. Primum, mundum hunc *veras imperfectiones* habere, quibus carere posset. Alterum, optimum, ac perfectissimum in re quavis creata, adeoque & in hoc mundo repugnare.

I. Evidens est, huic mundo imperfectiones, & vitia esse, quæ tolli possent, ipso incolumi; sive ita in prima sua constitutione cum hisce imperfectionibus a Deo conditus sit; sive harum pars illi obvenerit ab everione, quam in universali diluvio subiit in ordine physico, & a primorum humani generis parentum prævaricatione in ordine morali.

Exempli gratia, ut in parte hac tantum orbis, quem incolimus, sistamus, quis unquam sibi persuadeat, genericum naturæ bonum, telluris, planetarum, cometarum, solis, siderum

postulare, ut in Africa sint immensæ regiones aridæ, & steriles, quæ miseros faciant earum incolæ; quæque ut uberes fierent satis esset, si fluvius aliquis subterraneus ad eas veheret aquarum partem, quæ nulla utilitate in Nilum, aut Senegalem influunt? Quis sibi persuadeat, idem genericum rerum bonum postulare, ut integra classis in dira tempestate naufragio pereat in oceano, qui Americam ab Europa, & Africa sejungit? Quis unquam sibi persuadeat, homicidia, adulteria, perjuria, bella, pestem, famem, omne genus morbos, innumeraque alia mala tum in ordine physico, tum in morali necessario mundi hujus constitutionem ingredi, & communi rerum bono inservire?

Ab hoc mundo, ab hac rerum universitate aufer cogitatione potiore harum imperfectionum, horumque vitiorum partem; videbis eundem mundum, easdem generales naturæ leges, eadem physica rerum constitutiva, idem humanum genus omnino perseverare. Ergo mala hæc, vitia hæc non omnia necessario physicam mundi hujus constitutionem ingrediuntur. Poterat ergo evidenter mundus iste aut perfectior esse, aut minus imperfectus. Ergo mundus hic omnium possibilium non est optimus.

At quare Deus mundo huic has imperfectiones adjecit, quæ ab ipso abesse poterant? Unica philosophica ratio, quæ afferri possit, est ita Deo creatori infinite natura, & actione libero placuisse, nihilque res aliter esse postulasse. Si veroponamus, harum imperfectionum partem ab immutata prima rerum constitutione provenisse; tunc dicendum, ita Deo infinite sapienti, & infinite justo de hominum prævaricationibus ultionem capere placuisse.

II. Quamprimum ex Dei, & rerum creaturarum ideis ostendemus, in requavis creata perfectissimum repugnare (966); adeoque & in

collectione rerum creatarum tum animatarum, tum inanimatarum, tum intelligentium, tum intellectu carentium, quæ hunc mundum constituunt. Quoniam itaque perfectissimum in rebus creatis chimæricum est, jam evidens est, mundum hunc, qui fatente Leibnitio, ejusque affectis, creatus est, non esse optimum omnium possibilem. Q. E. D.

ARTICULUS IV.

OMNIPOTENTIA DEI.

962. DEFINITIO. **O**mnipotentia Dei dicitur facultas illa nullo limite circumscripta agendi extra se, quæ Dei propria est, quæque non nisi intrinseca rerum impossibilitate limitatur. Sive infinita illa Dei activitas essentialiter in Deo semper existens, atque subsistens, semper indeficienter efficax in objecto suo, semper potens extendi ad effectum quemcumque in se non repugnantem, nunquam in actione sua deficiens, aut exhausta.

I. Nequit unquam humana mens divinæ omnipotentiae amplitudinem *positive definire*; sive omnia objecta cognoscere, ad quæ extendi potest, aut effectus omnes, quos producere potest; objectum enim hoc infinitum est: porro objectum infinitum semper aliquo pacto finiti intellectus vires excedit.

II. At vero aliquando potest humana mens omnipotentiae divinæ amplitudinem *negative definire*, sive noscere, divinam omnipotentiam ad hoc, vel illud objectum extendi non posse, sive hoc, vel illud objectum producere; ad hoc enim limitata cognitio satis est, quam humana mens habere potest; cognitio scilicet *intrinsecæ repugnantiae* alicujus objecti. Exempli gratia,

tia, ut definiamus, Deum, etsi omnipotentem, facere nequire circulum quadratum, aut baculum sine duobus extremis, satis nobis est nosse, ab idea circuli necessario quadratum excludi, & ideæ baculi necessario duo extrema esse inclusa.

PROPOSITIO I.

963. *Deo inest potentia infinita, quæ ad omnia omnino extenditur intrinsecam impossibilitatem non includentia; seu qua creatione, & productione effectum quemcumque operari potest, qui in se, & ex se non repugnet.*

DEMONSTRATIO. Duobus modis propositio hæc statui potest, ratiocinio, & observatione; *ex idea Dei existentis, & ex operibus Dei agentis*. Media hæc bina simul sumpta, quæ satis erit indicare, optimam præbebunt demonstrationem.

I. *Idea Dei existentis* Dei omnipotentiam, sive potentiam infinitam ostendit. Ex eo enim, quod demonstratum sit, Deum existere, patet, existere ob essentialem exigentiam, & infinitam naturæ suæ activitatem: patet neque a se, neque ab extrinseca causa in suis perfectionibus limitari potuisse; patet in se omnes, quæ haberi possint perfectiones continere; id omne scilicet, quod melius est habere, quam non habere (754).

Atqui *potentia infinita, & inexhausta* quæ ad omnes possibiles effectus efficaciter extenditur, evidenter perfectio est, quam melius est habere, quam non habere; ergo hæc potentia Deo inest.

II. *Dei agentis opera* ejus omnipotentiam, seu potentiam infinitam ostendunt. Ex eo enim, quod demonstratum sit, Deum visibilis naturæ & auctorem esse, & motorem, & conservatorem, evidens est, in Deo re ipsa potentiam

esse infinitam, & illimitatam; evidenter enim percipimus, nullam finitam potentiam, quacunque extensione, & activitate polleat, minimam atomum creare posse; aut organa, aut animam culici impertiri, aut alia hujusmodi peragere, ut alibi ostendimus.

Atqui *potentia infinita, & illimitata* ad omnia sese extendere debet, quæ nullam intrinsecam repugnantiam dicunt; ceterum infinita, & illimitata non esset. Ergo Deo hæc potentia infinita inest nullo limite circumscripta, semper inexhausta, quæ, ad quidquid intrinsece repugnans non est, semper efficaciter extenditur. Q. E. D.

PROPOSITIO II.

964. *Ex infinita Dei potentia, sive omnipotentia non sequitur, posse Deum efficere mundum æternum, rem creatam omnium possibilium perfectissimam, materiam infinite extensam, numerum individuorum in ulla specie infinitum.*

EXPLICATIO. Quod in se repugnat, seu quod intrinsecam impossibilitatem includit, ut harum idearum objecta: *circulus quadratus, sphaera cubica, materia spiritualis, virga sine duobus extremis*, nunquam esse potest divinæ omnipotentiaæ objectum; ceterum hæc omnipotentia, quum objectum chimæricum haberet; non vera, sed *chimærica potentia* esset.

Atqui mundus æternus, res creata omnium possibilium perfectissima, materia infinite extensa, infinitus individuorum numerus in quavis specie non minus in se repugnant, & intrinsece impossibilia sunt, ac sint *circulus quadratus, sphaera cubica, materia spiritualis, virga sine duobus extremis*.

965. DEMONSTRATIO I. Evidenter *ἀδυνατον* est *mundus creatus, qui æternum extiterit*.

I. Idea mundi creati essentialiter includit

exi-

existentia receptionem: quum enim supponatur creatus, supponitur a nihilo, seu a statu puræ possibilitatis ad statum existentiae transiisse. Atqui existentiae receptio essentialiter supponit & instans intelligibile, in quo existentia recipitur, & aliud instans intelligibile præcedens, in quo existentia nondum habebatur.

II. Verum si idea mundi creati instans creationem præcedens essentialiter supponit; non minus essentialiter supponit infinitam instantium seriem, ac proinde totam æternitatem, quæ & instans creationis, & instans necessario creationem præcedens antecesserit. Ergo idea mundi creati æternam hujus mundi possibilitatem essentialiter excludit.

Ergo absurdum æque est, ac chimæricum asserere, divinam omnipotentiam mundum æternum ita creare potuisse, ut hic mundus æternam existentiam creatione habuerit, ac asserere dari posse circulum quadratum, & sphaeram cubicam.

III. Nullum est instans intelligibile in universa æternitate, quo divina omnipotentia mundum creare non potuerit. At quovis instante infinite remoto mundus creatus supponatur; semper necessario aliud fuerit præcedens instans, ac proinde præcedens æternitas, qua mundus creatus non existeret. Q. E. D.

966. DEMONSTRATIO II. Evidenter dari non potest res creata omnium, qua haberi possint, perfectissima. Siquidem,

I. *Idea rei cujusque creata*, puta, hominis, seu mundi essentialiter continet naturam semper magis, magisque perfectibilem, semper aptam novos perfectionis gradus admittere.

II. *Idea Dei creatoris*, entis indefinite in sua infinita natura participabilis, essentialiter continet inexhaustam facultatem finitis gradibus indefinite crescentibus infinitas suas perfectiones magis, magisque communicandi.

Ergo repugnat, unquam existere creatam rem ullam, quantumvis perfecta supponatur, quæ adhuc *in se non sit perfectibilis*, & novum perfectionis augmentum suscipere nequeat; & quæ perfectionibus, quas habet, terminos ponat divinæ *infinite potentia*, & *inexhausta beneficentia*.

Ergo repugnat, rem creatam existere omnium possibilium perfectissimam, exempli gratia, mundum omnium possibilium perfectissimum; repugnat enim *rem creatam semper magis, magisque novorum perfectionis graduum capacem*, eo pervenire, ut non amplius perfici possit; & Deum creatorem semper magis, magisque *in suis attributis participabilem* eo pervenire, ut nihil jam perfectionis possit amplius communicare.

Q. E. D.

967. DEMONSTRATIO III. *Dari non potest materia infinite extensa.*

I. Certum est primo, ut alibi ostendimus, *materiam increatam, mundum increatum*; materiam, aut mundum natura sua, & essentia æternum existentes repugnare, siue infinite, siue finite tantum extensi supponantur. Repugnat ergo materia increata, aut mundus increatus, infinite extensi (884, & 900).

Quare si materia mundum hunc constituens esset infinite extensa, necessario hanc a Deo creatore extensionem infinitam haberet; quod evidenter repugnat, ut ostendere pergimus.

II. Certum est deinde *materiam creatam, mundum creatum* infinite extensos nil minus tum in se, & natura, tum respectu Dei repugnare. Quæcumque enim materiæ, aut mundo creato tributa extensio supponatur, semper concipiuntur *veri augmenti capaces*: semper concipitur, Deum in his creandis *potentiam suam essentia inexhaustam* non exhaustisse.

Ergo idea materiæ creatæ, aut mundi creati, utcumque extensi supponantur, semper neces-

cessario in objecto suo includit *veram potentiam passivam* novam extensionem admittendi.

Ergo idea Dei hujus materiæ, atque hujus mundi creatoris semper necessario in objecto suo *veram potentiam activam* importat novam semper iis extensionem, atque amplitudinem tribuendi.

Repugnat ergo, unquam existere mundum creatum infinite extensum; repugnat enim, Deum creatorem in creatione materiæ infinite extensæ potentiam suam essentialiter infinitam, & ex hac parte inexhaustam unquam exhaurire; & repugnat quoque, Deum creatorem id reddere infinite extensum, quod natura sua semper augmenti capax plenam, & adæquatam hanc extensionem infinitam necessario excludit. (978).

III. Quare æque absurdum est mundum admittere sive creatum, sive increatum extensione infinitum; ac circulum quadratum, sphaeram cubicam, sive creati dicantur, sive increati, admittere. Q. E. D.

968. DEMONSTRATIO IV. *Numerus infinitus individuorum cujuscumque speciei evidenter dari nequit existens.*

Quæritur, exempli causa, possit ne Deus existentes facere homines omnes possibiles, aut leones omnes, aut cerasos omnes possibiles. Ratio negative respondet. Siquidem,

I. Ex una parte per *ideam hominum possibilem* concipimus infinitum hominum possibilem numerum, exempli causa, inexhaustibilem natura esse; ita, ut quantumvis magnus sit hominum creatorum numerus, semper infinitus creandorum numerus remaneat.

II. Ex alia parte per *ideam Dei creatoris* concipimus, Dei creatricem potentiam esse naturam inexhaustam, quæ nunquam eo perveniet, ut id omne operata sit, quod operari potest.

III. Atqui evidenter repugnat individuorum

numerus natura inexhaustum exauriri; potentiam natura sua nunquam deficientem deficere;

Ergo repugnat infinitum individuorum numerum in ulla specie existere: tunc enim necesse esset, omnia illius speciei individua possibilia fieri existentia.

Ergo quantumvis immensus sit creatorum individuorum numerus in specie quavis, numerus hic necessario semper finitus erit; neque enim erit unquam, nisi infinite parva possibile ejusdem speciei individuorum portio, quæ semper numero finito exprimi potest. Q. E. D.

969. COROLLARIUM I. Ex hætenus dictis de divina omnipotentia veræ ideæ enascuntur, quas nobis infinitæ Dei potentia, & bonitatis comparare debemus.

I. *Deus est infinite potens*, non ita, ut entia perfectione infinita possit producere; sed ita, ut nullum sit ens finitum, quacumque perfectione finita præditum supponatur, cui divina potentia existentiam tribuere nequeat.

II. *Deus est infinite bonus*, non ita, ut ejus beneficia bonitatem habeant, & perfectionem infinitam, sed ita, ut bonitas infinita sit motivum Deum determinans beneficia sua nobis impertiri.

Ens enim infinite independens aliud agendi motivum habere nequit, nisi se ipsum, suamque intrinsecam perfectionem; ceterum non esset infinite independens; quandoquidem tunc in actione partim ab extrinsecis motivis dependeret, quibus ad agendum moveretur, & determinaretur.

970. COROLLARIUM II. Ex hac eadem theoria sequitur, *numerus individuorum in quavis specie possibilem esse infinitum*; semper enim concipitur, ut inexhaustus.

I. Si *numerus hominum possibilem*, exempli causa, non esset re ipsa infinitus; finitus

tus esset; inter hæc duo enim non datur medium .

Si re ipsa finitus esset, a potentia creatrice infinita exauriri posset; evidens enim est, hanc potentiam, nisi chimærica sit, actione sua creatrice numerum quemcumque possibilem, & creabilem exaurire posse .

II. Atqui quicumque determinatus hominum possibilem numerus existentia donatus supponatur; semper adhuc concipitur reliquus numerus infinitus creandorum hominum possibilem .

Quare necessario aut præcipuum humanarum cognitionum principium ejurandum est (417); aut fatendum, individuorum possibilem numerum in quavis specie, humana, animali, vegetabili, fossili, esse *verum infinitum numero*; etsi non sit verum infinitum perfectione .

OBJECTIONES SOLVENDÆ .

971. OBJECTIO I. Si Deus *vere est omnipotens*, si infinita, & illimitata activitate pollet, poterit etiam facere *αδυνατον*, & chimæricum, puta, circulum quadratum, sphaeram cubicam, hominem non hominem .

Quod enim obstaculum divinæ omnipotentiae opponere potest *intrinseca verum impossibilitas*, quæ nihil re ipsa est?

Præterea nonne Deus *αδυνατον*, & chimæricum fecit, quum immutabiles rerum essentias immutavit; uti quum Nabuchodonosorem in brutum, Lothi uxorem in statuam salis convertit?

RESPONSIO I. Evidens est, divinam omnipotentiam *veram potentiam* esse, non chimæricam; sese enim manifestam facit verissimis effectibus, visibilis naturæ scilicet creatione, & conservatione .

I. Potentia, cujus objectum esset quid chimæ-

mæricum, & absurdum, *chimærica*, & *absurda* esset; quæ & natura, & termino repugnat; atqui potentia hujusmodi non est perfectio, nec quid verum; ergo talis potentia in Deo non est. Ergo Divina omnipotentia ad *αδωατα*, & chimærica non extenditur.

Quum *potentia quavis* concipitur, semper necessario ut aliquod objectum, seu terminum respiciens concipitur, non objecti, aut termini defectum. Non ergo concipi potest divina omnipotentia ut *αδωατα*, aut chimærica respiciens, quæ nihil sunt, nec esse possunt, quæ termini, aut objecti, aut effectus negatio sunt, cui potentia sive finita, sive infinita activitatem suam applicare possit.

II. *Intrinfeca rerum impossibilitas* Deo non obijcit *obstaculum verum*, & *positivum*, quod positive divinæ omnipotentia actionem cohibere possit; nihil enim re ipsa est hæc intrinfeca rerum impossibilitas; nihili enim nullæ sunt veræ, & positivæ proprietates (51, & 124).

At hæc intrinfeca rerum impossibilitas per hoc ipsum, quod nihil re ipsa sit, & pura negatio objecti, ad quod vera potentia terminare possit, *negative circumscribere* potest divinam omnipotentiam. Quum enim hæc vera potentia sit, & non chimærica, veras res, non chimæras, objectum habere debet.

Exempli causa, nequit divina omnipotentia *circulum quadratum* facere, non quia in circulo quadrato producendo sit *aliqua vera vis* suæ productioni resistens; sed quia circulus quadratus est negatio entis, non est quid intelligibile, quid, quod possit potentiam ullam terminare sive finitam, sive infinitam.

972. RESPONSIO II. Qui dicit, Deum rerum essentias mutare posse, æquo jure dicere potest, Deum facere posse circulum quadratum, sphæram cubicam, hominem non hominem; quæ evidenter absurda sunt (105, & 114).

Exem-

Exempla Nabuchodonosoris, & uxoris Lothi nihil probant, ut statim ostendemus.

973. EXPLICATIO I. Nabuchodonosor ad herbam brutorum more comedendam damnatus fuit, quod se terrestrem deum fecerit. Rex hic Deum gloriæ, & opulentiæ suæ auctorem oblitus est, & impiæ superbiæ suæ crimine in brutum mutatus fuit.

At quænam fuit *miraculosa hac mutatio*, quam sacra historia refert, qua ratione contigerit non explicat? Non sane humana regis essentia in bruti essentiam mutata fuit; hoc enim est plane chimæricum: sed fuit omnimoda instinctus, cognitionum, desideriorum, fortasse etiam humanæ formæ depravatio, & mutatio; quibus rex iste ad miseram brutorum conditionem deductus fuit (115, & 119).

Nabuchodonosor ita mutatus a regia profugus, ut in campis herbam carperet, humanam naturam, atque essentiam non amisit, quam nisi si esse; aut existere desineret, amittere non poterat. At perturbatis organis, amissis cognitionibus, aliisque hominis propriis, instinctu, ac vivendi ratione omnino brutis simili, *bruti speciem* tantum referebat; donec placatus Deus illum ratione donavit iterum, & in pristinam conditionem restituit.

Non itaque regis hujus mutatio chimæricam, & *admirata* respicientem in Deo potentiam indicat; sed veram & adorandam potentiam ostendit, quæ semper sapientissime agens aliquando insuetis, & tremendis punitionibus homines a scelere deterret.

974. EXPLICATIO II. Nihil magis chimæricum inest miraculosæ mutationi uxoris Lothi, quam illi Nabuchodonosoris.

1. Uxor Lothi sua prava curiositate subita morte punita fuit; contra enim Dei mandatum diris, & flammis devotam urbem respexit. Ejus cadaver in statuam salis conversum fuit,

ut referunt sacri libri, quod sal metallicum fuisse opinantur interpretes.

II. Miraculosa quidem est hæc mutatio, nihil tamen habet *αδυνάτο* aut repugnans. Scimus enim, materiam homogeneam figuras, ac modificationes omnes admittere posse, quas illi indere velit Deus; & ipsam figuræ & modificationum mutationem *in elementis materia* diversitatem corporum ab his elementis resultantium efficere (115, & 120).

Potuit ergo, scæminæ huius corpus simplici miraculo, quod semper divina omnipotentia facere potest, subito in statuum salis cujusque converti; sicuti quodvis humanum cadaver fermentationis, & putrefactionis legibus natura ipsa in plures diversas substantias paulatim convertitur.

975. OBJECTIO II. Si divina omnipotentia chimæricum, aut repugnans facere nequit; neque id omne, quod fieri potest, quod non repugnat, facere potest. Probo.

I. *Peccatum*, sive actus illicitus, & pravus in se non repugnat; Deus tamen actum hunc facere nequit.

II. *Deus* in se non repugnat; & Deum sibi similem Deus facere nequit.

III. *Mundus infinite extensus*, seu spatio infinito æqualis in se non repugnat; Deus tamen illum creare nequit.

Dei ergo potentia ad omnia intrinsece possibilia non extenditur; non ergo universim illimitata est; & infinita.

RESPONSIO. *Divina omnipotentia* neque peccatum, neque alterum Deum, neque mundum infinite extensum facere potest; at non propterea esse desinit potentia illimitata, & infinita, quæ ad omnia intrinsece possibilia extendatur. Tria enim objecta, de quibus quaestio, sunt intrinsece repugnantia, & chimærica.

976. EXPLICATIO I. Facile intellectu est quare peccatum, quod in homine non repugnat, essentialiter in Deo repugnet.

I. Peccatum, sive actus illicitus, qui sit *actio Dei* in se repugnat; repugnat enim, actionem, quæ necessario vitium, corruptionem, deformitatem supponit in causa sua intelligente, & libera, esse actionem Dei, qui essentialiter a natura sua vitium omne excludit, & essentialiter omnem perfectionem continet.

II. Peccatum, quod in Deo evidenter repugnat, in homine non repugnat; neque enim repugnat, potentiam finitam, & imperfectam, obtenebratam in intellectu, depravatam voluntate libertate sua abuti ut malum, & illicitum perpetret. At vero omnino repugnat, potentiam infinite perfectam, cujus intellectus essentia sua lux est, & veritas, cujus voluntas essentia sua rectitudo est, & ordinis amor, libertate sua abuti ad quidpiam malum, aut illicitum perpetrandum.

III. Peccatum semper est actus voluntatis se libere determinantis sive ad malum vetitum perpetrandum, sive ad bonum præceptum omitendum. Semper ergo in suo principio, & subiecto vitium, corruptionem, pravitatem supponit; quæ in homine quidem haberi possunt, non in Deo.

977. EXPLICATIO II. *Deus*, ens scilicet æternum, increatum, independens, omni perfectionum genere infinitum, in se non repugnat; idea enim hujus entis nullam infert contradictionem; & aliunde universa visibilis natura ejus existentiam annunciat.

At repugnat, Deum æternum, ab omni causa, & potentia independentem, increatum, in tempore creari, & existentem fieri; in hac enim hypothese evidenter contradictoria, *hic alter Deus* esset, & non esset æternus, esset independens, & dependens, essentia sua existens.

stans, & essentia sua non existens. Ergo hic alter Deus evidenter ens est *αδυνάτον*, & repugnans.

978. EXPLICATIO III. *Mundus infinite extensus* æque chimæricus est, ac Deus creatus. Neque magis potest Deus mundum creare, qui spatium infinitum repleat, ac circulum quadratum, aut cubum sphæricum (Fig. 6.).

I. Mens nostra evidenter concipit ultra mundi hujus limites MNDM spatium infinitum NZ, DX, RV, SY. At vero potest ne Deus mundum aut mundorum seriem, & collectionem creare spatium hoc infinitum replentem? Nequaquam. Sit enim SV spatii hujus infiniti *dimensio in longitudine* ab occidente in orientem, & arbitrio ducta per centrum exigui hujus orbis, quem incolimus.

Fiat jam, ut ad centum mille leucarum miliones, aut biliones ultra hunc mundum MS NDR Deus in B creet alterum mundum, cujus linea hæc SB axis sit; ut ultra alterum hunc mundum B ad centum mille leucarum miliones, aut biliones, aut triliones creet Deus in T tertium mundum, cujus eadem linea adhuc axis sit; ut ultra tertium hunc mundum ad quotquot libuerit leucarum miliones, biliones, aut triliones, in hac eadem linea Deus singulis minutis primis, five secundis per quotquot sæculorum miliones, aut biliones mens concipere potest, creet, quartum, quintum, sextum mundum, atque ita porro indefinite.

II. In his omnibus hypothesibus, & post ipsas semper mens nostra concipit, quantumvis magna, & innumerabilis sit mundorum series, & immensa materiæ quantitas a Deo creata in data linea SV; adhuc spatium utrinque in hac eadem linea infinita implendum ad orientem æque, ac ad occidentem superesse infinitum.

Si ergo de rebus id affirmandum est, quod
mens

mens rebus necessario convenire concipit; mundus spatium infinitum æquans est chimæricus; repugnat enim, mundum, qui semper natura sua concipitur *majoris augmenti capax*, eo unquam pervenire, ut amplius augeri nequeat (417, & 967).

979. OBJECTIO III. Sacra Dei redemptoris humanitas est rerum creatarum perfectissima; ergo res creata perfectissima non repugnat.

RESPONSIO. *Sacra Dei redemptoris humanitas* est rerum creatarum existentium, non possibilem, perfectissima.

Quandoquidem infinitæ Dei perfectiones sunt indefinite in infinitum communicabiles; Dei redemptoris anima adhuc magis infinitam Dei intelligentiam participare potuisset; ejus corpus adhuc magis infinitam Dei majestatem, & amabilitatem participare potuisset.

Ergo sacra Dei redemptoris humanitas rerum possibilem perfectissima absolute non est; potuisset enim Deus adhuc eminentiori gradu infinitas suas perfectiones illi indefinite communicare.

Sacra hæc humanitas ea omni perfectione donata fuit, quæ ad sublimissimum finem suum assequendum opportuna, & decens erat; non tamen eam omnem est perfectionem adeptæ, quæ ab infinito, & inexhausto perfectionis fonte Deo optimo maximo illi communicari poterat.

980. OBJECTIO IV. Deus omnia cujusvis speciei, puta humanæ, individua possiblem videt, & concipit; quare ergo non omnia hæc individua, puta omnes homines possiblem creare poterit? Est ne in Deo potentia minor intelligentia?

RESPONSIO. In Deo potentia non est minor intelligentia; non tamen Deus quidquid cognoscit semper creare potest; neque enim semper

per ita se habet divinæ potentiæ objectum, seu terminus ad divinam potentiam, ut divinæ intelligentiæ objectum, seu terminus ad divinam intelligentiam.

I. Certum est, *Deum omnia* cujusvis speciei *individua possibilis cognoscere*, puta omnes homines possibiles, sive universum infinitum hominum possibilium numerum. Si enim Deus non nisi finitum quemvis hominum possibilium numerum cognosceret, patet, hanc Dei scientiam, & cognitionem fore finitam, ac limitatam; adeoque nova aliorum hominum possibilium cognitione augeri, ac perfici posse; quod in Deo scientiam imperfectam argueret. Hoc autem Deo perfectionibus infinito plane repugnat.

Præterea quare ex infinitis hisce hominibus unum præ alio, Aristum præ Clitandro, Deus cognosceret? quare non æque omnes, si æque intelligibiles, & ab intelligentia sua infinita perceptibiles omnes sunt? Quare illos omnes æternum non cognovisset, si æternum essentiam intelligibilem habuerunt, & eandem ipsam, quam homines postea dato tempore existentes habuerunt?

Quare certum est, Deum actu cognoscere, & æternum cognovisse universum hominum possibilium numerum; etsi certum sit, Deum neque æternum potuisse, neque modo, neque unquam *universum infinitum hominum possibilium numerum creare posse*. Idem dicas de leonibus, aquilis, cæcis, aut nucibus possibilibus ceterisque (968).

Hic jam vides qua ratione terminus, aut objectum divinæ omnipotentiae non ita se habeat ad hanc potentiam, ut objectum, seu terminus divinæ intelligentiæ se habet ad hanc intelligentiam. Potuit enim intelligentia effectum suum cognitionis æternum sortiri; non vero potentia effectum suum creationis æternum.

num fortiri potuit ; seu quia idem objectum*, puta , tellus , aut sol , qui æternum a divina intelligentia cognosci potuit , non nisi in tempore , & post æternitatem a divina potentia creari potuit (965).

II. At, dices fortasse, quo principio, quave ratione asseris, infinitam *hominum, aut leonum possibilium collectionem*, qua tota a divina intelligentia cognosci potest, totam quoque a divina potentia creari non posse? Præcipuo omnium humanarum cognitionum principio ; quod ea de rebus affirmari vult , quæ in rebus mens necessario percipit.

Quum in Deo *infinita intelligentia* concipitur , concipitur quoque , intelligentiam hanc infinitam ad universam hominum possibilium collectionem extendi debere , eosque cognoscere ; quum enim universa hæc collectio æque natura sua intelligibilis sit ; & modo , & æternum Dei actioni intelligenti subiecta est.

At quum in Deo *infinita potentia* concipitur , non propterea concipitur , infinitam hanc potentiam ad universam possibilium hominum collectionem extendi debere , eosque omnes existentes efficere posse ; hæc enim collectio quum natura sua inexhausta sit , a creatrice Dei actione nunquam exauriri potest (968).

III. Non tamen hinc sequitur , *Dei potentiam intelligentia minorem esse*. Quælibet enim in genere suo infinita , altera id omne complectitur quod cognosci , altera id omne quod fieri potest.

Inde tantum sequitur , binas has divinas perfectiones termino , aut objecto differre , quod non ita se habet ad potentiam , ut ad intelligentiam. Possibilia omnia speciei cujusque natura sua cognosci possunt , non omnia creari possunt.

ARTICULUS V.

SCIENTIÆ DEI.

981. DEFINITIO. *Scientia divina* vocantur omnes Dei cognitiones. Exempli gratia:

I. Cognitiones omnes, quibus Deus *simpli-
cem eorum possibilitatem* attingit, materialium, sive immaterialium, sensibilem, sive insensibilem, ante earum existentiam.

II. Cognitiones omnes, quibus Deus *absolutam rerum existentiam* attingit, materialium, sive immaterialium, sensibilem, aut insensibilem, quæ antea extiterunt, existunt, aut extituri aliquando sunt.

III. Cognitiones omnes, quibus *conditionatam quoque rerum existentiam* Deus attingit, materialium, sive immaterialium, sensibilem, aut insensibilem, quæ nunquam extiterunt, nec extituri sunt; sed quæ re ipsa extitissent, si Deo placuisset condiciones ponere, a quibus earum existentia re ipsa pender.

PROPOSITIO.

982. *Datur re ipsa in Deo infinita intelligentia necessario attingens tum existentia omnia, tum possibile, tum quidquid est veritas objectiva.*

DEMONSTRATIO. Duobus modis propositio hæc statui potest, ratiocinio, & observatione; ex idea Dei existentis, & ex operibus Dei agentis.

I. *Idea Dei existentis* infinitam Dei intelligentiam indicat. Quum enim existat, & essentiali naturæ suæ exigentia existat; patet in natura sua neque a se, neque ab extrinseca causa

sa limitari potuisse, patet, ipsum in se perfectiones omnes continere, & quidquid melius est habere, quam non habere (754).

Atqui *infinita intelligentia*, quæ necessario ad quidquid existit, ad quidquid existere potest, ad quidquid veritas objectiva est extenditur, est perfectio, quam melius est habere, quam non habere; ergo Deo inest infinita intelligentia.

II. *Opera Dei agentis* infinitam Dei intelligentiam demonstrant. Quum enim demonstratum sit, Deum naturæ auctorem, & conservatorem esse, evidens est, infinitam, & illimitatam Deo intelligentiam esse; Evidenter enim percipitur, intelligentiam nullam finitam quantumvis magnam, posse re ipsa, & perseveranter eas cognitiones infinite extensas, complexas, exactas complecti, quas universa natura & generatim, & in suis partibus considerata in prima sua creatione postulavit, & adhuc postulat; ut in prima hujus tractatus sectione solide demonstravimus (876, & 877).

Atqui *infinita & illimitata intelligentia*, cujusmodi est, quæ plane elucet in eo qui primitus, mira vegetantium, & animantium organa condidit, atque conservat, qui primitus movit, & adhuc movet quovis instanti planetas, & cometas mira vis centripetæ compositione semper in raptione quadratorum inversa, & vis centrifugæ semper in inversa triplicata ratione radiorum vectorum CB, CD, CE, CA, CG, CH; certe necessario se extendere potest ad id omne, quod existit, quod esse potest, quod veritatem quamcumque objectivam habet; ceterum non esset intelligentia infinita, & illimitata (fig. 5.).

Existit ergo re ipsa in Deo intelligentia infinita necessario attingens quidquid extitit, existit, aut extitutum est, aut existere potest, quidquid intelligibile est, sive substantia sit, sive

sive modificatio, quidquid denique veritatem objectivam quamcumque habet sive speculativam, sive practicam. Q. E. D.

DIVINÆ INTELLIGENTIÆ NOTIO.

683. OBSERVATIO. Divina essentia concipi potest tamquam *universale rerum speculum*, in quo necessario, & fideliter entia omnia, quæcumque sint repræsentantur, materialia, sive immaterialia, existentia, aut possibilia, substantiæ, aut modificationes; hoc tamen essentiali discrimine, inter divinam essentiam, & fidele speculum, in quo omnia pingerentur; quod *speculum potentia passiva* a se determinari nequit, ut repræsentet objecta; & re ipsa non nisi illa objecta repræsentat, quæ in ipsum conjiciunt, aut reflectunt substantias aptas fieri eorum imagines; contra vero *divina essentia potentia activa* essentialiter a se determinata est referre objecta, quin objecta illam actione quacumque afficiant. Speculum non res repræsentat, nisi quia res repræsentandæ aliquo pacto in ipsum feruntur: essentia divina res repræsentat, quia ipsa in res repræsentandas aliquo pacto fertur.

Actio hæc essentialiter rerum repræsentativa est ipsa *divina intelligentia*, quæ ad omnia universim extenditur necessario, sive substantiæ sint, sive modificationes, sive considerentur in *statu simplicis possibilitatis*, sive in *statu existentia absoluta*, sive *existentia hypothetica*, ut supra demonstravimus (982).

I. Divina intelligentia ante res, & tempora, necessario, & exacte *hanc rerum universitatem in statu simplicis possibilitatis* repræsentabat. Ab hac vero intrinseca, & necessaria rerum repræsentatione directa fuit omnipotens Creatoris actio in universæ naturæ creatione, & formatione, operis, inquam, hujus constitutionis-

tutione, legibus, singulis partibus, partium omnium harmonia vere mirabilis.

Hæc eadem intelligentia semper considerata in ordine ad pure possibilea adhuc actu summa fidelitate repræsentat *infinitos alios mundos posibles* alios magis, alios minus hoc mundo perfectos, qui nunquam existent.

II. Divina intelligentia nunc, & æternum *hanc rerum universitatem* repræsentat in *statu existentia absoluta*; quidquid præteritum, præsens, ac futurum est, illi impressum est; nihil ejus infinitam intellectivitatem effugit, quæ omnia complectitur.

III. Nec tantum divina intelligentia res, & rerum quarumcumque actiones absolutas; verum & *earum existentiam, & actionem conditionatam*, nunc, & æternum repræsentat.

Exempligratia; non modo actiones quascumque internas, licitas, aut illicitas, quas homines fecerunt, repræsentat; verum etiam eas, quas hi homines fecissent, si in diverso rerum statu, ordine, ac conditione fuissent.

Item exempli causa, non modo eventus liberos, & necessarios repræsentat, quos Cæsaris victoria Pharsalica peperit; verum etiam eventus tum liberos, tum necessarios, qui consequuti fuissent, si, fracto Cæsare, Pompejus vicisset.

DIVINARUM SCIENTIARUM PARTITIO.

984. OBSERVATIO. Scientiæ divinæ considerari possunt tum in earum *subjecto*, tum in earum *objecto*: in Deo cognoscente, & in rebus a Deo cognitis.

In *subjecto* consideratæ sunt quid infinite simplex: *una, atque unica scientia sunt*. Consideratæ in *objecto* *tres scientia sunt extrinsece diversa*, quarum jam notionem tradidimus, & adhuc trademus.

I. Scientia divina in *suo subjecto considerata*,

ta, sive in Deo; est ipsa divina essentia quatenus necessario repræsentativa cujuscumque intelligibilis, & veritatem objectivam habentis.

Scientia hæc unica, & in se infinite simplex neque in actibus, neque in habitibus sita est subjecto accidentibus, & ab ipso distinctis; sed est ipsa divina natura increata, independens, immutabilis, idest inflexibilis, & nihil præterea.

Essentiale discrimen inter modum, quo Deus & quo homines cognoscunt, intercedit. *Homo* res non cognoscit nisi quibusdam ideis, seu perceptionibus, quarum una altera prior est, quæque omnes substantiæ suæ intelligenti accidunt, quum ipsa ante eas existat, easque amittat quin esse desinat. *Deus* vero ut res cognoscat, ideis, aut perceptionibus naturæ suæ accidentibus non indiget. Omnia ille essentia sua cognoscit cujuscumque objectivæ veritatis necessario, & indeficienter repræsentativa.

Ut veritatem cognoscam, *tria* mihi necessaria sunt: mens mea, veritas objectiva, & mentis actus hanc mihi veritatem patefaciens. Ut Deus quid cognoscat, *duo* tantum sunt necessaria; veritas objectiva, & essentia divina.

II. Scientia divina *in objecto*, aut termino *considerata* est res ipsa a divina scientia repræsentata. Exempli gratia, Deus scientiam habet *presentis motus* Saturni, aut Jovis: scientia hæc in suo objecto considerata nihil est, præter hunc Saturni, aut Jovis motum quatenus ab essentia divina omnium repræsentativa repræsentatum.

Res a Divina essentia repræsentatæ considerari possunt aut in statu puræ possibilitatis, aut in statu existentiae conditionatæ, aut in statu existentiae absolutæ. Ratione trium horum statuum divina scientia dividitur *in scientiam simplicis intelligentiæ*, cujus objectum sunt possibilia, *in scientiam mediam*, cujus objectum sunt

sunt futura conditionata, & in scientiam visionis, cujus objectum sunt futura absoluta.

Inter tres scientias has objective sumptas habetur *prioritas rationis*, quæ hanc divisionem statuit, & quam alibi indicavimus.

NOTIO DECRETORUM DIVINORUM.

985. DEFINITIO. *Decreta Dei* vocantur actus liberi divinæ voluntatis, quibus Deus res vult, & decernit, infinita intelligentia, & scientia sua dirigente.

Exempli gratia, Dei decretum mundum existere fecit. Aliud Dei decretum omnia terrestria corpora ad centrum gravitare facit. Aliud facit, ut gratia cælestis nunquam hominibus quum illa indigent desit (1137, & 1140).

986. EXPLICATIO I. Evidens est, *divina decreta semper esse in objecto suo efficacia*; divina enim omnipotentia semper actionem infinite efficacem habet, cujus effectum nihil potest impedire.

Ita exempli gratia, planetæ continenter in solem gravitant; propterea quia constans hæc gravitatio est immediatum divini decreti objectum.

Ita si Deus absolute decrevit talem cras hora decima Aristo gratiam cælestem conferre; cras hora decima Aristus gratiam hanc habebit; propterea quia gratia hæc est immediatum divini decreti objectum.

987. EXPLICATIO II. Evidens est *divina decreta etsi semper in immediato eorum objecto efficacia, posse non semper esse efficacia in eorum objecto mediato, & remoto*. Potest enim potentia infinite libera, quæ effectus producit necessario cum aliis connexos, & effectus producere necessario cum aliis non connexos. Ceterum neque potentia esset infinita, neque infinite libera (776, & 780).

Itaque si Deus decernere potest, aliquid produci, & hoc necessario datum effectum producere; decernere etiam potest, aliquid aliud produci, & hoc datum effectum non producere, nisi quatenus tali causæ liberæ illum produci placuerit.

I. Exempli gratia, Deus decernere potest, *motionem supernaturalem* in mea voluntate fieri, a qua motione irresistibiliter determiner ad *nummum aureum pauperibus erogandum*.

Habemus hic *primum effectum necessarium*, nempe motionem hanc supernaturalem, quæ necessario connexa erit *cum altero effectu necessario*, pecunia nempe a me necessario pauperibus erogata.

II. At Deus quoque decernere potest, *motionem supernaturalem* in mea voluntate produci; atque hanc magis, minusve me inclinantem ad nummum aureum pauperibus erogandum, mihi tamen plenam, atque perfectam libertatem relinquere hoc opus bonum faciendi, vel non faciendi; ita ut motio hæc re ipsa in se non sit irresistibilis, & ut mihi facultas sit illi re ipsa resistendi.

Primus effectus hac in re *necessarius est*, nempe motionis hujus supernaturalis existentia, qui natura sua cum altero effectu necessario non erit efficaciter connexus; possum enim sub hac supernaturali motione pecuniam hanc erogare, vel non erogare, ad quod præstandum ab illa sollicitor quidem, non necessitor.

III. Hinc orta sunt *Decreta necessitantia Calvinii*, quæ in nobis necessarias, & irresistibiles inclinationes ponunt, a quibus ad bonum, aut ad malum, ad virtutem, aut ad peccatum necessario alternatim trahimur; & sub quibus, Calvino ipso fatente, nullam veram libertatem habemus, nec magis brutis, aut herbis liberi sumus.

IV. Hinc orta *decreta prædeterminantia Ban-
nesii*,

nessi, quæ in nobis motiones statuunt alter-
natim ab bonum, & ad malum, ad virtutem,
& ad peccatum prædeterminantes; sub quibus,
quin vere, & re ipsa liberi simus, contendit,
nos efficaciter, & indefectibiliter motos, ac
determinatos esse ad actionem virtutis, aut pec-
cati faciendam, cum qua motiones hæ natura
sua determinatæ connexæ sunt.

V. Hinc orta *decreta indifferentia Molina*,
quæ in nobis statuunt motiones indifferentes
ad bonum, & malum, & natura sua resistibi-
les; sub quibus in nostra potestate est actionem
facere, aut non facere, ad quam motiones hæ
nos magis minusve invitant, atque inclinant.

988. EXPLICATIO III. Evidens est, Deum
decernere non posse, eandem causam esse simul
liberam, & necessariam in agendo in ordine
ad eandem actuum speciem. Deus enim infini-
te sapiens sibi ipsi opponi nequit, neque esse
in suis voluntatibus sibi ipsi non consentaneus.

Quare quum nobis, & experientiæ sensu,
& divina revelatione constet, nos in actioni-
bus nostris tum rectis, tum pravis vera liber-
tate gaudere; patet, *decreta Calvinii*, sub qui-
bus nulla ad bonum, & malum stat libertas,
tum fidei, tum sanæ philosophiæ esse opposita.

989. EXPLICATIO IV. Evidens est, Deum
decernere non posse, ut id, quod natura sua est
irresistibiliter necessitans, effectum pariat in se
liberum. Deus enim in decretis suis non est
absurdus; neque magis divina omnipotentia ef-
ficere potest, effectum necessario positum libe-
rum esse, ac efficere possit, circulum esse qua-
dratum, aut cubum esse sphaeram.

Quare si Deus animæ meæ *motionem physica-*
cam inderet, qua moverer aut aureum paupe-
ribus erogare, aut illum alicui injuste auferre;
neque sub hac motionem physica in mea pote-
state esset aut ab hac erogatione, aut ab hoc
furto abstinere; patet neque hanc erogatio-

nem, neque hoc furtum ullo pacto in me actiones liberas fore dicendas.

990. EXPLICATIO. V. Evidens est, immediatum decreti indifferentis objectum non esse metaphysice connexum per se cum objecto mediato, ad quod potentiam liberam magis, minusve inclinatur. Potentia libera siquidem sub motione libera, & resistibili, quam ex hoc decreto habet, adhuc pro arbitrio facere potest, aut non facere actionem licitam, aut illicitam, ad quam magis, minusve inclinatur.

Quare si Deus sub indifferentibus Molina decretis certissime prævidet futura, quæ consequentur; patet, ea se videre non posse neque in his decretis, neque in immediato horum decretorum objecto.

991. NOTA. Hic quæri potest, num scientiarum divinarum objectum sit, nec ne a divinis decretis dependens; sive num divina rerum cognitio ullum in Deo decretum supponat.

I. Primo, quum res in se ipsis possibiles sint sola intrinseca suorum attributorum convenientia ante omnem Dei actionem, aut decretum; patet, scientiam simplicis intelligentiæ nullum in Deo decretum supponere; sive Deum possibilia videre, & cognoscere in intrinseca attributorum convenientia ante omne decretum.

II. Deinde, quum res non nisi divina voluntate existant; patet, scientiam visionis necessario decretum aliquod in Deo supponere, quod sit existentiae rerum aut præteritæ, aut præsentis, aut futuræ causa aut immediata, aut mediata.

III. Num scientia media in Deo decretum aliquod postulet, aut supponat, quamprimum perpendemus; ostendemusque nullum ab ipsa decretum existens, sed possibile tantum supponi (1028).

**FUTURA ABSOLUTA, ET
CONDITIONATA.**

992. DEFINITIO I. *Futurum absolutum* dicitur effectus quicumque, qui ex æternis Dei decretis extitit, aut extiturus re ipsa est. Futura absoluta alia necessaria sunt, alia libera.

I. *Futura absoluta necessaria* dicuntur, (si rem ante omnia tempora mente perpendamus) effectus omnes a causa necessaria producti, sive a causa, quæ in ordine ad hunc effectum nullam habet libertatem.

Hujusmodi est motus imbricis e tecto sola gravitate delabentis : ictus hujus imbricis in subjectum sibi corpus sive animatum, sive inanimatum. Hujusmodi sunt planetarum, & cometarum motus, qui initio temporum cœperunt, & ad finem temporum tantum desinent. Hujusmodi mutæ substantiarum materialium inter se actiones præteritæ, præsentæ, & futuræ.

Hæc omnia ab infinita intelligentiæ æternæ cognita fuerunt ut futura, & necessario futura.

II. *Futurum absolutum liberum* (re quoque ante omnia tempora spectata) dicitur effectus quivis a causa libera productus, sive a causa, cui vera libertas inest hunc effectum producendi, vel non producendi.

Hujusmodi est meæ voluntatis actus, quo potius in conclavi manere, quam egredi statuo : hujusmodi sunt omnes actus liberi interni humanæ voluntatis : tum quoque omnes actus externi liberi, ut diversi motus ab homine brachio suo libere inditi ; & per brachium ensi, aut scipioni ; & per hos proximis corporibus. Hujusmodi Adæ prævaricatio, Petri lapsus, & poenitentia, scelera quibus Antichristus famosus fiet.

Hæc omnia ab infinita intelligentia æternum cognita fuerunt ut futura, & ut libere futura.

993. DEFINITIO II. *Futurum conditionatum* (re semper æternum spectata) dicitur effectus quivis liber, aut necessarius, cujus existentia pendet a conditione a Deo ponenda; sive effectus sequuturus sit, quod Deus conditionem ponet, a qua ejus existentia pendet; sive nunquam futurus sit, quod nunquam conditionem, a qua pendet, Deus ponet. Exempli gratia:

I. Christus dicit in evangelio, fore, ut Tyrrios, & Sydonios impietatis pœnituisse, si quæ prodigia in Judæa fecerat, apud illos fecisset; quæ tamen coram illis facere ipsi non libuit.

Hypothetica hæc Tyrriorum, & Sydoniorum pœnitentia, quæ nec fuit, nec erit unquam, quoniam Deo non placuit *conditionem ponere*, a qua pendeat, ut esset, est *futurum pure conditionatum*.

Hypothetica hæc pœnitentia, futurum hoc pure conditionatum veritatem objectivam habebat; hanc enim veritatem Deus homo noscebat, ac testabatur.

II. Deus infinita sua intelligentia omnis objectivæ veritatis necessario repræsentativa æternum prævidit, si *talem supernam gratiam* apostolorum principi impertiretur, fore, ut sub tali gratia ipsum pœniteret, & idem vas electionis fieret.

Hypothetica hæc pœnitentia Petri ante decretum, quo Deus determinari debet ad gratiam hanc illi conferendam, aut non conferendam, est *futurum conditionatum*, quod hæc genus neque existentiam, neque non existentiam includit, sed præscindit.

III. Deus peculiari erga Petrum dilectione libere se determinat *conditionem ponere*, a qua Petri pœnitentia pendet; sive hanc supernatu-

ralem gratiam in Petro producere, cui infallibiliter adnexa erit ejus pœnitentia. Hoc est *futurum conditionatum, quod existet.*

Hæc Petri pœnitentia ante decretum, quo Deus se determinat illi talem gratiam conferre, est *futurum conditionatum* objectum scientiæ mediæ.

Hæc eadem Petri pœnitentia post decretum, quo Deus se determinat eam gratiam illi conferre, est *futurum absolutum* objectum scientiæ visionis.

994. *NOTA. Scientia simplicis intelligentiæ,* cujus objectum sunt pure possibilia, sive infallibilis cognitio, quam Deus rerum habet in earum statu puræ possibilitatis, nullam inter philosophos contentionem excitavit; de ea itaque nihil nobis dicendum superest.

Non ita sane res habet in *scientia visionis*, cujus objectum est existentia absoluta rerum; & in *scientia mediæ* cujus objectum est existentia rerum conditionata. Futura absoluta & conditionata magnas profecto inter philosophos controversias pepererunt, de quibus binis sequentibus paragraphis nonnulla trademus.

§. I.

SCIENTIA VISIONIS,

995. *OBSERVATIO. Scientia visionis* in Deo considerata est divinæ naturæ actus immanens, quo Deus infallibiliter futura omnia absoluta æternum cognoscit tum necessaria, tum libera, quæ ab initio temporum extiterunt, & imposterum exitura sunt.

Hæc divina rerum, atque eventuum cognitio antequam existant, vocatur *divina præscientia*, seu Dei prævisio.

996. *EXPLICATIO I.* Nulla, omnium philosophorum consensu, difficultate percipitur,

atque explicatur qua ratione prævideat Deus *futura absoluta necessaria* (992); patet siquidem, Deum infinita sua intelligentia posse illa prævidere saltem in eorum causis physicis, quæ quum necessariæ sint, necessario dato loco, & tempore datos effectus parere debent, qui ipsa sunt futura absoluta necessaria.

Ita nos quoque prævidemus, aut prævidere possumus in ordinato astrorum cursu futuram eclipsim, quæ tali ratione continget post annos centum, aut mille; atque ita de ceteris.

997. EXPLICATIO II. Non æque facile est percipere, & explicare qua ratione prævideat Deus *futura absoluta libera*, seu quorum existentia a causarum liberarum voluntate pendet; exempli gratia, qua ratione Deus æternum viderit, Adamum initio temporum se determinaturum ab obedientia deficere, potius quam Deo obtemperare; me hodie hora decima matutina determinationem capturum scribendi potius, quam deambulandi; Antichristum ad mundi finem se determinaturum ad scelera potius perpetranda, quam ad pietatem colendam. Huic scopulo navim allisit semper universa vetus philosophia, cui *divina præscientia* & *humana libertas* semper visa sunt duo, quæ nulla ratione conciliari possent.

I. Quare veteres philosophi hac in re in duas sectas divisi sunt omnino oppositas.

Alii *veram in homine libertatem* esse fassi sunt; at simul nullam in Deo humanorum actuum liberorum præscientiam esse contenderunt; sive Deum non nisi conjectura, uti & nos, actus ab humana libertate pendentes noscere posse, ex hominum indole, ac propensione.

Alii *veram in Deo humanarum* quarumcumque actionum *præscientiam* admiserunt; at in homine *veram libertatem* esse negarunt; seu humanam voluntatem nescio cui Fato necessitan-

tanti in omnibus actionibus suis subjectam, & alligatam voluerunt; quod & a vivida, valida-que ratione, & ab intimo sensu omnino falsum esse demonstratur (955, & 1117).

II. Recentiores philosophi operam dederunt, ut ambas has præcipuas veritates adeo specie inter se oppositas conciliarent, *Dei præscientiam* scilicet, & hominis *libertatem*.

Quum vero philosophica hæc conciliatio aut cum systemate decretorum prædeterminantium, aut cum illo decretorum indifferentium admodum connexa sit; antequam de illa agamus, peculiaria quædam de oppositis hisce sententiis dilucide tradere opportunum censemus.

Si omnia in duobus hisce systematibus philosophico-theologicis non æque arrident; saltem auctoribus gratias habere debemus, quod binas præcipuas veritates a ratione, & fide statutas conciliare studuerint, quarum altera alteram excludere videtur.

Illi semper laus debetur, qui, etsi non semper optato eventu, tamen humanas cognitiones dilatare nititur, sive novas veritates investigando, sive jam notis novam claritatem affundendo. At ut de humana ratione bene mereri possimus, id nobis curandum est, ut immoderatum partium studium sedulo evitantes, philosophicas sententias nostras ita proponamus, ut eas tamquam dogma quoddam ab omnibus admit- tenda esse non præsumamus.

DECRETA PRÆDETERMINANTIA BANNESII.

998. OBSERVATIO. Schola Thomistica, veram in homine libertatem, & veram in Deo præscientiam admittens, præcipuas has duas veritates conciliare nititur *decretis* quibusdam *prædeterminantibus*, quæ in Deo supponit, & quibusdam *physicis prædeterminationibus*, seu

præmotionibus, quas in homine supponit, & quæ in homine sunt prædeterminantium decretorum necessarius effectus.

I. Systema hoc decretorum prædeterminantium, & physicarum prædeterminationum in Hispania ortum habuit exeunte jam sæculo decimo sexto tercentis ferme annis post obitum Divi Thomæ Aquinatis, cum quo nihil habet commune. Ejus auctor fuit Bannesius Dominicanus, qui magnæ molis voluminibus Aristotelem, & Divum Thomam est interpretatus, & qui omnem lapidem movit ut *novam hanc productionem* Angelico Doctori tribueret, sive ut ostenderet eam non nisi doctrinæ Angelici Doctoris explicationem esse.

II. Ut *Bannesianum systema*, quod nunquam extra Thomisticas scholas radices agere potuit, clare, & dilucide percipiatur, *duo* veluti *rationis instantia* in Dei æternitate concipienda sunt; & in nostris ideis duobus hisce instantibus re ipsa æternis ordo successivus tribuendus; ut sequenti explicatione videbimus, in qua ut res facilius intelligatur exemplis rem agemus.

III. In universo Bannesii systemate termini hi tres: *motio physica*, *præmotio physica*, *prædeterminatio physica* semper re ipsa synonymi sunt. Horum trium terminorum obiectum semper est in anima humana *Entitas modalis*, qua illustratur, aut movetur; atque hæc est effectus immediatus alicujus ex his decretis prædeterminantibus, quæ in Deo æternum existunt; & est causa talis actus, seu talis determinationis, quæ suo tempore in humana voluntate habetur (227, & 987).

999. EXPLICATIO. In systemate decretorum prædeterminantium, & physicarum prædeterminationum quomodo Deus æternum prævidit futurum Adami, aut Antichristi peccatum, futuram divi Petri, aut Aristi pœnitentiam?

I. Deus ratione intrinsecæ suæ libertatis, & su-

supremi in res omnes dominii æternum videt, se dato tempore dominum fore tribuendi Adamo, & Antichristo, quos jam creare statuit, aut *motionem physicam*, quæ eos libere, sed efficaciter, & infallibiliter prædeterminabit ad bonum; aut aliam *motionem physicam*, quæ illos libere, sed efficaciter prædeterminabit ad malum. *Primo hoc instante rationis* Deus nondum cognoscit peccatum futurum Adami, aut Antichristi.

Pari modo Deus ratione intrinsecæ suæ libertatis, & supremi in res omnes dominii æternum videt, in suo omnino arbitrio esse Divo Petro, & Aristi, quos creare statuit, aut *motionem physicam* indere, quæ illos libere, sed efficaciter prædeterminabit ad impœnitentiam; aut *aliam motionem physicam*, quæ illos libere, sed efficaciter adpœnitentiam, & conversionem prædeterminabit. *Hoc primo rationis instante* Deus nondum prævidet futuram Petri, aut Aristi conversionem.

II. Deus *decreto prædeterminante*, ratione intrinsecæ suæ libertatis libere æternum decernit, Adamo, & Antichristo *motionem physicam* immittere, quæ illos libere, sed efficaciter ad peccatum prædeterminet; potius quam aliam *motionem physicam*, quæ illos efficaciter ad virtutem prædeterminasset.

Deus *hoc altero instante rationis* æternum prævidet futurum Adami, & Antichristi peccatum. Hoc vero peccatum futurum infallibiliter prævidet & in hoc decreto prædeterminante, quod suo tempore erit causa efficiens, & necessaria physicæ hujus motionis, seu præmotionis; & in hac physica præmôtione, quæ efficaciter natura sua cum hoc peccato futuro connexa erit.

III. Pari modo Deus *decreto prædeterminante*, quod ab intrinseca sua libertate procedit, libere æternum decernit, statuto tempore Di-

vo Petro, & Aristo *motionem physicam* conferre, quæ eos libere prædeterminet, sed efficaciter ad pœnitentiam, & conversionem; potius quam aliam motionem physicam, quæ eos efficaciter ad impœnitentiam determinasset.

Deus *hoc altero instante rationis* futuram Petri, & Aristi pœnitentiam æternum prævidet infallibiliter, & in hoc *decreto prædeterminante*, quod statuto tempore infallibiliter efficiet in Petri, & Aristi anima physicam prædeterminationem ad pœnitentiam, & conversionem; & in hac *physica prædeterminatione* ad pœnitentiam, & conversionem; quæ erit veluti causa physica efficaciter cum hac futura conversione natura sua connexa (987, & 989).

1000. APPLICATIO. Hic itaque per Bannesi assclas, atque discipulos est causarum nexus, in quo Deus liberos humanæ voluntatis actus æternum prævidet.

I. Deus primum in uno ex decretis suis prædeterminantibus æternum prævidet motionem physicam prædeterminantem ad bonum, aut ad malum, quæ suo tempore erit decreti hujus prædeterminantis necessarius effectus; seu quæ statuto tempore a Deo ipso producet in anima hujus hominis in talibus circumstantiis, ratione decreti hujus prædeterminantis (1004).

Quum & fuerit, & futurus sit immensus hominum numerus, & quum in quovis homine rationis usum adepto major, minorve actuum liberorum numerus habeatur; sequitur in Deo esse totidem *decreta prædeterminantia*, cujus effectus erunt totidem *physica prædeterminationes* ad bonum, aut ad malum, quot fuerunt, aut futuri sunt actus liberi in hominibus, universis; in quo nihil absurdi.

II. Deus deinde in hac *physica prædeterminatione*, quæ dato tempore vi cujusque decreti prædeterminantis in omni homine libero producet, aut actum virtutis æternum videt, aut

aut peccatum, cum quo natura sua connexa est, & quod ipsa libere, sed efficaciter, & infallibiliter efficere faciet.

III. Quum Deus infallibiliter videat quodvis futurum liberum in *physica prædeterminatione* hoc futurum liberum respiciente; necesse est, hanc physicam prædeterminationem, quæ homini essentialiter ad agendum necessaria est, quam Deus homini immittit, aut denegat voluntate humana nullo pacto consulta, stare omnino non posse natura sua neque cum omissione actus, ad quem datur, neque cum productione actus illi oppositi, ad quem datur. Ceterum prædeterminatio hæc physica non esset medium certum, & infallibile, in quo Deus æternum infallibiliter prævidere posset futurum liberum, quod in ipsa, & per ipsam videt ut metaphysice cum ipsa connexum.

HUJUS SYSTEMATIS VITIA.

1001. CONFUTATIO. Ex hæcenus expositis de decretis prædeterminantibus, & de physicis prædeterminationibus evidens est, *systema Bannesii*, forte satis ingeniose præscientiam Dei explicans, videri humanam libertatem funditus destrære; atque hoc systema, quod fortasse aptum esset divinam præscientiam cum necessariis brutorum operationibus conciliare, nullo modo aptum esse divinam præscientiam cum liberis hominum operationibus conciliare. Exempli gratia.

I. Qua ratione possim egomet modo, puta hodie hora duodecima, *veram* scribendi, aut non scribendi *libertatem* habere, si supponamus in Deo haberi *Decretum prædeterminans*, quo Deus æternum decrevit mihi hodie hora duodecima immittere, & re ipsa immittit *physicam prædeterminationem* ad scribendum potius quam ad non scribendum: quam prædetermina-

tionem ego mihi non comparavi, nec ullo libertatis exercitio comparare potui: quæ in me hodie hora duodecima immittitur nullo meo consensu, nec me annuente; quam non magis impedire possum ne recipiam, ac sensationem doloris evitare possim, quum tegula e tecto labens mihi nihil hujusmodi cogitanti brachium, aut crus frangit, quæ prædeterminatio mea voluntate inconsulta in me recepta ineluctabiliter effectum suum sortitur, nempe determinationem meam ad scribendum: quæ natura sua efficaciter connexa est effectui, ad quem data est, & absolute natura sua aut cum huius effectus omissione, aut cum effectu opposito stare nequit? Si actus ita productus liber est, quem actum jam necessarium esse dicemus? (989).

II. Quomodo cras hora duodecima veram egomet libertatem habebō depositum mihi hodie traditum non negandi, si æternum in Deo existit *Decretum prædeterminans*, quo ineluctabiliter in me cras hora duodecima immittetur *prædeterminatio physica* ad depositum hoc negandum, quam non mihi comparavi, quam in me non admittere non est in mea potestate; quæ in me admissa antequam eam admittere annuam, atque consentiam, efficaciter, & ineluctabiliter actum ipsum in me producet, quo ad depositum hoc negandum determinabor? Quum enim determinatio hæc verum medium sit, in quo Deus infallibiliter humanæ voluntatis actus futuros prævidet, debet necessario natura sua efficaciter cum actu, ad quem datur esse connexa, nec ullo modo stare posse aut cum huius actus omissione, aut cum actu opposito.

Si vero ita ad hoc depositum cras negandum prædeterminatus sim, quomodo reus dici poterō, si cras contra conscientię testimonium depositum hoc nega vero sub prædeterminatione,

ne,

ne, quæ ad illud ita negandum me efficaciter determinabit?

1002. *NOTA I.* Ut *veram libertatem* in homine efficaciter ad aliquid prædeterminato, puta ad stipem huic pauperi nunc erogandam, ad scelus in aliis circumstantiis perpetrandum, incolumem, si possunt, servant Bannesii sectatores, ad celebrem illam suam distinctionem confugerunt *sensus compositi*, & *sensus divisi*; quæ non modo libertatem non salvat, imo potius antiphilosophici eorum systematis chimæram magis patefacit.

I. Potentia ad aliquid passiva, inquiunt primo, existere potest in subiecto cum potentia passiva ad oppositum. Exempli gratia, in cera molli, quam manu teneo, est simul & vera potentia passiva, ut in cubum, & vera potentia passiva, ut in globum conformetur. Et quo tempore cera hæc a me in cubum conformatur, adhuc intrinsece veram potentiam passivam habet, ut in globum conformetur (175).

Pari modo in Aristo, aut Sylvio, quocumque tempore existant, simul est & vera potentia passiva admittendi prædeterminationem ad bonum, & vera potentia passiva admittendi prædeterminationem ad malum. Et quo ipso tempore Aristus ad bonum prædeterminatur, adhuc intrinsecam habet veram potentiam passivam admittendi prædeterminationem ad hujus boni omissionem, aut prædeterminationem ad malum huic bono oppositum. Quamobrem Aristus etsi, exempli gratia, efficaciter prædeterminatus ad bonum, adhuc intrinsece veram potentiam passivam habet ad prædeterminationem ad malum.

II. Potentia ad aliquid activa, pergunt illi, in subiecto cum potentia activa ad oppositum stare potest. Exempli gratia, actu in me est potentia activa ad orientem incedendi sub physica prædeterminatione A, qua actu moveor, & determinor ad orientem incedere; & vera

po-

potentia activa ad orientem non incedendi sub alia physica prædeterminatione B, quam actu in me non habeo, sed quam Deus mihi inde-re potuisset, & qua, si actu in me esset, possem actu moveri, & determinari ad quiescendum, aut ad incedendum occasum versus.

III. Potentiæ oppositæ activæ, & passivæ, tandem inquirunt, evidenter repugnant *in sensu composito*, seu hoc sensu, quod simul ad actus oppositos extendi, & applicari possint; evidenter enim repugnat, actus duos oppositos, puta, motum, & quietem, prædeterminationem ad opus bonum, & prædeterminationem ad hoc opus bonum non faciendum, eodem instanti temporis eidem subjecto inesse.

At hæ ipsæ oppositæ potentiæ activæ, & passivæ non ita repugnant *in sensu diviso*; sive hoc sensu, quod altera ex his oppositis potentiis subjecti alicujus, Aristi, aut Sylvii, actui bono, exempli gratia, applicata, non amplius in eodem subjecto sit vera potentia actus hujus omissioni, aut actui opposito applicabilis; ejusdem siquidem subjecti potentiæ oppositæ, activæ, aut passivæ, re ipsa non sunt nisi *una, eademque potentia* alternatim actibus oppositis applicabilis, puta, motui, aut quieti, bono, aut malo.

1003. NOTA II. Hoc pacto decretorum prædeterminantium sectatores nobis *humanam libertatem* exhibent, quam sincere, & catholice re ipsa dari profitentur. At enimvero admissa etiam universa eorum theoria de *potentiarum* activarum, & passivarum *oppositarum identitate*, quæ verissima, & philosophica est, adhuc juxta optimæ dialecticæ, & optimæ philosophiæ dogmata illi negari potest, theoriâ hanc ullo modo eorum systemati favere; sive hac theoria humanam libertatem salvâri, quacum stare nequit philosophice decretorum prædeterminantium hypothesis.

Assertores enim decretorum necessitantium, qui sub hac; vel illa concupiscentia, sub hac vel illa gratia supernaturali humanam libertatem negant, nonne, eorum systemate nihil immutato, *libertatem omnino similem* in homine admittere possent illi, quæ hic adstruitur distinctione sensus divisi, & compositi? Quare dicere nequeant, Clitandrum, qui modo necessario peccat sub tali concupiscentia, veram habere non peccandi libertatem propterea, quia in ipso est vera *potentia passiva*, ut ab ipso auferatur hæc concupiscentia ad malum necessitans, qua tenetur; & accipiendi gratiam ad bonum necessitantem, quæ ipsi quidem non inest, sed quam Deus illi impertiri posset: atque hac ratione ipsum habiturum veram *potentiam activam* actum pravum omittendi, quem necessario elicit, & actum bonum ponendi, quem modo omnino ponere nequit? (989).

His rationibus motus Cardinalis Perronius, qui optime & decretorum necessitantium, & decretorum prædeterminantium systemata callebat, Clementi octavo Summo Pontifici spondebat, se effecturum, ut hæretici *Protestantes* universi *Decretis prædeterminantibus* Bannesii subscriberent, qui Calvinii, & Lutheri *Decreta necessitantia* admittentes, humanam libertatem aperte negant; adeo intime convictus, ac persuasus erat, Bannesii systema nullo modo opportunum esse ad divinam præscientiam cum humana libertate conciliandam!

1604. NOTA III. Nonnulli decretorum prædeterminantium asseclæ, ne Deum *auctorem peccati* faciant, ajunt, physicas prædeterminationes ad bonum a Deo esse; *physicas vero prædeterminationes ad malum* ab humanæ naturæ corruptione procedere.

At nihil valet hoc effugium, ut in eorum systemate salva sit humana libertas. Undecumque enim procedat physica prædeterminatio ad

pec-

peccatum, si natura sua indefectibiliter peccato connexa sit, *humanam libertatem* tollere videtur; si vero peccato natura sua indefectibiliter non sit connexa, jam *verum medium* non est, quo Deus peccatum infallibiliter prævidere possit.

DECRETA INDIFFERENTIA MOLINÆ.

1005. EXPLICATIO. *Decretorum indifferentium* systema sublime ingenii vere philosophi, celebris nempe Molinæ inventum, in Hispania ortum habuit eo ferme tempore, quo ibidem decretorum prædeterminantium systema nascebatur (998).

Quum decretorum indifferentium systema institutum sit ad divinam præscientiam cum humana libertate philosophice conciliandam, necessario respicit & *futura absoluta*, quæ scientiæ visionis objectum sunt, & *futura conditionata*, quæ sunt objectum scientiæ mediæ. Nos illud nunc prima tantum ex parte considerabimus; alteram, quæ illustrior, majorisque momenti est, fusius postea perpensuri (1026). In hoc systemate:

I. Deus libere æternum decrevit, statuto tempore Adamo, qui jam fuit, & Aristo nunc existenti, & Antichristo extituro, & *existentiam*, & *libertatem* impertiri, seu facultatem intrinsecam sese a se ipsis determinandi in ordine ad actus suos liberos.

Existencia hæc, atque libertas Adami, Aristi, Antichristi sunt jam objectum *scientiæ visionis*; quod objectum Deus æternum prævidet duobus modis, & duobus mediis: primo scilicet in *æterno decreto* suo, quod ex hac parte absolutum est, & quod per se necessario conexum est cum futura existentia, & libertate Adami, Aristi, Antichristi; deinde in *futura realitate* hujus existentiae, & libertatis, quæ
quum

quum sit veritas objectiva, necessario a divina essentia æternum ræpresentari debuit, quæ veritatis cujusque essentia ipsa est repræsentativa (982).

II. Deus, qui libere æternum decrevit impertiri statuto tempore simul cum existentia *media* omnia tum *naturalia*, tum *supernaturalia* ipsis in his, aut illis circumstantiis ad libere agendum necessaria, tribus hisce hominibus re ipsa *vi æterni decreti sui* omnia media tum naturalia, tum supernaturalia impertitur ipsis ad libere agendum in his, aut illis circumstantiis necessaria, sive quo ad actus liberos ordinis naturalis, sive quoad illos ordinis supernaturalis.

At nullum ex mediis hisce naturalibus, & supernaturalibus a Deo Adamo, Aristoteli, & Antichristo datis *vi æterni illius decreti*, natura sua connexum est actui pravo, ad quem Adamus sese determinabit, actui bono, ad quem sese determinabit Aristoteles, actui pravo, ad quem sese determinabit Antichristus; media enim hæc naturalia, aut supernaturalia quum tribus hisce hominibus a Deo *vi æterni decreti sui* data sint, qui eos facere liberos voluit, non necessitatos; in cujusque horum trium voluntate est elicere, aut non elicere actum, ad quem se determinat, aut actum illi oppositum ponere, ad quem se determinat.

Decretum hoc æternum Dei consideratum respectu existentiae, & libertatis Adami, Aristoteli, Antichristi, qui hic omnes homines præteritos, præsentis, & futuros repræsentant, est *Decretum absolutum*, quod natura sua est metaphysice connexum constitutivis physicis hujus existentiae, atque hujus libertatis, quæ sunt ejus immediatum objectum.

Hoc idem æternum Dei decretum relate ad actus liberos, quos in datis circumstantiis efficient Adamus, Aristoteles, & Antichristus, est *Decretum indifferens*, quod non est infallibiliter

ter natura sua connexum his actibus liberis, qui non sunt nisi ejus objectum mediatum (987, & 990).

III. Quomodo igitur, & in quo potuit Deus in systemate decretorum indifferentium æternum prævidere futuram Adami in data circumstantia prævaricationem, futuram in data circumstantia Aristi fidelitatem, futuram in datis circumstantiis Antichristi infidelitatem?

Hæc omnia Deus æternum prævidit non jam in decretis suis indifferentibus, quæ cum his actibus liberis non sunt infallibiliter connexa, sed tantum in futura horum actuum liberorum realitate, qui quum certissime veritatem objectivam habeant, necessario debuerunt ab essentia divina necessario omnis veritatis repræsentativa æternum repræsentari.

1006. APPLICATIO. Ponamus, cras horum duodecima Aristum a paupere stipem postulari; & Aristum mediis omnibus naturalibus, & supernaturalibus ad opus hoc bonum religiose, & meritorie faciendum instructum esse, quin ab ullo ex his mediis necessitetur ad id faciendum, quod omnino a libera sua determinatione pendet. In his circumstantiis nequit Aristus, quin ad stipem erogandam, aut non erogandam se determinet. Quare ad alterutrum libere, & arbitrio suo determinari debet.

I. Si cras Aristus libere se determinat ad stipem erogandam; verum jam est, *Aristum in tali circumstantia stipem erogaturum.*

Et si hoc verum est, jam stipes hæc ab Aristu libere erogata, est *veritas objectiva*, quæ Deo ignota esse nequit, cujus essentia æterna, infinita, omnibus temporibus, & locis præsens necessario veritatis cujusque repræsentativa est.

II. Contra vero si Aristus cras libere se determinat ad stipem pauperi non erogandam; jam verum est, *Aristum in tali circumstantia stipem non erogaturum.*

Et

Et si hoc verum est, stipes hæc libere ab Aristotele negata, est *veritas objectiva*, quam divina intelligentia ignorare nequit (982).

III. Patet de quovis alio actu libero ante futuram suam existentiam, vel non existentiam considerato idem dici posse, quod nos hic de Aristotele opere ad exemplum assumpto diximus. In quavis actione libera semper requiritur verum libertatis exercitium, aut negatio consensus; & hæc negatio est *verus anima actus*, ac sit consensus ipse (286).

Potuit ergo Deus infallibiliter prævidere, & re ipsa æternum prævidit omnes humanæ voluntatis actus liberos in eorum *veritate objectiva*, aut *futura existentia*, quæ, quum quid re ipsa sit, quid intelligibile esse debet.

1007. NOTA. Deus ad objectum creatum, substantia sit, aut modificatio, existens, aut futurum, necessarium, aut liberum, cognoscendum *ex ipso objecto creato* non movetur, aut determinatur. Ceterum in sua intelligente facultate ab objecto creato penderet, quod enti infinite perfecto, & infinite independenti repugnat.

I. Nequit ergo Deus ad objectum quodvis creatum cognoscendum moveri, & determinari, nisi ab infinita essentia sua necessario omnis veritatis repræsentativa, sicuti ad objectum quodvis creandum, aut formandum determinari nequit, nisi a suo beneplacito, ab infinitaque sua perfectione (960, & 969).

II. Divina essentia, quatenus necessario repræsentativa cujusque, quod aut re ipsa sit, aut veritas sit, ipsa est, quæ Deum ad cognoscendum movet, ac determinat; ipsa est *motivum divinas cognitiones determinans*.

III. Quare objecta creata, substantiæ, aut modificationes, existentia, aut futura, necessaria, aut libera, sunt tantum *termini divinarum cognitionum*.

IV.

IV. Metaphysica connexio inter essentiam repræsentativam, & objecta ab ipsa repræsentata facit igitur *divinarum cognitionum infallibilitatem*.

PROPOSITIO

1008. *Deus actus futuros humana libertatis infallibiliter æternum prævidet, quin libertas infallibilitati præscientia, aut infallibilitas præscientia libertati officiat.*

EXPLICATIO. Ut clarius propositionis probationes elucescant, eam trifariam partiemur, & demonstrabimus.

1009. DEMONSTRATIO I. *Deus actus futuros humana libertatis infallibiliter æternum prævidet*; quod facile ratiocinio, & experientia probatur.

I. Primo ratio docet, ens æternum infinita intelligentia prædictum necessario, & infallibiliter id omne, quod veritatem objectivam habet, æternum attingere.

Atqui actus liberi humanæ voluntatis, qui aut extiterunt, aut existent, evidenter veritatem objectivam habent. Ergo hi actus æternum sunt infallibile divinæ intelligentiæ objectum, & a Deo necessario, & infallibiliter æternum cognoscuntur (982).

II. Deinde experientia docet, ex certissimo sacrorum librorum testimonio, Deum eventus futuros ab humana libertate pendentes cognoscere, antequam eveniant. Plures enim veteris, novique testamenti prophetiæ actus liberos respicientes eventu veræ apparuerunt; contigerunt siquidem hi actus liberi eo ipso tempore, quo divinitus prænunciati fuerant ante annos plurimos, imo & sæcula.

Si ergo Deus annos centum, aut mille antequam contingerent, hos actus futuros prævidit, quorum cognitio in hominibus ab ipso
in-

inspiratis, & illustratis non nisi ab eo esse poterat: quare non illos quoque æternum præviderit? Q. E. D.

1010. DEMONSTRATIO II. *Humana libertas divina præscientia infallibilitati non officit.* Si enim divina essentia tamquam *speculum*, aut *oculus* consideretur, in quo eventus omnes, & res omnes possibiles repræsentantur, facile divinæ præscientiæ infallibilitas, stante perfectissima humana libertate, concipietur.

I. Patet primo, quod olim existeret influxu causæ liberæ, non minus exiturum, ac quod existeret influxu causæ necessariæ. Exempli causa, motus præsens Aristi, qui modo libere secus Sequanam deambulat regia via, heri erat *futurum liberum*; & fluxus præsens aquarum Sequanæ, quæ secus eandem viam necessario, & irresistibili inclinatione decurrunt, heri erat *futurum necessarium*.

Motus liber Aristi est ne minus verus, minusque re ipsa datur actu, ac motus necessarius aquarum Sequanæ? Ergo existentia futura motus liberi non minus est *veritas objectiva*, ac existentia futura motus necessarii. Ergo veritas objectiva futuri liberi non minus cognosci debet ab infinita Dei intelligentia, ac veritas objectiva futuri necessarii. Ergo Deus non minus infallibiliter prævidet primum, quam secundum.

II. Certum est deinde, divinæ præscientiæ infallibilitatem, quæ semper in se ab intrinseca rerum natura independens est, non esse essentialiter fundatam supra intrinsecam connexionem causarum cum suis effectibus, aut effectuum cum suis causis; sed *supra indefectibilem connexionem essentia repræsentativa cum rebus repræsentatis*.

Quæcumque in se sint res repræsentatæ, si-
ve necessariæ, si-ve liberæ; dummodo indefectibilis connexio sit inter essentiam repræsen-
tan-

tantem, & res ab ipsa repræsentatas, infallibilitas divinæ præscientiæ subsistit.

III. Evidens tandem est, *libertatem hominis libere agentis* non impedire, quominus infallibiliter videatur præsens, & libera ejus actio. Quare ergo libertas hominis olim libere acturi impediet, quominus ejus actio futura, & libera infallibiliter prævideatur?

Exempli gratia, nunc specto Aristum, & Clitandrum libere aleis ludentes. Minus ne certo, & infallibiliter video, & cognosco utriusque ludum; propterea quia ludus iste est actio utrimque libera? & si Deus heri id ipsum vidit, quod ego nunc, quare *libertas* huius ludi, quæ non facit, ut ego eam videns fallar, faciet, ut Deus eam prævidens fallatur? Ergo libertas humana nihil officit divinæ præscientiæ infallibilitati. Q. E. D.

1011. DEMONSTRATIO III. *Infallibilitas divina præscientia nihil officit humana libertati*. Siquidem;

I. Certum est primo actionem liberam non cessare esse liberam eo, quod videatur; quare ergo cessabit esse libera si prævideatur? Exempli gratia: Comædus Polieuctum, aut Cinnam agens, minus ne liber est in actione sua eo quod ab innumeris spectatoribus spectetur? & si fieri posset, ut spectatores hodierni id heri vidissent, quod modo vident, minus ne liber in actione sua esset modo hic comædus?

Pari modo latro, qui modo viatores aggreditur se inobservatum putans, minus ne liber est in hac præfenti actione eo; quod a duobus vel tribus apertissime videtur, de quibus nihil suspicabatur; sive eo, quia *oculus invisibilis Dei* semper, & ubique essentia præsens certissime heri vidit, quod non nisi hodie certissime ab illis testibus videtur?

II. Certum est deinde, *rerum prævisionem* nihil ad earum existentiam conferre. Neque enim

enim ideo res accidunt, quod eas Deus infallibiliter prævidet: contra ideo Deus res infallibiliter prævidet, quia eventuræ sunt. Quare connexionem causæ, & effectus statuere inter Dei prævisionem, & res prævisas, est præposere philosophari, rerum ordinem evertere, falsa pro principio assumere.

III. Certum quoque est, humanam libertatem, saltem in omnibus, quæ ad internos animæ actus spectant, non nisi ab aliquo animæ intrinseco destrui posse, quod irresistibiliter potentiam animæ nostræ electivam, & activam determinare possit.

Atqui divina præscientia non est quid animæ nostræ intrinsecum; contra vero evidenter est quid electivæ, & activæ animæ potentia *extrinsecum*, & *extraneum*; divina enim præscientia, ut exposuimus, non est electivæ, & activæ animæ potentia, nisi quod fidele speculum est objectis repræsentatis; aut quod oculus linceus est objectis ab ipso visis. Ergo nullo pacto divina præscientia potentiam electivam, a qua actiones liberæ sunt, determinat, aut necessitat.

IV. Certum tandem est id, quod libertatem nostram essentialiter supponit, eam non destruere. At præscientia actuum nostrorum liberorum libertatem nostram supponit; Deus enim actus nostros liberos æternum prævidens non solum prævidet, actus hos exituros, sed & libere exituros. Ergo prævisio actuum nostrorum liberorum libertatem non destruit.

Quare Divina præscientia cum libertate humana omnino componi potest, quin hujus existentia, & actioni illius infallibilitas officiat.
Q. E. D.

OBJECTIONES SOLVENDÆ.

Quæ duo contra scientiam visionis opponuntur, sunt; aut infinitam Dei intelligentiam in systemate decretorum indifferentium non habere

re *verum medium*, in quo futura contingentia libera prævidere possit, aut Dei prævisionem, si re ipsa datur, reddere necessaria futura hæc contingentia, quæ libera supponuntur.

Ut hæc duo diluamus, ostendemus primo, *intelligibilitatem objectivam* futurorum contingentium liberorum esse *verum medium*, quo futura hæc ab infinita Dei intelligentia cognosci possint; deinde Dei prævisionem *nullam* activæ hominis potentiæ *veram ingerere necessitatem*; sive rerum prævisionem nihil magis visione res reddere necessarias.

FUTURORUM LIBERORUM INTEL- LIGIBILITAS OBJECTIVA.

1012. OBJECTIO I. Si Deus cognoscit *futura libera*, necessario illa cognoscit per aliquid simile aut nostris ideis, aut nostris sensationibus. Atqui nihil tale Deo præbere potest veram futurorum liberorum cognitionem; ergo Deus veram futurorum liberorum cognitionem habere non potest.

RESPONSIO. Qui velit, Deum res non cognoscere nisi ut nos cognoscimus, vult, Ens infinitum potentia, & actione ens finitum non excedere; quod est contra philosophiæ principia, & rationis pugnare.

I. Fossile ajebat: si vegetabile augmentum vitale habet, hoc necessario fieri in illo debet ut in me, extrinseca partium juxta positione.

Fossile fallebatur. Nesciebat in vegetabili intimam, & vitalem esse organorum structuram, quæ ipsi non erat.

II. Vegetabile ajebat: Si brutum sensationes habet doloris, & voluptatis, necessario hæc debent esse substantiæ suæ organicæ, solidorum, aut fluidorum suorum modificationes.

Vegetabile fallebatur. Nesciebat brutis inesse substantiam immaterialem doloris, & voluptatis
capa-

capacem, quæ nihil corporis vegetabilis substantiæ organicæ solidæ, aut fluidæ commune habet.

III. Brutum aiebat: Si homo acuta ratiocinia efficere, & magnos animi sensus habere potest; ratiocinia hæc, & sensus hi aut a substantia organica, aut a sensitiva in ipso enascuntur.

Brutum falebatur: nesciebat homini inesse substantiam intelligentem bruti substantiæ sensitivæ nullo pacto similem.

IV. Homo aiebat: Si Deus cognoscit futura libera, necessario ea cognoscere debet per quid simile meis ideis, aut meis sensationibus.

Homo æque ac fossile, vegetabile, & brutum, falebatur. Supponebat enim in ente ordinis superioris id tantum esse, quod in se, ente ordinis inferioris, concipiebat.

V. Philosophus inquit: Si Deus est omnipersonarum genere infinitus, necessario in omnibus inter ipsum, & me debet infinitum intercedere.

Quare in Deo esse debet *cognoscendi modus*: cognoscere enim perfectio est. At in Deo hic cognoscendi modus infinite a meo diversus, *infinite meo perfectior* ad omne intelligibile, ad omne verum se extendere necessario debet; ceterum hic non amplius in Deo esset perfectio infinita.

Et si, pergit philosophus, non nisi quinque sensus habeam, seu modos quinque sensibilia cognoscendi; percipio tamen sextum, aut septimum sensum mihi ignotum in ente intelligente & sensibili natura finito non esse quid *αδυνατον* (14). Quare ergo in Ente infinito *sensum infinitum* sese ad omnia loca, & tempora extendentem supponere, aut concipere nequeam; qui omnino natura spiritualis semper, & ubique infallibiliter objecta quæcumque attingat sensibilia, aut insensibilia, materialia, aut immaterialia?

Philosophus ita procedens se veras Dei, & rerum ideas habere indicabat; Dialecticam honore prosequabatur: sibi ipsi honorem comparabat.

1013. OBJECTIO II. In systemate decretorum indifferentium futura libera Deus prævidet in eorum *veritate objectiva*, Quare supponitur, futura hæc veritatem objectivam determinatam habere.

At enimvero certum ne est, futura libera veritatem objectivam determinatam habere? tunc ex duabus contradictoriis de futuris hisce altera esse deberet determinate vera, altera determinate falsa. Atqui hoc falsum est, inquiunt assertores decretorum prædeterminantium. Sint enim hæc duæ propositiones contradictoriæ: *cras de meridie Aristus ambulabit: cras de meridie Aristus non ambulabit.*

Harum propositionum una est indeterminate vera, altera est indeterminate falsa ratione earum oppositionis contradictoriæ (625).

At neutra est *determinate vera*, aut *determinate falsa*; oppositio contradictoria siquidem tantum postulat, ut alterutra indeterminate si vera sit, altera falsa sit; quin dignosci possit in re ulla, aut ratione ulla quænam determinate vera erit, aut falsa.

Deus ergo futura libera prævidere nequit in eorum veritate objectiva; nulla enim est re ipsa veritas objectiva determinata neque in his futuris liberis, neque in propositionibus contradictoriis, quarum hæc futura sunt objectum.

RESPONSIO. Certum est, si futura libera re ipsa determinatam habent *objectivam veritatem*, infinitam Dei intelligentiam debere hanc veritatem in se ipsa attingere; est enim essentia divina necessario veritatis omnis objectivæ repræsentativa.

Ostendendum itaque dumtaxat est, quomodo verum sit, futura libera veritatem objectivam

re

re ipsa determinatam habere. Ad hoc dico primo, nullum esse futurum liberum, de quo duæ propositiones contradictoriæ statui nequeant. Sumamus ad genericum exemplum futuram Aristi deambulationem, de qua modo sermo. Dico inter duas de hac deambulatione contradictorias propositiones alteram in se ipsa esse determinate veram, alteram determinate falsam. Ostendo:

I. Suppono primo heri propositiones has factas fuisse: *cras de meridie Aristus ambulabit; cras de meridie Aristus non ambulabit*. Deinde sic procedo.

Sicuti fieri nequit, ut idem simul, & eodem tempore sit, & non sit; fieri nequit, ut hodie de meridie Aristus ambulet, & non ambulet. Neesse omnino est, ut ambulet, aut non ambulet, arbitrio suo.

Si hodie de meridie re ipsa Aristus ambulat, harum propositionum prima, quæ futuram Aristi deambulationem affirmabat, heri re ipsa vera in se erat; heri enim erat re ipsa conformis objecto suo conformitate enunciationis, quæ propositionum veritatem formaliter constituit. In hoc casu, & ratione contrariorum altera ex contradictoriis re ipsa erat in se determinate falsa (102, & 626).

Si hodie Aristus de meridie re ipsa non ambulat, altera propositio, quæ Aristum hodie de meridie ambulaturum negabat, erat re ipsa heri in se vera; erat enim re ipsa conformis heri objecto suo conformitate enunciationis. In hoc casu, & ratione contrariorum altera propositio erat re ipsa heri in se falsa. Quare inter duas contradictorias, quarum heri objectum erat futura Aristi deambulatio, altera re ipsa erat *determinate vera* in se ipsa, illa nempe, quæ re ipsa conformis erat objecto suo: & altera re ipsa erat *determinate falsa* in se ipsa; illa nempe, quæ objecto suo difformis erat.

In altera ergo ex his propositionibus erat heri re ipsa *veritas objectiva* determinata; & in altera re ipsa *falsitas objectiva* determinata. Si ergo veritas hæc objectiva heri existeret, quare heri ab infinita Dei intelligentia cognosci non poterat? Et si heri veritas hæc objectiva existeret, & cognosci poterat, quare ante sæculum, ante mille sæcula, ante infinita sæcula cognosci non potuerit?

II. *Veritas objectiva* alterutrius contradictoriæ de quovis futuro libero est *nobis indeterminata* antequam eventum cognoscamus; ante hunc enim ignoramus utra sit enunciatione conformis objecto suo.

At non proinde alterutrius propositionis veritas re ipsa *determinata non est in se ipsa*. Constitutiva enim physica veritatis hujus objectivæ re ipsa existunt in una ex his propositionibus determinate sumpta; in ea scilicet, quæ ita enunciat futurum liberum, ut illud suo tempore re ipsa erit.

Physica enim constitutiva veritatis hujus objectivæ tantum sunt conformitas enunciationis inter propositionem, & objectum enunciatum, sive propositionis ad objectum futurum relatio; quod objectum, etsi nondum existat, est tamen in se omnino ut a propositione enuncietur (100 & 101).

III. Quæ de futura Aristi deambulatione dicta sunt, patet de quovis alio futuro libero dici posse. Exempli gratia, sint hæc duæ propositiones contradictoriæ de futuro libero indefinite a nobis remoto. (Annoætatis suæ vigesimo, ipso æquinoctii verni instante *Antichristus blasphemabit, Antichristus non blasphemabit*)

Quum fieri nequeat, ut idem simul sit, & non sit; evidens est, omnino necesse esse, ut, statuto tempore Antichristus blasphemet, aut non blasphemet.

Si tempore statuto re ipsa blasphemabit, prima

ma propositio hoc enuncians modo vera est in se ipsa; modo enim habet objecto suo enunciationis conformitatem.

Si tempore statuto non blasphemabit, altera propositio nunc vera est in se ipsa; nunc enim objecto suo habet enunciationis conformitatem.

Si vero alterutri ex his propositionibus inest *veritas objectiva* re ipsa determinata; quare veritas hæc objectiva nunc, & æternum existens non cognoscetur ab essentia divina omnis objectivæ veritatis necessario repræsentativa? (982).

LIBERTAS SUB PRÆSCIENTIA DEI.

1014. OBJECTIO III. *Divina præscientia* cum humana libertate omnino componi nequit; & si supponamus, actiones liberas sive licitas, sive illicitas infallibiliter prævisas fuisse a Deo qui nunquam falli potest; supponemus eas necessario eventuras, adeoque non fore liberas. Exempli gratia, si Deus infallibiliter prævidit futurum Aristi, aut Antichristi peccatum in his, aut illis circumstantiis; non amplius in illis circumstantiis Aristo, aut Antichristo liberum est non peccare.

Si enim in datis circumstantiis liberum esset illis non peccare, possent *peccatum prævisum* non committere; & si peccatum prævisum possent non committere, possent divinam præscientiam falsam reddere; quod in nostris principiis repugnat.

Si ergo Deus futurum Aristi, aut Antichristi peccatum prævidit, hoc peccatum erit actus necessarius, non liber. Ergo eadem ratione, si Deus prævidit, stipem cras Sylvio a Clitandro erogatum iri; stipis hæc cras necessario, non libere erogabitur. Ergo sub præscientia divina *nulla* est in homine *vera libertas*; nulla siqui-

dem in illo est vera potentia non faciendi quod Deus prævidit.

RESPONSIO. Jam ostendimus divinam præscientiam humanæ libertati nihil officere, quum illi omnino sit extrinseca (1011).

Libertas in homine est *plena*, & *perfecta potentia* sese determinandi ut vult ad id, quod vult, quin a quopiam ad actionem necessitetur aut quidpiam illi desit ad agendum necessarium; ita ut ad actu, & re ipsa agendum, vel non agendum nihil requiratur præter ipsam suæ voluntatis determinationem, quæ ab ipso est, quin cogatur, aut necessitetur. Hic ostendendum est qua ratione re ipsa in homine habeatur intrinseca hæc potentia sub infallibili suorum actuum liberorum prævisione.

I. In hypothese peccati prævisi inest Aristo, & Antichristo *vera potentia non peccandi*; potentia enim, qua peccant, aut aliquando peccabunt, est identice potentia eadem, qua possent non peccare; potentia autem activa ejus exercitio non amittitur.

Exempli gratia, potentiam habeo nunc scribendi, aut non scribendi, quæ de hoc meam libertatem constituit: hanc vero potentiam applicans scriptioni, non propterea potentiam non scribendi in me destruo; potentia enim, qua scribo, eadem ipsa est, qua possum non scribere.

Pari modo crimen patrans veram habet potentiam illud non patrandi, ac proinde in hoc liber est. At crimen patrans non propterea potentiam in se destruit illud omittendi, & opus bonum oppositum faciendi. Potentia enim, qua crimen patrat, *ea ipsa* est, qua illud omittere posset, aut oppositum facere.

II. Humana libertas non est *potentia eandem rem simul faciendi, & non faciendi*; puta, idem opus bonum, aut malum simul faciendi, & non faciendi; quod est chimæricum. Sed est

vera

vera potentia eandem rem faciendi, aut non faciendi; puta, opus bonum faciendi, aut non faciendi; opus bonum faciendi, aut crimen illi oppositum pro arbitrio faciendi.

Quare humana libertas est *potentia unica*, quæ a se indifferenter, & arbitrio suo actibus oppositis applicari potest, ita tamen, ut posito uno ex his actibus, pro eo temporis instante actus oppositus repugnet; *et si potentia ad ipsum perseveret.*

III. In hypothese peccati futuri Aristi, aut Antichristi prævisi, supponi nequit, posse Aristum, aut Antichristum, ut divinam præscientiam falsificet, omittere peccatum prævisum; hoc enim esset *potentiam chimericam* in ipsis supponere, potentiam scilicet eundem actum faciendi simul, & non faciendi.

Supponere, Aristi peccatum futurum prævisum esse, est supponere, Aristum re ipsa sese ad peccatum determinaturum; neque enim peccatum prævisum est, nisi consequenter ad actum quo re ipsa Antichristus sese ad peccandum determinabit.

Sed supposito, quod Aristus sese re ipsa ad peccandum determinabit, supponi nequit, Aristum sese eodem tempore ad non peccandum determinaturum. Aristus enim, qui veram potentiam habet sese a se determinandi ad peccandum, aut ad non peccandum, non habet veram potentiam simul peccandi, & non peccandi.

1015. **NOTA.** Aristi, aut Antichristi peccatum quum supponitur prævisum, supponitur suo tempore existens; si autem supponitur suo tempore existens, nequit supponi suo tempore non existens.

Ut vera Aristi, & Antichristi libertas sub prævisione eorum peccati futuri falsificare posset divinam præscientiam, deberet posse facere, ut eorum peccatum prævisum consequenter ad

suam existentiam futuram, suo tempore non existeret; aut facere, ut eorum peccatum prævisum existeret simul, & non existeret; atqui hæc non est humana libertas, quæ non est chimærica, ut explicavimus.

1016. OBJECTIO IV. Si sub divina præscientia de futuro Antichristi peccato supponi nequit hujus peccati non existentia, quomodo hoc peccatum erit actus liber? Si vero supponi potest hujus peccati futuri non existentia, quomodo divina præscientia erit infallibilis?

RESPONSIO. Inani sophismate universa objectio innititur, in qua, ut cum scholis loquamur, continenter transitus fit a sensu composito ad sensum divisum præscientiæ divinæ, & peccati futuri; & vice versa.

I. In *sensu composito* divinæ præscientiæ de peccato futuro, peccatum Antichristi supponitur suo tempore existens; Deus enim hoc peccatum futurum non prævidet, nisi consequenter ad suam futuram existentiam. Atqui in hypothese peccati suo tempore existentis, hoc peccatum supponi nequit suo tempore non existens.

Qua igitur ratione peccatum hoc liberum erit, si ejus non existentia supponi nequit? Liberum erit, quia produceretur a causa libera, quæ sua ipsa determinatione aget; quæque, ut libera sit, non indiget sese determinare ad peccatum simul committendum, & omittendum.

II. In *sensu diviso* divinæ præscientiæ de peccato futuro, peccatum Antichristi supponi potest suo tempore non existens; Antichristus enim, qui se libere determinabit ad peccatum committendum, potuisset se libere determinare ad peccatum non committendum.

In postrema hac hypothese, quæ peccati prævisionem non includit, quæque peccati prævisioni est antecedens, peccatum Antichristi neque prævisum fuisset.

III. *Sensus compositus præscientia de peccato* est hypothesis, in qua supponitur futura peccati existentia, consequenter ad futuram potentia liberæ, a qua committeretur, determinationem.

Sensus divisus præscientia de peccato est hypothesis, in qua præscinditur a futura peccati existentia, & in qua tantum attenditur plena facultas, quam habet potentia libera sese determinandi pro arbitrio ad peccatum committendum; vel non committendum.

Prima hypothesis & futuram peccati existentiam, & futuram liberam ad peccandum determinationem includit. Altera hypothesis præscindit & a futura peccati existentia, & a futura ad peccandum determinatione.

Quare in hac postrema hypothesis peccatum supponi potest non existens; hæc enim tantum respicit libertatem adhuc indeterminatam causæ, a qua peccatum aut commissum, aut omisum esse debet.

At hoc ipsum peccatum in prima hypothesis supponi nequit non existens, quum in ea jam supponatur prævisum consequenter ad futuram ejus existentiam; ac proinde consequenter ad futuram liberam suæ causæ determinationem.

1017. *NOTA.* Ex duobus sequentibus exemplis plane intelligitur, qua ratione actuum liberorum prævisio eorum libertati neutiquam efficiat; quod omnes hac de re difficultates plane præcidet (1911).

I. Sentio, me nunc omnino liberum esse, ut ambulem, aut non ambulem; hæc autem, esse duo opposita, quæ omnino a mea libera determinatione indifferenter, & meo arbitrio pendent.

Si me libere ad ambulandum determino; facio, ut Deus æternum præviderit, *me nunc esse ambulantem.*

Si me libere ad non ambulandum determi-

no, facio, ut Deus æternum præviderit, *me nunc non esse ambulante.*

Ergo præscientia Dei meam libertatem non lædit: quovis enim temporis momento, quo me libere agere sentio, præbeo æternæ, & infallibili Dei præscientiæ objectum, & terminum, quem mihi præbere libet.

II. Idem dicas in ordine morali de virtutibus, & vitiis. Ego inter virtutem, & vitium constitutus, inter depravatæ naturæ illecebras, & rationis, fidei, & gratiæ cælestis monita, sentio me nunc omnino liberum esse, ut me ad bonum, vel ad malum actu virtutis, aut actu pravo determinem.

Si me actui virtutis libere determino; facio, ut Deus æternum præviderit *hujus actus boni existentiam.*

Si me actui pravo libere determino; facio, ut Deus æternum præviderit *hujus actus pravi existentiam.*

Quare divina præscientia libertatem meam ad actus licitos, aut illicitos, bonos, aut pravos nequaquam lædit; quovis enim instante, quo me sentio libere agere, semper mea libera determinatio æternæ, & infallibili Dei præscientiæ objectum præbet, & terminum, quem mihi magis præbere libet; neque præscientia hæc æterna, & infallibilis unquam prævidet, nisi quod mihi libet illi prævidendum præbere.

1018. OBJECTIO V. *In hypothesis peccati prævisi* aut peccatum omitti potest, aut non potest; si potest, Deus falli potest; si non potest, quam libertatem habebit homo hoc peccatum committens? Idem dici poterit de actu bono, aut indifferente præviso.

RESPONSIO. Patet difficultatem hanc eandem esse cum præcedente. Satis erit itaque illi præcedentis responsionis principia breviter adhibere.

I. In hypothesi peccati prævisi , quod non nisi consequenter ad futuram ejus existentiam , & ad futuram liberam causæ , a qua perpetrabitur , determinationem , prævidetur , *omissio peccati haberi non potest* ; nequit enim peccatum prævisum , suo tempore esse , & non esse . Idem dicas de actu bono , qui supponatur prævisus .

II. Etsi in hypothesi peccati prævisi ommissio peccati haberi nequeat ; non tamen sequitur , non amplius veram libertatem esse in homine peccaturo ; peccabit enim potentia libera , quæ exercitio non destruitur .

Quid inde ? Sequitur tantum , *humanam libertatem* positam non esse in vera potentia faciendi , ut Deus tale peccatum , & talem peccati omissionem præviderit ; sive ut Deus talem actum bonum , & ejus omissionem præviderit ; sed in *vera potentia* faciendi , ut Deus talis peccati existentiam , vel non existentiam , talis actus boni existentiam , vel non existentiam præviderit .

1019. OBJECTIO VI. Ex his sequitur , divinam præscientiam a libera hominis voluntate pendere ; quod simul falsum , & absurdum videtur .

RESPONSIO . Certum est , Deum esse infinite independentem ; non tamen hoc importat quidquid præpostera philosophandi ratio confingit .

Deus independens est , homo liber . Ex *essentiali sua independentia* Deus id omne , quod vult , in universa natura operari potest tum animata , tum inanimata , intelligente , & intellectu carente , necessitata , aut libera . Ex *naturali sua libertate* homo in actibus liberis non nisi dependenter a libera sua determinatione operatur : id tantum facit , aut omittit , quod vult . Hæc duo simul concilianda sunt : si unum alteri detrimentum af-

fert, a recta philosophandi ratione jam recedimus.

I. *Divina præscentia* de actibus nostris liberis a nostra voluntate pendet in suo termino, non in sua natura; in quo sane nihil falsi, aut absurdi.

Divina essentia æterna, & in se independens omnem *veritatem objectivam* necessario repræsentat; at a mea voluntate pendet huic divinæ essentiæ aut veritatem objectivam exhibere actus boni, aut actus pravi; a mea siquidem voluntate pendet, aut talem actum bonum, aut talem actum pravam existere.

Naturalis hæc voluntatis meæ in suis actibus liberis independentia nihil habet oppositum essentiali Dei independentiæ; hæc enim voluntatis independentia est in me effectus liber entis essentialiter independentis, quod mihi libere existentiam tribuens, me libere conservans, mihi quovis instante libere sufficiens quidquid ad potentias meas naturales constituendas, seu complendas requiritur, libere decrevit, me esse *Ens liberum* potius, quam necessarium in quibusdam meis operationibus.

II. *Hominiis libertas* nihil officit infinitæ Dei independentiæ; sub perfectissima enim hominis libertate potest semper Deus efficaciter, & infallibiliter liberam hominis voluntatem ad id omne adducere, quod ipsi libet; sive efficaciter, & infallibiliter facere, ut homo libere velit, faciat, aut omittat quidquid Deo placuerit, hominem velle, facere, aut omittere.

Ex supremo suo in res creatas dominio, ex infallibili sua futurorum conditionatorum præscentia, ex infinita ejus potentia semper infinitis agendi mediis fecunda Deus semper potest efficaciter, & infallibiliter, nulla humanæ libertatis læsione, aut coactione (ut quamprimum explicabimus) facere, ut homines *esse* quæcumque eliciant, quem illi placuerit essen-

essentiæ suæ infinite ut præsentem, aut ut futurum repræsentandum exhibere, & ut objectum infallibili suæ præscientiæ proponere (1026).

At semper erit humana voluntas libera, quæ libere hunc actum determinabit, & libere hoc objectum futurum divinæ præscientiæ existere faciet.

1020. OBJECTIO VII. Ut effectus futurus infallibiliter prævideatur, necessario prævideri debet in aliquo cum hoc effectu futuro metaphysice connexo. Quid autem metaphysice cum futuro libero connexum esse potest, nisi decretum prædeterminans?

RESPONSIO I. Jam ostendimus, decretum prædeterminans non posse cum futuro libero esse connexum. Quare Deus nequit in decreto prædeterminante futurum liberum prævidere. (989, & 1001).

II. Ut Deus infallibiliter effectum futurum necessarium, aut liberum prævideat, non est necesse, inter Deum, & hunc effectum *metaphysicam causæ connexionem* intercedere; satis est, si *metaphysica cognitionis connexio* intercedat.

Ratiocinii hac objectionem urgentis, & sententiæ oppositæ principiis nostris lapsabundam basim facientis vitium in hoc est, quod falso supponitur, objecta creata esse motivum divinarum cognitionum, quum non nisi earum terminus sint; ut supra ostendimus (1007).

1021. NOTA. Per *Congruistas* Deus futura libera prævidet non tantum in eorum *veritate objectiva*, verum & præcipue *in eorum causâ naturali*, nempe in humana voluntate considerata ut potentia.

Deus, inquiunt, humanarum voluntatum auctor singularum intimam substantiam, atque indolem optime noscit. Quare cujusque voluntatis propensionem cum rerum circumstantiis,

in

in quibus versabitur, comparando Deus infallibiliter in illis prævidere potest ad quid quæque in data circumstantia sese determinabit. Hinc alterum in Deo *cognitionis medium*, in quo earum futurus actus prævidet.

CONFUTATIO. At vero hoc alterum cognitionis medium a Congruistis excogitatum minime aptum nobis videtur ad *humanam libertatem* cum *infallibili Dei præscientia* conciliandam. Si quidem:

Si cujusque humanæ voluntatis indoles est *natura sua metaphysice connexa cum tali actu futuro*, non amplius in homine stat libertas.

Si vero cujusque voluntatis indoles non est *natura sua metaphysice connexa cum tali actu futuro*, scientia Dei ex hoc capite jam non est nisi *scientia conjecturalis*, quæ nunquam absolutam infallibilitatem habere potest.

§. II.

SCIENTIA FUTURORUM CONDITIONATORUM.

1022. **OBSERVATIO.** Scientia futurorum conditionatorum, quæ etiam *scientia media* nuncupatur, considerata in Deo, est ille divinæ essentiæ actus immanens, quo Deus infallibiliter futura conditionata æternum cognoscit. De qua satis diffusam supra notionem tradidimus (993).

I. Scientiæ mediæ objectum sunt & *futura conditionata*, quæ nunquam existent, & *futura absoluta*, quorum existentia pendet a conditione a Deo ponenda, sed ante decretum, quo Deus se determinat hanc conditionem ponere, a qua eorum futura existentia pendet.

II. Scientia hæc futurorum conditionatorum

VOCa-

vocatur *scientia media*, quia ejus objectum veluti medium tenet inter pure possibilia, quæ sunt objectum scientiæ simplicis intelligentiæ, & absolute futura, quæ sunt objectum scientiæ visionis; quod explicare pergitur.

1023. NOTA I. In systemate decretorum prædeterminantium duo in Dei æternitate concipiuntur *rationis instantia*, quibus ordo successivus tribuitur, ut divinas operationes imperfecto nostro res cognoscendi modo accomodemus (998, & 999).

Pari modo in systemate decretorum indifferentium tria in Dei æternitate ex eadem ratione concipiuntur *rationis instantia* successiva. Exempli gratia, ponamus Deum æternum statuisse, Aristum libere cras horæ duodecima stipem pauperi erogare. In systemate decretorum indifferentium:

I. *Primo instante rationis* Deus videt, hanc erogationem haberi posse; sive se posse Aristum reddere aptum ad hanc erogationem faciendam. *Erogatio hac possibilis* est objectum scientiæ.

II. *Altero instante rationis* videt Deus, si Aristo daret gratiam A, Aristum se libere determinaturum ad hanc erogationem faciendam; si vero Aristo daret aliam gratiam B, illum se libere determinaturum ad hanc erogationem non faciendam. *Existencia hypothetica* hujus erogationis sub tali conditione, si Deo placeret hanc conditionem ponere, sive illi potius gratiam A, quam gratiam B, conferre, est objectum scientiæ mediæ.

Hoc altero instante Deus nondum hanc erogationem videt ut absolute futuram; nondum enim decrevit conditionem ponere, a qua pendet existencia futura absoluta hujus erogationis.

III. *Tercio rationis instante* Deus libere discernit, & unice a sua beneficentia, a suoque beneplacito motus Aristo gratiam A conferre, sub

sub qua hæc erogatio fiet, potius quam gratiam B, sub qua non fieret.

Absoluta hujus erogationis existentia sub hoc divino decreto, quod conditionem ponet, a qua pendet hæc existentia, est objectum scientiæ visionis.

1024. **NOTA II.** *Hæc idealis instantium successio*, quam & prædeterminantium, & indifferentium decretorum systema admittit, in Deo re ipsa non est. In Deo siquidem juxta utrumque systema omnia æque æterna sunt; neque scientia simplicis intelligentiæ ullo pacto re ipsa prior est scientia visionis. In quo igitur in hypothese decretorum indifferentium fundatur ista distinctio, & instantium rationis successio, quæ in Deo fingitur?

I. Fundatur primo in necessitate nostra nostrarum idearum objecta separandi; quum enim illæ intuitivæ, & comprehensivæ non sint, omnia simul videre, ac complecti nequeunt.

II. Fundatur deinde in quadam *prioritate rationis*, quæ in divinarum scientiarum objectis concipitur, & quæ facit, ut philosophice ab absoluta rerum existentia ad earum existentiam hypotheticam, & ab hac ad earum possibilitatem inferendam progredi possimus; quum ex opposito a rei possibilitate ad ejus existentiam hypotheticam, & ab hac ad absolutam philosophice illatio non valeat; ut alibi explicavimus.

1025. **NOTA III.** *Uusus scientia media* mundo philosophico oblati, & expositus fuit duobus ferme ante sæcula omni rationum copia, & rectissimi ingenii acumine a celebri Molina, qui futurorum conditionatorum theoria utens modum invenit Dei præscientiam cum humana libertate ratione maxime philosophica, maximeque theologica conciliandi; tum divini gratiæ efficaciam cum intrinseca hujus ipsius divini gratiæ resistibilitate; tum prædestinationem ex parte Dei liberam, atque gratuitam cum vero, &

rea-

reali merito ex parte hominis. En tibi modo firma fundamenta, sive inconcussa principia, quibus Molina communem catholicæ ecclesiæ doctrinam sequutus sententiam suam statuit in celebri suo de Concordia gratiæ, & liberi arbitrii volumine (1005).

I. Supponit primo, *Deum habere omnium ætuum nostrorum liberorum infallibilem præscientiam*; ceterum Deus scientiam infinitam non haberet, nec esset ens infinite perfectum.

II. Supponit deinde, *hominem sub hac infallibili Dei præscientia liberum esse*; libertas humana siquidem dogma est nobis ab experientia, a ratione, & a fide simul confirmatum.

III. Supponit quoque, *gratias dari infallibiliter efficaces*; ceterum Dei potentia non esset infinita; & fieri posset, ut Deus nequiret salvos facere, & prædestinare; quos vult efficaciter in electorum numero collocare.

IV Supponit pariter, *gratiam quamvis esse intrinsece resistibilem*; sive inter diversas gratias, quas Deus ad bonum operandum hominibus impertitur, nullam esse irresistibiliter natura sua efficacem, cui absolute homo re ipsa resistere nequeat; sub gratia enim irresistibili non amplius libertas, nec meritum esset in homine.

V. Supponit tandem, *Deum gratuito, & infallibiliter prædestinare quem vult*; ceterum Deus non esset infinite independens in agendo, ac benefaciendo, nec universum, & perfecte fortis entium liberorum a se creatorum dominus esset.

Hæc fundamenta, & dogmata catholica sunt quorum Molina concordiam, atque harmoniam ostendere aggreditur in opere, quod indicavimus.

SYSTEMATIS MOLINÆ EXPOSITIO.

1026. EXPLICATIO. Ut genericam notionem tradamus celebri hujus systematis, quod modo omnino simplici, & maxime rationi consentaneo

neo id omne explicat, quod in diversis principiis catholicis supra expositis, atque statutis difficile, atque arduum est, quod concilietur; generico exemplo sumamus & *Divi Petri poenitentiam*, quem Deus efficaciter convertere vult, & *Juda poenitentiam*, quem non vult efficaciter Deus convertere. Juxta Molinam.

I. Deus *scientia simplicis intelligentiæ* videt primo, Divi Petri conversionem esse possibilem. Deus enim, qui intuitive cognoscit & naturalem humanæ voluntatis mutabilitatem, & infinitam suarum cælestium gratiarum varietatem videt, & judicat, fieri non posse, ut in infinito suarum cælestium gratiarum thesauro, etsi omnes in se, & natura sua resistibiles sint, nulla sit aut peculiaris gratia, aut peculiarum gratiarum series, cui libere Divi Petri voluntas cedat, atque consentiat; hæc enim voluntas non nisi *finitam*, & *limitatam* divinarum gratiarum inspirationibus, & sollicitationibus resistendi *potentiam* habet.

Eadem scientia simplicis intelligentiæ, eademque ratione videt quoque Deus Judæ conversionem esse possibilem.

II. Deus *scientia futurorum conditionatorum* deinde videt, fore, ut Petrus convertatur, si illi conferat gratiam A, & fore, ut non convertatur, si illi conferat aliam gratiam B; Petrus enim se libere determinaret huic resistere, illi consentire.

Eadem scientia futurorum conditionatorum parimodo videt Deus, fore, ut Judas convertatur sub gratia M, & fore ut, non convertatur sub alia gratia N; libere enim primæ inspirationibus consentiret, & æque validis, imo fortasse etiam majoribus alterius inspirationibus libere resisteret.

III. Deus ista noscens & scientiæ simplicis intelligentiæ, & scientiæ mediæ, libere decernit *speciali erga Petrum dilectione* illi gratiam

con-

conferre, sub qua prævifa est ejus conversio ,
potius , quam gratiam , sub qua prævifa est e-
jus impœnitentia .

Eadem scientia simplicis intelligentiæ , &
eadem scientia media similia noscens de Juda ,
non tamen pari dilectione illum prosequens ,
quam dilectionem nemini debet , & cui liber
gratis impertitur , libere Deus decernit Judæ
gratiam conferre , sub qua prævifa est ejus im-
pœnitentia , potius , quam gratiam , sub qua
prævifa est ejus conversio .

IV. Deus tandem *scientia visionis* videt fu-
turam Petri conversionem sub gratia prædile-
ctionis , quam libere , & gratis decrevit illi
conferre ; atque hanc futuram conversionem vi-
det in divina essentia sua necessario , & infal-
libiliter cujusque objectivæ veritatis repræsen-
tativa (982) .

Nec secus scientia visionis tandem videt Deus
futuram Judæ impœnitentiam sub gratia , cum
qua converti posset , at sub qua non converte-
tur ; atque hanc impœnitentiam futuram videt
in divina essentia sua necessario , & infallibi-
liter omnis objectivæ veritatis repræsentativa .

1027. NOTA I. Facile intelliges , genericam
hanc theoriam veluti sponte quibusque liberis
hominum actionibus congruere ; puta , præva-
ricationi Adami , peccato , & pœnitentiæ Da-
vidis , peccato futuro Antichristi , futuris bo-
nis operibus Aristi , & Sylvii . In his omnibus
exemplis , aliisque cunctis , usus scientiæ me-
diæ , ratione intime plaudente , concordiam pa-
rit inter supremum Dei dominium quicquid il-
li placitum est operantis , nec nisi a se ipso
moti , ac determinati , cum perfectissima homi-
nis tum in bonis , tum in pravis actionibus li-
bertate .

I. Theoria hæc philosophico-theologica qua
parte prædestinationem respicit nihil neque in
principiis suis , neque in consequutionibus , ne-
que

que in applicatione cum Semipelagianismo commune habet, quem erronem ibi Molina ex professo impugnat. In Semipelagianismi principiis siquidem ratio, & motivum prædestinationis cuiusque hominis est bonus usus, quem Deus prævidet facturum hominem liberi arbitrii sui; contra vero Molina cuiusque hominis prædestinationem, ut modo explicavimus, non nisi *libera Dei voluntati* attribuit, qui gratias, & dona cælestia sua prout vult, & cui vult impartitur (*α*). Per Semipelagianos prædestinatio ex parte Dei non nisi iustitia est: per Molinam non nisi pura gratia est, & beneficium.

En tibi paucis celebris Molinæ systematis principia, & fundamenta; systematis, inquam, quod mira felicitate, ac rectissima philosophica ratione divinam præscientiam cum humana libertate conciliat, infallibilem gratiæ efficaciam cum intrinseca ejusdem gratiæ resistibilitate; dogma prædestinationis liberum ex parte Dei ad æternam beatitudinem, aut ad æternas pœna, cum hominis ita prædestinati merito, aut demerito.

II. Neque fane hic inquiri num Molina verum Divinæ œconomiz ordinem sit assequutus, & num ejus systema aliquid amplius, quam purum systema sit; hoc non definio. Attamen plane video, ac sentio, si Molina in suo systemate fallitur, ita falli, ut magnum virum, & summo ingenio præditum error hic non dedecet; & si rerum veritatem non est assequutus, id tamen præstitisse, ut ostenderit, nullam in dogmatibus, quæ concilianda suscepit, esse oppositionem, nullam in divinis operationibus, quas tueri debet, esse contradictionem. Evidens enim est, Dei operationes in iis omnibus, quæ
ad

ad hominis libertatem spectant tum in ordine naturali, tum in ordine supernaturali adhuc quid sublimius esse debere, quam quod de iis dici possit in systemate ad earum concordiam, & harmoniam ostenderendam instituto, in quo nihil est non accurate, recteque deductum, nihil repugnans, nihil, in quo infinita Dei sapientia optime non elucescat.

Frustra æmulum invidia in hanc ingeniosissimam, maximeque philosophicam hypothesin oblatravit, & eam calumniis oppugnare studuit. Frustra conviciis, fabulisque conferta historia quædam conscripta fuit, ut illam deformaret, atque calumniaretur. Frustra iniqua phanaticorum perfidia adulterinam Bullam mentiri, & excudere ausa fuit, ut illam anathemate damnet. Hæc omnia id unum præstiterunt, ut philosophis omnibus plane ostenderent, præclara magnorum, doctorumque virorum opera calumniis prævalere, iisque contemptis, immortalia superesse; neque semper clamoris scholarum concertationibus veritatis amorem præstidere.

1028. NOTA II. Nemini ante Molinam ignota erant *futura conditionata*; ut nemini ante Neutonum ignota erat universalis gravitatio. Utriusque laus in hoc sita est, quod a principiis jam antea notis novas theorias eduxerint, quibus alter quidem potissimæ theologiæ parti, alter physicæ maximam lucem affudit.

I. Ut scientiam futurorum conditionatorum liberorum explicent Thomistæ, *Decretum prædeterminans existens* in Deo admittunt ex parte Dei absolutum, ex parte objecti conditionatum; cuiusmodi hoc esset, quod cetetis exemplo esse potest. *Volo voluntate absoluta, & prædeterminante populos Tyri, & Sydonis converti, si in illis urbibus Christi miracula fecero, qua ibi facere nolo.*

Satis patet, hunc futura conditionata libera
ex-

explicandi modum esse apud Bannesii discipulos corollarium suorum decretorum prædeterminantium, & suarum physicarum prædeterminationum ad futura absoluta libera spectantium.

II. Ut eandem scientiam futurorum conditionatorum liberorum explicent philosophi ceteri omnes admittunt tantum in Deo, ut & Molinæ sectatores, *Decretum indifferens possibile*; puta hoc, quod ceteris erit exemplo. *Si vellem apud Tyrios, & Sydonios operari miracula Christi, populi illi converterentur.*

Satis apparet, omne philosophicum ingenium plane percipere debere, quam verisimilitudine inter se distent modi isti duo mentem, & actionem Dei explicandi. Hoc autem satis erit, ut nulla hæsitacione definiatur utri recta ratio adhærere debeat.

P R O P O S I T I O.

1029. *Deus infallibiliter æternum cognoscit futura conditionata ab humana libertate pendentia.*

EXPLICATIO. *Scientia futurorum conditionatorum liberorum* in Deo statui, ac demonstrari potest, uti & scientia futurorum absolutorum liberorum, tum ratione, tum sacrarum scripturarum auctoritate (982).

1030. **DEMONSTRATIO.** *Infalibilis futurorum conditionatorum liberorum scientia in Deo ratione demonstratur.* Ratio, enim nos docet, Deum, in quo est essentialiter infinita intelligentia, necessario æternum, & infallibiliter attingere quidquid habet veritatem objectivam. Atqui futura conditionata ab humana libertate pendentia *veritatem objectivam* evidenter habent. Ostendo.

I. Patet, nullum esse futurum conditionatum liberum, de quo duæ propositiones contradictoriæ institui nequeant, cujusmodi hæ sunt.

Si

Si cras ad hortum regium Aristus injuria afficietur, Aristus ulciscetur; Aristus non ulciscetur. Sive hæ duæ: si Sylvius cras in Divi Sulpitii concionem audiet, Sylvius convertetur; Sylvius non convertetur; Aut hæ aliæ: Si Deus talem gratiam Juda, quum desperavit, contulisset, Judam pœnitisset; Judam non pœnitisset.

II. Sumamus igitur, ut casus offert, ad genericum exemplum binas has propositiones contradictorias, quarum objectum est futurum conditionatum liberum: „ Si Deus cras Clitandro „ talem interiorē gratiam supernaturalem „ confert in se, & natura sua resistibilem “; *Clitander sub hac gratia convertetur; Clitander sub hac gratia non convertetur.*

Propositiones hæ contradictoriæ sunt. Altera ergo necessario vera esse debet, altera falsa; imo altera *determinate vera*, illa scilicet, quæ conformis erit objecto suo, si gratia hæc Clitandro conferretur; & altera *determinate falsa*, quæ scilicet objecto suo non erit conformis si gratia hæc Clitandro conferretur.

Harum propositionum objectum est *futurum conditionatum liberum*. Ergo propositiones contradictoriæ, quarum objectum est futurum conditionatum liberum, realem veritatem habent, & realem falsitatem.

Hæ duæ propositiones contradictoriæ & realem veritatem, & realem falsitatem habent. Ergo & *realem intelligibilitatem* habent, quæ infinitam intelligentiam ad id omne se extendentem, quod veritas est, & intelligibilitatem habet, effugere nequit (982, & 1013),

III. Ceterum si æternum determinate verum fuit, Davidem, exempli gratia, fore, ut pœniteat sub tali gratia illi dato tempore collata; quare æternum determinate verum non fuerit, fore, ut Davidem sub hac eadem gratia pœniteret, si gratia hæc illi dato tempore conferretur?

1031. DEMONSTRATIO II. *Divina scriptura auctoritate probatur, Deum vere cognoscere futura conditionata ab humana libertate pendentia.*

I. Ut veritatem hanc solido, & inconcusso fundamento statuamus, tria tantum sequentia exempla afferemus omnibus nota, & quibus facile alia plura adiici possent (a).

Jesus Christus nos docet, nobisque testatur in evangelio, futurum fuisse, ut Tyrii, & Sydonii converterentur, si testes mirabilium fuissent, quæ Betsaida, & Corozaim operatus est.

Deus Israel a Davide interrogatus, num Seylæ incolæ sibi fideles futuri sint, respondet, se ab illis in manus Saulis ipsum persequentis traditum iri: qua divina prædictione audita David ab urbe illa perfida fugiens emigrat.

Spiritus Sanctus in libro sapientiæ nos docet, nobisque annunciat, præmaturam mortem aliquando divinæ providentiæ beneficium-esse; & ob adorandos beneficæ hujus providentiæ fines aliquando hominem justum in prima adolescentia e vita tolli, ne sæculi perversitate mores ejus corrumpantur.

Tyriorum, & Sydoniorum *hypothetica conversio* erat futurum conditionatum liberum, quod nunquam contigit, nec continget: attamen Deus hanc hypotheticam conversionem annunciat, atque testatur.

Pari modo *hypothetica proditio* incolarum Seylæ erat futurum conditionatum liberum, quod nunquam contigit, nec continget. Attamen Deus hypotheticam hanc proditionem revelat, atque testatur.

Justi *hypothetica depravatio*, quem mors adhuc innocentem, & pium præmature abripit, erat

(a) *Luc. 10. v. 13. I. Regum, 23. v. 12. Sapientia 4. v. 10; & 14.*

erat futurum conditionatum liberum, quod nunquam contigit, nec continget. Attamen Deus depravationem hanc hypotheticam testatur, & revelat.

II. Ut plane eluceat essentialistrium horum scripturæ sacræ locorum connexio, *cum divina præscientia veritate, siue realitate*; simplicissimum hoc ratiocinium instituo, quod plenam, perfectamque statuendæ propositionis demonstrationem continet.

Certum est, Deum infallibiliter noscere quod affirmat, quod testatur, quod revelat. Atqui Deus futurorum conditionatorum liberorum veritatem affirmat, testatur, revelat. Ergo certum est, Deum infallibiliter noscere futurorum conditionatorum liberorum veritatem.

Si Deus hanc futurorum conditionatorum liberorum veritatem cognoscebat bis mille, aut ter mille ante annos, cur illam quoque æternum non cognoverit? Q. E. D.

OBJECTIONES CONFUTANDÆ.

1032. OBJECTIO I. Deus in sacris libris de quibûsdam futuris conditionatis liberis loquens aliquando loquitur modo quodam *incertitudinem, & dubium* indicante. Ergo Deus futura conditionata libera infallibiliter non cognoscit.

RESPONSIO. Ens infinite perfectum admittere, & in illo cognitiones velle dubias, atque incertas; est res invicem pugnantes, & evidenter contradictorias admittere.

I. Repugnat, Deum cognitionem ullam imperfectam habere, quaque ulla perfectior haberi possit, aut supponi (754).

Repugnat ergo, in Deo *cognitionem* ullam

Tom. II.

Z

esse

esse *dubiam*, atque *incertam*; hujusmodi enim cognitio non nisi in subiecto potentia intellectiva prædito finita, ac limitata esse potest.

II. Quum Deus in sacris libris modum loquendi adhibet, qui eventus incertitudinem indicare videtur; Deus ita loquitur, ait Divus Hieronymus, sive ut nobis nostrum liberum arbitrium in memoriam revocet, sive ut nostro cogitandi, & loquendi modo sese accommodet.

III. Seu potius quoties in Latina sacrorum librorum versione leguntur particulae *forte*, *forſam*, *forſitan*, quum de Dei cognitione sermo est, omnes translatae sunt a Græca particula *av*, quæ *particula potentialis* dicitur, & quæ indicativo modo verbi græci conjuncta illi conjunctivi modi significationem impertitur.

Tunc modus hic indicativus verbi Græci non amplius præsentem actionem significat, sed *actionis potentiam*, aut libertatem.

1033. OBJECTIO II. Certum est nonnullas in veteri testamento fuisse prophetias, quæ eventu falsæ apparuerunt; seu quibus eventus sive liber, sive necessarius non respondit.

Hujusmodi fuit celebris Jonæ-prophetia, quæ falso Ninives ruinam enuntiavit.

Hujusmodi Eliæ prophetia, qua Achab infortunia prædixit, quæ non evenerunt.

Hujusmodi alia Eliæ prophetia, qua pio Rege Ezechiae imminentem mortem enuntiavit, quæ non nisi post annos quindecim accidit.

Deus ergo eventus futuros sive absolutos, sive conditionatos infallibiliter non cognoscit.

RESPONSIO. Duo diversa prophetiarum genera in veteri testamento fuerunt, quæ apte, & sedulo sunt distinguenda. Aliæ siquidem fuerunt *prophetia absoluta*, quæ semper effectum sortitæ sunt, & eventu veræ innotuerunt; aliæ fuerunt *prophetia conditionata*, & *comminatoria*, quæ effectum sortiri non debent, nisi de-

deficiente conditione, a qua effectus enunciat-
us, & prædictus pendebat. Hujus generis sunt
tres prophetiæ in objectione memoratæ. (a)

I. Jonas Dei jussu Ninivitis eorum urbis Dei
vindictis ira everisionem prænuñciavit, nisi pœ-
nitentiam egissent.

Ninivitarum pœnitentiam egerunt, & commi-
natio conditionata effectum non est sortita, nec
fortiri debuit.

II. Impius Achab, cujus immoderata cupidi-
tas optimo Naboth mortem intulerat, a pro-
pheta Elia monetur, Deum Israel, de ipso,
deque tota ejus gente acerrimam ultionem sum-
pturum.

Territus Achab scindit vestes, sacco, & ci-
licio induitur, asperrime jejuna, omnia veræ
pœnitentiæ indicia præbet. Tunc idem pro-
pheta, qui in ipsum cælestem ultionem com-
minatus fuerat, qua plectendus erat, a Deo
jubetur illi annunciare, filium suum tantum
æque reum, & minus patre pœnitentem, cri-
minis pœnas daturum.

III. Pius rex Ezechias lethali morbo corri-
pitur: propheta Elias annunciat illi mortem
imminere.

In gravi hoc vitæ discrimine pius rex sum-
ma fide Deum vitæ, & mortis arbitrum orat,
ut dies vitæ suæ, quos semper in Dei cultum,
& subditorum felicitate curanda transfegerat,
tunc non præcidantur, sed adhuc miraculosa
Dei virtute protrahantur. Tunc idem prophe-
ta Dei jussu illi significat, preces suas exaudi-
tas esse, & illustri miraculo illi testatur, se
adhuc in annos quindecim vivum servatum iri.

1034. OBJECTIO III. Quod nihil reale est

Z 2

nul-

(a) *Jona* 3. v. 5, & 10. *III. Regum* 21. v.
19, & 27. *IV. Regum* 20. v. 1, & 6.

nullam veram habet intelligibilitatem; atqui futura contingentia libera sive absoluta, sive conditionata nihil reale sunt; ergo nullam veram intelligibilitatem habent.

RESPONSIO. *Futura contingentia libera* sive absoluta, sive conditionata., si ut futura considerentur, nihil sunt existens. At sunt æque ac possibilia, æque ac futura absoluta necessaria, aliquid veri, aliquid reale, aliquid, quod certæ cognitionis objectum esse potest.

I. Ut quid veram intelligibilitatem habeat, non est necesse, ut habeat realem existentiam: geometra siquidem cognoscit, sæpius etiam demonstrat figuræ geometricæ, quam nondum descripsit, & quæ nondum ullam realem existentiam habet, proprietates.

Si Deus nihil, nisi quod est quid existens, cognosceret, sequeretur, Deum *possibilia* non cognoscere; Deum mundum hunc visibilem antequam illum crearet, & efformaret, non cognovisse; quod manifeste falsum, & absurdum est.

II. *Futura contingentia libera absoluta, & conditionata* nihil sunt actu existens. At sunt aut aliquid, quod aliquando existet re ipsa; aut aliquid, quod aliquando re ipsa existeret, si Deo placeret conditionem ponere, a qua futura eorum existentia pendet.

Habent ergo & *veritatem objectivam*, & *intelligibilitatem objectivam*; quam necessario cognoscere debet infinita illa intelligentia, quæ necessario, & infallibiliter res quascumque attingit, sive in earum statu possibilitatis, sive in earum statu existentiae tum hypotheticæ, tum absolutæ.

CONCLUSIO. Quum primum philosophis novam Dei theoriam & ab eruditis, & a philosophiæ studiosis probandam exhibere statuimus, duo præstanda suscepimus; accurate scilicet,

C A T A L O G O

*De' Libri stampati da Lorenzo Basaggio in
Venezia 1781.*

- A**llen (*Joannis*) Synopsis^a universæ medicinae practicae 8. 3. v. Ven. 1770. L. 10 :
- del **B**ene, ovvero Filosofia morale del Card. Pallavicino 4. Ven. 1698. L. 6 :
- Buon Pensiero , di Carlo Gregorio Rosignoli 12. Ven. 1706. L. 1 :
- Baronii (Caesaris) Annales Ecclesiastici fol. v. ibid. 1705. L. 200 :*
- Bossuyt (Jacobi van) Theologia moralis 12. 2. v. ibid. 1767. L. 4 :*
- Boyvin (Jo: Gabr.) Philosophia Scoti 12. 5. v. ibid. 1734. L. 6 :*
- C**atechismo Storico , che contiene in ristretto la Storia Santa e la Dottrina Cristiana , di Claudio Fleury 8. 2. v. Venezia 1778. L. 2 :
- Catechismo Detto Ital. e Francese 8. 2. v. *ivi*. 1705. L. 4 :
- Chanseresme Istruzioni Teolog. e morali sopra l'Orazione Dom. la Salutazione Angel. la S. M. ed altre pregh. della Chiesa 12. Ven. 1779. L. 1 : 10*
- .. Istruzioni ec. sopra i Sacramenti 12. 2. v. *ivi*. 1774. L. 3 : 10
- ... sopra il Simbolo 12. 2. v. *ivi*. 1775. L. 3 : 10
- ... Lettere 12. 2. v. *ivi*. 1770. L. 3 :
- ... Perpetuità della fede rapporto all'Eucaristia 12. *ivi*. 1779. L. 2 :
- ... Pregiudizj Legittimi contro i Calvinisti 12. 2. v. *ivi*. 1778. L. 2 : 10
- ... Pretesi Riformati convinti di scisma 12. 3. v. *ivi*. 1777. L. 4 :
- ... Trat-

licet , & firmissime *existentiam Dei* demonstrare ; & quoad fieri posset *Dei naturam* explicare .

Num duo hæc novis , firmis , solidis rationibus aptaque methodo , quæ & ab elegantia , & a ratione probetur , præstiterimus , ipsorum philosophorum judicio definiendum relinquimus .

Explicit Tomus Secundus.

- ... Detti di Sebastiano Izquierdo 8. *ivi* 1698.
L. 1 :
- ... Detti di G. P. Piramonti 12. *ivi* 1779.
L. 1 : 10
- Esposizione del *miserere* di Paolo Segneri 12.
Ven. 1692. L. 1 : 10
- Filli di Sciro , Favola Past. di Guido Bal-
do Bonarelli 12. Ven. 1700. L. 1 :
- Fisica de' Peripatetici , Cartesiani ed atomisti al
paragone della vera fisica di Aristotele , di
Stefano Pace 12. 3. v. fig. Ven. 1741. L. 8 :
- G erfone della Perfezione Religiosa di Luca
Pinelli 12. Ven. L. 1 : 10
- Gramatica della lingua francese di Lodovico
..Goudar 12. 1772. L. 2 :
- .. della lingua tedesca di Mattio Chirchmair
12. *ivi* 1779. L. 1 : 10
- Godeau (*Antonii*) Theologia moralis 4. Ve-
netiis 1758. L. 5 : 10
- Gorter (*Jau.*) Compendium medecinæ 4. *ibid.*
1757. L. 5 :
- H istoria del Mondo del Sig. Chevrau 4. 2.
v. Venezia 1723. L. 16 :
- .. della Volgar Poesia e commentarii intorno
la medesima di Gio: Maria Crescimbeni 4. 6.
v. *ivi* 1731. L. 32 :
- Haller (*Alberti*) Primæ lineæ Physiologiæ 8.
Ven. 1777. L. 3 :
- Hippocratis Aphorismi 24. Ven. 1775. L. 1 :
- Huetii (*Petr. Dan.*) Demonstratio Evangelica
4. 2. v. *ibid.* 1765. L. 12 :
- Hugonis (*Herm.*) Pia desideria 12. *ibid.* 1757.
L. 1 :
- Huxham (*Joan.*) de Febris & alia opuscula
8. *ibid.* 1773. L. 3 :
- I ndirizzo dell' anima di Pietro Brencola 12.
2. v. Venezia 1744. L. 3.
- Industrie per fare una buona morte di Giul.
Ces. Recupito 12. Ven. 1732. L. 1 :
- Inni

Inni della Chiesa ridotti in odi anacreont. da Giamb. Vicini 12. Ven. 1777. L. 1 : 5

L Amy (Bernardi) Apparatus Biblicus 8. cum fig. Venetiis 1777. L. 7 :

M Anna dell' Anima per tutti i giorni dell' anno e feste mobili di Paolo Segneri 24. 13. v. *ivi* 1719. L. 8 :

Massime con esempj tratti dalla Storia Sacra e Profana dell' Abb. Bellegarde 12. *ivi* 1725. L. 1 : 10

Moderna teoria e pratica di Medicina di Brovne Langrish 8. Ven. 1766. L. 3 :
della Morte de' Persecutori di L. C. F. Lattanzio 8. *ivi* 1774. L. 1 : 10

Mabillon (Joan.) de Studiis monasticis 4. 3. v. Venetiis 1770. L. 10 :

Mako (Pauli) Compendiaria Logicæ institutio 12. Venetiis 1771. L. 1 :

...Metaphysicæ institutio 12. *ibid.* 1771. L. 3 : 10

...Matheseos instit. 12. cum fig. *ib.* 1771. L. 5 :

Manuale Theologiæ Dogmaticæ 24. *ib.* L. : 10

Melchioris (Barth.) omnium homicidiorum examen 8. *ibid.* 1728. L. 2 :

N Ovena di S. Giuseppe, del P. Gaetano dall'Alta 12. *ivi* 1764. L. : 10

O Pere di Fr. Paolo Sarpi 12. 6. v. Venezia 1677. L. 18 :

--- di Vincenzo da Filicaja 12. 2. v. Venezia 1781. L. 2 : 10

Ortografia Italiana di Dan. Bartoli, 12. Venezia 1715. L. 1 :

Ovidii (P. Nasonis) c. n. Bimani, 12. *ibi.* 1779. L. 3 :

P Rediche recitate nel Palazzo Apostolico di Paolo Segneri, 4. *ivi.* 1694. L. 2 :

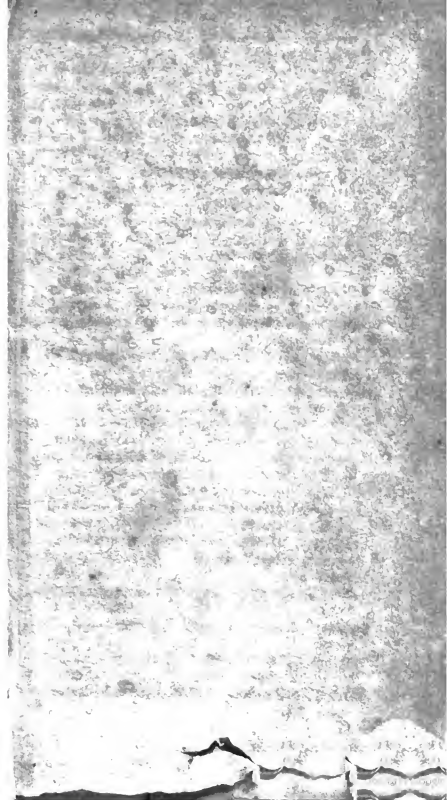
--- Varie di Antonio Vieira, in 4., e 12. *ivi.* 1703. L. 3 :

Prezzo della Div. Grazia di Gio: Eusebio Nierembergh, 12. 2. v. *ivi.* 1751. L. 3 :

Prodigio del Divino Amore, del suddetto Autore, -

- tore, 12. v. 2. *ivi.* 1708. L. 3 ;
- Pharmacopæa* Londinensis una cum Meadiana, 8. *ibi.* 1767. L. 12 :
- Pontii (Basilii)* de Matrimonio, fol. Venetiis 1756. L. 16 :
- R**egno dei Longobardi in Italia, memorie storico-critiche di Bernardino Zanetti, 4. 2. v. Venezia 1753. L. 12 :
- Regola di S. Benedetto per le Monache, 12. *ivi.* 1782. L. 1 : 5
- Riflessi di spirito sopra gli Evangelj delle feste dei Santi di Bernardo Finetti, 12. Venezia 1687. L. 2 :
- sopra la SS. Eucaristia dello stesso, 12. *ivi.* 1702. L. 2 :
- Ranft (Franc. van)* Historia Hæreticorum, & hæresum, 8. Venetiis 1774. L. 3 :
- Veritas in medio, seu D. Thomas propositiones omnes a Bajanis usque ad Quesnellianas prædamnans, 8. *ivi.* 1768. L. 3 :
- del Rio (*Martini*). Disquisitiones magicæ, 4. 3. v. *ibi.* 1746. L. 15 :
- Ruai (Caroli)* Carmina, 12. Venetiis 1699. L. 1 : 10
- Rudimenta* Poetica, 12. *ivi.* 1705. L. 1 :
- S**aggio sopra la conformità della medicina degli antichi, e moderni, di Gio: Barker, 8. Venezia 1774. L. 1 : 10
- sopra le malattie epidemiche, di Giuseppe Rogers, 8. *ivi.* 1773. L. 2 :
- Secreti di Alberto Magno, in 8. *ivi.* 1700. L. 1 :
- Sette Canzonette, in aria marineresca, sotto le sette principali feste di Maria, di Girolamo Tornielli, 8. Venezia 1757. L. 1 :
- Siniscalchi (Liborio)* Quaresimale, 4. Venezia 1773. L. 5 :
- Panegirici, 12. *ivi.* 1782. L. 3 : 10
- Esercizj Spirituali 12. *ivi.* 1779. L. 2 : 10
- Settimana Eucaristica, ovvero pratiche di
vote

- vote per l'ottava del *Corpus Domini*, in 12. Venezia 1778. L. 1 : 10
- Martirio del Cuore, ovvero considerazioni per tutti i Sabbati dell'anno, 12. *ivi*. 1775' L. 1 : 10
- Iddio del Cuore, ovvero discorsi per la novena, e per l'ottava del SS. Natale, 12. 2. v. *ivi*. 1754. L. 2 : 10
- Giorno Santificato, ovvero pratiche spirituali per santificare le azioni del giorno, 12. *ivi*. 1777. L. 1 : 5
- Cuor tra le fiamme, ovvero esercizi divoti per la novena, e Feste della Pentecoste, 12. *ivi*. 1773. L. 1 : 10
- Stanze, e Capitoli dell' Abb. Giambatista Vicini, 12. Venezia 1777. L. 1 :
- Strada della perfezione Cristiana, e Religiosa di Pietro Brencola, in 12. Venezia 1739. L. 1 : 10
- Sannig (Bern)* Collectio absolutionum &c. 12. *ibi*. 1773. L. 1 : 10
- Sestani (Q.)* Satyræ, in 12. Venetiis 1696. L. 1 i 10
- Sennyai (Ladil.)* Examen Ordinandorum 12. *ibi*. 1758. L. 1 : 10
- Strada (Famiani)* de Bello Belgico, 8. 2. v cum fig. Venetiis 1730. L. 8 :
- T**Avole dei Seni delle Tangenti, delle Secanti. Logaritmi dei Seni, e delle Tangenti. Logaritmi dall' 1. sino a 10000. di Adriano Ulacq. con aggiunte tratte dalla nautica astronomia del P. Pezenas, 8. Venezia 1774. L. 5 :
- Torti (Frane.)* Opera medica, 4. *ibi*. 1769. L. 7 :
- Trilleri (Dan. VVilb.)* de Plenitudine, 8. *ivi*. 1778. L. 1 : 10
- V**Aglio Chimico di C. Lancilotti, 12. Venezia 1682. L. 1 : 10
- Viaggio in Pratica di Gio: Maria Vidari, 12. *ivi*. 1778. L. 2 :

*image
not
available*